

Univerzita Hradec Králové
Filozofická fakulta
Historický ústav

**Absolventi Vojenské letecké akademie v Hradci Králové 1948-1951 a jejich
osudy ve vývoji poválečné československé společnosti**

Disertační práce

Autor: Mgr. Michal Strobach

Studijní program: P7105 Historické vědy

Studijní obor: České a československé dějiny

Vedoucí práce: doc. PhDr. Dana Musilová, CSc.

Hradec Králové, 2015

Podklad pro zadání DISERTAČNÍ práce studenta

PŘEDKLÁDÁ:	ADRESA	OSOBNÍ ČÍSLO
Mgr. Strobach Michal	Pod Zámečkem 1058/56, Hradec Králové - Nový Hradec Králové	F083

TÉMA ČESKY:

Absolventi Vojenské letecké akademie v Hradci Králové 1948 - 1951 a jejich osudy ve vývoji poválečné československé společnosti

NÁZEV ANGLICKY:

The Graduates of the Military Air Academy in Hradec Králové in 1948-1951 and Their Fates in the Development of the Post-war Czechoslovak Society

VEDOUCÍ PRÁCE:

doc. PhDr. Dana Musilová, CSc. - HIU

ZÁSADY PRO VYPRACOVÁNÍ:

Cílem práce je za pomoci metody orální historie zmapovat životní osudy frekventantů Letecké vojenské akademie v Hradci Králové v poválečné československé společnosti. Text práce bude členěn do dílčích tematických celků. V úvodních kapitolách bude nastíněn kontext vzniku Letecké vojenské akademie na pozadí obnovy československé armády po roce 1945. Dále bude sledován vývoj LVA v průběhu její existence očima pamětníků. Bude se zabývat motivem uchazečů pro vstup do akademie a také sledovat jejich další kroky při výcviku. Nebude opomenuta sonda do personálního složení akademie a také bude reflektován vliv učitelů na formování životních postojů a následně osudů pamětníků. Práce se bude zabývat otázkou jaký vliv měl únor 1948 na existenci LVA a jak se promítl do jejího chodu. Předmětem výzkumu bude otázka jak se události února 1948 projeví na životě frekventantů, zda došlo v souvislosti s těmito událostmi k diferenciaci jejich životních osudů, případně co podmiňovalo jejich vojenskou kariéru po tomto období. Osudy jednotlivých aktérů budou součástí hlavních kapitol práce.

SEZNAM DOPORUČENÉ LITERATURY:

Břetislav ČEPELÍK, Smeteni z výšin. Letečtí vojenští akademici vzpomínají, Praha 2003, František HANZLÍK, Vojenské obranné zpravodajství v zápase o politickou moc 1945-1950, Praha 2003, Karel KAPLAN, Nebezpečná bezpečnost, Brno 1999, Karel KAPLAN, Něktrvá revoluce, Praha 1993, Karel KAPLAN, Pět kapitol o únoru, Praha 1996, Jaroslav KLENOVSKÝ, Akce LET, Brno 1999, Miroslav VANĚK - Pavel MŮCKE - Hana PELIKÁNOVÁ, Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie, Praha 2007, Věra BŘACHOVÁ, Destrukce důstojnického sboru čs. armády po únoru 1948, Historie a vojenství, 1992, č. 3, s. 109-127 atd. Předpokládá také studium v archivech vojenských i soukromých a využití pramenů osobní povahy (paměti, korespondence, deníky).

Podpis studenta:

Datum:

Podpis vedoucího práce:

Datum:

Anotace

STROBACH, Michal. Absolventi Vojenské letecké akademie v Hradci Králové 1948-1951 a jejich osudy ve vývoji poválečné československé společnosti. Hradec Králové: Filozofická fakulta Univerzity Hradec Králové, 2015. 224s. Disertační práce.

Práce za pomoci metody orální historie mapuje životní osudy frekventantů Letecké vojenské akademie v Hradci Králové v poválečné československé společnosti. Text práce, který je členěn do dílčích tematických celků, v prvních kapitolách přináší základní přehled o problematice vzniku Letecké vojenské akademie na pozadí obnovy Československé armády po roce 1945. Zabývá se motivem uchazečů pro vstup do akademie a sleduje také jejich další kroky při výcviku. V práci není opomenuto ani personální složení učitelského sboru. Důležitým mezníkem zaznamenaným očima pamětníků je pak komunistický převrat v únoru 1948, který vedl nejen k proměně Letecké vojenské akademie, ale ve svém důsledku představoval základní premisu pro další životní osudy těch, kteří zde studovali. Osudy zástupců jednotlivých skupin jsou pak předmětem hlavních kapitol této práce.

Klíčová slova:

Československo, Letecká vojenská akademie, únor 1948, životní osudy, pamětníci, oral history

Annotation

STROBACH, Michal. The Graduates of the Military Air Academy in Hradec Králové in 1948-1951 and Their Fates in the Development of the Post-war Czechoslovak Society. Hradec Králové: Faculty of Arts of University of Hradec Králové, 2015. 224 pp. Dissertation Thesis.

This work, with the help of oral history, charts life stories of the trainees of the Military Air Academy in Hradec Králové in the post-war Czechoslovak society. Text of thesis is divided into thematic parts. In the initial chapter presents a basic outline of formation of the Military Air Academy on the background of the renewal of the Czechoslovak army after 1945. It analyzes motives of the candidates for admission to the Academy and also follows their next steps during training. The thesis does not forget the personnel of the teaching staff. An important milestone seen through the eyes of survivors is the communist coup in February 1948, which not only led to the transformation of the Military Air Academy, but ultimately constituted the basic premise for the life subsequent stories of those who studied here. The fates of representatives of individual groups represent the subjects of the main chapters of this work.

Key Words:

Czechoslovakia, Military Air Academy, February 1948, Life Stories, Witnesses, Oral History

Prohlašuji, že jsem tuto dizertační práci vypracoval pod vedením školitele samostatně a uvedl jsem všechny použité prameny a literaturu.

V Hradci Králové dne Mgr. Michal Strobach

Poděkování

Na tomto místě je nutné poděkovat lidem, kteří nejvíce přispěli k dokončení této práce. Nejdříve bych rád poděkoval dvěma ženám. Svě ženě Lence děkuji za pevnou oporu, trpělivost a zázemí, bez kterých by nebylo možné se této práci vůbec věnovat. Daně Musilové srdečně děkuji za otevření dveří k úžasné metodě poznání dějin – orální historii. Děkuji jí rovněž za trpělivost, laskavost a cenné rady, které mi poskytla během dlouhých let naší spolupráce.

Nelze v poděkování opomenout ty, bez jejichž pomoci a přímé spolupráce by práce nemohla vzniknout (bez vojenských hodností a titulů). Mnozí se jejího dokončení nedožili. Za poskytnutá svědectví, materiály ze soukromého archivu, paměti a také péči při mých studijních pobytech děkuji především Václavu Chadimovi a jeho ženě Marii. Za svědectví a materiály pak Jiřímu Kořistkovi, Janu Sasovi, Miroslavu Vojnarovi, Přemyslu Jančíkovi, Miroslavu Vojnarovi, Borisi Rýdlovi, Jaroslavu Vobořilovi, Ladislavu Strnadovi, Jiřímu Bláhovi, Zdeňku Mikšovi, Antonínu Zelenkovi, Zdeňku Škarvadovi, Vladimíru Nedvědovi, Markétě Dvoracek-Novak, Věře Vichrové-Machačové, Haně Muzika Kahn, Františku Kristovi, Zdeňku Stanislavovi staršímu i Zdeňku Stanislavovi mladšímu, Mirku Janečkovi, Pavlu Dvořákovi, Miroslavu Brychcínovi, Oldřichu Endyšovi, Evě Preclíkové, Ladislavu Klustovi a Miloslavu Neubergovi. Rovněž děkuji jejich partnerům a partnerkám.

Poděkovat je nutné též kolegům historikům, kteří obohatili tuto práci o mnohé cenné informace či poskytli materiály ze svých archivů. Jmenovitě to jsou Zdeněk Klíma, Jiří Plachý, Josef Ptáček, Jan Rail, Jiří Rajlich, Prokop Tomek a Jiří Štěpán.

Obsah

Úvod.....	10
1. Teoretická východiska	14
1.1 Vývoj metody Oral history	17
1.2 „Československá cesta“ k orální historii.....	25
1.2.1 Soudobé dějiny v individuální paměti	31
1.3 Prameny a literatura k tématu	36
2. Československá armáda na prahu poválečné obnovy.....	41
2.1 Obnova armády.....	41
2.2 Personální politika a aktivování záloh	44
3. Vznik Letecké vojenské akademie v kontextu poválečného vývoje	48
3.1 Podmínky přijetí do Letecké vojenské akademie	50
3.2 Nástupní ročník 1945.....	52
3.3 Nástupní ročník 1946.....	59
3.4 Nástupní ročník 1947.....	60
3.5 Nástupní ročník 1948.....	62
3.6 Nástupní ročník 1949.....	64
4. Velitelé, učitelé a výuka v Letecké vojenské akademii	68
4.1 Velitelé a učitelé LVA	68
4.2 Výuka.....	77
4.3 Letecký výcvik.....	83
4.3.1 Stručný nástin letecké techniky	90
4.3.2 Smrtelné letecké nehody při výcviku.....	91
5. Proměna Letecké vojenské akademie po únoru 1948.....	95
5.1 První vlna politických čistek v LVA	97
5.2 Druhá politických čistek v LVA	100

5.3 Další vlny politických čistek.....	107
6. Exil jako východisko pro učitelský sbor LVA.....	109
6.1 Konkrétní případy odchodů do exilu	112
6.2 Případ hromadného úletu	116
6.3 Poúnorové paradoxy	120
7. Exil jako východisko pro akademiky.....	126
7.1 Cesta akademiků do exilu	126
7.2 Obtížné odchody za hranice.....	129
7.3 Život akademiků v uprchlických táborech.....	137
7.4 Cesta z uprchlických táborů.....	142
8. Akademici v pozici „nepřátel státu“	153
8.1 Upevňování mocenského monopolu.....	153
8.2 Trestní stíhání a věznění akademiků.....	154
8.3 Nezdařený pokus o úlet.....	155
8.4 Agenti chodci.....	161
8.5 Exemplární případ trestu.....	163
8.6 Neoznámení trestného činu.....	165
8.7 Bez obvinění	169
9. Akademici jako piloti z povolání.....	171
9.1 Noví poručíci z LVA	171
9.2 Zkušební pilot a akrobat	178
9.3 Pilot vojenský i civilní	181
9.3.1 Nejslavnější pilot	184
9.4 Frontový voják.....	186
9.5 Piloti Československých aerolinií.....	187
9.6 Generálové	191

Závěr	192
Seznam užitých zkratk	196
Prameny a literatura	198
Seznam příloh	214
Jmenný rejstřík.....	216
Resume.....	224

Úvod

Předkládaná dizertační práce se zabývá životními osudy absolventů či frekventantů Letecké vojenské akademie (zkráceně LVA)¹ v Hradci Králové v kontextu vývoje poválečné československé společnosti. Ačkoli se z pohledu československého vojenského letectví jedná v případě Letecké vojenské akademie o významnou a zcela jedinečnou kapitolu soudobých dějin, nebyla nikdy uceleně zpracována a prozatímní snahy měly pouze krátkou informační či memoárovou charakteristiku ve formě vlastních mikrobiografií bývalých frekventantů.

Letecká vojenská akademie vznikla v roce 1945, a ačkoli měla z historického pohledu pouze krátké, šestileté trvání, přímo ovlivnila několik desítek až stovek životů. Mezi učiteli a veliteli a ve výjimečných případech také frekventanty v řadách LVA lze nalézt aktivní účastníky druhé světové války, kteří bojovali na západní i východní frontě.

Dizertační práce se však až na výjimky nezabývá jejich osudem, ale osudem těch, kteří se účastnili výcviku v LVA a jejichž životní dráha směřovala ke kariéře vojenského pilota – důstojníka letectva. Tato až téměř předurčenost k vojenské kariéře byla samozřejmě ovlivněna úspěchem či neúspěchem během výcviku, přesto nemohla zasáhnout do jejich života natolik, jako změna zahraničně politické orientace a související společenské proměny, které v této epoše nastaly. Tento nově nastolený politický kurz nebyl s původním charakterem LVA slučitelný, jelikož její koncept byl založen převážně na výcviku středoškolských elit, nejčastěji absolventů gymnázií, za aktivního přispění elit vojenských – zkušených důstojníků a letců.

Nová československá lidová armáda, budovaná po roce 1948 (v případě LVA od roku 1949) po vzoru Sovětského svazu, ruku v ruce se zaváděním nových organizačních struktur výcviku pro tento koncept pochopení nenašla. Nenašla

¹ Letecká vojenská akademie Hradec Králové (zkráceně LVA) bývá v některých materiálech označována jako Vojenská letecká akademie (zkr. VLA). Autor této práce se přiklání na základě zkušeností k používání Letecké vojenské akademie – LVA (angl. název Military Air Academy), čímž nedochází k záměně s označením Vojenské lékařské akademie (VLA), která v Hradci Králové existovala v obdobném časovém horizontu.

jej však často ani pro její absolventy, kteří se až příliš často otevřeně hlásili k odkazu myšlenek první Československé republiky.

Věnovat se pouze jedné skupině však není cílem této práce, ačkoli její osudy by byly především v kontextu vývoje Československa v padesátých letech 20. století více než zajímavé. Dizertační práce se proto zaměřuje na životní osudy těch, kteří ve svém výčtu představují zástupce všech skupin frekventantů, a charakterizují tak v obecné i konkrétní rovině jejich osudy v situaci poválečného Československa. V práci nelze opomenout ani exkurz do charakteristik učitelského sboru v LVA, neboť to byli právě učitelé a velitelé, kteří v případě mnoha z nich formovali jejich další životní postoje.

Absolventy letecké vojenské akademie se stali frekventanti, kteří prodělali v LVA výcvik v tříletých kurzech, od roku 1949 pak v kurzu dvouletém. Úspěšný absolvent byl vyřazen v důstojnické hodnosti poručíka letectva, což nebylo do té doby zvykem.² Poručíky letectva a tímto tedy i absolventy LVA byli jmenováni i ti, kteří byli v průběhu výcviku po únoru 1948 vyloučeni pro svůj nesouhlasný postoj k novému lidově demokratickému zřízení. Dodatečně jmenováni byli ve dvou rehabilitačních vlnách v roce 1969 a 1991.

V obecné rovině se proto v případě Letecké vojenské akademie lze setkat s několika skupinami frekventantů-absolventů. Do hlavní skupiny patří především ti, kteří úspěšně absolvovali celý kurz LVA a získali tak hodnost poručíků letectva. V této skupině se však lze setkat se zástupci několika podskupin. Jednak těmi, kteří sloužili v letectvu, potažmo v Československé armádě, do doby svého dobrovolného odchodu, tj. penzionování po ukončení vojenské dráhy. Další skupinou jsou ti, kteří, ačkoli úspěšně dokončili studium, byli ve velmi krátké době po jeho ukončení pro „nespolehlivost“ z armádních služeb propuštěni.

² Ministerstvo obrany ČR obdrželo na základě zákona č. 122/2009 Sb., *o odškodnění studentů vysokých škol, kterým bylo v období komunistického režimu z politických důvodů znemožněno dokončit studium na vysoké škole* několik žádostí od bývalých frekventantů LVA, kteří se dožadovali, aby v jejich případě bylo na LVA pohlíženo jako na vojenskou vysokou školu. Samo MO ČR nebylo dlouhou dobu schopno určit, zda měla akademie charakter vysoké školy či nikoliv, neboť lze historicky dohledat rozdílnou pramenovou dikci, přesto nakonec všechny tyto žádosti zamítlo. Řešení bylo odsunuto na Nejvyšší správní soud, k němuž se někteří akademici odvolali, mnoho žádostí však byla ukončena úmrtím žadatele.

V této skupině lze nalézt také jedince, kteří se z Československa rozhodli odejít po únoru 1948 či srpnu 1968.

Zcela specifickou skupinu pak tvoří ti, jejichž slibná vojenská dráha byla přerušena již v průběhu studia vyloučením z akademie. Z této skupiny je nutné pominout ty, kteří byli propuštěni z důvodu nespěchu, ztráty zdravotní způsobilosti úrazem či pro provinění proti vojenskému řádu, neboť po dosloužení délky základní vojenské služby odešli tzv. do civilu, a nejsou tedy předmětem této práce. Vyloučení znamenalo ztrátu titulu letecký vojenský akademik a s ohledem na závazek další vojenské služby při vstupu do akademie i přesun k náhradnímu tělesu, velmi často k pomocným technickým praporům. Někteří vyloučení akademici se svou další činností „zasloužili“ o zvýšenou pozornost tehdejšího bezpečnostního aparátu. Nalezneme mezi nimi pozdější politické vězně i výraznou skupinu těch, kteří se po vzoru svých učitelů rozhodli svou vlast ilegálně opustit. Zvláštními příklady jsou pak ti, které bychom mohli zařadit do všech zmíněných kategorií. Počty zástupců jednotlivých skupin nelze zcela spolehlivě vyčíslit, neboť jejich přesnému dohledání brání nesystematičnost dochovaných dokumentů, rozdělení archiválií po zániku ČSFR v roce 1992 a také zákon na ochranu osobních údajů.

Cílem této práce není jednotlivá svědectví vzájemně komparovat či hledat nesoulad mezi skutečností a vzpomínkou pamětníků, ale zachytit historickou skutečnost v její co možná největší šíři. Předkládaná práce, zaměřená na životní osudy zástupců zmíněných skupin absolventů Letecké vojenské akademie v Hradci Králové ve vymezeném časovém horizontu, se s využitím uvedených pramenů a jejich začleněním do dobového kontextu snaží odpovědět na vzešlé výzkumné otázky:

1. Co stálo na pozadí vzniku do této doby v Československu ojedinelé vojenské jednotky a co bylo předmětem její existence?
2. Kdo byli letečtí vojenští akademici, jaké byly mezi nimi rozdíly, jakým způsobem se akademiky stali a co rozhodovalo o jejich výběru v průběhu existence LVA?

3. Jak zasáhly události února 1948 do fungování akademie, jaký zastávali akademici postoj k těmto událostem a jak se tento postoj odrazil na jejich dalším životě? Existovaly i jiné než politické vlivy na osud akademiků ve sledovaném období?
4. Znamenal odlišný politický názor či apolitičnost automatický konec v armádě? Pokud byli akademici z LVA či armádní služby propuštěni, stali se předmětem perzekuce nebo mohli pokračovat v civilní kariéře?
5. Jak se lišily se životní osudy těch, kteří zvolili odchod do exilu od těch, kteří v Československu zůstali?
6. Bylo členství v KSČ jediným kritériem setrvání v armádě ve sledovaném období?

Zvolené členění dizertační práce pak v ucelených tematických kapitolách odráží výzkumné poznatky autora vycházející ze studia uvedených pramenů.

1. Teoretická východiska

Československé dějiny 20. století byly poznamenány několika významnými mezníky, které specificky formovaly životní postoje a další vývoj hlavních aktérů i do té doby bezejmenných účastníků. Ačkoli dnes máme o jednotlivých zlomových epochách k dispozici mnoho rozličných poznatků, většina dobových prací se zcela pochopitelně zaměřovala na vývoj politický, hospodářský, kulturní či celospolečenský a osoba jednotlivce jako účastníka dějin byla s ohledem na specifické společensko-politické prostředí, s výjimkou společenských elit, mezi léty 1948-1989 přehlížena.

Vývoj historické vědy posledních dvou desetiletí se pokusil tuto mezeru v poznání vyplnit s pomocí metody orální historie (Oral history), když zohlednil pohled jedince na celospolečenský vývoj či na vývoj vlastní osoby v kontrastu „*velkých dějin*“. Tato mikrohistorie s respektem k individuální paměti jedince se stala fenoménem poslední doby, především v otázkách specifických výzkumných témat, neboť metoda nachází své uplatnění především tam, kde prameny písemné povahy nemohly z objektivních příčin vzniknout (např. z důvodu cílené likvidace pramenů nebo jejich faktické neexistence). V této souvislosti bývají často zmiňovány tematické celky jako represe stalinského režimu, nacistický režim a komunistický režim, jihoamerické diktátorské režimy či holocaust (šoa).

Jedná se o výzkumnou metodu, která se zaměřuje na poznání minulosti prostřednictvím cílené práce s pamětníkem, nejčastěji formou interview s osobou či osobami, které naše vědění a poznání mohou svým vyprávěním obohatit. V českém prostředí byla tato multidisciplinární metoda shrnuta přibližně takto: „*Jedná se o řadu propracovaných, avšak stále se vyvíjejících a dotvářejících postupů, jejichž prostřednictvím se badatel v oblasti humanitních a společenských věd dobírá nových poznatků, a to na základě ústního sdělení osob, jež byly účastníky či svědky dané události, procesu nebo doby, které badatel zkoumá,*

*či osob, jejichž individuální prožitky, postoje a názory mohou obohatit badatelovo poznání o nich samých, případně o zkoumaném obecně.*³

To, že nelze orální historii limitovat pouze na ústně zprostředkované svědectví, ukázala až praxe. Dnešní orálně historické práce již nelze chápat pouze jako rigidně sestavenou sbírku editovaných rozhovorů, ale je nutné při práci zohlednit mnohem širší spektrum pramenů. Aktuálně u nás vznikly a vznikají práce, které uplatňují kromě metodicky tradičního ústně vyprávěného svědectví také deníky, korespondenci, poznámky, fotografie a další prameny, které pohled na zkoumanou problematiku nejen obohacují, ale především prohlubují.⁴

Na tomto místě však nutno říci, že se nejedná pouze o specifickou českou vývojovou větev orální historie, ale o všeobecný vývojový trend metody, o čemž svědčí i sdělení jednoho ze zahraničních průkopníků: „... *orální historie není jen propletenec hlasů. Podle mého názoru je to historiografie zkušenosti, zážitku. Ani tyto zážitky nemohou být jedinou složkou výzkumu, musí být kombinovány se zdroji subjektivních vzpomínek jako deníky, fotografie, alba, dopisy atd. Společně nám mohou dát žádaný pohled. Mám na mysli onen odlišný pohled, který běžná historiografie nedává [...]; [...] orální historie přivádí nás historiky k otázce role lidí mezi jednotlivými historickými procesy. Je škoda, že se tento rozměr přechodu od současnosti do čisté historie vytrácí. Síla naší historie spočívá ve schopnosti vrátit tento subjektivní zážitek zpět do historiografie.*“⁵

Určitá specifika je možné dohledat v každé národní podobě či formě ústně sdělené tradice. Zcela jedinečnou podobu má například jihoamerická ústní tradice,

³ Miroslav VANĚK – Pavel MŮCKE – Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007, s. 11.

⁴ Z těchto prací např. Jiří PETRÁŠ, *Květen 1945 a srpen 1968 v Českých Budějovicích. Deníkové zápisky dvou žen*, *Hlasy minulosti* 3, Praha 2007 či dizertační práce Pavla MŮCKEHO, *Paměť a paměti druhé světové války v českých zemích. Vzpomínkové práce vojáků druhého čs. zahraničního odboje*, obhájená na Ústavu českých dějin Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze v roce 2009, ve které autor v abstraktu práce uvádí, že: „*Pod pojem vzpomínkové práce zahrnutý např. deníky, psané vzpomínky a memoáry ve vydané či rukopisné podobě, ale také díla krásné literatury (poezie i prózy), výstupy v médiích, vzpomínání pamětníků a také orálně historické rozhovory.*“ Práce byla publikována jako Pavel MŮCKE, *Rámce paměti druhé světové války v českých zemích. Vzpomínkové práce vojáků druhého čs. zahraničního odboje*, *Hlasy minulosti* 5, Praha 2013.

⁵ Miroslav VANĚK, *O orální historii s jejími zakladateli a protagonisty*, Praha 2008, s. 82 (Rozhovor s Alexandrem von Plato).

kteřá je prosycena mayskými vlivy. Totěž by platilo i pro severoamerickou indiánskou komunitu či pro africké domorodé kmemy. V tomto případě však nutno připustit, že metoda hraničí s oblastí kulturní antropologie.⁶

Jiná významná specifika je pak nutné hledat také přímo u konkrétních sociálních skupin, které jsou předmětem výzkumu. V této oblasti byly v polovině 20. století průkopnické především severoamerické sociologické výzkumy.⁷ Výzkum specifických sociálních skupin se stal na dlouhou dobu jedním z ústředních témat orální historie, ať již byla tato specifická dána národností, etnikem, společenskou třídou či sociálním statutem.⁸

Tímto neelitářským přístupem k dějinám však dala orální historie vzniknout konceptu tzv. „*history from below*“ nebo také „*people's history*“, který se snaží dějinné události vnímat pohledem obyčejných lidí namísto do té doby preferovaných politických či jiných společenských elit.

„Ústní zdroje z nehegemonické třídy jsou spojeny s tradicí lidového vyprávění. V této tradici jsou rozdíly mezi narativními žánry vnímány jinak než v písemné tradici vzdělaných vrstev... Orální historie odhaluje neznámé události nebo neznámé aspekty známých událostí, které vždy vrhají světlo na neprozkoumané oblasti každodenního života nehegemonické třídy. Orální historie nám totiž neřká, co tito lidé dělali, ale co chtěli dělat nebo co věřili, že dělají a co si nyní myslí, že dělali.“⁹

⁶ Z orálně historických prací např. Ellen B. BASSO, *The Last Cannibals: A South American Oral History*, Austin 1995; Devon Abbott MIHEUSAH (ed.), *Natives and Academics. Researching and Writing about American Indians*. University of Nebraska, Lincoln 1998 a další; V případě africké orální historie je nutné zohlednit zcela specifické kulturní pojetí, které popsal již v roce 1985 belgický antropolog a historik Jan VANSINA v knize *Oral Tradition as History*, Wisconsin 1985.

⁷ Blíže o vývoji metody v kapitole 1.2.1 této práce. Z novějších prací např. Lusia del GIUDICE (ed.), *Oral History, Oral Culture, and Italian Americans*, New York 2009; David COURTWRIGHT - Herman JOSEPH - Don des JARLAIS, *Addicts Who Survived: An Oral history of Narcotic Use in America 1923-1965*, Knoxville 2012; Paul AVRICH, *Anarchist Voices. An Oral History of Anarchism in America*, Edinburgh 2006 a další.

⁸ Typickým ústředním zájmem bývá jednotlivé etnikum či národnostní skupina, příslušníci emigrace či přistěhovalci, např. Brigitte BÖNISCH-BREDNICH, *Keeping a Low Profile: An Oral History of German Immigration to New Zealand*, Wellington 2002.

⁹ Alessandro PORTELLI, *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*, New York 1991, s. 45-59.

Snad nejvíce je v historiografii diskutována otázka věrohodnosti orálně historických pramenů. Ačkoli nikdy nebyla dokončena diskuze o tomto tématu, je nutné brát na zřetel i skutečnost, že i dominantní písemné prameny mohou ve skutečnosti být pouze nekontrolovaným předáváním neidentifikovaných ústních zdrojů, které někdo kodifikoval.¹⁰ K faktickému pochopení metody orální historie je proto důležité reflektovat její historický vývoj.

1.1 Vývoj metody Oral history

Všeobecně lze považovat za kolébkou orální historie angloamerické historiografické prostředí. Ačkoli většina teoretiků historie se odkazuje na základní znaky narativní historie již k pracím antických historiků Herodota a Thukydidy, o moderním pojetí lze hovořit až mnohem později.¹¹

Přestože počátek a ustanovování metody je nutné hledat ve Spojených státech amerických, patrně prvním skutečným užitím orální historie v moderní historiografii jako zdroj historického poznání byla práce *Dějiny francouzské revoluce* Julese Micheleta, který v předmluvě svého díla přiznává, že písemné dokumenty byly pouze jedním z dokumentů, vedle jeho vlastní paměti a mluvených svědectví.¹² Mezníkem novodobého přístupu k ústní tradici se stávají především velké dějinné události, které ovlivnily životy miliónů lidí a které se staly předmětem rozsáhlých výzkumů na přelomu 19. a 20. století.

Již v šedesátých letech 19. století se na západě USA, především v oblastech pacifického pobřeží, začal Hubert Howe Bancroft spolu se svými asistenty

¹⁰ Tamtéž.

¹¹ Text vychází z původních angloamerických zdrojů, především z práce Donalda A. RITCHIE, *Introduction: The Evolution of Oral History*, uveřejněné v *Oxford Handbook of Oral History*, Donald A. RITCHIE (ed.), Oxford 2011, práce Thomas L. CHARLTON - Lois E. MYERS - Rebecca SHARPLESS (ed.), *Thinking about Oral History. Theories and Applications*, Plymouth 2008 a práce Paula THOMPSONA, *Voice of the Past: Oral history*, New York 2000.

¹² Jules MICHELET, *Histoire de la Révolution française*, Tome I, Paris 1847. O orální historii ve smyslu historické metody však v tomto případě nelze hovořit, k jeho práci se odkazují téměř všichni průkopníci orální historie. V pojetí Micheletova díla je nutné spíše brát na zřetel reflexi zprostředkované národní tradice než klasické ústní tradice. Viz Paul THOMPSON, *Voice of the Past*, s. 25-26.

systematicky zabývat sběrem příběhů od osadníků, průkopníků a státníků. Jeho práce se stala součástí sbírek Kalifornské univerzity v Berkeley.

V první třetině století dvacátého začala řada amerických historiků pohlížet na orální prameny jako na důležitý zdroj poznání. Mnohé z prvních projektů byly vázány přímo na univerzitní prostředí, případně na vládní dokumentační středisko – Knihovnu Kongresu. Prvotním impulzem těchto projektů byla tíživá situace Velké hospodářské krize a reakce na ni v podobě ekonomicko-sociálního programu New Deal Rooseveltovy administrativy. Její součástí byl i tzv. *Federal Writers' Project*.¹³ Především sociální stránka programu se dotkla života miliónů Američanů a stala se předmětem mnoha výzkumů.

Mezi takovéto práce je možné zařadit například edici *These Are Our Lives*.¹⁴ Práce zahrnuje 35 vybraných životních příběhů dělníků a nezaměstnaných ze tří jižanských států. Celkem bylo sesbíráno více než čtyři sta životních příběhů.

Na významnou problematiku otroctví v americké historiografii se zaměřil Benjamin A. Botkin.¹⁵ Použil jako první ústní příběhy dříve zotročených afrických Američanů jako legitimní historický pramen. Dílo vzniklo pod záštitou projektu *Slave Narratives: A Folk History of Slavery in the United States* dotovaného WPA, který rovněž spadl do New Deal.¹⁶ Ve stejné době přichází Joe Gould, reportér New York Evening Mail, se svým dílem *An Oral History of Our Time*, dílem, které ve skutečnosti nikdy nevzniklo a bylo fikcí autora, avšak širokou veřejnost upozornilo na orální historii a způsob její práce formou interview.

¹³ Federal Writers' Project (FWP) - Spolkový projekt spisovatelů, byl projektem Federální vlády USA k podpoře písemných prací a podporu spisovatelů během Velké hospodářské krize. Byl to jeden ze skupiny programů New Deal pro podporu umění známý kolektivně jako Federal One přibližně v letech 1936-1938.

¹⁴ Williama T. COUCH, *These Are Our Lives*, Chapel Hill, N.C. 1939.

¹⁵ Benjamin A. BOTKIN, *Lay My Burden Down: A Folk History of Slavery*, University of Chicago 1945.

¹⁶ V rámci tohoto projektu se uskutečnilo více než 2000 rozhovorů. Většina výstupů tohoto výzkumu byla publikována až v 70. letech 20. století či mnohem později. Program WPA (Work Progress Administration, od roku 1939 Work Projects Administration) byl programem na podporu zaměstnanosti a v dílčích případech na podporu kultury a umění, literární vědy, hudby a dalších oborů v rámci boje s nezaměstnaností v době Velké hospodářské krize.

V souvislosti s událostmi druhé světové války se změnilo také ústřední téma. Do popředí se dostal osobní prožitek války, kdy dokumentaristé a historici doprovázeli vojáky přímo na bojové linie a uskutečňovali skupinová interview bezprostředně po skončení bojů nebo jen s několikahodinovým odstupem. Hrůzné prožitky války vytvořily prostor pro nové orálně historické výzkumy po celém světě, přesto v této době nedošlo k metodickému či alespoň administrativnímu sjednocení.

Zlom přichází v roce 1948, kdy profesor Kolumbijské univerzity Allan Nevins zakládá první centrum pro provádění a archivaci rozhovorů, které nazval *Oral History Research Office*.¹⁷ Ve stejném roce dochází v Německu k technologické revoluci v podobě vynálezu magnetické pásky a uvedení prvního magnetofonu na trh.¹⁸ V roce 1965 vyprodukovalo centrum souhrnnou zprávu o 89 celostátních orálně historických projektech, které byly v USA do té doby realizovány. Rozmáhající se vlna výzkumu orálně historickou metodou vyvolala potřebu standardizace metody a vznášela otázky o jejím dalším vývoji, formách a technikách, tím spíše, že historici s metodou pracující si začali říkat orální historici. Na tomto základě se v září roku 1966 uskutečnilo první *National Colloquium on Oral History*.¹⁹

Ne všechny otázky se však na tomto kolokviu podařilo vyřešit. Nejpalčivější otázkou se stala etická stránka práce, a to především s ohledem na kontroverzi, kterou vyvolala kniha Williama Manchastera,²⁰ ve které autor publikoval části rozhovorů se členy rodiny J. F. Kennedyho.

¹⁷ *Oral History Research Office* dodnes pokračuje v činnosti jako *Columbia Center for Oral History* při Kolumbijské univerzitě v USA. Blíže viz <http://library.columbia.edu/locations/ccoh.html> [cit. 8. 5. 2013].

¹⁸ Donald A. RITCHIE (ed.), *Introduction*, s. 6. Do této doby se původní záznamy uchovávaly na voskových válcích a případně se později přepisovaly na vinylové desky. Vynález magnetické pásky výrazně badatelům usnadnil práci v terénu.

¹⁹ Jedním z nejdůležitějších témat tohoto kolokvia vůbec byl samotný název metody Oral History. V tomto ohledu došlo ke konsenzu, neboť se v době konání kolokvia tento termín používal již téměř dvacet let. Mimo debatu nezůstal ani způsob pořízení, uchovávání a zpracování nahrávek, stejně jako velmi důležitá etická stránka věci. Thomas L. CHARLTON - Lois E. MYERS – Rebecca SHARPLESS (ed.), *Thinking about Oral History*, s. 14-15. Také Donalda A. RITCHIE (ed.), *Introduction*, s. 7.

²⁰ William MANCHESTER, *The Death of a President*, New York 1967. Rodina J. F. Kennedyho se snažila soudní cestou zabránit vydání knihy, pokud nebude kniha upravena a některé její detaily

Ještě počátkem šedesátých let 20. století nebyla dokončena otázka archivace záznamů vzniklých v rámci orálně historického bádání. Velká nákladnost ukládání originálních nahrávek, s čímž souvisel nákup nových audiokazet, způsobovala mnohým badatelům značný ekonomický problém. Především v prostředí Columbia Oral History Research Office mnohé výstupy končily využitím transkripce rozhovoru a znovu využitím nahrávacích pásků. Tento způsob práce se stal dočasně běžnou praxí většiny amerických výzkumů, některé však brzy odhalily důležitost a jedinečnost uchování původních nahrávek a začaly s jejich archivací.²¹ Druhá polovina šedesátých let se v USA nese v duchu institucionalizace metody a nastavení jejich vnitřních principů, k čemuž přispělo především založení *Oral History Association* (OHA)²² v roce 1967. Instituce přinesla první ucelený soubor cílů a norem orální historie.²³

Tematické zaměření výzkumů v USA v šedesátých a sedmdesátých letech 20. století se neslo v duchu společenských problémů té doby. Do popředí se dostávaly otázky spojené s lidskými právy, především právy černochů, žen, dále se do popředí dostává rasová nesnášenlivost a opětovně téma Velké hospodářské krize a industrializace spolu se silícím hnutím Hippie's a protiválečnými náladami v souvislosti s probíhající válkou ve Vietnamu.²⁴

zcela vyškrtnuty. Důvodem mělo být jak možné poškození politických plánů Roberta Kennedyho, bratra zesnulého prezidenta, tak mnohé osobní výpovědi, které byly rok po smrti J. F. K. původně pořízeny pro účely Kennedyho knihovny. Autorovi byl také nabídnut 1 milion dolarů, pokud ustoupí od záměru předat práva na seriálové využití knihy. Novinové články se předháněly o možných kontroverzích uvedených v knize. Na základě soudního sporu v roce 1967 dosáhli nakonec Kennedyovi snížení celkového rozsahu knihy a částečné cenzury některých jejích částí. Od seriálového zpracování bylo ustoupeno. Dostupné viz http://en.wikipedia.org/wiki/The_Death_of_a_President [cit. 8. 7. 2013].

²¹ Donald A. RITCHIE (ed.), *Introduction*, s. 7.

²² Od roku 1967 Asociace orální historie povzbuzuje jednotlivce a instituce podílející se na tvorbě a uchování ústní historie zachovávat určité zásady, profesionální a technické standardy a povinnosti, mezi něž patří závazky vůči vypravěči, normám pro studenty historie a příbuzných oborů a zachování rozhovorů a souvisejících materiálů pro současné i budoucí uživatele. Viz <http://www.oralhistory.org/about/principles-and-practices/> [cit. 12. 9. 2013].

²³ Thomas L. CHARLTON - Lois E. MYERS – Rebecca SHARPLESS (ed.), *Thinking about Oral History*, s. 14.

²⁴ Jedním z nejznámějších výstupů doby se stal román Alexe HALEYHO, *Roots: The Saga of an American Family*, New York 1976, který se krom Pulitzerovy ceny dočkal rovněž seriálového zpracování ve kterém autor líčí historii své rodiny počínaje okamžikem zotročení Gambijského chlapce jménem Kunta Kinte, prapředka autora. Román sleduje jeho osudy a osudy jeho potomků až k samotnému autorovi. Viz též Paul THOMPSON, *Voice of the Past*, s. 27-29; Za zmínku rovněž

Ani Evropa nezůstala pozadu. Již v polovině šedesátých let 20. století založili britští levicově smýšlející historikové působící kolem Ruskin College v Oxfordu *History Workshop*,²⁵ který nachází tematicky silnou oporu v ženském hnutí a dějinách dělnického hnutí.²⁶ Silný vliv domácích historiků lze představit na stěžejní práci sociálních dějin – díle Edwarda P. Thompsona, který práci *The Making of the English Working Class* uvedl poznámkou, že chtěl „uchránit ubohého punčocháře či „obsoletního“ ručního tkalce před nemilosrdnou přehlíživostí pozdějších generací“.²⁷

Co se týká orální historie, bylo v britském prostředí možné navázat na vlnu ohlasu, kterou způsobila kniha Ronalda Blytha *Akenfield: Portrait of an English Village*,²⁸ jež byla beletrizovaným popisem života v Akenfieldu v Suffolku v letech 1880-1966 a která byla založena na rozhovorech s lidmi z této komunity, v níž autor sám žil. V témže roce, kdy byla kniha vydána, se v Británii uskutečnilo první setkání historiků na téma orální historie, na jehož základě zahájili v roce 1971 vydávání *Oral History Journal*.

Již o dva roky později, v roce 1973, byla ustanovena britská *Oral History Society*, za níž lze nalézt britského sociologa a historika Paula Thompsona, která odstartovala mezinárodní setkávání historiků nad touto problematikou.²⁹ Od téhož roku byly každé dva roky pořádány v Evropě mezinárodní konference orální historie. Byl to právě Thompson, který v roce 1978 svou knihou *Voice of the*

stojí práce Studa TERKELA, veterána programu WPA, *Hard Times: An Oral History of the Great Depression*, tím spíše, že autor získal později Pulitzerovu cenu za knihu *The Good War: An Oral History of World War II* z roku 1984. Blíže viz Thomas L. CHARLTON - Lois E. MYERS – Rebecca SHARPLESS (ed.), *Thinking about Oral History*, s. 18-19, srovnej též viz <http://www.studsterkel.org/htimes.php> [cit. 17. 10. 2013].

²⁵ V první řadě se jednalo o setkávání s přednáškami na do té doby opomíjená témata. Hnutí však velmi rychle rostlo. Blíže k prvním uskutečněným *History Workshopům* viz Anna DAVIN, *The Only Problem was Time*, *History Workshop Journal* 50/2000, s. 239-245.

²⁶ Blíže o zastávaných pozicích historiků v této době viz rozhovor Michala Kopečka s Garethem STEDMANEM JONESEM: *Marxovo dědictví z britského pohledu*, *Dějiny a současnost*, 2/2010, dostupné viz <http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2010/9/marxovo-dedictvi-z-britskeho-pohledu/> [cit. 9. 7. 2013].

²⁷ Edward P. THOMPSON, *The Making of the English Working Class*, New York 1966 s. 12; Vydáno poprvé v roce 1963.

²⁸ Ronald BLYTHE, *Akenfield: Portrait of an English Village*, Londýn 1969.

²⁹ Donald A. RITCHIE (ed.), *Introduction*, s. 9.

Past: Oral history poukázal na skutečnost, jak ústní svědectví může změnit standardní pojetí historického příběhu.³⁰

Poněkud specificky se vyvíjela a vyvíjí orální historie ve Francii. Mnozí anglo-američtí historikové se netají tím, že to byl právě žurnál *Annales*,³¹ který je inspiroval k zájmu o hospodářské a sociální dějiny. Ačkoli již v roce 1977 se uskutečnila první národní konference orální historie, držela se tato metoda v povzdálí. O rok později bylo průzkumem zjištěno 56 projektů především na univerzitách (polovina z nich však ne starší dvou let). Koncem sedmdesátých let 20. století Philipp Joutard, editor nového měsíčníku *L'Histoire*, informoval v úvodníku, že cílem bude zařazovat příspěvky i z oblasti orální historie.³² Právě *L'Histoire* se tak měl stát časopisem, který měl v oblasti soudobých dějin vytvářet protipól do té doby neotřesitelné pozice *Annales* a historiků kolem něj, kteří do té doby řídili většinu soudobé historické produkce, a neumožňovali tak růst nových směrů bádání či dokonce zamezovali publikaci některých autorů nových směrů. Některé dobové práce s užitím orální historie přesto vznikly.³³

Problémem francouzské pozice orální historie byla nemožnost proniknout do jádra sociálních dějin – k sociálním skupinám, které tvoří středobod zájmu *Oral History* (v angloamerickém konceptu) a které jsou jindy v pozadí, neboť tuto pozici si pro sebe již do svého vzniku nárokuje škola *Annales*. Historici se tak uchýlovali spíše k vytváření orálně historických archivů než k samotné publikační práci a snažili se metodicky i metodologicky uchytit orální historii ve složitém systému humanitní vědy. Své aktuální pozice nachází francouzská orální historie v dějinách

³⁰ Thomas L. CHARLTON - Lois E. MYERS – Rebecca SHARPLESS (ed.), *Thinking about Oral History*, s. 18-19.

³¹ Časopis *Les Annales d'histoire économique et sociale* (později přejmenován na *Annales. Economies, sociétés, civilisations* a od roku 1994 *Annales. Histoire, Sciences Sociales*) byl od roku 1929 vydáván historiky Marcem BLOCHEM a Lucienem FEBVREM. Představoval tribunu hospodářských a sociálních dějin. Svým ohlasem dal vzniknout *Škole Annales*. Blíže viz Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví*, Praha 2004.

³² Paul THOMPSON, *The New Oral History in France*, *Oral History Journal*, vol. 8, No. 1 Spring, s. 14-19.

³³ *Tamtéž*, s. 19. Jedná se např. o dvě práce autorské dvojice Daniel FABRE - Jacques LACROIX, *La Tradition Orale du Conte Occitan* a *La Vie Quotidienne Des Paysans Du Languedoc Au XIXe Siècle*, Paříž 1973, mapující každodennost, rodinné vztahy a život rolnické komunity v 19. století.

„institucionální paměti“.³⁴ Mezi významné představitele směru patří Philippe Joutard a jeho žačka Florence Descamps, která je i autorkou nejobsáhlejšího shrnutí principů orální historie ve francouzských podmínkách.

Naproti tomu orální historie byla úspěšně přijata v Německu, kde je za průkopníka považován Lutz Niethammer. Za první práci v oblasti orální historie se považuje jeho *Studie Lebensgeschichte und Sozialkultur im Ruhrgebiet 1930–1960: Band 1, Faschismuserfahrungen im Ruhrgebiet* (1) z roku 1983. Niethammer čerpal ze svých zkušeností z této oblasti, kdy v letech 1972-1976 koordinoval pracovní skupinu pro výzkum antifašistických výborů v Německu v roce 1945. Mezi jeho důležité metodické práce v domácím prostředí pak patří *Lebenserfahrung und kollektives Gedächtnis. Die Praxis des „Oral History“* (2), která poprvé vyšla již v roce 1980. Významným mezníkem bylo v roce 1988 založení žurnálu *BIOS – Zeitschrift für Biographieforschung, Oral History und Lebensverlaufsanalysen* (3), který se v mnohém stal inspirativní pro české prostředí a v jehož redakční radě působí mnoho významných představitelů orální historie německy mluvících zemí.³⁵ Byl pro právě BIOS, z něhož mohli jako z jednoho z prvních časopisů čerpat čeští historici po roce 1989.

Dalším z významných německých průkopníků orální historie je Alexander von Plato, který v osmdesátých letech 20. století s Niethammerem úzce spolupracoval. Mezi jeho stěžejní zájmové oblasti patří období národního socialismu, válečné události a poválečný politický vývoj rozděleného Německa. Mezi významné práce patří například *Ein unglaublicher Frühling. Erfahrene Geschichte im*

³⁴ Doubravka OLŠÁKOVÁ (rec.), *Těživé svědectví školy Annales, aneb Francouzská „oral history“ ve službách státního aparátu*, DESCAMPS, Florence: L'historien l'archiviste et le magnétophone: De la constitution de la source orale à son exploitation, Paris, Comité pour l'histoire économique et financière de la France 2001, 864 s., Soudobé dějiny 3/2004, s. 176-181.

³⁵ (1) *Studie životní a sociální kultury v Porúří 1930-1960. Části první, Fašistická zkušenost v Porúří*: O významném společenském ohlasu svědčí i recenze, kterou otiskl časopis Der Spiegel v č. 46/1983 a kterou napsal tehdejší předseda zemské vlády v Severním Porúří - Vestfálsku a pozdější německý spolkový prezident Johannes RAU <http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-14023114.html> [cit. 11. 10. 2013]; (2) *Životní zkušenost a kolektivní paměť. Praxe orální historie*; (3) *BIOS – Žurnál pro biografický výzkum, orální historii a analýzu života*; Mezi dalšími představiteli orální historie kolem žurnálu BIOS lze zařadit německé historiky a sociology Alexandra von PLATO, Albrechta LEHMANNNA či rakouského historika Gerharda BOTZE. Blíže o časopisu a jeho zaměření viz <http://www.budrich-journals.de/index.php/bios/index> [cit. 24. 10. 2013].

Nachkriegsdeutschland 1945–1948 ve spolupráci s Almutem Lehem.³⁶ Je rovněž zakladatelem a ředitelem *Institut für Geschichte und Biographie* v Hagenu, který soustřeďuje a archivuje výzkum orální historie a je dlouholetým představitelem IOHA. Německá orální historie se ukotvila jak v akademickém, tak i v laickém prostředí.

Italská orální historie³⁷ je na akademické úrovni rozvíjena na základech, které sebou přinesly především původní práce angloamerických historiků a také zásadní dílo Paula Thompsona. Představiteli tohoto italského akademického proudu jsou Luisa Passerini a Alessandro Portelli.³⁸ Mimo akademickou rovinu byla již od padesátých let 20. století rozvíjena politicky angažovaná historiografie se zaměřením na nevládnoucí třídu, jejímž hlavním představitelem byl v té době Gianni Bosio. Ten své současníky z řad historiků vyzýval ke změně zaměření na oblast obyčejného života. I s ohledem na marxistické vlivy v šedesátých a sedmdesátých letech se další pokusy o akademickou rovinu v orální historii soustředili kolem oficiálních institucí jako např. Ústav pro paměť odboje. Přesto se jednalo spíše o specifické oblasti a klasické akademické prostředí je v italské orální historii a v jejích narativních pramenech spíše výjimkou.

Především zásluhou jednotlivých národních snah o rozvoj orálně historického výzkumu byla na švédském zasedání v roce 1996 schválena zakládací listina *International Oral History Association* (IOHA). Událost završila úsilí vedoucí k mezinárodnímu sjednocení národních organizací orální historie, především pak americké a britské větve. V této době rovněž vznikly národní pobočky asociací orální historie v mnoha dalších zemích, včetně České republiky.

³⁶ Alexander von PLATO – Artur LEH, „*Ein unglaublicher Frühling*“. *Erfahrene Geschichte im Nachkriegsdeutschland 1945-1948*, Bonn 1997; Blíže o A v. Plato viz Miroslav VANĚK, *O orální historii*, s. 80.

³⁷ Miroslav VANĚK, *O orální historii*, s. 86-92. Stať o kořenech italské orální historie vychází z rozhovoru Miroslava Vaňka s Alessandrem Portellim.

³⁸ Luisa Passerini patří k průkopníkům italské orální historie. Její první významná práce na tomto poli byla *Torino operaia e fascismo*, Bari 1984 (volný překl. *Pracující Turín a fašismus*). Znamější je však až její anglická upravená mutace *Fascism in Popular Memory. The Cultural Experience of the Turin Working Class*, Cambridge University Press 1987; Alessandro Portelli se zabýval protinacistickým odbojem, studentským hnutím šedesátých let a také lidovými protestními písněmi, které ho přivedly k orální historii. K jeho nejznámější práci patří *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*, Albany 1991.

Orální historie zaznamenala ve dvacátém století rozmach, který lze s mnoha jinými humanitními disciplínami stěží srovnávat. Ruku v ruce byl tento rozmach doprovázen technologickým pokrokem, který měl výrazný vliv na proměnu disciplíny a současně pomohl zpřístupnit metodu neomezené veřejnosti. O skutečném fenoménu pak lze hovořit ve spojení s mediálními prostředky jako je film.

Když v roce 1993 vešel do kin film Stevena Spielberga *Schindlerův seznam*, nikdo ještě netušil, jaký bude mít dopad. Na základě zkušeností během přípravy natáčení filmu založil režisér nadaci *Survivors of the Shoah Visual History Foundation*, jejímž cílem je zachytit svědectví lidí, kteří přežili holocaust (šoa). Díky filmovému zpracování příběhu se nadace stala jedním z největších dokumentačních středisek na světě.³⁹ Právě audiovizuální dokumentaci se stala fenoménem orálně historického výzkumu na přelomu tisíciletí. Novou otázkou pro světovou orální historii v 21. století se pak stal způsob pořízení, uchování a trvalé archivace výstupů orálně historického bádání v souvislosti se zmíněným technologickým pokrokem, na který je metoda úzce vázána.⁴⁰

1.2 „Československá cesta“ k orální historii

Ačkoli se orální historie v našem prostředí vyvíjela od roku 1989 z počátku velmi pozvolna, lze hovořit v souvislosti s přelomem století o jejím progresivním rozvoji. Umožnila totiž badatelům a historikům nahlédnout za okraj oficiálních dokumentů a často přinesla zcela nové a nečekané poznatky.

Budeme-li chápat orální historii v kontextu širším, tj. jako záznam očitého svědectví, případně vyprávění, museli bychom uvažovat rovněž o zařazení děl

³⁹ Archiv nadace sídlí od roku 2005 na University of Southern California. Čítá přibližně 52 000 svědectví z 56 zemí ve 32 jazycích a stal se podnětem pro vznik obdobných středisek na celém světě. Blíže o poslání nadace a jejím vývoji viz webové stránky nadace <http://sfi.usc.edu> [cit. 24. 10. 2013].

⁴⁰ Na tato téma se již uskutečnilo mnoho panelových diskusí mezinárodních konferencí IOHA.

středověkých kronikářů, včetně významné Kosmovy práce z prostředí raně středověkého českého státu a také mnohem novější práce Karla Čapka.⁴¹

V Československu se již od šedesátých let 20. století uskutečňovaly záznamy svědectví o událostech první či druhé světové války a nacistické okupace, výběr narátorů byl však silně tendenční a podléhal ideologickému vlivu. Byly zaznamenány výpovědi především stranických příslušníků, bývalých partyzánů atd. Dobové záznamy byly vytvořeny v rámci činností konkrétních muzeí a měly sloužit k poznání regionálních dějin. Jedinou oficiální institucí, soustředící se na práci s pamětníkem, byl tehdejší Vojenský historický ústav, kde vzniklo i Oddělení pro práci s pamětníky.⁴²

Ačkoli existuje v české historiografii mnoho prací, v nichž bychom mohli hledat zárodky užití orální historie, nelze opomenout důležitou práci, kterou vykonal Karel Bartošek, který již v sedmdesátých a osmdesátých letech realizoval rozhovory s bývalými politickými vězni. Část těchto rozhovorů vyšla ve Škvoreckého nakladatelství Sixty-Eight Publishers pod názvem *Zpovídání (Pražské rozhovory 1978-1982)*, na které později autor navázal knihou *Svědék Husákova procesu vypovídá (S Ladislavem Holdošem hovořil Karel Bartošek)*.⁴³

U zrodu moderní éry této metody u nás však stála Dana Musilová, která se o prvotní aplikaci metody pokusila pod záštitou grantového projektu Karla Kaplana *Československo 1945-1967*. Výsledkem byl na tu dobu (psal se rok 1995) jedinečný historicko-biografický výstup o osudech lidí narozených v roce 1924 s názvem *Životní příběh ročníku 1924: Lidský osud v dějinách 20. století*.

⁴¹ V díle *Kronika česká* Kosmas uvádí, že jeho dílo je z části složeno z bájného vyprávění starců a z části z výpovědí o událostech, které popsali očití svědkové; Karel ČAPEK, *Hovory s T.G.M.*, Praha 1928-1935. Třídílný spis byl vytvořen na základě rozhovorů autora s prezidentem a představuje nedocenitelný pohled na politické dění i jeho vlastní filozofické úvahy o životě.

⁴² Miroslav VANĚK, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Hlasy minulosti 1, Praha 2004, s. 39-42. Vaněk ukazuje na konkrétním příkladu postup tehdejší práce badatelů, výběr pamětníků i konkrétně příklady realizovaných výzkumů. Rovněž se mu podařilo odhalit posun v chápání pojmu tehdejšího *pamětníka*, oproti *narátorovi*, jak jej chápe současná orální historie. Tento posun je rovněž zdokumentován v podobě dobové příručky autorů Milana Myšky – Stanislava Zámečnicka - Věry Holé, *Práce s pamětníky a vzpomínkami* z roku 1967.

⁴³ Karel BARTOŠEK, *Zpovídání (Pražské rozhovory 1978-1982)*, Praha 1991 vzniklo ve spoluautorství s Bedřichem Fučíkem. Karel Bartošek později vydal 11 dalších svědectví v knize *Český vězeň: svědectví politických vězeňkyň a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých*, Praha 2001.

Historicko-biografický výzkum.⁴⁴ Dana Musilová o době vzniku později sdělila, že o samotné metodě a způsobu jejího užití toho nebylo v našem prostředí mnoho známo.⁴⁵ Její práce však patří mezi významné mezníky při uskutečňování orálně-historického výzkumu u nás. Inspirace ke vzniku této práce pocházela z německého prostředí.⁴⁶ *Životní příběh ročníku 1924* přivedl autora této dizertační práce k zájmu o problematiku orální historie a k možnostem jejího využití v historickém bádání.

Mezi další z těchto prvotních výzkumů je nutné zařadit výzkumný projekt „*Osobnosti a společenství Charty 77*“, který byl dokončen pod autorským vedením historičky Květy Jechové a socioložky Ilony Christl. Tento projekt vyústil v knižní zpracování pod českým titulem „*Lidé Charty 77*“.⁴⁷

V polovině devadesátých let 20. století u nás dozrály podmínky pro realizaci rozsáhlých výzkumů za použití orální historie. Společenské prostředí poskytovalo bezmeznou škálu u nás touto metodou dosud nedotčených témat vztahujících se k soudobým dějinám. Od prožitků holocaustu a událostí druhé světové války, přes období represivní vlny padesátých let, uvolnění let šedesátých, včetně zlomového okamžiku srpna 1968, až k událostem listopadu 1989. Mnohá tato témata sice nebyla v české historiografii do roku 1989 zcela zapovězena, mohlo se však o nich psát jen v souladu s vládnoucí ideologií. Některé z výzkumů získaly institucionální oporu v podobě nově vzniklého Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR.

V rámci činnosti výzkumného týmu pro dějiny normalizace a revoluce 1969-1989 pod vedením Milana Otáhalu se začínaly vynořovat první pokusy o realizaci

⁴⁴ Dana MUSILOVÁ, *Životní příběh ročníku 1924: Lidský osud v dějinách 20. století*. Historicko-biografický výzkum, 1. část, Praha 1995.

⁴⁵ Pavel MÜCKE, *Po stopách orální historie: Orálně historické projekty realizované v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v historické retrospektivě*. MEMO Časopis pro orální historii, 2/2001, s. 13.

⁴⁶ *Tamtéž*, s. 13. Lutz NIETHAMMER, *Lebenserfahrung und kollektives Gedächtnis. Die Praxis des „Oral History“*, Frankfurt 1980.

⁴⁷ Květa JECHOVÁ, *Lidé Charty 77*, Hlasy minulosti 2, Praha 2003. Za zmínku v tomto případě rozhodně stojí informace, že původní záměr projektu a jeho náplň je nutné hledat již v roce 1992 na Ústavu sociologických studií Fakulty sociální věd UK. Původně sociologický projekt byl nejdříve po prvních pěti biografických interview z důvodu reorganizace pracoviště přerušen a obnoven až o dva roky později, kdy si nově složený tým zajistil financování pomocí grantu CEU. U nás vyšla historicko-biografická část, v Norimberku pak sociologická interpretace tématu Ilony CHRISTL. Viz předmluva Květy JECHOVÉ k *Lidé Charty 77*, s. 6-7.

rozhovorů s příslušníky zájmových skupin. Záhy se ukázalo, že tradiční metody historikovy práce v případě soudobých dějin nebude možné z mnoha objektivních příčin použít; výzkumníci často naráželi na legislativní i technické problémy zpřístupnění archivních materiálů, a začali proto hledat alternativní postupy práce i nová témata, čímž se do popředí dostala problematika nezávislých iniciativ v období normalizace včetně Charty 77.⁴⁸

Od roku 1996 lze v našem prostředí zaznamenat výrazné projekty, které profilyovaly další vývoj orální historie. Především výzkumný projekt ÚSD AV ČR „*Studenti v období pádu komunismu. Životopisná interview*“, ze kterého vzešla kniha *Sto studentských revolucí: Studenti v období pádu komunismu – životopisná interview*. Miroslava Vaňka a Milana Otáhal.⁴⁹

V témže roce na základě mezinárodního impulzu začal jiný významný projekt, *Paměť žen*⁵⁰, jehož mezinárodní přesah významně pomohl zapojit domácí úsilí do středoevropského prostoru a za nímž lze nalézt Pavlu Frýdlovou. Projekt byl o to významnější, že poukázal na nezastupitelnost orální historie při zkoumání dějin každodennosti v soudobých dějinách a v otázkách výzkumu ženského hnutí. Monografickým výstupem projektu se pak stala práce *Všechny naše včerejšky*.⁵¹ Oba uvedené projekty významně formovaly smýšlení o fenoménu orální historie

⁴⁸ Pavel MŮCKE, *Po stopách*, MEMO 2/2001, s. 14-17. Mezi další zájmové skupiny výzkumu patřili příslušníci undergroundové kultury, představitelé Svazu spisovatelů, představitelé opozice, Demokratická iniciativa, ekologická hnutí a další. Jak Pavel Mücke dodává, nelze uvedené realizované rozhovory ještě chápat jako orálně historický výzkum.

⁴⁹ Milan OTÁHAL - Miroslav VANĚK, *Sto studentských revolucí*, Praha 1999. Důležitost v českém prostředí podtrhuje fakt, že jako první obsahovala stručný nástin nejen dějin orální historie, ale rovněž metodického postupu. Na výzkumném záměru se podílelo několik koordinátorů po celé zemi. Nakonec se podařilo metodou snow-ball získat 100 životních příběhů studentských aktivistů vztahujících se k událostem listopadu 1989, publikováno bylo 65 z nich. Blíže viz Miroslav VANĚK, *Orální historie*, s. 11.

⁵⁰ Jak uvádí sami tvůrci projektu: „*Cílem projektu bylo zachytit dějiny žen druhé poloviny 20. století a to prostřednictvím zaznamenání konkrétních životních zkušeností tří generací žen, narozených v letech 1920-1960, tedy žen, které převážnou nebo podstatnou část svého aktivního života prožily v období socialismu. Chceme zjistit, čím a jak ženy skutečně v nedávné minulosti žily, jak samy sebe reflektovaly a reflektují dnes, jak se jejich životy lišily od životů jejich matek a babiček. Naší snahou je pokusit se rozkrýt mnohé mýty, které jsou s pojmem socialistická žena spjaty, podrobit drobnohledu konkrétních výpovědí mnohá ustálená klišé (např. žen údernic, traktoristek, jeřábnic).*“ Více o projektu a jeho výstupech viz <http://www.womensmemory.net/cesky/projekt.asp> [cit. 12. 9. 2013].

⁵¹ Pavla FRÝDLOVÁ (ed.), *Všechny naše včerejšky I a II: paměť žen*, Praha 1998.

a nastartovaly otevřenou diskuzi o této metodě v prostředí české historiografie.⁵² Z dalších významných prvotních výzkumů je nutné zdůraznit práci Petera Salenera *Přežili holokaust*.⁵³ Práce totiž otevírala v našem, resp. bývalém Československém, prostředí nový směr, a to výzkum holocaustu (šoa).

Na základě ohlasu vyvolaného v českém prostředí vydáním knihy *Sto studentských revolucí* se zvedla vlna zájmu o informace o metodě a práci s ní. Hlavní role v dalším rozvoji se v této době chopil Ústav soudobých dějin Akademie věd ČR, především pak *Centrum orální historie*,⁵⁴ které zde vzniklo až v roce 2000 pod vedením Miroslava Vaňka. Cílem bylo a je především pomoci badatelům při práci s prameny ústní povahy, ať již po stránce metodické, tak servisní, a krom vlastního výzkumu také archivovat a spravovat sbírku realizovaných orálně historických výzkumů. Centrum se z počátku soustředilo především na tvorbu badatelských manuálů a příruček.

Mezi prvními vznikla příručka Miroslava Vaňka a kol. *Orální historie. Metodické a „technické“ postupy*, která blíže představovala metodu, shrnovala základní metodická východiska a nastínila pracovní postupy. Brožura byla vydána v roce 2003 jako skriptum ve spolupráci s autory z Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci, kde také vyšla. Následovala první publikace z nově vytvořené edice COH Hlasy minulosti⁵⁵ s názvem *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin* M. Vaňka.⁵⁶

⁵² Viz např. debata k referátu Dany MUSILOVÉ, *Paměť žen – meze a možnosti orální historie*, In: *Věstník grantu KSČ a radikální socialismus v Československu 1918-1989*, ÚSD AV ČR, č. 5-6/2003, s. 5-7.

⁵³ Peter SALNER, *Přežili holokaust*, Bratislava 1997. V rámci projektu bylo nashromážděno v letech 1995-1996 na 110 svědeckých výpovědích slovenských židů. Blíže o projektu viz Inge ANTALOVÁ (rec.), *Přežili holokaust*, *Kritika a kontext* 1/1999, s. 44-46.

⁵⁴ Celým názvem Centrum orální historie ÚSD AV ČR v.v.i., zkráceně COH, blíže viz www.coh.usd.cas.cz. Vědecká Rada ÚSD schválila vytvoření na COH zasedání 17. listopadu 1999 také díky podpoře ředitele ÚSD Oldřicha Tůmy. Blíže viz Pavel MÜCKE, *Po stopách orální historie*, MEMO 2/2011, s. 27-28.

⁵⁵ V této edici byly vydány rovněž výstupy dříve realizovaných výzkumů jako např. práce Květy JECHOVÉ, *Lidé Charty 77*, Praha 2004 (ediční č. 2); Jiřího PETRÁŠE, *Květen 1945 a srpen 1968 v Českých Budějovicích. Deníkové zápisky dvou žen*, Praha 2007 (č. 3) a Miroslava VAŇKA, *O orální historii s jejími protagonisty a zakladateli*, Praha 2008 (č. 4).

⁵⁶ Z metodologických příruček orální historie postupně následovaly Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE – Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007 a Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE, *Třetí strana trojúhelníků. Teorie a praxe*

Ačkoli došlo na základě akceptace nových metodologických postupů k rozevření tematických nůžek, chyběly v českém prostředí velké institucionálně podpořené projekty, které by „prošly sítí“ výběrových komisí. Nemožnost proniknout orální historie do spektra podporovaných výzkumů⁵⁷ byla prolomena až v roce 2001, kdy byl Grantovou agenturou ČR schválen rozsáhlý projekt *Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Životopisná interview*. O skutečnosti, že se jedná o mimořádný počín, vypovídá nejen počet rozhovorů realizovaných s představiteli disentu a vládnoucí třídy – celkem 120 rozhovorů, ale také reprezentativní zastoupení představitelů obou uvedených skupin.⁵⁸ Výsledná dvoudílná publikace editorského kolektivu Miroslav Vaněk - Pavel Urbášek⁵⁹ veřejnosti ukázala, že orální historie má v oblasti soudobých dějin či výzkumu totalitních režimů nezastupitelnou roli – výslednou práci totiž nelze hodnotit pouze jako *pohled pod pokličku* jednotlivých zájmových skupin vztahující se k dané historické epoše. Předmětem výzkumu totiž nebyla pouze oficiální – pracovní sféra jejich životů, ale rovněž sféra privátní, kterou nelze jinou formou postihnout.

Od tohoto okamžiku bylo v ČR realizováno mnoho výzkumných projektů s širokým spektrem tematických záměrů, ať již pod záštitou oficiálních institucí či v rámci nezávislých nadací.⁶⁰ Skepse, jež u nás provázela vývoj metody,

orální historie, Praha 2011; Popularizační a propagační úsilí Miroslava Vaňka a jeho týmu vedlo k takovému zviditelnění České asociace orální historie v mezinárodním měřítku, že Česká republika byla zvolena předsednickou zemí IOHA v letech 2010-2012 v čele s M. Vaňkem jako prezidentem a vedla k uskutečnění mezinárodního kongresu asociace v Praze v červenci roku 2010, jako vůbec v první postkomunistické zemi.

⁵⁷ K problematice skepse členů schvalovací komise GA ČR viz Pavel MÜCKE, *Po stopách orální historie*, MEMO 2/2011, s. 30-32: Snaha o ozřejnění metody a širší podporu vedla k uskutečnění semináře Oral history na půdě Ústavu soudobých dějin Akademie věd.

⁵⁸ Na straně disentu byli mezi narátory například Petr Oslzlý, Václav Malý, Mikuláš Huba, František Stárek, Petr Uhl, Vladimír Hučín, Václav Havel a mnozí další, na straně představitelů vládnoucí skupiny Jindřich Poledník, Rudolf Hegenbart, Miloš Jakeš, Miroslav Štěpán, Zdeněk Hoření či Jaroslav Čejka a další.

⁵⁹ Miroslav VANĚK - Pavel URBÁŠEK, *Vítězové? Poražení? Politické elity a disent v období tzv. normalizace. Životopisná interview*, Praha 2005.

⁶⁰ Na tomto místě je nutné zmínit badatelsko-archivační projekt *Paměť národa*, který se v českém prostředí stal nejrozsáhlejším veřejným sbírkovým fondem a ze kterého čerpá některá dochovaná svědectví rovněž předložená dizertační práce. „*Jde o rozsáhlou sbírku vzpomínek pamětníků, budovanou po celé Evropě jednotlivci, neziskovými organizacemi, školskými a vzdělávacími, státními a příspěvkovými institucemi, kteří chtějí své nahrávky, texty, fotografie a archivní dokumenty sdílet, porovnávat, vyhodnocovat a společně nad nimi diskutovat. Uchovávané a zpřístupňujeme sbírky vzpomínek pamětníků, kteří souhlasili, aby jejich svědectví posloužilo ke zkoumání moderních dějin a bylo veřejně přístupné.*“ Digitální archiv byl vytvořen roku 2008 pod

se postupně začala vytrácet, neboť soudobé dějiny prokázaly, že aktuální technický a technologický pokrok zapříčinil faktický rozpad dogmatu o dominanci písemného historického pramene.

Historikové v 21. století na rozdíl od svých předchůdců nebudou moci spoléhat na prameny písemné povahy jednoduše proto, že tyto prameny nebudou v takovémto dominantním rozsahu vznikat. Současný trend prokázal, že aktuální výzkumy soudobých dějin již bez aplikace metody orální historie nebude patrně možné realizovat.⁶¹

Ačkoli možnosti metody přinášejí riziko *laicizace*, je v tomto případě nutno akceptovat myšlenku, že tímto procesem prošla během vývoje nejedna vědecká disciplína. V případě orální historie však na rozdíl od mnoha jiných přináší pozitivní ve formě rozšiřující se základny dochovaného pramenného materiálu ústní povahy, která díky demokratickému přístupu této disciplíny nemá tendenci inklinovat k diskriminaci určitých skupin narátorů dle aktuálních společenských trendů. Tato myšlenka byla v našem prostředí prokázána právě v podobě prvních dvaceti let institucionálního výzkumu za pomoci orální historie a potvrdila tak správnost konceptu pojetí „*history from below*“ či „*people's history*“, jejíž principy naplňuje, přestože některé z popsaných výzkumů byly úzce zaměřeny na společenské elity.⁶²

1.2.1 Soudobé dějiny v individuální paměti

Zájem historiků o paměť a její utváření sahá k přelomu 19. a 20. století. Na začátku stál patrně francouzský filozof a sociolog Maurice Halbwachs, který tvrdil,

záštitou 3 institucí - sdružení Post Bellum, Českého rozhlasu a Ústavu pro studium totalitních režimů. <http://www.pametnaroda.cz> [cit. 19. 9. 2013].

⁶¹ Dříve běžné osobní deníky nahradil fenomén internetových blogů, které krom názorů svých autorů zahrnují často také polemiku nad tématem od náhodných čtenářů. Soudobá korespondence rovněž prošla digitalizací a elektronická média nahradila média tištěná.

⁶² Na pomyslných miskách vah tak proti sobě mohou stát ediční práce Miroslav VANĚK – Pavel URBÁŠEK, *Vítězové? Poražení?*, Praha 2005 a například rozsáhlý výzkum zaměřený na příslušníky dělnických profesí a inteligence v období tzv. normalizace Miroslav VANĚK (ed.), *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*, Praha 2009.

že vzpomínky jsou konstruovány sociálními skupinami, které určují, co je pamatovatelné a jakou formou budou skutečnosti pamatovány a roli jedince je internalizovat je za své pouze s ohledem na roli a důležitost, kterou jim přiřadila skupina.⁶³ Člověk podle něj není při vzpomínání a vytváření vzpomínek zcela izolován a musí si pomáhat vztahováním se k referenčním bodům, které mu dala okolní společnost.⁶⁴

Halbwachsův koncept o faktické neexistenci individuální paměti je však na hony vzdálen pojetí paměti, jak jej chápe orální historie a jak ji popsal například Alessandro Portelli, když zdůraznil, že to, co je opomíjeno právě při vnímání kolektivních dějin, je v paměti jednotlivce hlavním přínosem pro pochopení dějin.⁶⁵ Orální historikové tak nalézají středobod v zájmu o jednotlivce a způsob, „*jakým se individuální vzpomínky přizpůsobují (často nevědomě) kulturním skriptům nebo mentálním šablonám*“.⁶⁶

Halbwachs rozlišoval mezi kolektivní pamětí, kterou považoval za sociální konstrukt, a pro něj na straně druhé objektivní psanou historií. Podle Burka je nutné pohlížet na paměť jako na každý jiný historický pramen a podrobit ji stejné kritice, neboť kolektivní paměť byla v minulosti omezena na postoj či pohled na události z pohledu příslušné společenské skupiny.⁶⁷

⁶³ Peter BURKE, *Variety kulturních dějin*, Brno 2006, s. 50-51: Paměť s odvoláním na Maurice HALBWACHSE charakterizuje jako „*skupinovou rekonstrukci minulosti*“. Srovnej pohled viz Radmila ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Současná bádání v paměťových studiích*, Dějiny-teorie-kritika, 2/2007, s. 238.

⁶⁴ Maurice HALBWACHS, *The Collective Memory*, New York 1980, s. 50-54. Halbwachs uvažuje o *individuální paměti* jako o *paměti autobiografické* a *sociální paměti* jako *paměti historické*. Své přesvědčení ukazuje na příkladu Remeše a příběhu Johanky z Arku a svěcení Karla VII., který slyšel, četl nebo viděl zfilmován. Oba tyto momenty uchovává v paměti, ale je si vědom, že Remeš zná, protože v ní rok žil, zatímco události svěcení Karla VII. svědkem nebyl.

⁶⁵ Alessandro PORTELLI, *What makes oral history different?* In: Robert PERKS – Alistair THOMPSON (eds.) *The Oral history reader*, New York 1998, s. 63-76. Též A. Portelli, *The Death of Luigi Trastulli*, s. 45-59.

⁶⁶ Radmila ŠVARÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *O paměti*, s. 253; Taktéž Peter BURKE popisuje určité formy schematismu v kolektivním vědomí-povědomí, které slouží jako médium přenosu paměti, a na které odkazují mnozí historici. Tato schémata se podle něj neomezují jen na ústní tradici, ale často nachází své pravzory, se kterými se jedinec ztotožňuje nebo jim přisuzuje nové role. Blíže viz Peter BURKE, *Variety*, s. 56-57.

⁶⁷ Peter BURKE, *Variety*, s. 52. Pro důsledná odlišení pak užívá pro historii termín *Sociální paměť*.

Ke změně vnímání kolektivní paměti dochází podle le Goffa v polovině padesátých let 20. století s příchodem interdisciplinárních sociologických přístupů v podobě etnohistorie či historické antropologie. K pochopení kolektivní paměti jsou od této doby nově využívány i prameny ústní povahy.⁶⁸

S proměnou přístupu v nahlížení na dějiny souvisel také vznik nových konceptů historického bádání, z nichž pro orální historii byly patrně nejvýznamnějšími historická antropologie a mikrohistorie, které poprvé vnesly otázku na úlohu konkrétního člověka v dějinách.⁶⁹ Ke vzniku těchto nových směrů vedla krize převládajících makrohistorických konceptů v sociálních dějinách, v souvislosti s modernizačním procesem, na který upozorňovali především italsí historikové Carlo Ginzburg a Carlo Poni, a podle nichž stávající pojetí nedokázalo dostatečně zohlednit vliv člověka, tím spíše, že zcela opomíjelo „malého člověka“ v dějinách.⁷⁰

Mikrohistorii poprvé jako koncept popsal Giovanni Levi koncem sedmdesátých let 20. století a spíše než cokoli jiného měla představovat odklon od makrohistorických tendencí, které do té doby převládaly. Byla to právě italská mikrohistorie (*microstoria*), která se takto vymanila od vlivu hospodářsko-sociálních dějin, představovaných především školou *Annales*.⁷¹ Levi vymezoval mikrohistorii především vůči zhuštěnému popisu Clifforda Geertze,⁷² který směřoval spíše k poznání kultury kolem člověka v místě a čase skrze text, zatímco mikrohistorie, či její německé pojetí v podobě *Alltaggeschichte* (dějiny všedního dne), hledala

⁶⁸ Jacques Le GOFF, *Paměť a dějiny*, Praha 2007, s. 107-109.

⁶⁹ O vztahu těchto dvou disciplín nejlépe Martin NODL, *Mikrohistorie a historická antropologie*. Dějiny–teorie–kritika 2/2004, s. 237-252.

⁷⁰ Georg G. IGGERS, *Dějepisectví ve 20. století*, Praha 2002, s. 95-97.

⁷¹ *Tamtéž*, s. 100-101. Leviho pojetí mikrohistorie je shrnuto ve stati Giovanni LEVI, *On Microhistory*, In: *New Perspectives on Historical Writing*, (ed.) Peter Burke, 1991, s. 97-119; Samotný termín *Mikrohistorie* byl vypůjčen z knihy Georga STEWARTA, *Pickett's Charge: A Microhistory of the Final Charge at Gettysburg, July 3, 1863*, Boston 1959.

⁷² Clifford GEERTZ byl významný americký antropolog a představitel symbolické antropologie. K jeho nejznámější práci patří *The Interpretation of Cultures*, New York 1973. Česky vydalo nakladatelství SLON pod názvem *Interpretace kultur*, Praha 2000. První kapitola zmíněné práce s názvem *Zhuštěný popis: K interpretativní teorii kultury* (s. 13-42) se stala základní premisou sociologických a antropologických disciplín druhé poloviny 20. století.

především onu osobní stránku dějin v podobě přístupu k životu samotného subjektu. Zde je nutné hledat kořeny *history from below*.

Soudobé dějiny, jak se ukazují dnes, již nejsou stejnými soudobými dějinami, tak, jak byly chápány ještě v druhé polovině 20. století. Le Goff poukazuje na skutečnost, že zrychlení přítomnosti ukazuje, že je nutné oprostít se od minulých přežitků a na soudobost dějin pohlížet jako na dějiny přítomnosti.⁷³ Toto zrychlení běhu dějiny, které Pierre Nora nazývá *rychlejším přepadáním přítomnosti do minulosti*, se podle něj vyznačuje faktickým koncem minulosti, jak ji známe.⁷⁴ Nora svými úvahami v osmdesátých letech 20. století odstartoval nový směr charakteristický pro celou další éru moderních dějin paměti, který je typický především pro kulturní dějiny. „*Silný proud tzv. kulturních dějin je nesen právě konjunkturou paměti, vzpourou malých lidí proti velkým dějinám, okrajových skupin proti majoritním dějinám, které je většinou zcela důsledně vytěsňovaly.*“⁷⁵

Právě úvahy nad významem individuální paměti jsou v dnešní době stále aktuální, neboť prvky globalizace sice odstranily hranice na mapách, duchovní historické hranice jednotlivých aktérů (národů) však stále přetrvaly. Hledání *paměti národa* skrze široké spektrum individuálních pamětí se pro mnohé stalo základní premisou, přestože současníci Pierra Nory poukazovali na rizika sociální konstrukce paměti, která je politicky a kulturně využívána či v krajnostech zneužívána.⁷⁶

Sociální role paměti jako prostředku pro uchování postojů a hodnot dané společnosti je nezastupitelná pro pochopení kontinuity dějinného vývoje kteréhokoli národa a neméně pro jednotlivce. Přesto při hodnocení minulosti je nutné rozlišovat paměť historickou, tj., takovou, která vyplývá ze snah státu vytvářet určitou „*oficiální politiku převyprávění historie, podílející*

⁷³ Jacques Le GOFF, *Paměť a dějiny*, s. 38-39.

⁷⁴ Pierre NORA, *Mezi paměti a historií: Problematika míst*, In: Cahiers Du CeFREs 13, Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, 1998, s. 7-33; Též Pierre NORA - Lawrence D. KRITZMAN (eds.) *Realms of Memory: Traditions*, Columbia University Press 1997, s. 1-24.

⁷⁵ Dušan TŘEŠTÍK, *O dějinách a paměti*. Dostupné viz <http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/5HDFTrestik.htm> [cit. 21. 11. 2013].

⁷⁶ Radmila ŠVARŤKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *O paměti*, s. 234. Srovnej též Jacques le GOFF, *Paměť a dějiny*, s. 111 nebo Peter BURKE, *Variety*, s. 50-53.

se na symbolickém procesu legitimizace moci⁷⁷, a živou pamětí, která „odkazuje na onen prostor zmínek o minulosti na základě prožitků, který existuje vedle jevů usilujících o uspořádání vzpomínky v institucionální podobě.“⁷⁸

Jinak je líčena událost bezprostředně po jejím skončení a jinak s dvaceti, třiceti či dokonce padesátiletým odstupem, kdy se již nejvýrazněji do popisovaných událostí promítají další zkušenosti ze života pamětníků. Krom rizika, které je popisováno jako „sociální amnézie“, která může být v celospolečenském měřítku chápána jako *akt vymazání konfliktu pro účely sociální soudržnosti*⁷⁹, je nutné také připustit určitou míru autocenzury, spojenou s neochotou vracet se k určitým událostem či snahou paměť „upravovat“.⁸⁰

Předkládaná dizertační práce přibližuje problematiku poválečného československého vývoje z pohledu příslušníků dnes již zapomenuté vojenské jednotky a usiluje přitom o uchopení problematiky týkající se pohledu jedince jako účastníka velkých dějin. Současně však plně respektuje individuální charakter vývoje jedince a utváření jeho paměti. Práce vztahující se k vojenské problematice vykazuje určitá specifika, která je nutno zohlednit ve spojitosti s formováním vzpomínek pamětníků. Ať již se jedná o selektivní výběr konkrétních, často silných osobních vzpomínek pamětníků, tak poněkud odlišné vnímání událostí v prostředí bezpečnostních složek.⁸¹ Je zcela zřejmé, že pohled těch, kteří zažili na vlastní kůži v řadách armády politické represe, a těch, kteří byli většinu pracovního života v aktivní vojenské službě, se výrazně liší. S časovým odstupem a změnou

⁷⁷ Françoise MAYER, *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*, Praha 2009, s. 37. Srovnej viz Peter BURKE, *Variety*, s. 50-53.

⁷⁸ Françoise MAYER, *Češi*, s. 37.

⁷⁹ Peter BURKE, *Variety*, s. 63.

⁸⁰ Françoise MAYER, *Češi*, s. 21. Stejný problém F. MAYER popisuje na příkladu rozkolu mezi českými historiky na přelomu tisíciletí, na který poukazovali např. Jaroslav MAREK, Dušan TŘEŠTÍK, či Martin NODL viz jeho kritický referát na sjezdu českých historiků *Krise české historiografie aneb minulost, která chce být zapomenuta*, dostupné viz <http://www.claymon.cz/archiv/polemiky/prispevky/nodl.html> [cit. 18. 1. 2014].

⁸¹ K otázce využití orální historie v prostředí bezpečnostních složek státu blíže viz Pavel MŮCKE, *Jak bádát o tzv. silových složkách...? Několik poznámek k výzkumu prostřednictvím orální historie*, In: Miroslav VANĚK – Přemysl HOUDA – Pavel MŮCKE (eds.), *Deset let na cestě. Orální historie na Sovinci (2002-2011)*, Praha 2012, s. 31-40.

politického systému je pak nutné odlišovat nános zažitých klišé o době a skutečné osobní prožitky.⁸²

1.3 Prameny a literatura k tématu

Práce *Absolventi Vojenské letecké akademie v Hradci Králové 1948-1951 a jejich osudy ve vývoji poválečné československé společnosti* je založena na původním orálně historickém výzkumu autora⁸³ a také orálně historickém výzkumu relevantních institucí a projektů, souvisejících s tématem práce.⁸⁴ Výzkum byl podpořen dalším studiem v oficiálních archivních institucích a knihovnách, z nichž nejdůležitějším byl zejména Vojenský ústřední archiv a jeho dvě organizační součásti - Vojenský historický archiv v Praze a Vojenský správní archiv v Olomouci. V případě prvního z uvedených archivů zvyšovala náročnost práce skutečnost, že archivní materiály vztahující se k existenci LVA se nikdy nestaly součástí žádného samostatného archivního fondu. Byla tudíž nutná excerpce pramenů z jednoho z nejrozsáhlejších zde uložených fondů, fondu Ministerstva národní obrany po roce 1945.⁸⁵ Dále pak informace soustředěné ve fondu kvalifikačních listin a fondu leteckých karet, vztahující se k velitelům a učitelům

⁸² K problematice schématismu v pojetí „zlý režim vs. společnost“ např. stať Michala PULLMANN, *Sociální dějiny a totalitněhistorické vyprávění*. Soudobé dějiny 3-4/2008, s. 703-717.

⁸³ Jedná se především o zaznamenané a autorem vedené rozhovory z let 2008-2014 s Přemyslem Jančíkem, Miroslavem Vojnarem, Borisem Rýdlem, Jaroslavem Vobořilem, Václavem Chadímem, Ladislavem Strnadem, Jiřím Kořistkou, Janem Sasem, Jiřím Bláhou, Zdeňkem Mikšem, Antonínem Zelenkou a Markétou Dvoracek-Novak. Mimo záznam pak také rozhovory s Františkem Kristem a Zdeňkem Stanislavem.

⁸⁴ Z orálně historických výzkumů mimo vlastní archiv autora je nutné vyzdvihnout dokumentační úsilí v rámci spolupráce Českého rozhlasu, Ústavu pro studium totalitních režimů a občanského sdružení Post Bellum, jež společně tvoří základ digitalizovaného dokumentačního orálně historického portálu Paměť národa www.pametnaroda.cz. Dále výstupy projektu Dcery 50. let www.dcery.cz, výzkumných studií zpracovaných v rámci činnosti Ústavu pro studium totalitních režimů www.ustrcr.cz, České televize, Českého rozhlasu a dalších institucí zaměřujících se na dokumentaci lidských osudů. Jedná se zejména o realizované rozhovory s Miroslavem Novým, Zdeňkem Mikšem, Aloisem Šiškou, Zdeňkem Štichem, Vladimírem Frosem, Karlem Kukalem a mnoha dalšími.

⁸⁵ Významná část tohoto fondu byla nenávratně zničena povodní v roce 2002, která zasáhla ústřední budovu. V průběhu zpracování této práce tak velká část materiálu dosud nebyla z důvodu záchrany fondu znovu zpřístupněna veřejnosti.

LVA. Ve druhém zmíněném archivu, Vojenském správním archivu, jsou uloženy především jmenné seznamy frekventantů LVA. Nedůsledné vedení těchto záznamů od roku 1948 a také jejich úplné opomenutí při výzkumu vedlo v minulosti ke zkrácení údajů v doposud publikovaných pracích. Oba zmíněné archivy pak obsahují důležitý soudobý informační zdroj armády, Věcní a osobní věstníky Ministerstva národní obrany.

Další významnou archivní instituci představuje Archiv bezpečnostních služeb v Praze, zejména fond Hlavní správa Vojenské kontrarozvědky, obsahující důležité informace vztahující k personálním změnám ve sledovaném období. Z regionálního pohledu bylo nutné neopomenout také Státní okresní archiv Hradec Králové, který obsahuje informace o počátcích budování LVA. U nás doposud opomíjenými archivními fondy, které byly v práci využity, jsou digitalizované části národních archivů Austrálie,⁸⁶ a Brazílie, jejichž záznamy o imigraci a naturalizaci poskytly autorovi cenné informace vztahující se především k životu akademiků v exilu.

Mezi nejdůležitější soukromé archivy je nezbytné zmínit rozsáhlý archiv Václava Chadima v Canbeře v Austrálii, který byl autorovi poskytnut a který čítá vedle kopií vlastních archivních materiálů také mnoho set dopisů mezi akademiky i jejich učiteli od roku 1948 do současnosti. Významnou měrou tak pomohl poodhalit pozadí výrazných událostí v životě již nežijících akademiků a učitelů LVA. Kapitulu 7 dizertační práce by nebylo možné vypracovat bez přispění soukromých archivů Václava Chadima, Jiřího Kořistky a Oldřicha Koláčka. Unikátní fotografie soustředil v prostředí uprchlických táborů a pečlivě uspořádal právě Václav Chadim, který i přes stálý hlad prodal zlatý dukát, který dostal ke křtu od svého dědečka, a koupil nejlacinější fotoaparát a dva filmy. Tento fotografický archiv čítající nakonec několik set fotografií je významným dokumentačním materiálem této exilové vlny.

Mezi dalšími soukromými archivy je potřeba uvést archiv Jaroslava Vobořila, Zdeňka Mikše, Ladislava Klusta, Jana Sase, Zdeňka Stanislava st. a Zdeňka

⁸⁶ V rámci specifického výzkumu realizovaného na Historickém ústavu Filozofické fakulty Univerzity Hradec Králové byl autorovi umožněn studijní pobyt přímo v Australském národním archivu v Canbeře a také v soukromém archivu Václava Chadima. Soukromý archiv Václava Chadima vztahující se k problematice LVA je vedle vlastního archivu autora dosud nejucelenějším souborem informací o životě bývalých leteckých vojenských akademiků.

Stanislava ml., Miroslava Vojnara, Miroslava Bryhcína a Pavla Dvořáka. Zde je důležité zmínit, že všeobecné nadšení bývalých letců a jejich rodinných příslušníků pro létání a leteckou historii umožnilo dochovat zcela unikátní fotografie, vzpomínky a materiály, které nelze v oficiálních institucích nalézt.

Dalším zcela osobitým pramenem se pak staly některé dochované osobní deníky akademiků či alespoň jejich části – Karla Vondrušky,⁸⁷ Jaroslava Tošnera, Václava Chadima a Jaroslava Vobořila, které byly dále doplněny o memoáry akademiků.⁸⁸ Významným zdrojem informací, který nelze opomenout, je vlastní korespondence autora s bývalými akademiky a jejich rodinnými příslušníky, který dnes čítá několik stovek dopisů. V několika případech také se samotnými učiteli LVA či jejich potomky. Personální otázku LVA pomohly upřesnit záznamy uvedené v dochovaných zápisnicích letů, které měl autor k dispozici.⁸⁹ Konzultace autora s kolegy historiky rovněž významnou měrou obohatily tuto práci o mnohé cenné informace.

Samotné epoše československých dějin po roce 1945 již bylo věnováno mnoho historických prací. Významná část z nich však byla soustředěna především na události února 1948 a jejich důsledky. Úkolem této práce však není detailně popsat události předmětného období, neboť pouhý výčet by svým rozsahem přesahoval kapacitu vlastní práce. Nutné je však nastínit základní historický rámec, který vymezuje tuto problematiku a který stojí v pozadí událostí, dotýkajících se se životních osudů frekventantů.⁹⁰ Při výzkumu proto nebyly opomenuty práce

⁸⁷ Deník Karla Vondrušky je dnes jediným dochovaným deníkem, který pochází přímo z doby pobytu v akademii. Je v soukromém vlastnictví rodiny synovce Karla Vondrušky, pana Pavla Dvořáka.

⁸⁸ K problematice LVA se později ve vzpomínkách vraceli především bývalí akademici Břetislav Čepelík, Jaroslav Dvořák, František Fořt, Václav Chadim, Josef Jurásek, František Krist, Jaroslav Vobořil, Jaroslav Šrámek a další. Monotematicky byla problematika LVA zpracována pouze Břetislavem Čepelíkem. Břetislav ČEPELÍK, *Smeteni z výšin. Letečtí vojenští akademici vzpomínají*, Praha 2003. Kniha je psána především z pohledu akademiků nástupního ročníku 1946, kterého byl autor součástí. Práce postrádá jakoukoli heuristiku či kritickou práci s prameny, a ačkoli je psána z pohledu skupiny, o čemž svědčí především nadužívání slova *My*, je z kritického pohledu především vyjádřením vlastních názorů autora. Zcela pak opomíjí nástupní ročníky 1948 a 1949.

⁸⁹ Jedná se o zápisník letů akademika Jaroslava Vobořila, který se nachází v držení autora a zápisník letů škpt. Miroslava Laštovky, poskytnutý autorovi historikem Janem Railem.

⁹⁰ Především monografické práce Lenka KALINOVÁ, *Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945-1948*. Praha 2004; Karel KAPLAN, *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948-1954*, Praha 1992; Karel KAPLAN – Vilém HEJL, *Zpráva o*

vztahující se k vojenské problematice. S výjimkou monografických prací⁹¹ je nutné zmínit především studie publikované v odborném časopise *Historie a vojenství*.⁹² Stranou studia autora nezůstala ani specializovaná periodika vztahující se k oblasti letectví či bezpečnostních složek.⁹³

Frekventanti LVA byli až na výjimky ročníky narození 1924-1930. Těmito výjimkami byli vojáci a důstojníci s ročníky narození i 1920 a starší, kteří dle stanovených podmínek absolvovali zkrácený kurz LVA v prvním nástupním ročníku 1945 na základě uznání vojenských zkušeností z válečného období. Osobní zkušenost s válečným obdobím 1939-1945 byla také jednou z nejvýznamnějších a nejvýraznějších vzpomínek, které si během výzkumu pamětníci vybavovali v souvislosti s otázkou na své mládí. Pro mnohé byla předurčující jejich budoucí snaze o vojenskou dráhu. Někteří z budoucích frekventantů se dokonce sami stali aktivními účastníky domácího či zahraničního odboje.⁹⁴ S výjimkou těch, kteří se aktivně zúčastnili zahraničního odboje za druhé

organizovaném násilí, Praha 1990; Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2001; František HANZLÍK, *Únor 1948: výsledek nerovného zápasu*, Praha 1997; Karel KAPLAN, *Nebezpečná bezpečnost*, Brno 1999; TÝŽ, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993; TÝŽ, *Pět kapitol o únoru*, Praha 1996; TÝŽ, *Poúnorový exil 1948-49*, Liberec 2007; TÝŽ, *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990; TÝŽ, *Proměny české společnosti 1948-1960. I. Část*, Praha 2007; Jiří PERNES, *Krise komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Brno 2008; *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“* (ed. Jiří PERNES), Praha 2005; Václav VEBER, *Osudové únorové dny*, Praha 2008 a mnoho dalších. Z odborných periodik k tématu pak studie publikované v časopise *Soudobé dějiny*.

⁹¹ Ucelené monografické práce představují především Jiří BÍLEK – Jaroslav LÁNÍK – Jan ŠACH, *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí – květen 1945 – květen 1955*, Praha 2007. Tato práce nahradila tendenční dílo kolektivu autorů *Vojenské dějiny Československa. Od roku 1945 do roku 1955, V. díl*, Praha 1989. Dále pak František HANZLÍK, *Vojenské obranné zpravodajství v zápase o politickou moc 1945-1950*, Praha 2003 či František HANZLÍK - Václav VONDRÁŠEK, *Armáda v zápase o politickou moc v letech 1945-1948*, Praha 2006.

⁹² Mezi nejvýznamnější je potřeba uvést studie František HANZLÍK, *K problematice budování důstojnického sboru Československé armády v roce 1945*; Juraj HAVLÍČEK, *K otázke formovania a národnostního zloženia veliteľského zboru československej armády v rokoch 1945-48*; Milan LICHNOVSKÝ, *Bedřich Reicin a Československá armáda I. a II.*; DUFEK – Vladimír ŠLOSAR, *Pomoc Československa při vzniku izraelského letectva v roce 1948*; Věra BŘACHOVÁ, *Destrukce důstojnického sboru čs. armády po únoru 1948*; Jiří BÍLEK, *Vězni TNP Mirov*; Prokop TOMEK, *Československý zpravodajský úřad 1949-1956* a další.

⁹³ Zejména *Letectví a kosmonautika*, *Letectví a PVO*, *Aero Plastic Kits Revue*, *Rozlet* či *Journal LHS*. Dále pak o studii uveřejněné v odborných časopisech *Paměť a dějiny* a *Securitas Imperii*.

⁹⁴ Mezi tyto nejstarší akademiky s vojenskou zkušeností z druhé světové války patřili např. Horymír Boček (Brettschneider), Antony Alexa, Miroslav Vojnar a další. Válečný prožitek Miroslava Vojnara byl zachycen již v roce 2003 v rámci edice *Příběhy 20. století*. Rozhovor s Miroslavem Vojnarem vedla Eva Hejzlarová, 2003. Ze sbírky POST BELLUM.

světové války, či byli perzekvováni, se bývalí letečtí vojenští akademici nikdy nestali předmětem žádného z dosud realizovaných výzkumů.

2. Československá armáda na prahu poválečné obnovy

2.1 Obnova armády

Odpověď na otázku, jak bude vypadat čs. armáda po skončení války, se začala rozkrývat již velice záhy. Koncepce prosté obnovy předmnichovské armády se v soudobých konturách jevila jako nemožná. Nestabilita středoevropského prostoru, velká migrace obyvatelstva, působení polovojenských jednotek na území ČSR a v neposlední řadě také zkušenost z Mnichovské krize, kdy ČSR zůstala ve svém úsilí o zachování územní celistvosti osamocena, podporovala myšlenku, že nová čs. armáda musí být jednoznačně silnější a početnější.⁹⁵ O tom svědčí i skutečnost, že v prvních dvou poválečných letech bylo vycvičeno a přecvičeno přes půl milionu osob, ať již v základní dvouleté vojenské službě, či ve zkráceném výcviku.⁹⁶

Nejdůležitějším a nakonec rozhodujícím prvkem, který armáda předmnichovská neměla nikdy poznat, se stala politika. Mnohé z mocenských pozic v armádě začaly postupně přecházet pod přímý i nepřímý vliv KSČ, zejména pod záminkou boje proti fašismu a za národní osvobození.⁹⁷ Tato skutečnost se zcela zřetelně odrazila již v konečném znění Košického vládního programu z 5. dubna 1945. Ten ve svém III. článku obsahoval ustanovení o tom, že je třeba „jednou provždy skoncovat s tzv. „nepolitičností“ armády, u vědomí, že pod touto „nepolitičností“ se skrývá podceňování morálního faktoru v boji a že pod její rouškou bují reakční, antidemokratické a kapitulantské tendence.“⁹⁸

⁹⁵ František HANZLÍK, *K problematice budování důstojnického sboru Československé armády v roce 1945*, Historie a vojenství, 1992, č. 6, s. 96. Srovnej též Karel KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 50.

⁹⁶ Jiří BÍLEK – Jaroslav LÁNÍK – Jan ŠACH, *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí – květen 1945 – květen 1955*, Praha 2007, s. 59.

⁹⁷ František HANZLÍK – Václav VONDRÁŠEK, *Armáda v zápase o politickou moc v letech 1945-1948*, Praha 2006, s. 7.

⁹⁸ III. Článek Košického vládního programu ze dne 5. dubna 1945.

K naplnění tohoto bodu schválila vláda na svém jednání 24. srpna 1945 dokument *Zásadní pravidla o politických právech vojáků*, v němž připouští politickou angažovanost vojáků a přiznává jim pasivní i aktivní volební právo. Zároveň však tento dokument zcela jasně vymezuje přípustné, tedy spíše nepřípustné projevy této politické angažovanosti.⁹⁹

Košický vládní program dále jako pomoc v tomto morálním a antifašistickém boji zaváděl i nový ideový dohled nad vojáky v podobě osvětových důstojníků. Ti se rekrutovali téměř výlučně z řad KSČ, případně s ní spolupracovali.¹⁰⁰ Na tuto skutečnost často upozorňovaly ostatní politické strany, ale jejich úsilí o kontrolu bylo vyvraceno tvrzením ministra národní obrany gen. Ludvíka Svobody, že v rámci aktuálně daných předpisů nelze zjišťovat politickou příslušnost důstojníků, a to kterýchkoliv, natož osvětových.¹⁰¹ Na stále sílícím vlivu KSČ nic nezměnil ani prvek prosazený Čs. stranou lidovou a slovenskou Demokratickou stranou – zřízení duchovní služby od března roku 1946. Na rozdíl od armády předmnichovské totiž mezi její úkoly již nepatřila náboženská výchova vojáků a osvěta tímto zůstala i nadále zvýhodněna.¹⁰²

Mnohem závažnější důsledky mělo zavedení činnosti obranného zpravodajství (OBZ),¹⁰³ které existovalo již u 1. čs. armádního sboru v SSSR a představovalo dvě složky – zpravodajskou a bezpečnostní. OBZ již od roku 1945 prověřovalo činnost nepohodlných osob a na rozdíl od jiných bezpečnostních složek stálo z důvodu utajování prakticky mimo kontrolu. V únoru 1946 byly archivní dokumenty z Anglie uložené ve Vojenském historickém archivu předány na rozkaz Bedřicha

⁹⁹ VÚA–VHA, Věcní věstník MNO, roč. 1945, č. 23, čl. 244, *Rozkaz presidenta republiky o politických právech vojáka*.

¹⁰⁰ Juraj HAVLÍČEK, *K otázke formovania a národnostního zloženia veliteľského zboru československej armády v rokoch 1945-48*, Historie a vojenství, 1993, č. 2, s. 93.

¹⁰¹ František HANZLÍK, *K problematice budování důstojnického sboru*, Historie a vojenství, 1992, č. 6, s. 99; Srovnej též Věcní věstník MNO, roč. 1945, č. 23, čl. 244, *Rozkaz presidenta republiky...*

¹⁰² Jiří BÍLEK – Jaroslav LÁNÍK – Jan ŠACH, *Československá armáda*, s. 65.

¹⁰³ Blíže k problematice OBZ viz František HANZLÍK, *Vojenské obranné zpravodajství v zápase o politickou moc 1945-1950*, Praha 2003; Karel KAPLAN, *Nebezpečná bezpečnost*, Brno 1999; Marta FABŠICOVÁ – Daniel POVOLNÝ, *Organizační vývoj vojenské kontrarozvědné služby v letech 1945-1951*, In: *Armáda v zápase o politickou moc v Československu v letech 1945-1948* (sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 31. 10. - 1. 11. 2005), Brno 2005, s. 19-33.

Reicina pracovníkům OBZ k analýze, což umožnilo přípravu kompromitujících materiálů na důstojníky západních armád v pozdějším období.¹⁰⁴

Bylo to právě OBZ, které později prostřednictvím přijímacích komisí ovlivňovalo složení důstojnického sboru v nově se formující armádě¹⁰⁵ a i v tomto případě byl jeho podíl na moci zakotven již v Košickém vládním programu: „*Zkoumání politické a národní spolehlivosti důstojnického sboru v přechodném období bude prováděno příslušnými vojenskými instancemi za součinnosti lidových orgánů, tj. národních výborů a Slovenské národní rady, jakož i přímo zvláště k tomu účelu vládou jmenovanými orgány. Odpovědná úloha tu připadá aparátu „obrného zpravodajství“, který musí být vybudován z nejspolehlivějších lidí v samostatný orgán, odpovědný vyšším velitelům.*“¹⁰⁶ Náčelníkem Hlavní správy obranného zpravodajství byl jmenován kpt. Bedřich Reicin,¹⁰⁷ který svou funkci zastával již u zmiňovaného 1. čs. armádního sboru v SSSR. Prodlouženou ruku této zpravodajské složky představovala u jednotlivých vojenských útvarů osvěta. Do funkce náčelníka Hlavní správy výchovy a osvěty při MNO byl jmenován mj. JUDr. Jaroslav Procházka.¹⁰⁸

Pozdější reorganizace OBZ v září 1948, kdy byl Bedřich Reicin jmenován náměstkem ministra národní obrany pro kádrovou práci, znamenala faktickou podřízenost tohoto oddělení Hlavního štábu jeho osobě.¹⁰⁹ Pravomoc OBZ

¹⁰⁴ Ladislav KUDRNA, *Vojenské obranné zpravodajství (1945–1950)*, Paměť a dějiny, 1/2008, s. 82.

¹⁰⁵ Jiří BÍLEK, *Československá armáda jako oběť i nástroj politické perzekuce*, In: Sborník vybraných dokumentů z let 1948-53, Praha 2005, s. 7.

¹⁰⁶ III. Článek Košického vládního programu ze dne 5. dubna 1945

¹⁰⁷ O důležitosti osoby Bedřicha Reicina svědčí i jeho rychlý kariérní vzestup - chvíli před svým jmenováním náčelníkem HSOBZ měl hodnost nadporučíka, 1. května 1945 byl povýšen do hodnosti št. kapitána, 10. května 1945 byl povýšen na majora a 1. srpna téhož roku na podplukovníka. Blíže k jeho osobě články Milan LICHNOVSKÝ, *Bedřich Reicin a Československá armáda I. a II.*, Historie a vojenství, 1994, č. 1-2; Jiří BROŽ, *Zloduch jménem Bedřich Reicin*, Naše vojsko, 2006, roč. 2, č. 12; František HANZLÍK, *O „bílých místech“ v životě Bedřicha Reicina*, Soudobé dějiny, 1/2008; TÝŽ, *Vojenské obranné zpravodajství*, Praha 2003.

¹⁰⁸ Pavel DRŠKA, *Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945-1948*, Praha 1979, s. 29.

¹⁰⁹ Ladislav KUDRNA, *Vojenské obranné zpravodajství*, s. 82.

od tohoto období strmě rostla. Ke své činnosti navíc disponovala často neomezenými zdroji.¹¹⁰

Je nutné se zmínit i o dalších mocensky důležitých pozicích ovládaných KSČ. Především jde o obsazení funkcí budoucího ministra národní obrany a ministra vnitra. Významný byl také vliv na složení *Vojenské rady při předsednictvu vlády*.¹¹¹ Tato rada později svými návrhy výrazně ovlivňovala personální politiku. Již 5. června 1945 na svém zasedání schválila *Směrnici pro morálně politickou výchovu, osvětu a informaci*,¹¹² dokument, který plně doplňoval již zmiňovaná *Zásadní pravidla o politických právech vojáků* a který ještě umocňoval požadavky Košického vládního programu v požadavcích na osvětovou činnost.

Aby byla důsledně narušena kontinuita nové armády s armádou předmnichovskou, prosadila KSČ návrhem této Vojenské rady dokument *Zásady pro převzetí důstojníků a rotmistrů z povolání do československé branné moci*. Zamezila tím vstoupit do armády těm, kteří se aktivně nezapojili do odboje,¹¹³ a současně stanovila rámcové rysy personální politiky budované armády.

2.2 Personální politika a aktivování záloh

Vojenská rada navrhla několik důležitých personálních kroků, které měly za cíl eliminovat vliv účastníků západního odboje, například spojení funkcí hlavního velitele a ministra národní obrany, návrh na penzionování gen. Františka Moravce, odvolání z funkce zástupce čs. armády u nejvyššího velitele spojeneckých vojsk na Západě Ondřeje Mézla a také návrh na odvolání gen. Heliodora Píky z funkce

¹¹⁰ Blíže k otázkám nelegálního financování činnosti OBZ viz František HANZLÍK, *Případ kpt. Adolf Püchler*, ÚDV, Praha 2006.

¹¹¹ Členy této rady se stali náměstkové předsedy vlády Klement Gottwald a Josef David, ministr národní obrany gen. Ludvík Svoboda, státní tajemník na MNO plk. MVDr. Mikuláš Ferjenčík a ministr vnitra Václav Nosek. Rada se později ještě rozšířila o gen. Bohumila Bočka po jeho jmenování náčelníkem hlavního štábu. Blíže viz František HANZLÍK, *K problematice budování důstojnického sboru Československé armády v roce 1945*, *Historie a vojenství*, 1992, č. 6, s. 77-78; Týž, *Armáda v zápase o politickou moc 1945-1948*, Praha 2006, s. 120.

¹¹² VÚA-VHA, *Věcní věstník MNO*, roč. 1945, č. 10, čl. 34.

¹¹³ František HANZLÍK, *Vojenské obranné zpravodajství*, s. 68.

náčelníka Čs. vojenské mise v SSSR.¹¹⁴ Tohoto postupného vojenského sblížení Československa se Sovětským svazem si všímali i spojenci, kteří již od dubna 1945 připravovali spolu s čs. vládou v Londýně budoucí demobilizaci vojáků na osvobozeném území.¹¹⁵

Dalším ze způsobů, jak upravit složení velitelského sboru a tím i odstranit z armády zkušené předmnichovské důstojníky, bylo rovněž důsledné dodržování penzionování vyšších důstojníků při dovršení 55 let věku. V průběhu roku 1947 navrhlo MNO k penzionování 33 generálů, jejichž funkce postupně přebírali absolventi sovětských vojenských akademií a účastníci východního odboje.¹¹⁶ Celkově do roku 1951 vyřadily politické čistky více než 4800 generálů a důstojníků a z počtu důstojníků, sloužících v armádě v roce 1945, zůstala do roku 1955 pouhá čtvrtina.¹¹⁷

Tendenční hodnocení doplňování sil dokumentuje reálnou situaci poválečné doby: „*Komunistická strana měla velkou výhodu, že při prosazování svých stanovisek, názorů a zásad vybojovaných „nahore“, v orgánech, mohla využívat „dole“ širokou členskou základnu v armádě, velitelském sboru, především v řadách vojáků základní služby. Vedle vojáků-komunistů, kteří přišli se zahraničními jednotkami, přicházely do armády tisíce komunistů ze závodů a drobných rolnických hospodářství nástupem vojenské základní služby a další stovky vstoupily do strany v jejím průběhu.*“¹¹⁸

¹¹⁴ František HANZLÍK, *K problematice budování důstojnického sboru*, s. 78. TÝŽ, *Únor 1948 výsledek nerovného zápasu*, Praha 1997, s. 52-53; Srovnej pohled viz Pavel DRŠKA, *Československá armáda*, s. 28-29. Na funkci hlavního velitele a ministra národní obrany byl navržen gen. Ludvík Svoboda, zatímco dosavadní hlavní velitel gen. Sergej Ingr měl být poslán na zdravotní dovolenou.

¹¹⁵ Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK, *Osvobozené Československo očima britské diplomacie*, Praha 2010, s. 448-482.

¹¹⁶ František HANZLÍK, *Důstojnický sbor*, s. 43-44. Jiří BÍLEK – Jaroslav LÁNÍK – Jan ŠACH, *Československá armáda*, s. 28. Ke konci roku 1945 byla čs. armády tvořena téměř ze 70% z předmnichovských důstojníků.

¹¹⁷ Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008, s. 85.

¹¹⁸ Pavel DRŠKA, *Československá armáda*, s. 32.

Počínaje okamžikem osvobození republiky bylo nutné začít řešit podmínky mírové obnovy čs. armády na našem území. 15. května 1945 vláda rozhodla transformovat 1. čs. armádní sbor v SSSR na 1. čs. armádu. Řád do zpočátku samovolného procesu pak vnesla tzv. prozatímní organizace čs. branné moci, schválená 25. května 1945.¹¹⁹ V těsném sledu po této události, 27. května, bylo vyhláškou povoláno k činné službě v českých zemích a na Slovensku celkem 130 000 osob, především z řad důstojníků a rotmistrů v záloze, kteří doplnili celkový početní stav armády. Ta se skládala z 1. čs. armády vzniklé z 1. čs. armádního sboru v SSSR, 1. čs. smíšené letecké divize v SSSR, čs. samostatné obrněné brigády ze Západu a čs. leteckých perutí z Velké Británie. Po nástupu záloh ve dnech 5. až 9. června 1945 tak celkový početní stav armády činil 15 800 důstojníků, 4 360 rotmistrů a 169 500 poddůstojníků a mužstva.¹²⁰

Již zmíněná Vojenská rada projednala na svém zasedání počátkem srpna zprávu o povolání branců k 1. říjnu 1945, neboť v českých zemích z pochopitelných důvodů nemohla být uplatněna vojenská služba branců v období 1939-1945. Podle klíče pak bylo povoláno celkem 165 000 branců, z toho na dva roky základní vojenské služby branci narození v roce 1923, na jeden rok polovina ročníků 1921-22, čtvrtina až polovina ročníků 1917-20 a na šest měsíců všichni, kteří měli odklad před rokem 1938. Na Slovensku byli na dva roky povoláni branci ročníku 1924, dále pak všichni, kteří měli odklad, a odvodní ročník 1943 byl ponechán ve vojenské službě ještě třetí rok.¹²¹ Vycvičení těchto branců v prvních dvou poválečných letech znamenalo značnou zátěž, jelikož bylo vycvičeno přibližně 160 000 mužů v základní dvouleté službě, přes 70 000 záložníků a asi 280 000 mužů ve zkráceném výcviku.¹²²

¹¹⁹ *Vojenské dějiny Československa*, V. díl, Praha 1989, s. 39.

¹²⁰ Tamtéž, s. 66-75; Též Jiří BÍLEK – Jaroslav LÁNÍK – Jan ŠACH, *Československá armáda*, s. 26-27.

¹²¹ Tamtéž.

¹²² Jiří BÍLEK – Jaroslav LÁNÍK – Jan ŠACH, *Československá armáda*, s. 59. Autoři práce připouští, že kvalita těchto branců s ohledem na zkrácený, šestiměsíční výcvik, nebyla valná. Jak se tento výcvik projevil na poválečné ekonomice, lze jen stěží domýšlet, každopádně ubíral značnou část pracovních sil.

Ruku v ruce s výcvikem branců probíhala i obnova systému vojenského školství, která byla zahájena bezprostředně po osvobození. Základním programem výstavby armády se stal Košický vládní program a především jeho III. článek, který již předem avizoval nejužší bojovou a organizační spolupráci s Rudou armádou. Aktuální potřeba vybudovat zcela novou, kvalifikovanou a silnou armádu znamenala především rozpracovat vzdělávací síť pro výchovu budoucích důstojníků. Její třístupňový systém, kontinuálně převzatý z předmnichovské republiky a obsahující vojenskou akademii, vojenské učiliště a vysokou vojenskou školu, měl být zachován. Páteří tohoto systému se staly dvě vojenské akademie a jedna vysoká škola. Vojenská akademie (VA) v Hranicích na Moravě, Letecká vojenská akademie (LVA) v Hradci Králové a Vojenská vysoká škola (VVŠ) v Praze. Vojenské vysoké školství bylo obnoveno již 1. července 1945, kdy byla zahájena činnost Vysoké školy vojenské v Praze (VŠV) v čele s gen. Aloisem Šiškou. Ta svou činností navazovala na původní Vysokou školu válečnou.¹²³

Snaha o obnovení soustavy těchto dalších stupňů vojenského vzdělávání pak připravila příležitost, jak navázat na předmnichovskou republiku a umožnit tak vznik nerealizovaných plánů. Mezi tyto plány patřila také Letecká vojenská akademie, která zapadala do nové koncepce budování letectva.

¹²³ František HANZLÍK – Václav VONDRÁŠEK, *Armáda v zápase o politickou moc*, s. 193.

3. Vznik Letecké vojenské akademie v kontextu poválečného vývoje

Ministerstvo národní obrany se za účelem posílení vojenského letectva rozhodlo zřídit Leteckou vojenskou akademii jako další prvek profesního vzdělávání armádních důstojníků vojenského výcviku vedle již existující vojenské akademie v Hranicích.¹²⁴ V období před druhou světovou válkou zabezpečovalo výcvik leteckého personálu Letecké učiliště v Prostějově, tvořené Pilotní školou elementární, Pilotní školou pokračovací, Školou leteckého dorostu, Leteckým oddělením Vojenské akademie, Aplikačními kursy pro důstojníky letectva a Školou pro důstojníky letectva v záloze. V době po druhé světové válce by pouhá obnova tohoto systému nestačila, a proto připravilo 4. Oddělení Hlavního štábu novou koncepci výstavby leteckého školství. Navázala na nerealizovaný záměr z roku 1938, kdy se na základě podkladů Vojenské kanceláře prezidenta republiky k situační zprávě v letectvu hovoří o programové nutnosti vytvořit druhé letecké učiliště do roku 1944 a z jednoho z těchto učilišť vytvořit leteckou akademii.¹²⁵

Návrh na zřízení LVA ze 7. června 1945 obsahoval požadavek vybudovat Leteckou vojenskou akademii, protože „*neobyčejný pokrok ve stavbě letounů a jejich vlastností kladou velmi zvýšené požadavky na výcvik letců, především pak pilotů...*“¹²⁶ Přepokládal celkově dvouletý pilotní výcvik, který by byl prováděn za současného výcviku navigačního a radiotelegrafického, protože „*jedině takto vycvičený pilot dává záruku, že bude ovládati letoun spolehlivě a bude zdatným bojovníkem.*“¹²⁷ Speciální výcvik byl zdůvodňován především s ohledem na nutnost zahájit samotný letecký výcvik co nejdříve, aniž by ten byl zdržován společným výcvikem v jiném soudobém vojenském výcvikovém zařízení.

¹²⁴ VÚA–VHA, Věcní věstník MNO, roč. 1945, č. 8, čl. 41.

¹²⁵ František FOŘT, *LVA Letecká vojenská akademie Hradec Králové*, Journal LHS. Odborný časopis pro leteckou historii, roč. 1992, č. 2, s. 27.

¹²⁶ Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv (dále jen VÚA-VHA), fond MNO – Hlavní štáb velitelství letectva (dále f. MNO HSVL), karton č. 84, č.j. 289. Dův. let. - 45 *Vojenská letecká akademie – návrh na zřízení*

¹²⁷ VÚA-VHA, f. MNO HSVL, karton č. 84, č.j. 289.

V popisu zprávy bylo naznačeno, že za předpokladu zahájení výcviku 1. října 1945 bude základní vojenský výcvik dokončen 20. listopadu 1945 a letecký výcvik zahájen 1. března 1946. Způsob výcviku vyžadoval, aby se budoucí akademie nacházela v prostoru letiště. *„Letecká akademie bude tříletá. Pro příslušníky zahraničního vojska, výkonné letce, bude výjimečně ve školním roce 1945/46 jednoletá. U zahraničních příslušníků z řad pozemního vojska, dále u navigátorů, radiotelegrafistů a příslušníků pozemních organizací letectva [...] výjimečně na 2 roky, neboť mají dostatek válečných zkušeností...“*¹²⁸

Již 27. června 1945 předložil tento návrh velitel letectva, gen. Vicherek, ministru národní obrany s informací, že o uvolnění letiště v Hradci Králové byl již požádán maršál Koněv. Podmínky pro přijetí byly zpracovány vzápětí. *„Ve snaze vybudovati, v rámci možností, kvalitně silné voj. letectvo, rozhodlo MNO zříditi leteckou vojenskou akademii, která v mladé, ale již důstojné tradici voj. akademie v Hranicích bude doplňovati sbor čsl. aktivních důstojníků letectva.“*¹²⁹ Konečný návrh spatřil světlo světa v červenci 1945.¹³⁰

Jaroslav Vobořil, budoucí akademik prvního ročníku, viděl situaci v roce 1945 z pohledu mladého muže, plnění povinnou vojenskou službu, která nebyla v době války možná. *„...přemejšlel jsem o tom, co dělat po válce [...] s obchodní akademií. Moc jsem to tenkrát nehodnotil a náhodou jsem četl v novinách jako inzerát „Přijmou se uchazeči do letecké vojenské akademie“, tak jsem si říkal tohle, to je pro mě. Já na vojnu musím jít, to je na dva roky, tohle, to bylo na tři roky. No a tak jsem se přihlásil a říkal jsem si: Za tři roky nebo za nějaký čas se dostanu k aeroliniím a budu moct létat v civilu...“*¹³¹

¹²⁸ Tamtéž.

¹²⁹ VÚA-VHA, f. MNO HSVL, k. č. 84, č.j. 290.

¹³⁰ Jiří FIDLER – Jiří RAJLICH, *Soumrak králů vzduchu. Československé vojenské letectvo 1945-50*, Praha 2000, s. 65.

¹³¹ Rozhovor s Jaroslavem Vobořilem vedený autorem, 13. 3. 2008.

3.1 Podmínky přijetí do Letecké vojenské akademie

Pro ucelený pohled na Leteckou vojenskou akademii je nutné stručně nastínit vstupní podmínky v nejbližším podobném výcvikovém zařízení, Vojenské akademii v Hranicích. Vojenská akademie (VA) v Hranicích obnovila svou činnost 21. října 1945. Jejím úkolem bylo připravovat důstojníky-poručíky a velitele čet pro všechny druhy vojsk a některé druhy pozemního vojska ve dvouletých kurzech. Problematickým vstupním požadavkem byla morálně-politická spolehlivost; při vstupu do akademie byli preferováni především aktivní účastníci odboje. Jejich vzdělání však často neodpovídalo požadavkům, uchazečům chybělo ukončené středoškolské vzdělání.¹³² Vojenská akademie v Hranicích tak ve svých požadavcích o vstup mnohdy povinnost absolutoria střední školy opomíjela. Například v roce 1945 bylo přijato 194 uchazečů české a 171 slovenské národnosti bez maturity (z toho 80 pouze se základním vzděláním, celkově 32 % bez maturity).¹³³ Neúspěšní žadatelé o vstup do Letecké vojenské akademie v Hradci Králové mohli být na vlastní žádost přeloženi k výcviku do hranické akademie. Vstupem do akademie se uchazeč zavázal po svém absolvování k šesti letům činné služby.¹³⁴

Ministerstvo národní obrany zřídilo Leteckou vojenskou akademii v Hradci Králové počínaje 15. zářím 1945.¹³⁵ Měla poskytovat nejvyšší vzdělání budoucím vojenským pilotům a ve snaze zajistit frekventanty do prvního nástupního ročníku začalo již v průběhu června 1945 uveřejňovat v časopisech a denících články o podmínkách přijetí. Ihned poté co byla tato výzva zveřejněna, vzbudila obrovský zájem. MNO obdrželo přibližně 3200 žádostí, avšak kapacita byla pouze pro stovku

¹³² František HANZLÍK, *Únor 1948*, s. 71-75: V přehledu přijatých uchazečů do vojenské akademie v Hranicích figuruje 97 českých a 39 slovenských partyzánů, v jiných materiálech se však hovoří až o 724 účastnících odboje. Na Slovensku se navíc projevil nezájem o studium ve VA, bývalým členům Hlinkovy mládeže totiž nebyl umožněn vstup do všech vojenských škol, na což dohlíželo obranné zpravodajství (OBZ). Z celkového počtu přijatých bylo 80% Čechů a 20% Slováků, z tohoto počtu nemělo maturitu 20% Čechů a 75% Slováků.

¹³³ TÝŽ, *K problematice budování důstojnického sboru*, s. 97.

¹³⁴ VÚA–VHA, *Věcní věstník MNO*, roč. 1945, č. 6, čl. 30.

¹³⁵ VÚA–VHA, *Věcní věstník MNO*, roč. 1945, č. 26, čl. 250.

uchazečů.¹³⁶ „Uchazeči byli po čtyřiceti denně povoláváni na Hradčany, kde v té době sídlil předchůdce dnešního Ústavu leteckého zdravotnictví (ÚLZ).“¹³⁷ „...A vím, že nás tenkrát bylo několik tisíc. Poněvadž za války se létat nemohlo.“¹³⁸

Na výcvik akademiků vynaložila válkou těžce zkoušená a hospodářsky vysílená republika vysoké finanční prostředky.¹³⁹ Frekventanti LVA v Hradci Králové se měli po svém výcviku stát páteří nově budovaných vzdušných sil v poválečné Československé armádě.

Při případném propuštění ze zdravotních důvodů, pro nevhodnost k dalšímu výcviku nebo pro neprospěch byla doba strávená v akademii frekventantovi započítána jako prezenční vojenská služba a při propuštění na vlastní žádost musel buďto uhradit náklady na výcvik, nebo setrvat v armádní službě trojnásobek dní strávených v akademii. I z těchto důvodů náležel frekventantovi titul letecký akademik. V ostatních výcvikových vojenských zařízeních armádního letectva titul letecký dorostenec. Studium bylo bezplatné a akademici pobírali, stejně jako osoby ve vojenské službě, žold.¹⁴⁰

Především pro nástupní ročníky 1945-1948 byla akademie širokým a složitým komplexem vzájemně si odporujících koncepcí výstavby nové armády. Na jedné straně se na absolventech zračil vliv instruktorského sboru z řad československých příslušníků *Royal Air Force* (RAF), nesoucí odkaz zásad první Československé republiky, v níž byla většina učitelského sboru vycvičena, a na straně druhé stoupající vliv KSČ v armádních složkách, který v průběhu února 1948 vyústil v důkladnou čistku v řadách LVA mezi instruktory i akademiky. O nedůslednosti pounorové personální politiky v LVA svědčí desítky případů perzekuce i mezi nově přijatými akademiky v období let 1948-1951. Mnozí z akademiků byli postupně

¹³⁶ Josef PTÁČEK – Jan RAIL, *Letci Královéhradecka v Čs. zahraničním odboji (1939 – 1945)*, Dobruška 2000, s. 13.

¹³⁷ František FOŘT, *LVA Letecká vojenská akademie*, s. 27.

¹³⁸ Rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014.

¹³⁹ Mezi akademiky se hovoří o částce až 3 milióny Kčs. Tato suma jim byla během výcviku často při kázeňských prohřešcích připomínána.

¹⁴⁰ Výši žoldu upravovala *Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé*, ročník 1946, částka 37.

vylučování pro své údajné protisovětské postoje a nesouhlas s lidově demokratickým zřízením, nebo souzení za protistátní činnost na základě smyšlených obvinění.

3.2 Nástupní ročník 1945

Na uveřejnění informace o náboru do LVA po letech vzpomínal i další akademik prvního nástupního ročníku. „...jsem se v novinách dočetl, že Ministerstvo národní obrany přijme maturanty do letecké, tehdy se to jmenovalo *Letecká vojenská akademie*, s tím, že vyjdou jako poručíci letectva. Podmínkou byla maturita...“¹⁴¹ Košický vládní program deklaroval, že: „*Vláda se postará o to, aby v nové čs. armádě bylo plně respektováno státoprávní postavení Čechů a Slováků podle zásady “rovný s rovným” a aby Slovákům se dostalo ve všech ústředních institucích přiměřeného zastoupení.*“¹⁴² Nutno říci, že ne ve všech případech byl tento deklarovaný systém rovný s rovným skutečně uplatňován. Zatímco pro frekventanty původem z Čech byla pro vstup do akademie maturita bezpodmínečnou nutností, frekventanti původem ze Slovenska, často v rámci zachování paritního zastoupení, maturitu mít nemuseli a často ji ani neměli. Podmínka maturity se ukázala jako opodstatněná zvláště během náročného teoretického výcviku. Neprospěch u zkoušek či neschopnost létat byly, s výjimkou pouňorových politických čistek, jedny z nejčastějších důvodů vyloučení z akademie.¹⁴³

„...*první byly lékařské*“, komentoval přijímací zařízení akademik prvního nástupního ročníku 1945 Jan Sas. Kdo byl během prvního přijímacího dne ohodnocen známkou hůře než jedna, do dalšího dne nepostoupil. „*Takže kdo měl nějakou vadu... fí... a už šel pryč... A druhý den byly psychotechnické zkoušky. No a to bylo trošku na nervy. No třeba jedno z těch, byla krabička, kde byly dírky,*

¹⁴¹ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

¹⁴² Košický vládní program, čl. III. ze dne 5. dubna 1945.

¹⁴³ Vojenský ústřední archiv - Vojenský správní archiv Olomouc (dále VÚA-VSA), fond 243 (dále f. 243), karton č. 1 – 3 (dále k. č.), Hlavní protokoly o prospěchu.

*a vedle byly kolíčky, které tam pasovaly a dvě špachtle, a těmi špachtlemi jsi to tam musel dávat, teď pozor - komu se klepou ruce a komu ne. A teď ještě ten nějaký voják, který tu zkoušku tam organizoval, byl tak fikaný, že nabízel, jestli nechceme koupit peněženku. Pochopil, že člověk si ho chce koupit, a že tu peněženku koupí. Já ji nekoupil, ale kluci koupili...*¹⁴⁴

*„Po nekonečném čekání nás pozvali do Prahy. Ubytovali nás v kasárnech Jiřího z Poděbrad, naproti Prašné bráně. Bylo nás tam asi 50. Vše se teprve probouzelo z německého zakletí a tak vše bylo ve stavu kříšení a přerodu, budování, změn.“*¹⁴⁵

Nové metody výcviku byly patrné i v technické vyspělosti pomůcek používaných při těchto psychotechnických zkouškách. Využití tabule znázorňujících symboly s pokynem vyhodnotit chybějící barvy či symboly za současného počítání zvukových signálů do sluchátek nebyla do té doby, snad s výjimkou specializovaných psychologických pracovišť, při přijímacích testech užívána. Jak později vzpomínali bývalí akademici, některé z testů byly přejaty z RAF.

Přijet do prvního ročníku akademie mohl být občan československé státní příslušnosti nebo s příslušností k slovanskému národu s domovským právem na území ČSR. Politická, národní a morální bezúhonnost a oba rodiče slovanské národnosti byly další podmínkou. Dalšími podmínkami pak tělesná způsobilost, svobodný stav, dokončený 18. rok a nepřekročený 21. rok věku, absolvování střední školy a úspěšné absolvování vstupní zkoušky. Výjimka pro přijetí se týkala osob, které neabsolvovaly střední školu za protektorátu z důvodu uzavření nebo zrušení střední školy, nebo vyloučením ze studia pro účast rodinných příslušníků v odboji.

Tato výjimka se týkala pouze žadatelů, kteří byli v posledních dvou ročnících střední školy. Dotazník pro přijetí byl v roce 1945, kdy vznikla Letecká vojenská akademie, poměrně strohý a v průběhu let byl zpřesňován. Akademie byla plánovaná jako tříletá, příslušníci zahraničního vojska – výkonní letci s válečnými

¹⁴⁴ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

¹⁴⁵ Paměti Jaroslava Vobořila, v držení autora.

zkušenostmi, však mohli absolvovat zkrácený kurz při LVA, jehož podmínky měly být stanoveny později.¹⁴⁶

Zahájení výcviku prvního ročníku v Hradci Králové nezačalo dle původního plánu. Velitel Letecké vojenské akademie, plukovník Jaroslav Plass, hlásil v srpnu velitelství letectva, že situace úpravy budov je pro nedostatek materiálu i personálu stále nevyhovující a že není možné zde výcvik od 1. října zahájit, což způsobilo urgenci velitele letectva, gen. Vicherka, který si stěžoval především na administrativní průtahy u stavebního ředitelství velitelství leteckých oblastí.¹⁴⁷ Další problém představoval fakt, že vhodné budovy k přestavbě, snad s výjimkou budovy velitelství na letišti v Hradci Králové, byly stále obsazeny Rudou armádou.

O tom, že se situaci na letišti nedaří uspokojivě vyřešit, hovoří i zápis prezidia Okresního národního výboru, v němž jeho předseda 13. září 1945 informoval o návštěvě velitele akademie plk. Plasse, který žádal poskytnutí podpory, zejména pracovních sil, pro vybudování vojenského letiště „*aby přestavba mohla být včas provedena, ježto začátek vyučování byl již z 1. října přesunut na pozdější dobu.*“¹⁴⁸ Do okamžiku ukončení terénních úprav a přípravy budov proto byla Letecká vojenská akademie prozatímně lokalizována na letišti do Havlíčkova Brodu.

Podmínky v Havlíčkově Brodě však byly rovněž veskrze polní, což okusili akademici prvního nástupního ročníku. „*Tam byly dřevěné baráky, po Němcích... no a tam jsme měli normální výcvik [...] tam se topilo v kamínkách ještě, na každé té světnici, takže někdy jsme si na těch kamnech chleba opékali jenom tak, ... trošku chvilkami byl hlad, ale mám na to velmi příjemné vzpomínky...*“¹⁴⁹ Situaci na letišti v Havlíčkově Brodě nejlépe ilustrují dochované fotografie, které si akademici tajně pořizovali.

¹⁴⁶ Tamtéž.

¹⁴⁷ VÚA-VHA, f. MNO HSVL, k. č. 84, č.j. 1304.

¹⁴⁸ Státní okresní archiv Hradec Králové (dále jen SOkA), fond HK – ONV předsednictvo 1945-48, karton č. 5.

¹⁴⁹ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

Obrázek 1: Akademici při výcviku se zbraní. Za akademiky dřevěná ubikace. Havlíčkův Brod, říjen 1945 (foto Zdeněk Stanislav, archiv autora)

Obrázek 2: Slavnostní přísaha nováčků na letišti v Havlíčkově Brodě, 28. října 1945 (foto Zdeněk Stanislav, archiv autora).

Do Havlíčkova Brodu nastoupilo 1. října 1945 celkem 82 akademiků. Akademiků původem ze Slovenska však bylo málo, a proto byl jejich počet již 7. října navýšen po náboru ve vojenské akademii v Hranicích o 23 mužů.¹⁵⁰ K jednotce dále do výcviku 2. prosince 1945 nastoupili 4 letci, kteří již prodělali výcvik u RAF – Antony Alexa,¹⁵¹ Horymír Brettschneider (později Boček), Bohumil Benáček a Miroslav Weber (později Vojnar), který na to později vzpomínal: „... a takže jsem se už na dálný východ nedostal a domů jsem se vrátil jednadvacátého, jo, je to dobře, jednadvacátého srpna [1945 pozn. autora], kdy jsem se poprvé jako navigátor dostal nad Evropu a přiletěl jsem do Prahy. Tam jsem se přihlásil na velitelství letectva, kde mě dali do hlavního štábu, kde jsem sloužil až do prakticky prosince, a protože jsem chtěl pokračovat dál, tak jsem byl přiřazen do počínající letecké akademie v Havlíčkově Brodě a tam jsem byl jako frekventant, protože tam to bylo všechno od začátku prakticky soustředěno. Pěší výcvik a ten letecký, který já jsem měl, tak jsem měl navíc jako k dobru.“¹⁵² Ve stejný den přibyl do akademie též další akademik ze Slovenska, Ján Foraj, a o týden později, 10. prosince 1945, doplnil početní stav Vladimír Jón.

Především zimní měsíce v Havlíčkově Brodě byly opravdu náročné. „Byla zima. Krutá zima roku 1945. Na učebnách se probírala teorie a byl tam mráz. Seděli jsme v kabátech, nohy na cihlové podlaze zábly, od úst šla pára.“¹⁵³ Barák, v němž byli akademici ubytováni, byl dlouhou skládanou halou ze dřeva, kterou procházela jediná chodba, odkud vedly dveře do jednotlivých světnic. Jediný zdroj tepla na světnicích představovala špatně hořící kamna na nekvalitní hnědé uhlí.¹⁵⁴

¹⁵⁰ V uvedený den doplnili akademii frekventanti Ambruš, Bartl, Dekan, Ďuraj, Fratrič, Gúčík, Hájek, Hartl, Horvát, Jaduť, Kopný, Krajčovič, Kubička, Maximovič, Ollík, Omelka, Polakovič, Svrček, Štefánek Jozef, Štefánek Milan, Ulrich, Verčimák a Žáček. Veškeré jmenné statistiky a výčty frekventantů vychází ze soukromých záznamů autora, záznamů vedených samotnými absolventy LVA, rozhovorů s bývalými akademiky, soudobých dokumentů MNO, záznamů soukromého archivu Václava Chadima a Hlavních protokolů o prospěchu uložených ve Vojenském ústředním archivu – Vojenském správním archivu (VÚA-VSA) Olomouc, fond 243, kart. 1-3.

¹⁵¹ Antony Alexa (RAF 788852) akademii 14. 5. 1946 na vlastní žádost opustil. Po otci, zástupci firmy Baťa v Maroku, byl Čechoslovák. Důvodem odchodu však byla jeho špatná znalost češtiny, jelikož se narodil v Billancourt ve Francii, kde prožil většinu svého života.

¹⁵² Rozhovor s Miroslavem Vojnarem vedený autorem, 4. 3. 2008.

¹⁵³ Paměti Jaroslava Vobořila, v držení autora.

¹⁵⁴ Ze vzpomínek akademika Josefa Juráška. Josef JURÁŠEK, *Není pilot jako pilot aneb tenkrát u letectva*, Praha 2006, s. 16-17.

„Narukovali jsme na podzim 1945 na letiště do Havlíčkova Brodu. Na to však nemám ty nejlepší vzpomínky. Velmi rychle jsem pochopil, a jistě i moji kamarádi „spolutrpicí“, že cesta k létání je zřejmě složitější, nežli jsme si představovali. Jako všude na vojně jsme začínali s nezbytným pořadovým výcvikem, tzv. „pěšárnou“. Život nám „zpestřovali“ pro tento účel přivelení poddůstojníci z Letecké akademie. Nejtvrdší byli instruktoři Slováci, asi prošlí a odchovaní po německém vzoru či ve Slovenské armádě zavedeném drilu. Bože můj, kolikrát jsme to malé letiště doslova „přelezli“, ve všech možných směrech při pěším výcviku. [...] Myslím, že to nás přece jen udělalo chlapy, i když musím podotknout, že už při nástupu do akademie měla většina z nás něco za sebou [...]. Hlavně vzpomínám na to báječní kamarádství, které vzniklo při společných „útrapách“ a stále se utužovalo. Prostě se vytvořila parta s velkým P.“¹⁵⁵

V prosinci byly řady frekventantů dočasně kompletní. Popisované podmínky měly pozitivní vliv na morálku mladého mužstva: „...když jsme byli v Havlíčkovém Brodě, tak jsme byli rozdělení na dvě čety. První četa s druhou četou. A jednou napadl sníh a my jsme spolu válčili před barákem, no a jak jsme po sobě házeli koulema, tak dostal jeden ten náš instruktor tou jednou koulí a ona byla nějaká zmrzlá... No, zkrátka, stěžoval si řediteli a... ten to vyšetřoval a říkal, kdo se kouloval, ať vystoupí o krok. A my jsme všichni udělali krok dopředu a tím pádem nás ani nemohl potrestat, protože by musel trestat všechny...“¹⁵⁶

Počínaje datem 1. února 1946 byli akademici konečně přesunuti do prostor letiště v Hradci Králové. V mezidobí směřujícím k přesunu akademie do Hradce Králové absolvovali první frekventanti LVA zimní výcvik na Luční boudě v Krkonoších a po něm jejich řady 1. března doplnili další frekventanti ze Slovenska.¹⁵⁷ Pro kompletnost tohoto výčtu je nutné rovněž zmínit národnostní složení nástupního ročníku 1945. Prvním ročníkem letecké akademie, byť jen na chvíli, se výcviku zúčastnilo celkem 118 frekventantů, z nichž 78 mělo bydliště v Čechách a na Moravě (8 z nich se narodilo na Slovensku, 1 ve Francii a 1 na Ukrajině),

¹⁵⁵ Ze vzpomínek akademika Františka Krista. František KRIST, *Moje letecké začátky*, České letectvo a PVO, 2/1996, s. 26.

¹⁵⁶ Rozhovor s Jaroslavem Vobořilem vedený autorem, 13. 3. 2008.

¹⁵⁷ K výcviku do LVA byli začleněni akademici Fraňo, Kováčik, Lacika, Mikuš, Novák a Šoška.

Slováci byli zastoupeni 36 potencionálními akademiky (z nichž 1 se narodil v Maďarsku a 1 na Ukrajině) a konečně zde byli také 4 frekventanti bez národní příslušnosti, kteří se narodili v Sovětském svazu.¹⁵⁸

V důsledku probíhajících zkoušek a v souvislosti se zahájením pilotního výcviku, však začaly řady akademiků prvního ročníku pomalu řídnout.¹⁵⁹ Z tohoto důvodu a také v souvislosti se zahájením druhého roku výcviku byly řady prvního nástupního ročníku doplněny 6. října 1946 o 19 rotmistrů.¹⁶⁰ Některým, jako například bývalým příslušníkům 1. čs. smíšené letecké divize, byla umožněna zvláštní zkouška. Do té doby absolvovali v leteckém učilišti v Prostějově přeškolovací zkoušky na kořistnické typy letadel. „...*tehdy byla zřízena Letecká vojenská akademie* [...]. *V 46 roce já jsem se přihlásil a ještě někteří se přihlásili. Pozvali nás někdy v červnu nebo červenci z Prostějova do Hradce Králové na zkoušky...*“¹⁶¹ Přestože u zkoušek propadl z českého jazyka, byl Vladimír Fros jako poddůstojník a příslušník východního odboje do akademie přijat. Jak dále vzpomínal, přijetím do akademie se tak vyhnul pravděpodobné demobilizaci a mohl zůstat u letectva.¹⁶² Od této chvíle již do prvního nástupního ročníku nikdo nepřibyl a do akademie byli přijati noví frekventanti nástupního ročníku 1946.

¹⁵⁸ VÚA-VSA, f. 243, k. č. 1-3, Hlavní protokoly o prospěchu.

¹⁵⁹ Celkem po prvním ročníku akademii opustilo 28 frekventantů. Na vlastní žádost z akademie v roce 1946 odešli již zmiňovaný Alexa, dále pak akademici Altman a Svrček, pro neprospěch u zkoušek v Praze akademici Ambruš, Bartl, Hartl, Horvát, Kopný, Krajčovič, Kubička, Maximovič, Verčimák a Žáček, pro neprospěch v pololetí akademici Bindas, Ďuraj, Fraňo, Herodek, Jón a Kováčík, v souvislosti se zahájeným pilotním výcvikem (pro neschopnost létat) akademici Hájek, Kolář, Sekanina a Škop, ze zdravotních důvodů akademici Čudlín, Rejholec, Skořepa a Večerka a pro ztrátu uniformy byl vyloučen akademik Petr.

¹⁶⁰ Do akademie vstoupili rotmistři Božík, Černý, Čunderlík, Fros, Grznár, Kalický, Kocmunda, Kostík, Kúkel, Miklošík, Murgaš, Okál, Pižl, Plundřík, Pončíč, Solár, Šutt, Vesperin a Zelenaj.

¹⁶¹ Rozhovor s Vladimírem Frosem, 25. 7. 2008. Ze sbírky POST BELLUM.

¹⁶² Tamtéž.

3.3 Nástupní ročník 1946

Již v roce 1946 však byly požadavky pro přijetí do akademie pozměněny. Do přijímacího řízení se krom absolventů středních škol mohli hlásit též posluchači vysokých učení, aspiranti, kteří v příslušném roce absolvovali nebo absolvují školu pro důstojníky v záloze a rotmistři a déle sloužící poddůstojníci – piloti (včetně těch bez střední školy, pokud se podrobili zvláštní zkoušce, a za předpokladu, že nepřekročili 26 let, případně u příslušníků zahraničních armád 28 let věku). U těchto uchazečů platila výjimka i ve věci rodinného stavu.¹⁶³ Přednost při přijetí měli příslušníci zahraničního vojska, účastníci slovenského národního povstání, členové partyzánských oddílů nebo jiných složek domácího odboje. Věk uchazečů byl později v témže roce snižen na dokončený 17. rok a nepřekročený 20. rok věku ke dni 31. prosince běžného roku.¹⁶⁴ Součástí přijímacího řízení byl rozsáhlý dotazník, který zjišťoval předchozí letecké zkušenosti uchazeče. Průběh přijímacího řízení se prakticky nezměnil. Nástupním ročníkem 1946 prošlo celkem 93 akademiků, ne všem však bylo umožněno výcvik dokončit.

I v tomto roce absolvovali uchazeči dvoudenní zkoušky v ÚLZ v Praze.¹⁶⁵ Podmínka maturity jako základního požadavku zůstala. Jak později vzpomínal akademik Břetislav Čepelík: „*U slovenských zájemců však pod záminkou „paritního zastoupení“ nebyla důsledně respektována. Naštěstí dosti přísné vylučovací zkoušky před zahájením létání dokázaly oprávněnost původních zásad. Asi 15 % uchazečů u zkoušek neprospělo a bylo z dalšího výcviku vyloučeno.*“¹⁶⁶

Od nástupního ročníku 1946 doznaly úprav také výukové osnovy. V listopadu roku 1946 byly již aktualizovány *Rámcové osnovy mravně-politické výchovy ve vojenské*

¹⁶³ VÚA–VHA, Věcní věstník MNO, roč. 1946, č. 19, čl. 175.

¹⁶⁴ VÚA–VHA, Věcní věstník MNO, roč. 1946, č. 35, čl. 334.

¹⁶⁵ Z korespondence autora s Jiřím Kořistkou, archiv autora.

¹⁶⁶ Břetislav ČEPELÍK, *Vzpomínky. Letecká vojenská akademie 1945-1950*, Historie a vojenství, 1996, č. 2, s. 153.

*akademii a letecké vojenské akademii,*¹⁶⁷ které byly povinnou součástí výcviku v LVA i v akademii v Hranicích. V těchto učebních osnovách se hovořilo, v souladu s Košickým vládním programem, že „*zvláštní důraz je kladen jednak na vojenskou mravní výchovu a jednak na objasnění vládního budovatelského programu a dvouletého plánu. Velitelství zajistí patřičnou vysokou úroveň práce a bude bdít nad zachováním nadstranickosti* (podtrženo autorem)“¹⁶⁸ Pro-levicové směřování náplně osvěty dokumentují jednotlivé tematické plány.¹⁶⁹ V případě Letecké vojenské akademie měl hlavní vliv na osvětu obávaný štábní kapitán, po únoru 1948 major, Gustav Kugler.¹⁷⁰

3.4 Nástupní ročník 1947

Na tomto místě nutno říci, že nástupním rokem 1947 se situace přijímacího řízení po dvou předcházejících ročnících, kdy lze první z roku 1945 chápat jako dočasný a ten z roku 1946 jako upravený, konečně stabilizovala. Přijímací řízení pro rok 1947 stanovilo věk uchazeče takto: ročník narození 1926 a mladší, výjimku opět tvořili pouze rotmistři a dělesloužící důstojníci-piloti. Uchazeči současně s přihláškou do LVA podepisovali přihlášku do Vojenské akademie v Hranicích na Moravě a v případě nepřijetí do LVA z důvodu špatných výsledků u zkoušek nebo lékařských prohlídek měla být jejich žádost postoupena právě do této

¹⁶⁷VÚA–VHA, Sběrka rozkazů Hlavní správy výchovy a osvěty (dále HŠVO), ročník 1946, č. 13, 23. 11. 1946.

¹⁶⁸ Tamtéž.

¹⁶⁹ V oddíle 4 tematického plánu *Slované a my* jsou nově uvedeny dílčí body: Společenské zřízení v SSSR; Nová federativní Jugoslávie. Smlouva s Jugoslávií. Maršál Tito; Velká vlastenecká válka sovětského lidu; SSSR – věrný spojenec; Slovanská vzájemnost. V *Bojových tradicích a významných výročích* se nově akademici seznamují s tématy: Socialistická revoluce v Rusku; V. I. Lenin; Rudá armáda a její velitel generalissimus Štalin – píše se rok 1946. Pod návrhem osnov byl podepsán JUDr. Jaroslav Procházka, který se stal 16. 4. 1945 náčelníkem Hlavní správy výchovy a osvěty (HŠVO) – prodloužené ruky Obranného zpravodajství (OBZ), které pod vedením Bedřicha Reicina významně ovlivnilo směřování armády a bezpečnostních složek po roce 1945. Blíže k problematice vzniku HŠVO např. studie Františka HANZLÍKA, *Podíl vojenského obranného zpravodajství na ovládnutí ministerstva vnitra po roce 1945*, Politologický časopis, 5, 2, (1998), s. 153-160.

¹⁷⁰ Škpt. Gustav Kugler (od června 1948 major) se u akademiků netešil příliš velké oblibě. Jeho silně levicová orientace se naplno projevila po únoru 1948, kdy stál v čele politického „honu na čarodějnice“ na demokraticky smýšlející kolegy i akademiky.

vojenské akademie. Pokud však uchazeč v dotazníku současně písemně nezažádal o vstup i k jiné pozemní zbraní, byl, pokud to bylo možné, přesunut právě tam. Akademici stále procházeli dvoukolovým výběrovým řízením v ÚLZ v Praze. „Přijímací zkoušky do LVA běžely pár měsíců, denně po 30 uchazečích, z nichž byli někdy přijati i dva, jak jsme později zjistili v akademii, když se ti dva potom v Hradci poznali. [...] První den jsem přišel domů odpoledne úplně vyčerpan, všechno zaměřeno na měření rychlosti reakcí a správnost postřehu, úsudku a rozhodování. [...] Byli tam doktoři, kteří zřejmě měli zkušenosti z Anglie a ty psychotechnické testy byly také přeloženy a upraveny z angličtiny, jako později naše učebnice.“¹⁷¹

Před svým nástupem do akademie absolvovali v letních měsících plachtařský výcvik, který pro ně MNO zorganizovalo v Kralupech. Mnozí z nich však již měli zkušenosti z civilního létání z aeroklubů, které po válce obnovily činnost. Stejně jako předchozí ročníky, i oni nastupovali do akademie 1. října. „Včera to ušlo. Vojenský život. Už ve vlaku jsem se sešel s mládenci z plachtění a po prezenční prohlídce nás odvezli zeleným Antonem na letiště. Postele i skříně s našimi jmény už byly připraveny a ve skříních prádlo. [...] Zřízeno to tu není nejhůř, moderní budova se sprchami, slušnými umývárny. Hned ráno jsem byl jmenován velitelem světnice, pak nastalo uklízení prádla do skříně. Radili nám druhoročáci, aby bylo všechno podle předpisů a podle pravítka. Ohavná práce.“¹⁷² Nástup nováčků neunikl ani již zmíněným starším kolegům, kteří jim připravili uvítání. „Možná to svým způsobem rituál byl, že nás přepadli a připravili nám uvítání a briefing na poměry v LVA, kdo je kdo, na koho si dávat pozor. Největší proslov měl Jirka Žežula, vypůjčil si na to od Karla Čapka zmínku o "vrahu Kuglerovi". Však taky byl jedním z prvních, kterým se Kugler pomstil.“¹⁷³

¹⁷¹ Z dopisu Václava Chadima Pavlu Dvořákovi, 22. 8. 2012, kopie v držení autora.

¹⁷² Deník akademika Karla Vondrušky, 2. 10. 1947. Soukromý archiv Pavla Dvořáka. Úryvek použit se souhlasem synovce Karla Vondrušky, pana Pavla Dvořáka. Autor tímto děkuje za poskytnutí soukromých memoárů.

¹⁷³ Z korespondence autora s Václavem Chadimem, 30. 11. 2014. Téma vraha Kuglera, které si akademik Jiří Žežula vypůjčil, pochází z Čapkovy povídky Poslední soud vydané v rámci *Povídek z jedné kapsy*. Osudy akademika Jiřího Žežuly budou objasněny v další části této práce.

Nástupní ročník 1947 se stal nejvíce exponovaným ročníkem z pohledu důsledků událostí února 1948. Tato politická změna se výrazně podepsala na dalších životních osudech velké části akademiků zmíněného nástupního ročníku. Konkrétní případy budou blíže popsány v dalších částech této práce.

3.5 Nástupní ročník 1948

Podmínky pro přijetí do akademie pro nástupní ročník 1948 byly stanoveny již v prosinci 1947. Z tohoto důvodu se přijímací podmínky pro tento nástupní ročník akademiků od předchozích let zásadně nelišily a ani nereflektovaly změněnou vnitropolitickou situaci v zemi. Žádost bylo nutno zaslat výběrové komisi do 20. února 1948. Písemné podmínky a předpoklady se proto nelišily od podmínek stanovených v předchozích letech. Poslední velitel LVA brig. gen. František Ryppl ve svém souhrnném hodnocení akademie pro ministerstvo národní obrany v roce 1951 sám uvedl, že: *„akademici, kteří přicházeli do LVA do roku 1948, pocházeli většinou z dobře situovaných společenských vrstev a z 90 až 95% to byli všichni středoškoláci.“*¹⁷⁴

*„Když už jsem měl papíry, že mě teda přijmáj, tak můj švagr prohlásil: „No tak, jen si běž do tý komunistický armády!“ No a tomu jsem řekl to samý, co jsem říkal prve: „Ono to u toho letectva nebude tak horký.“ On únor na středních školách se vnímal převážně negativně. To bylo moc málo těch, který byli nadšený komunisti. U nás v gymplu, ve třídě jestli byli dva tři.“*¹⁷⁵ Zda nárůst přijímaných studentů ve prospěch těch s dělnickým původem¹⁷⁶ až na 75% měl přímý vliv i na kvalitu budoucích absolventů pozdějších ročníků, lze jen těžko s odstupem hodnotit. Přesto je známo, že především absolventi LVA v roce 1951 byli u svých nových pluků hodnoceni pozitivně po stránce politické, ne však po stránce morální a vojensko-

¹⁷⁴ VÚA – VHA, fond Ministerstvo národní obrany 1951 (dále MNO), Velitelství letectva (dále VL), karta číslo 119 (dále k. č.), signatura (dále sign.) 73/1, *Zpráva o vývoji školství LVA od roku 1945.*

¹⁷⁵ Rozhovor s Přemyslem Jančíkem vedený autorem, 3. 4. 2008.

¹⁷⁶ Tamtéž.

kázeňské.¹⁷⁷ Je však nutné si uvědomit, že v roce 1951 byli vyřazeni současně frekventanti tříletého (zahájeného v roce 1948) a nového, dvouletého kurzu LVA (zahájeného v roce 1949), v nichž byl zásadní rozdíl.

Požadavky pro přijetí uchazeče v roce 1949 totiž prošly zcela radikální změnou. Diametrální rozdíl mezi nástupními ročníky 1948 a 1949 neunikl ani samotným akademikům. Nyní již tradiční uvítání nováčků se totiž neobešlo bez dohry, která v paměti některým utkvěla. *„Když nastoupili po nás, ten ročník [...], tak jsme absolvovali konec prvního ročníku, to bylo na podzim 1949, a my jako zachovávali tu tradici, která tam byla – i nám to udělali, Rýdl a ta parta před námi. Když jsme nastoupili a to co jsme vyfasovali ve skřínkách museli složit... a najednou se zhaslo světlo, oni tam vlítli a rozházeli nám to všechno. Bralo se to tenkrát jako taková studentská recese. Čili my jsme totéž udělali tomu ročníku, co přišel po nás. Nicméně, oni zřejmě si nějak stěžovali nebo něco, protože nás nechali večír – reflektory svítily v Hradci v těch leteckých kasárnech – na tom betoně nastoupit. Takhle nás řadu a proti nám ty, co nastoupili po nás do prvního ročníku, kteří už podle nových, přepsaných nějakých těch nemuseli mít maturitu a byli na dva roky jenom. A přišel npor. Krsek, to si pamatuju dodneška, takový obtloustlý - nějaký zámečník nebo co to bylo - politický pracovník - a měl k nám řeč v tomto stylu... A tam ve mně začalo takový to... Já jsem byl z velmi chudé rodiny ... a on začal takhle chodit a říká: Co jsme to jako udělali, že jsme to vyházeli... co to je za přístup a začal v tom smyslu mluvit, že tohleto – začal ukazovat na ty prvoročáky – tohleto je budoucí elita letectva, to jsou odchovanci dělnické třídy a ne vy, odchovanci buržoazie. [podtrženo autorem]“¹⁷⁸ Jak později bývalý akademik Ladislav Strnad autorovi sdělil, tento zážitek se jej dotkl, neboť pocházel z dělnických poměrů a maturitu na gymnáziu získal jen díky podpoře sociálního stipendia.*

Akademik Přemysl Jančík na proměnu předúnorového přijímání a pounorové reality vzpomínal takto „[...] my jsme nastoupili 1. října 1948 a to už teda přijímačky jsme ještě dělali. To s náma ještě dělali Západáci, to všechno, to ještě

¹⁷⁷ VÚA-VHA, f. MNO 1951, Velitelství letectva, k. č. 119, sign.73/1, Využití absolventů letošních škol – hlášení.

¹⁷⁸ Rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014.

sloužili a ještě nás i první půl rok učili. A tak to bylo pořád ještě dobrý a ovšem ten uvítací projev, to bylo v kinosále a tam už teda v tom říjnu, už to mělo šmrnc [...] ale nějak jsme si mysleli, že to u letectva nebude tak hrozný, že prostě ty chlapi ze západu, který tomu do té doby dávali ten směr a to a že ty jejich zásluhy a to, že se to ponese dál, jenže ono se to teda dál neneslo, naopak oni na to doplatili...¹⁷⁹ Idea, že letectvo bude politického vlivu ušetřeno, se ukázala lichá. Naopak. Čs. vojenské letectvo se s ohledem na své personální složení stalo jedním z nejvíce exponovaných míst co do snahy o nárůst politického vlivu KSČ, o čemž se v tomto nástupním ročníku přesvědčilo hned 14 akademiků najednou, kteří byli propuštěni a přesunuti k PTP pouhé tři měsíce před svým vyřazením v hodnosti poručíka. Tříletý výcvik měl být nahrazen následnou devítiletou vojenskou službou.¹⁸⁰ „My jsme měli podepsanej reverz na devět let služby po absolvování akademie, takže my jsme, ty z těch ročníků před náma [vyhozených z politických důvodů, pozn. autora], ty nebyli u PTP.¹⁸¹ Jedině ta naše parta skončila u PTP. A my jsme měli vyhlídku, že třeba budeme ještě těch devět let sloužit.“¹⁸²

3.6 Nástupní ročník 1949

Na nástupním ročníku 1949 již byla z přijímacího řízení jasně patrná změna politického kurzu. Ta se odrazila především ve zjišťovaných osobních údajích uchazeče. Úspěšní žadatelé měli být povoláni k nástupu již v červenci (nikoli jako dříve v září či říjnu) 1949. Výcvik v akademii byl nyní plánován již jen jako dvouletý. Mohli se o něj ucházet stejně jako absolventi středních škol i výkonní letci, pozemní specialisté letectva, frekventanti důstojnických škol, povinně všichni rotmistři z povolání sloužící u letectva (dobrovolně mohli žádat strážmistři

¹⁷⁹ Rozhovor s Přemyslem Jančíkem vedený autorem, 3. 4. 2008.

¹⁸⁰ VÚA-VHA, f. MNO 1951, Velitelství letectva, k. č. 119, sign.73/1.

¹⁸¹ K předchůdcům budoucích pomocných technických praporů byl převelen i akademik Karel Vondruška, který byl z akademie vyloučen 21. 12. 1948.

¹⁸² Rozhovor s Přemyslem Jančíkem vedený autorem, 3. 4. 2008.

bezpečnostního letectva roč. nar. 1919 a mladší), dělesloužící poddůstojníci letectva, kteří úspěšně absolvovali kurz pro poddůstojníky žadatele do LVA, do kterého byli v předchozím roce 1948 vybráni, absolventi škol na důstojníky v záloze a absolventi škol na důstojníky letectva v záloze.

Obecné požadavky na uchazeče byly ve větší míře zachovány: čs. státní příslušnost; česká, slovenská nebo jiná slovanská národnost; státně-politická uvědomělost a spolehlivost; naprostá oddanost lidově demokratickému zřízení; spořádané rodinné a finanční poměry. Základem prověření vhodnosti pro studium se krom zdravotních prohlídek staly také povinné zkoušky ze všeobecného vzdělání, kde dostala především ideová připravenost studenta nový rozměr. Skládala se písemná zkouška z českého nebo slovenského jazyka, české a slovenské literatury, matematiky se zaměřením na letectví, fyziky se zaměřením na letectví, československých dějin, zeměpisu ČSR a okolních států a konečně z pojednání na téma Ústava 9. května, lidová demokracie a cesta k socialismu, dvouletka, pětiletka, Mnichov a obrana vlasti, spojenecké svazky ČSR, zahraniční politika a Marshallův plán.¹⁸³

Nově adept vyplňoval rozsáhlý dotazník, krom osobních údajů se zjišťovala příslušnost k politickým stranám a členství v organizacích. Podrobný dotazník se vyplňoval i o rodičích, případně poručnících uchazeče. U nich se zjišťovalo krom sociálního původu také zaměstnání od roku 1939, příjmy a majetkové poměry či to, zda jim byl majetek konfiskován, znárodněn nebo na něj byla uvalena státní správa. Zjišťoval se taktéž pobyt v zahraničí, nebo zda byli po únoru 1948 vyloučeni z některých organizací, případně zbaveni funkcí. Stranou nezůstala ani případná společenská angažovanost, tedy v jakých spolcích a stranách působili od roku 1939. Mezi zjišťovanými skutečnostmi nechybělo, zda byli či nebyli souzeni lidovým soudem. Podrobné údaje se zjišťovaly rovněž o sourozencích a blízkých příbuzných a vše musel uchazeč uvést již do přijímacího formuláře.

¹⁸³ VÚA–VHA, Věcní věstník MNO, roč. 1949, č. 6, čl. 49.

Přednostně byli přijímáni uchazeči s vyhovujícím sociálním původem, již aktivní poddůstojníci, absolventi škol důstojnického dorostu či vojáci základní služby.¹⁸⁴ O tom, že akademie již nebyla takovou, jaká bývala, svědčí i následující hodnocení absolventů. „*Po stránke politickej ich môžeme hodnotiť ako politicky vyspelí a spoľahlivý. Mnohí ihneď po príchode k útvarom sa zapojili do straníckej a politickej práce a týmto napomáhajú politickému rástu ostatných, menej politicky vyspelých prislusnikov útvaru. [...] V leteckom výcviku sú bádateľne určité nedostatky v metodike výcviku, čo potom negatívne pôsobí zvlášť na výcvik v nočnom lietani. V roku 1951 boly po stránke leteckého výcviku nedostatečne vycvičení piloti (zvlášť na C-3) bývalou LVA.*“¹⁸⁵

Ačkoli někteří z autorů později tvrdili, že zkrácený výcvik byl pouze zintenzívněním a zefektivněním, příklad z hlášení velitele 34. letecké divize o absolventech LVA, pplk. Hlavatého z 25. září 1951, je více než výmluvný. „*Po stránce teoretických a praktických znalostí jako piloti po příchodu k pluku byli dobří až dostateční. V nočním létání jeví velké nedostatky, co bylo zapříčiněno velkou přestávkou v nočním létání /průměr 7 měsíců/ a nedostatečném výcviku, takže např. por. Václav Jonák [frekventant 2leté LVA, pozn. autora] neměl v noci vůbec samostatné lety na C-2. Navigační výcvik byl nedostatečný. [...] U některých se projevíly značné charakterové závady a jen tak se mohlo stát, že na přímý rozkaz velitele letectva byli 3 vyloučeni z řad výkonných letců, když se dopustili přestupků z pohnutek nízkých a nečestných. [...] Jejich průměrné školské vzdělání poukázalo na značné nedostatky... někteří vůbec nepoznali místopis ČSR [...] V budoucím náboru třeba však přihlížet též na jejich školní vzdělání a všeobecné vědomosti.*“¹⁸⁶ Analýzou protokolů o prospěchu nástupního ročníku 1949 lze zjistit, že do LVA v tomto období nastoupili například i akademici, kteří měli pouhých 8 let obecné školy a kurz a zkoušky z učiva měšťanské školy, případně pouze 5 let obecné a 4 roky měšťanské školy, což se z pohledu původních podmínek přijetí – maturity – jeví nesrovnatelným.

¹⁸⁴ Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo 1945-1950. I díl. Organizační a personální výstavba*, Cheb 2006, s. 527.

¹⁸⁵ VÚA-VHA, f. MNO 1951, Velitelství letectva, k. č. 119, sign.73/1

¹⁸⁶ Tamtéž.

Obdobný problém s prospěchem, kázní nebo nedostatečným výcvikem hlásily i ostatní útvary, ke kterým byli noví poručíci z LVA přiřazeni. Nelze však všeobecně paušalizovat, i mezi těmito frekventanty byli později velmi úspěšní vojenští piloti. Jeden z nich, absolvent Školy důstojnického dorostu v Liberci (ŠDD), popsal své počátky v akademii. „*Když jsme se určeného dne nástupu všichni dostavili do Hradce Králové, stálo tam 122 šťastných mladých mužů, odhodlaných udělat vše pro to, aby se jejich sen splnil – aby mohlo létat. [...] V té době došlo ke změně v délce studia na LVA. Pro náš ročník byla upravena délka studia na 2 roky s tím, že část atraktivního studia byla zrušena.*“¹⁸⁷ Sám však v memoárech dále uvádí, že do KSČ vstoupil v poúnorové době a maturita mu s učňovským vzděláním byla umožněna po jednom roce studia na ŠDD, odkud byli na jaře 1949 přednostně vyzváni k přijímacímu řízení do akademie. I tento ročník však prošel vlastním dvoukolovým řízením, jak bylo po celou dobu trvání akademie typické.¹⁸⁸

Poslední akademici v hodnosti poručíků byli vyřazeni v červnu 1951, poté došlo s platností od 1. září 1951 k přeměně LVA na Vyšší školu důstojníků letectva. Je nutné zmínit, že zrušení Letecké vojenské akademie v roce 1951 nebylo rozhodnutím politickým, ale pramenilo čistě z proměny stávajícího systému vzdělávání pilotů, kdy měl být základní pilotní výcvik prováděn již v Leteckém učilišti v Prostějově a zakončen v hodnosti rotný. Návrh reorganizace systému leteckého školství byl odeslán na gen. štáb MNO 11. července 1951.¹⁸⁹ Přesto bylo i v roce 1950 původně vypsáno náborové řízení do LVA. Úspěšní uchazeči však již nenastoupili k výcviku do Hradce Králové, ale jejich výcvik převzalo právě letecké učiliště. Uzavřel se tak specifický systém vojenského vzdělávání reprezentovaný Leteckou vojenskou akademií v Hradci Králové.

¹⁸⁷ Jaroslav ŠRÁMEK, *Vzpomínky pilota*, Cheb 2010, s. 11.

¹⁸⁸ Tamtéž, s. 6-10.

¹⁸⁹ VÚA-VHA, f. MNO 1951, Velitelství letectva, k. č. 119, sign.73/1. Srovnej chybně uváděné Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo*, s. 539.

4. Velitelé, učitelé a výuka v Letecké vojenské akademii

Od samého vzniku akademie v září 1945 byl ustanoven její velitel. Jeho zástupci pro osvětovou, politickou a mravní výchovu a odborný výcvik a výchovu z řad důstojníků (profesorů LVA) však měli být stanoveni později. LVA byla přímo podřízena Hlavnímu štábu MNO. Po stránce organizační, personální, odborného leteckého výcviku a též materiální však byla podřízena velitelství letectva. Letiště Hradec Králové, jako sídlo akademie, bylo ve velení přímo podřízeno veliteli LVA, po stránce hospodářsko-správní však bylo součástí velitelství 14. letecké divize. Po stránce zpravodajsko-obranné byla akademie podřízena přímo oddělení OBZ na MNO.¹⁹⁰

4.1 Velitelé a učitelé LVA

Personální obsazení akademie bylo jednou z nejdůležitějších otázek vzniku LVA. Ihned v září přidělilo MNO pro potřeby zahájení výcviku dočasně důstojníka do funkce náčelníka štábu spolu s dalšími dvěma důstojníky letectva. Pro zajištění základního provozu pak určilo třem velitelstvím leteckých oblastí vyčlenit celkem 4 nižší důstojníky, 2 rotmistry a 18 poddůstojníků. Velitelům těchto leteckých oblastí byl nařízen pečlivý výběr pouze takových instruktorů, kteří budou vhodní pro plnění náročných úkolů. Všichni se měli hlásit veliteli LVA na letišti v Havlíčkově Brodě nejpozději 25. září 1945. Další důstojníci letectva – instruktoři, měli být zvláštním výnosem MNO stanoveni později a jejich nástup měl být nejpozději 1. října společně s prvními 84 akademiky.¹⁹¹

Stejně jako i ostatní vojenská výcviková zařízení té doby, bylo personální zajištění plně závislé na jednotkách, které byly na našem území postupně demobilizovány po květnu 1945. Je zcela zřejmé, že s výjimkou pozemního výcviku, který byl z větší části pokryt za pomoci předválečných důstojníků čs. armády a příslušníků armády Slovenského štátu, byla v otázce výuky letecké teorie i praktické stránky

¹⁹⁰ VÚA-VHA, f. MNO 1945, HSVL, k.č. 88, č.j. 14420.

¹⁹¹ VÚA-VHA, f. MNO 1945, HSVL, k.č. 88, č.j. 15202.

létání odkázána na dvě zásadní jednotky, které byly schopny tento úkol zabezpečit. První z těchto jednotek byla 1. československá smíšená letecká divize, která se zformovala v SSSR na základě jednání Londýnské čs. exilové vlády a Moskevské politické reprezentace v roce 1943 a jejíž počátky byly spojeny s přesunem pilotů působících do té doby v řadách Royal Air Force.¹⁹² Druhou složkou byli příslušníci československých perutí působících v době války v rámci RAF. Značný nepoměr velikostí mezi těmito jednotkami, přibližně jedna ku pěti, znamenal, že většinu postů ve zřízené LVA zastávali právě bývalí příslušníci RAF.

Prvním velitelem akademie byl jmenován **brigádní generál Jaroslav Plass** (13. 12. 1894 - 11. 7. 1961), bývalý legionář z první světové války, který bojoval na srbské a později i francouzské frontě. Po první světové válce se účastnil bojů o Těšínsko. Po skončení těchto bojů se stal na rok pobočníkem ministra národní obrany Václav Klobáče a následně byl přijat do leteckého sboru. Své letecké vzdělání v průběhu dvacátých let postupně rozšiřoval, a tím získával i kariéerní postup. Ve stejnou dobu svou publikační aktivitou významně ovlivnil počátek čs. letectví. V různých funkcích u letectva působil rovněž celá třicátá léta. Po okupaci Československa v roce 1939 se aktivně zapojil do odboje a byl v roce 1943 zatčen gestapem. Ve vazbě zůstal do konce války. Již v květnu 1945 byl jmenován velitelem prozatímní letecké základny v Chebu a v srpnu téhož roku prvním velitelem nově vznikající Letecké vojenské akademie. Tuto funkci však zastával pouze do ledna 1946, kdy byl přidělen k hlavnímu štábu a nakonec v dubnu 1946 odvelen na čs. velvyslanectví v Londýně jako vojenský a letecký přidělenec. V Londýně zůstal i po únorovém puči, za což byl v říjnu 1948 degradován. Zemřel na infarkt 30. června 1961 při koupání v Temži. Většina akademiků prvního ročníku jej však téměř nepoznala, neboť oficiální letecký výcvik byl v Hradci Králové zahájen již s novým velitelem akademie.¹⁹³

¹⁹² Mezi nejznámější piloty patřili např. František Fajtl, Stanislav Rejthar nebo budoucí velitel LVA František Rypl.

¹⁹³ Michal PEHR, *Generál Jaroslav Plass, Historie a vojenství*, 2006, č. 1, s. 91-100, Týž, *Neprávem zapomenutý generál*. In: Odkaz: listy Masarykovy společnosti Praha: Masarykova společnost č. 22-23, (2006), s. 22-24.

V pořadí druhým velitelem byl jmenován **plukovník generálního štábu Karel Náprstek** (5. 4. 1907 – 14. 2. 1987), který v průběhu války působil jako navigátor u 311. bombardovací perutě a po ukončení operační činnosti působil na různých dalších funkcích (inspektorát čs. letectva v Londýně, Střední východ, atd.). Převzal velení akademie po generálu Plassovi a v září 1946 byl určen jako zatímní velitel LVA. I přes svou přísnost byl mezi akademiky velice oblíbený. Funkci předal 1. srpna 1947 plk. Ryplovi, který se tímto stal prozatímním velitelem. Únorem 1948 se však staly jeho služby ve stávající funkci nepotřebné a již v březnu 1948 byl odeslán na dovolenou s čekáním, kde se rozhodl podruhé odejít do exilu.¹⁹⁴ Z důvodu odchodu do exilu byl degradován a byla mu odejmuta vyznamenání.¹⁹⁵

Třetím a posledním velitelem byl jmenován **plukovník letectva** (od 1. 9. 1948 brig. generál) **František Rypl** (2. 4. 1903 - 2. 8. 1973). Za první republiky byl příslušníkem četnických leteckých hlídek.¹⁹⁶ Sám se nejdříve v řadách RAF účastnil za války bojů (310. čs. stíhací peruč, 307. polská noční peruč), později se však do vlasti vrátil jako příslušník 1. čs. smíšené letecké divize v SSSR, kde se naplno rozvinula jeho levicová orientace, ke které se snažil získat i některé své bývalé spolubojovníky z RAF. Jak později vzpomínal Václav Chadim: „*Dosavadní velitel Letecké vojenské akademie, plk. gen.št. Karel Náprstek, byl odstraněn, a na jeho místo nastoupil plk. František Rypl. Muzikovi ho hned zvali na večeri jako za války v Anglii, kdy byl u nich “pečenej vařenej”, ale Rypl se vždycky na něco vymluvil a už k nim nikdy nepřišel. Navrhl totiž pplk. Muzikovi, aby vstoupil do komunistické strany, Muzika to odmítl a Rypl zřejmě už tehdy, půl roku před pučem, věděl, co se chystá, a nechtěl se kompromitovat stykem s nekomunisty.*“¹⁹⁷ Do své funkce v LVA byl vybrán z ryze politických důvodů

¹⁹⁴ Josef PTÁČEK – Jan RAIL, *Letci Královéhradecka*, s. 15 a s. 144. Poměrně dramatický odchod přes zelenou hranici byl popsán v souvislosti s osudy švagra plk. Plasse, rovněž bývalého letce RAF Josefa Štrégla.

¹⁹⁵ Břetislav ČEPELÍK, *Smeteni z výšin*, s. 16.

¹⁹⁶ VHA-VÚA, fond leteckých karet, František Rypl. Blíže k působení Františka Rypla u četnických leteckých hlídek viz Jindřich MAREK, *Vzdušní donkichoti. Četnické letecké hlídky 1935-1939. Čs. letci u 280. a 544. Peruč RAF*, Cheb 2001.

¹⁹⁷ Nekrolog generálmajora letectva v.v. Jaroslava Muziky sepsaný Václavem Chadimem, dostupné http://archiv.neviditelnypes.lidovky.cz/clanky/10008_12_17_0.html [cit. 27. 9. 2007]. Václav

jako čerstvý absolvent Nejvyšší vojenské akademie K. J. Vorošilova v Moskvě (1947).¹⁹⁸ V LVA působil jako profesor taktiky letectva pro informační kurz vyšších velitelů pro rok 1947-48. Řada akademiků má jeho jméno spojeno se svým nedobrovolným odchodem z akademie.¹⁹⁹ V jejím čele stál až do jejího zániku v roce 1951. Později, v letech 1952-1954, zastával funkci velitele Leteckého výzkumného ústavu v Praze – Letňanech. Poté odešel do zálohy.

Personální stránka akademie nebyla v jejím průběhu nikdy zcela ustálená.²⁰⁰ Velmi cenným dokladem o personálním složení především výcvikové části se zdají být zápisníky letů jednotlivých pilotů a záznamy o prováděných zkouškách. Za méně sporné lze považovat personální složení přibližně v období 1946-1948. Za významnou zmínku rovněž stojí, že k rozšíření důstojnického sboru LVA došlo v souvislosti s vyřazením prvních absolventů LVA z nástupního ročníku 1945.²⁰¹ „*Neradi vzpomínáme pouze na „osvětu“, která byla od počátku ve všeobecné neoblibě. Zosobňovali ji především důstojníci převzatí do armády ze stavu armády I. republiky, sloužící od roku 1945. Naprosto jsme fandili západním letcům. Nebylo nesnadné vycítit určité napětí mezi nimi a „naftalíny“, jak se zprvu potají, samozřejmě neoficiálně, ale přesto všeobecně, převzatí důstojníci a rotmistři nazývali.*“²⁰² Hanlivého označení „naftalín“ se od akademiků dostalo těm příslušníkům čs. armády, kteří po okupaci Československa odložili své uniformy do skříně a po osvobození opět nastoupili do služby. Několik takových působilo i v LVA. Pojem naftalín byl akademiky zvolen podle kuliček naftalenu, užívaných jako opatření proti molům v kapsách vojenských uniforem.

Chadim se po svém odchodu do exilu stal blízkým přítelem Jaroslava Muziky, který v LVA vhodnosti pplk. zastával funkci velitele výcvikové perutě.

¹⁹⁸ Ve stejné době tuto Moskevskou akademii navštěvoval také Bohumír Lomský, pozdější ministr národní obrany v letech 1956–1968.

¹⁹⁹ Josef PTÁČEK – Jan RAIL: *Letci Královéhradecka*, s. 15.

²⁰⁰ Významný podíl na této situaci má především skutečnost, že příslušné fondy MNO byly odtajněny krátce před zničující povodní v roce 2002, které postihly VÚA-VHA. Srovnej odchylky viz Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo*, s. 539-542. Irra stejně jako autor práce připouští značné dohady nad přesným personálním složením.

²⁰¹ Mezi učitele LVA, s nimiž měl autor možnost hovořit, se po svém vyřazení v červnu 1948 zařadili například bývalí frekventanti por. Jan Sas, por. Miroslav Vojnar (dříve Weber) a por. Jiří Bláha.

²⁰² Břetislav ČEPELÍK, *Smeteni z výšin*, s. 16.

Velitelem prvního nástupního ročníku byl jmenován **kpt. Július Drozd**, který ročník doprovázel až k jeho vyřazení. Vojákem z povolání se stal v období Slovenského štátu. V říjnu 1944 se stal nejdříve příslušníkem náhradního pluku 1. čs. armádního sboru a v březnu 1945 1. čs. smíšené letecké divize. Do LVA nastoupil v lednu 1946 a jeho kariéra nebyla únorem 1948 přerušena. Do výslužby odešel v roce 1976. V roce 1995 byl prezidentem Slovenska jmenován generálmajorem v.v.²⁰³

Do budoucnosti několika desítek akademiků promluvil především **šktp. Gustav Kugler**, který, jak již bylo zmíněno, velmi brzy po únoru 1948 povýšil na majora. Jeho hlavní náplní v LVA byla výchova a osvěta, přesto je znám především jako hlavní strůjce tzv. likvidační komise akademiků a instruktorů, která se rekrutovala především z *politicky spolehlivých akademiků*. Jeho pounorovou úlohou bylo především prověřit politickou spolehlivost důstojnického sboru a přimět akademiky i instruktory ke vstupu do KSČ. Jeho hodnotící posudky o politické spolehlivosti ve výročních hodnoceních osobních spisů se mnohým důstojníkům staly osudnými. Z armády však byl nakonec mnohem později sám propuštěn. O jeho dalších osudech po odchodu z armády se autorovi nepodařilo získat více informací. Zcela unikátní fotografie učitelského sboru se dochovala v souvislosti se smutečním průvodem po smrtelné havárii akademika Čížka a jeho instruktora rtm. Brunclíka dne 22. října 1948. Smutečního průvodu vedoucího z budovy Muzea východních Čech se zúčastnili všichni důstojníci i akademici. V personální otázce se tak dochovaná fotodokumentace z LVA stala důležitým pramenem.

²⁰³ <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/145357> [cit. 3. 9. 2013]. Osudy Júlia Drozda byly zpracovány rovněž v práci Jan ŠTAIGL a kol., *Generáli – slovenská vojenská generalita 1918–2012*, 2. vyd., Bratislava 2012.

Obrázek 3. Smuteční průvod - čtyřstupy důstojníků v uniformách. 1. řada: pplk. Muzika, plk. Hurych, plk. Mezera, mjr. Kugler; 2ř: mjr. Jánský, mjt. Hlavatý, mjr. Lorenc, pplk. Košina; 3ř: škpt. Šebesta, mjr. Ščerba, neznámý, neznámý, 4ř: por. Procházka, por. Bříza, šrtm. Jankech, por. Pivoňka (foto archiv V. A. Chadima).

Významnou měrou ovlivnili životy několika desítek akademiků především mjr. Josef Čermák, mjr. Svatopluk Janouch, škpt. Miroslav Laštovka a pplk. Jaroslav Muzika.

Škpt. Miroslav Laštovka²⁰⁴ patřil k těm, kteří se těšili u akademiků vysoké oblibě. V LVA zastával funkci profesora meteorologie a navigace a později prozatímního velitele navigační letky. Byl rovněž bývalým příslušníkem RAF, který se do zahraniční armády dostal coby vojín prostějovské Školy pro důstojníky letectva v záloze. V dubnu 1939 odešel do zahraničí a přihlásil se do čs. zahraničního vojska. V říjnu téhož roku již byl prezentován ve francouzském Agde. V Anglii prošel navigačním, bombardovacím a střeleckým kursem a dosáhl hodnosti nadporučíka. Po návratu do osvobozeného Československa v srpnu 1945 byl již od října určen právě do LVA a postupně povýšil až na štábního kapitána. Prozatímním velitelem navigační skupiny se stal

²⁰⁴ VHA-VÚA, fond kvalifikačních listin, Miroslav Laštovka.

v dubnu 1948, poté, co již mnozí z jeho kolegů znovu opustili Československo. Ačkoli v jeho osobním hodnocení podepsané mjr. Kuglerem v prosinci 1948 stálo, že: „*Postoj k lidově demokratickému zřízení, k vymoženostem národní a demokratické revoluce, k přátelství a spojenectví s SSSR a k únorovým událostem uvnitř republiky vlašný - po únoru kladný*“²⁰⁵, byl počátkem února 1949 odeslán na dovolenou s čekáním, kde se rozhodl spolu s dalšími třemi kolegy pro odchod do exilu. Opětovně nastoupil službu u RAF.

Pplk. Jaroslav Muzika²⁰⁶ byl také prvorepublikovým důstojníkem. Vycvičen byl v roce 1935 u 4. dragounského pluku v Pardubicích a u dragounských pluků zůstal až do doby, než ve vojenské akademii v Prostějově podstoupil další výcvik. Poručíkem letectva byl jmenován již v srpnu 1937. V únoru 1940 odešel do zahraničí a v dubnu téhož roku se hlásil u francouzského konzula v Bělehradě do čs. zahraničního vojska, díky čemuž byl již následující měsíc zařazen do služby ve francouzském Agde. Jeho další vojenská činnost je spojena s 501. britskou a 313. čs. stíhací perutí RAF, kde byl vedle velitele roje i učitelem létání. Do vlasti se také vrátil v říjnu 1945 a ihned byl přidělen k LVA, kde zastával nejdříve v hodnosti majora a později pplk. funkci velitele výcvikové peruti. Byl prozatímním náčelníkem štábu od dubna do srpna 1948 a profesorem letecké taktiky a hlásné služby. Ve zvláštním posudku k jeho osobě poznamenal první velitel LVA, plk. gšt. Náprstek, že „*jeho práce a činnost jako velitele výcvikové peruti v LVA vykazuje nevšední svědomitost, prozíravost, starostlivost a vyvěrá z bohatých zkušeností odvážného a velmi dobrého pilota*.“²⁰⁷ Jeho hodnocení jako velitele bylo až do února 1948 příkladné. V roce 1948 však doznává jeho osobní spis značných změn a mjr. Kugler jej hodnotí slovy *Politicky nevypělý, o politiku nejeví zájem, nepokrokový; Vzhledem k svým povahovým vlastnostem, neosvědčil vždy zvláště v rozhodujících únorových dnech schopnost k výchově a výcviku podřízených; Postoj k lid. dem. zřízení [...] a k únorovým událostem před i po únoru vlašný.*²⁰⁸ S ohledem na přeložení mimo aktivní službu 2. února 1949

²⁰⁵ VHA-VÚA, fond kvalifikačních listin, Miroslav Laštovka.

²⁰⁶ VHA-VÚA, fond kvalifikačních listin, Jaroslav Muzika.

²⁰⁷ Tamtéž.

²⁰⁸ Tamtéž.

se pplk. Muzika rozhodl odejít i s rodinou v dubnu téhož roku do exilu. Sloužil později ještě mnoho let u britské RAF.

Mjr. let. Josef Čermák²⁰⁹ vystudoval reálku v Kostelci nad Orlicí. V roce 1935 byl odveden k povinné vojenské službě a 1. října 1935 byl prezentován u Leteckého pluku 1. Během výcviku v letech 1935-1936 absolvoval nejprve Školu pro důstojníky letectva v záloze a byl jmenován pozorovatelem a později polním pozorovatelem letcem. V letech 1937-1938 absolvoval Vojenskou akademii v Hranicích a následně byl jmenován poručíkem letectva a přemístěn jako nižší důstojník do Hradce Králové k 61. letce. Do zahraničí odešel v červnu 1939 a přihlásil se do čs. zahraničního vojska v Krakově. Již 21. června se ocitl v Paříži a žádal o vstup do cizinecké legie, čemuž bylo vyhověno a jeho cesta vedla do výcvikového tábora legie v Sidi-Bel-Abbes v Alžírsku, odkud je v roce 1940 přes Francii přemístěn do Velké Británie, kde se připojuje k Čs. depotu v Cosfordu. Jeho služba je spojena především s výcvikovými zařízeními RAF. Ve Velké Británii se v lednu 1943 oženil. Do vlasti se vrátil v srpnu 1945 již v hodnosti štábního kapitána letectva. Jeho poválečná služba vedla nejprve na hlavní štáb a později byl přes krátký pobyt v Leteckém učilišti v Prostějově určen k Letecké vojenské akademii v Hradci Králové jako velitel výcvikové letky a povýšen na majora. Od února 1948 již nebyl součástí LVA. V dubnu 1948 odešel do exilu, kde nastoupil službu u RAF. Zemřel při nouzovém přistání na polozmrzlém jezeře v Kanadě dne 1. října 1955. Po svém odchodu do exilu patřil mezi ty, kteří významně ovlivnili životy akademiků. Bližší informace o jeho odchodu budou popsány v dalších částech této práce.

Na základě dochovaného zápisníku letů akademika Jaroslava Vobořila a špkt. Miroslava Laštovky²¹⁰ lze doložit následující složení: Velitel 1. výcvikové letky: mjr. let. Josef Čermák, Velitel 2. výcvikové letky: špkt let. Josef Stehlík (později špkt. Zdeněk Škarvada). Velitel výcvikové peruti pplk. Jaroslav Muzika. V následujícím tabulkovém přehledu je rekonstrukce personálního zastoupení reflektující stav přibližně na přelomu let 1947-1948.

²⁰⁹ VHA-VÚA, fond kvalifikačních listin, Josef Čermák.

²¹⁰ Za poskytnutí kopie zápisníku letů špkt. Miroslava Laštovky autor děkuje historikovi Janu Railovi.

Tabulka 1: Učitelé létání a důstojníci v Hradci Králové

rt. ? Berka	por. Václav Brand	rt. Luděk Brunclík	por. František Bříza
šrtm. Bohuslav Čapek	rt. Jaroslav Fejt	por. Julius Fichtl	rt. Jaroslav Fišer
mjr. Josef Flekal	rt. ? Franc	šrtm. Jan Gajdoš	rt. ? Grim
mjr. Vladimír Hlavatý	šrtm. ? Hoch	rt. Milan Chvátal	šrtm. František Jankech
rt. ? Janota	šrtm. Josef Janoušek	škpt. ? Kačer	por. Jaroslav Kohoutek
rt. ? Král	rtm. Ladislav Kuška	šrtm. Oldřich Linha	mjr. Josef Lorenc
Lovětínský	rt. Josef Meduna	rt. ? Páša	kpt. František Petr
por. Arnošt Pivoňka	kpt. Jan Plášil	šrtm. Miloslav Procházka	rt. Vladimír Schánělec
škpt. Josef Stehlík	rt. Bohumil Suchan	rtm. Karel Svoboda	prap. Karel Sýkora
kpt. Ondřej Špaček	rtm. Otto Vaníček	rt. Jiří Vejrych	rt. ? Volek
šrtm. Lubomír Volka	šrtm. Jaromír Žižka		

Tabulka 2: Učitelé létání v Pardubicích a v Malackách

por. František Bartoš	rt. ? Foll	kpt. Josef Jílek	mjr. ? Keprt
kpt. Bohumil Netopil	rtm. Štefan Ocvirk	kpt. Jaroslav Slepica	npor. ? Sevčík
škpt. Zdeněk Skarvada	prap. ? Zubr		

Tabulka 3: Další důstojníci LVA

mjr. Jaroslav Balcar	npor. ? Belas	škpt. Ladislav Bobek	škpt. Otakar Bouša
rtm. Maxmilián Brantál	npor. Antonín Buxa	šrtm. Josef Čámský	mjr. Ladislav Čech
mjr. Josef Čermák	škpt. Jaromír Daněk	škpt. Josef Doubek	kpt. Julius Drozd
mjr. Oldřich Filip	npor. Josef Grepl	rt. ? Gubáň	pplk. Mikuláš Guljanič
mjr. ? Hájek	mjr. Zdeněk Hanuš	kpt. ? Hlavica	plk. Jan Hurych
mjr. Svatopluk Janouch	mjr. ? Jánský	mjr. Václav Jiroušek	škpt. Jaroslav Kamarád
pplk. ? Košina	škpt. ? Kraus	škpt. Bohumír Krezek	mjr. Gustav Kugler
škpt. Miroslav Laštovka	mjr. Antonín Macenauer	pplk. ? Mach	plk. ? Mezera
pplk. Jaroslav Muzika	plk.gšt. Karel Náprstek	pplk. Vladimír Nedvěd	mjr. Egon Nezbeda
npor. Ladislav Novotný	škpt. Jaroslav Nýč	kpt. Josef Oudrnický	rtm. Štěpán Pazourek
plk. Jaroslav Plass	pplk. Theodor Pospíšil	pplk. J. Pristach	por. Miloslav Procházka
por. Anotnín Průcha	plk. Stanislav Rejthar	plk. František Ryppl	plk. Alois Řezáč
šrtm. Robert Schlesinger	kpt. Václav Šmejkal	pplk. Václav Smrčka	mjr. Alexandr Staněk
mjr. Josef Stříbrný	mjr. Josef Ščerba	škpt. ? Šebesta	npor. Alois Šiška
kpt. Václav Šitina	šrtm. ? Šmoldas	kpt. Miroslav Štěpánek	šrtm. ? Tichota
šrtm. Josef Tomek	kpt. Jaroslav Truhlář	kpt. Jan Turek	por. Julius Viglaský

V uvedených výčtech nejsou uvedeni akademici z nástupního ročníku 1945, kteří se k důstojnickému sboru LVA připojili po svém absolutoriu v červnu 1948,

nejčastěji jako učitelé létání. „*Nechali nás, tuším 8 nás nechali v Hradci. Pak nás roztrídili, přeškolení na Messerschmitty, na ty stodevítky a přeškolení na instruktory... [...] My jsme na těch Messerschmittech nalítali pár hodin, pak jsme udělali pár letů, tři nebo čtyři lety ze zadního sedadla, abychom viděli, jak to vypadá, když bude někdo vepředu. A pak přišel už ten druhý ročník po nás a těm jsme vlastně dělali instruktory. Ale nějaké zkušenosti jsme s tím neměli [...]*“.²¹¹

Pro roztržitost archivních záznamů a časté personální změny se doposud nepodařilo sestavit ucelený seznam obsazení Letecké vojenské akademie.²¹² Zmíněné personální změny byly především v době po únoru 1948 velmi rychlé a důsledkem odchodu mnoha důstojníků do exilu byly některé pozice obsazovány pouze přechodně. Často se proto stávalo, že v rámci personálních změn tak byli k LVA přiděleni i někteří důstojníci, u nichž byl předpoklad brzkého přeložení do civilu. Mezi takové můžeme zařadit např. škpt. Ladislava Bobka²¹³, přiděleného jako důstojníka k 2. oddělení LVA v Hradci Králové 2. srpna 1948, mjr. Zdeňka Škarvadu či plk. Stanislava Rejthara. Další osudy Zdeňka Škarvady a Stanislava Rejthara budou přiblíženy v dalších částech této práce.

4.2 Výuka

Obsahová náplň výcviku byla pečlivě připravena na Hlavním štábu velitelství letectva ještě před zahájením prvního ročníku LVA. Základem byly stanovené osnovy, které postupně doznávaly změn. Vedle série předmětů teoretických byla

²¹¹ Rozhovor a Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014. Mezi učiteli vzešnými z bývalých akademiků byli poručíci Miroslav Weber, František Grznár, Klement Božík, Rudolf Duchoň, Jan Sas, Zdeněk Praus, Jiří Bláha, Josef Štefánek a Rostislav Luska.

²¹² Srovnej seznam viz Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo*, s. 539-542.

²¹³ VHA-VÚA, ČSL-VB, fond kvalifikačních listin – L. Bobek. Ladislav Bobek působil v jiné funkci u LVA v Pardubicích již od dubna 1947. Přesun do Hradce Králové pouze oddálil jeho následné propuštění. K jeho dalším životním osudům např. Jan PTÁČEK – Jan RAIL, *Letci Královéhradecka*, s. 32-34.

i řada předmětů praktických. Mnohé z nich měly stanovenou přímou teoretickou i praktickou část.²¹⁴

Stanovenými **vyučovacími předměty** byly Organizace; Taktika, zahrnující praktickou výuku v terénu; Služby včetně práce v kancelářích letky; Válečné dějiny včetně praktických rozborů z války; Psychologie; Služební předpisy obsahující rovněž praktickou strážní službu; Boj plynem a ochrana PBChL včetně praktických nácviků; Zpravodajství a šifrování zahrnující vedení zpravodajských pomůcek u letky a nácviky šifrování s klíči a stroji; Plány pro obranu státu; Automobily a pásová vozidla včetně údržby těchto vozidel a řidičského výcviku; Zdravověda s výcvikem první pomoci; Technologie leteckých materiálů spojenou s návštěvou hutí, sléváren a VTLÚ; Povětrnostní služba včetně zhotovování povětrnostních map; Hlásná služba zahrnující praktickou službu na operačním sále a konečnou součástí byla tzv. Zkušená, která v sobě zahrnovala 2 týdny služby u každého druhu zbraní a celkem 4 týdny v továrnách.²¹⁵

Letecká teorie v sobě zahrnovala Nauku o terénu, Letecký zeměpis a navigaci, Fyziku, Teorii létání, Nauku o letounech a aeromechaniku, Nauku o motorech, Nauku o zbraních a výbušninách, Střelbu a bombardování, Leteckou fotografii, Letiště a jejich zařízení, Rozpoznávání letounů a Řízení rozprav. V souvislosti se zahájením praktického navigačního výcviku se dochovaly první fotografie z polního cvičení poblíž Chlumu u Hradce Králové, které osobně řídil škpt. Jaromír Daněk. „*Máme teorii letu. Nebýt toho počítání byl by to docela zábavný předmět. Jak se zdá, kluci jsou tupí jako řemen a major jen vzdychá a dává otvírat okna, aby nás vzkřísil.*“²¹⁶

Praktický letecký výcvik v sobě zahrnoval především pilotní výcvik, který byl rozdělen do tří stupňů. Elementární výcvik, pokračovací výcvik a stíhací a navigační výcvik. Elementární a pokračovací výcvik představovalo celkem 690

²¹⁴ VHA-VÚA, fond MNO 1945, HSVL, k.č. 84, č.j. 289.

²¹⁵ Tamtéž.

²¹⁶ Deník akademika Karla Vondrušky, 14. 11. 1947. Soukromý archiv Pavla Dvořáka; Leteckou teorii přednášel v LVA mjr. Antonín Macenauer, bývalý příslušník RAF. Z LVA byl stejně jako mnoho jeho dalších kolegů propuštěn na dovolenou s čekáním 2. 2. 1949. K jeho osudům blíže např. Milan VACEK, *Navigátor i letec*, Letectví a kosmonautika, 2/1995, s. 47.

hodin výcviku každého akademika určených k přípravě, vlastnímu letu, rozpravě a pozdějšímu pokračovanému a stíhacímu výcviku. Dalších 360 hodin mělo být věnováno navigačnímu a spojovacímu výcviku a konečně na další udržovací lety k uchování a prohloubení leteckých dovedností bylo stanoveno 450 hodin. Průběhu leteckého výcviku bude věnována kapitola 4.3.

Obrázek 4: Škpt. Jaromír Daněk při navigačním výcviku na Chlumu u Hradce Králové. Klečící akademik František Krist. Duben 1946, (foto Zdeněk Stanislav, archiv autora).

V rámci **tělesné výchovy a výcviku v bojové zdatnosti** bylo stanoveno celkem 420 hodin, z nichž velkou část představoval především pěší výcvik. „*Vojenský křest už mám za sebou. Byli jsme na tejráku, mám už toho v těle až až. Celý den jen „Pozor“, „Pohov“, „Zdravte“ a vždycky 5 minut přestávka za hodinu. Vrchní dresuráři jsou druhoročáci. Ráno zima až mráz při rozcvičce v 6 a odpoledne vedro od sálavého slunce. Potíme se v kravatách a upnutí v pásku, ve spinkách...*“²¹⁷ Náročnost pěšího výcviku měla za cíl především posílit vytrvalost a vštípit novým akademikům základy vojenského řádu. „*Bylo to pár měsíců po válce a funkci instruktorů převzali děleslužící poddůstojníci, kteří se zjevně rozhodli, že nám akademikům vojnu pořádně zoškliví [...] náš vojenský výcvik měl všechny znaky cizinecké legie, snad až na tělesné tresty. Cvičilo se bez ohledu na počasí, protože správný voják musí být odolný, tělesně zdatný a všechno vydržet....*“²¹⁸

Tělocvik, výchova charakteru a odvahy byla věnována především lehké atletice a všestranným sportovním aktivitám, mezi něž patřil vedle např. základů boxu i oblíbený fotbal. Zcela neznámou byla donedávna existence akademického fotbalového mužstva. „*Já jsem pak hrál fotbal za jedenáctku akademickou. My jsme to hráli v tý východočeský lize... [...] Gen. Hlavatý byl velký fanda fotbalu... Já jsem dělal instruktora v Pardubicích, ale tréninky byly v Hradci. A já abych tam nemusel jezdit vlakem... on mi dal Pipera, hornoplošníka, a já jsem na ty tréninky do Hradce z Pardubic lital. Přistál na letišti, šli jsme trénovat - my jsme měli tréninky na vlastním hřišti v letecké akademii a po tréninku zpátky...*“²¹⁹

Lyžařský výcvik probíhal pravidelně v Krkonoších, a jak již bylo zmíněno, byl v souvislosti s reorganizací v roce 1949 zrušen. V původních plánech byl rovněž plavecký a veslařský výcvik spolu s kurzem plachtění jako povinná sportovní aktivita, což pouze dokládá požadovanou sportovní všestrannost. Samostatnou složkou pak byla bojová zdatnost včetně nácviků bojů se zbraněmi i bez. Fyzické přípravě akademiků byla věnována velká pozornost, jelikož součástí

²¹⁷ Deník akademika Karla Vondrušky, 3. 10. 1947. Soukromý archiv Pavla Dvořáka.

²¹⁸ Ze vzpomínek akademika Josefa Juráška. Josef JURÁŠEK, *Není pilot jako pilot*, s. 16.

²¹⁹ Rozhovor a Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014. Jmenovaný gen. Hlavatý byl v době svého působení v LVA major. Jak později Jiří Bláha vzpomínal, odměnou za své sportovní a letecké úspěchy si mohl zvolit své další působiště a byl dočasně uchráněn tlaku pro vstup do komunistické strany.

výcviku byla častá veřejná vystoupení akademiků v podobě pravidelných vojenských přehlídek. Jak později přiznal škpt. Josef Flekal, všestranný sportovní výcvik byl nezbytný k odhalení skutečnosti, že akademik není pro další letecký výcvik vhodný, ačkoli z pohledu vojenských předpisů a lékařských prohlídek plně vyhovoval.²²⁰ „Nezdravější lidi v republice musí všechno vydržet. Tak mi zní ještě závěr včerejší pěšárny v uších. Dostal jsem dvanáctikilový kulomet a tahej se s ním. Zdálo se, že to všechno dobře skončí a najednou při nástupu domů zaslechneme zrádný výkřik, Plyn! A už jsme vytahovali neumělou rukou masky a snažili se je upevnit na obličej. Jen se mi ten obtížný úkol povedl, zařičel povel klus a šupito presto po louce až na silnici.“²²¹ Nástupní ročník 1947, do něhož akademik Karel Vondruška patřil, si později roli instruktorů vyzkoušel v případě pěšího výcviku nástupního ročníku 1948.

Obrázek 5: Polní výcvik na letišti v Havlíčkově Brodě, říjen 1945. (foto Zdeněk Stanislav, archiv autora).

²²⁰ Otta BOUŠA, *Sport a letci*, Naše vojsko, roč. 7, č. 23, 4. června 1948.

²²¹ Deník akademika Karla Vondrušky, 22. 11. 1947. Soukromý archiv Pavla Dvořáka.

„Prvního října 1948 jsem se měl dostavit do LVA Hradec Králové do prvního ročníku Letecké vojenské akademie. S tou iluzí, že se začne létat. Jenomže tam nám bylo řečeno, že jako každý voják, musí prodělat základní a pěšárnu. Na podzim. A našimi instruktory byli hlavně o rok starší hoši, jako Rýdl a tak dále, kterej byl ale výbornej... ale někteří tam byli jako Míša Ondrášek, to byl slovak... to byl supák, ten s námi mlátil tam v blátě o zem...“²²²

Politická výchova, osvětová a společenská výchova zahrnovala krom politické výchovy, osvětové výchovy i společenskou složku, včetně povinných tanečních kurzů a nácviku společenských pravidel. Civilní profesori pak vyučovali národní hospodářství a také dva povinné cizí jazyky – angličtinu a ruštinu. Prohřešky proti společenskému chování byly v akademii na stejné úrovni jako prohřešky proti vojenskému řádu, a proto byly i obdobně trestány. Za závažné prohřešky hrozilo akademikovi vyloučení z dalšího výcviku. Pro osvětovou činnost existovaly samostatné předpisy a osnovy a jak již bylo zmíněno v souvislosti s osvětovým důstojníkem majorem Kuglerem, její náplň spadala pod Hlavní správu výchovy a osvěty MNO. Celkově měl výcvik jednoho akademika obsahovat 5340 hodin nácviku teoretických a praktických dovedností, na jehož konci bylo slavnostní vyřazení v hodnosti poručíka letectva.

²²² Rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014.

Obrázek 6: Letecký ples 15. ledna 1947. Horní řada zleva: ak. Josef Kilies, ak. Alois Pumprla, ak. Steva Mikeska, škpt. Július Drozd. Prostřední řada zleva: ak. Zdeněk Kamenický, ak. Jaroslav Man, ak. Rostislav Luska, ak. Miroslav Weber, škpt. Jaromír Střihavka, škpt. Zdeněk Škarvada, ak. Josef Šanda. Dole uprostřed sedící taneční mistr Gustav Jirák s chotí (foto Miroslav Vojnar, archiv autora).

4.3 Letecký výcvik

Vlastní letecký výcvik se stal pro většinu akademiků nejvýznamnější částí pobytu v akademii. První leteckou zkušenost však již museli akademici získat buďto z civilního plachtařského kurzu nebo kurzu, který pro ně organizovalo MNO v letních měsících před nástupem do akademie. Některé ročníky prodělaly plachtařský kurz v Kralupech, jiné v Hodkovicích nad Mohelkou.²²³

„V červenci jsem dostal obsílku, že jsem byl vybrán, asi 140 nebo 130 nás bylo, a že v srpnu se mám dostavit do Hodkovic u Liberce na předakademický výcvik plachtařský. Tak jsem byl v Hodkovicích u Liberce, kde to bylo ještě z války,

²²³ Z rozhovorů s akademiky Janem Sasem, Ladislavem Strnadem, Borisem Rýdlem a Václavem Chadimem vedených autorem.

*tam měli Němci zřejmě letiště, protože v hangárech bylo plno messerschmittů a všeho možného a tam jsem začal od píky dělat plachtařinu. Bylo to v době, televize nebyla tenkrát, kdy jsme poslouchali na rádiu - zemřel prezident Beneš a měl pohřeb.*²²⁴

Jak již bylo zmíněno, letecký výcvik probíhal ve třech stupních jako elementární, pokračovací a stíhací a navigační. **Elementární výcvik** pro první ročník LVA byl zahájen 15. května 1946. Do LVA bylo pro tento účel počátkem května 1946 dodáno prvních 20 letounů typového označení C-4, kterých však nebylo pro 94 akademiků dostatek a současně byly poruchové.²²⁵ Proto byly postupně nahrazovány čs. verzí Aero C-104.²²⁶ První let s instruktorem v akademii se hluboce zapsal do paměti akademiků. Většinou bylo značně nevolno, neboť mnozí instruktoři zvolili pro seznamovací let náročnější akrobatické prvky, aby tak zjistili psychickou i fyzickou odolnost akademiků. „*Seznamovací let. [...] začal dělat akrobacii a už jsem cítil, že je zle, od žaludku... a tehdy se na sebe řvalo, jsme tomu říkali hubafon, hadice trošku trychtýř a do sluchátek. A tak furt „Dobry“ a já povídám „Dobry“ styděl jsem se, ale pak už to dobrý nebylo. První seznamovací let byl krutý...*“²²⁷ Jelikož přidělený instruktor vedl celý elementární výcvik daného akademika, měl tímto prvním letem možnost si žáka prověřit před zahájením individuální výuky. Trvalá nevolnost při letu byla jedním z možných důvodů vyřazení z dalšího výcviku. Velitelem výcvikové perutě prvního ročníku byl major Josef Čermák.²²⁸ Letadlo C-104 patřilo k pozůstatkům z časů první světové války a jednalo se o dvojplošník s otevřenou dvousedadlovou kabinou, které i přes svůj omezený výkon umožňovalo nácvik náročnějších akrobatických prvků. „*Kdo se před vzletem zapotil, ten po startu velmi rychle vychladl. Proto také revmatismus a ischias patřily u instruktorů takřkajíc k nemocem z povolání. U nás akademiků se to tak neprojevovalo. Jednak jsme byli*

²²⁴ Rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014.

²²⁵ Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo*, s. 550.

²²⁶ Označení C-4 patřilo letounu Bücker Bü 131D-2 Jungman s motory Hirth HM 504, označení C-104 pak stejnému typu letounu avšak již s motorem Walter Minor 4-III.

²²⁷ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

²²⁸ František FOŘT, *LVA Letecká vojenská akademie*, s. 28.

*mladí a na tomto typu jsme létali jen krátce.*²²⁹ V předvádění akrobatických prvků s tímto letounem vynikal především škt. Josef Flekal, kterému se v akademii přezdívalo pro jeho zjev „Dědek“. Patřil k tehdejším akrobatickým esům a jeho letecká vystoupení se stala proslulá.²³⁰

První samostatný let akademika se uskutečnil 28. května 1946 za účasti tehdejšího velitele letectva gen. Vicherka. Sólo předvedl akademik Jan Sas, na což později vzpomínal jako na důsledek ctižádostivosti svého instruktora létání, Arnošta Pivoňky, který jako bývalý příslušník vládního vojska neměl rád kolegy z RAF. V prvním ročníku se sešlo mezi akademiky mnoho budoucích vynikajících pilotů a první letecké sólo tak bylo spíše volbou samotných instruktorů.²³¹ *„Pivoňka najednou řekl, jestli bych si už troufl letět sám... Takže jsem šel na přezkoušení, obstál jsem. Takže první z té akademie, ze stovaceti, jsem šel na samostatný let, takže to byla velká sláva. Po válce první Čech, který zase bude létat. No a dostal jsem na památku od generála Vicherka ty hodinky.*²³² První sólo bylo mezníkem v dalším výcviku, jelikož ti akademici, kteří se k tomuto kroku nedopracovali, byli z dalšího výcviku vyřazeni.²³³ *„Ráno jsem o tom neměl vůbec potuchy. Až při rozpravě mi rořas něco o sólu naznačil [...] Radostný a zasloužený hobl... jsem teprve třetí z čtyř a šestý z letky, takže sláva je úměrná malému počtu. Bücker 37, ten mi utkví v paměti [...]. První proletěné sólo! Jedna věta, kolik se za ní skrývá práce, dřiny, vzrušení ale také blaha, nadšení radosti a půvabu.*

²²⁹ Josef JURÁŠEK, *Není pilot jako pilot*, s. 7.

²³⁰ Škt. Josef „Dědek“ Flekal se jako bývalý příslušník RAF nevyhnul pounorové perzekuci. Blíže k jeho akrobatickým úspěchům a dalším osudům na základě rozhovoru s ním viz <http://letci.wz.cz/flekal-www.htm> [cit. 2. 7. 2012]. Zážitky z létání se škt. Flekalem později sepsal akademik František Krist. František KRIST, *Moje letecké začátky*, s. 26-27.

²³¹ Akademik Jiří Bláha patřil v padesátých letech 20. století mezi světovou akrobatickou elitu. Dvakrát se stal mistrem Československa. V roce 1957 se umístil v prestižním poháru Lockheed Trophy v Coventry na druhém místě a roce 1961 tamtéž vyhrál. Jeho osudy budo blíže posány v další části této práce.

²³² Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013. Na zadní straně zmíněných hodinek bylo vyryto věnování *Vojenskému akademiku Janu Sasovi k docílenému úspěchu 28. května 1946 velitel letectva generál Vicherek*. Jak později Jan Sas autorovi sdělil, byla mu předem dána možnost volby generálského daru mezi hodinkami a tabatěrkou.

²³³ Josef JURÁŠEK, *Není pilot jako pilot*, s. 9-10.

*Lidičky, mám první sólo! Že to nic neznamená? Vždyť pro mě je to vše, všechno, všecičko!*²³⁴

Elementární výcvik prvního ročníku byl slavnostně ukončen 15. září 1946 za účasti ministra národní obrany, což nezůstalo bez reakce soudobého tisku, který vyzdvihoval celoroční úsilí akademiků.²³⁵ Celkově nalétali akademici v elementárním výcviku přibližně 75-80 hodin, z toho část v noci.²³⁶ Akademici nástupního ročníku 1949 pak hodin 70 a i oni podstupovali noční lety. Na rozdíl od předcházejících let však neprošli před zahájením praktického výcviku teoretickou přípravou. „*Žádné teoretické školení na učebně, proč letoun létá. Slovo aerodynamika jsme poprvé slyšeli až při létání na Aradech. Bylo nám názorně předvedeno jen to nejdůležitější. Jak do letounu nastoupit, kam šlápnout, aby se křídlo nepoškodilo, usednutí a připoutání v kabině, jak držet knipl, či způsob ovládání směrového kormidla nebo plynové páky.*“²³⁷ Tuto situaci lze však snadno vysvětlit ve spojitosti se zkrácením výcviku z původních tří na dva roky. Případná nezpůsobnost pro létání se tímto odhalila mnohem dříve, než pokud by frekventant začal s leteckým výcvikem až po zdlouhavé teoretické přípravě.

Pokračovací výcvik se týkal nejprve akademiků ve druhém ročníku a probíhal ve stejnou dobu jako elementární výcvik nástupního ročníku 1946. Zvýšený provoz na letišti způsobil, že se noví akademici z ročníku 1946 stěhovali na elementární výcvik na letiště do Pardubic.²³⁸ Pro pokračovací výcvik byly v akademii k dispozici letouny Avia C-2, což byl dvousedadlový celokovový dolnoplošník s původně duralovou a později dřevěnou a stavitelnou vrtulí.²³⁹ Dle vzpomínek

²³⁴ Deník akademika Karla Vondrušky, 22. 4. 1948. Soukromý archiv Pavla Dvořáka.

²³⁵ J. HOLZBACH, *Noví letci republiky*, Svobodné slovo, 24. září 1946.

²³⁶ Na základě studia zápisníku letů akademika Jaroslava Vobořila lze zjistit, že v rámci elementárního výcviku v prvním ročníku s letounem typu C-4 uskutečnil celkem 168 letů v délce trvání 76hodin a 15 minut, z nichž více než 31 hodin v sólovém letu. Srovnej též Břetislav ČEPELÍK, *Vzpomínky*, s. 153.

²³⁷ Jaroslav ŠRÁMEK, *Vzpomínky pilota*, s. 12-14.

²³⁸ Pro elementární výcvik v době souběhu tří nástupních ročníků se později využívalo rovněž letiště v Jičíně poblíž známého kopce Zebín, na němž stojí barokní kaple sv. Máří Magdalény, a která byla pro začínající letce výborným orientačním bodem. Používalo bylo též blízké letiště v Josefově.

²³⁹ Jaroslav VOBOŘIL, *Mé vzpomínky na Leteckou vojenskou akademii a historické Spitfiry v Pardubicích*, Zprávy klubu přátel Pardubicka, 9-10/2011, s. 252-258. Jaroslav Vobořil byl akademikem prvního nástupního ročníku 1945.

akademiků se jednalo o velmi povedený a co do ovládání příjemný stroj, který však byl vysoce poruchový. Ucpaný filtr způsoboval výpadek motoru, což mělo v několika případech tragické následky.²⁴⁰ Součástí pokračovacího výcviku již byla také cvičná i ostrá střelba na pozemní cíle a bombardování. V této etapě se ještě více prohlubovala schopnost létat ve skupinách. Pokračovací výcvik trval přibližně 100-120 hodin a na jeho konci obdrželi frekventanti pilotní odznaky druhé třídy.

Obrázek 7: Letoun C-2, Arado AR 96B, na stojánce s označením příslušnosti k LVA (foto archiv Jana Sase).

Stíhací a navigační výcvik probíhal pro nástupní ročník 1945 na letounech Spitfire po nejméně 170 hodinách létání v prvním a druhém ročníku. „*Když jsem se poprvé podíval do kabiny, pomyslel jsem si, že se tady do smrti nevyznám. Ale již 30. září jsem absolvoval úspěšně svůj první let v báječném letadle. Byl to malý husarský kousek, přechod z německé mašiny do anglické, ve které bylo všechno jiné, která měla dvojnásobnou rychlost, jiné vlastnosti, byla úplně jiné konstrukční školy, měla jiné popisy, jiné umístění, anglické nápisy, hodnoty v inčích na čtvereční*

²⁴⁰ Rozhovor s Václavem Chadimem vedený autorem, 13. 9. 2014. K tragickým leteckým nehodám blíže František FORT, *LVA Letecká vojenská akademie*, s. 28 a Jaroslav ŠRÁMEK, *Vzpomínky pilota*, s. 15.

*palec, rychlost v milích a výšku ve stopách...*²⁴¹ Na jaře 1948 byli akademici prvního nástupního ročníku přemístěni na letiště Malacky-Kuchyňa, kde byla betonová dráha vhodnější pro vzlet a přistávání stíhacích letounů a byla zde také střelnice. Letištní dráha v Pardubicích totiž stále nesla pozůstatky po válečném bombardování, kdy díry po bombách obsahovaly střepiny způsobující časté defekty již tak nedostatkových pneumatik.²⁴² Nerovnost terénu navíc ve dvou případech způsobila poškození čtyřlísté vrtule velkého průměru.²⁴³ V době pobytu na stíhacím výcviku v Malackách došlo k prvním vyloučením akademiků z politických důvodů. „*Pak přišel ten únor a to už spoustu těch našich kluků, myslím, že asi 15 jich za akademie vyloučili pryč.*“²⁴⁴ Pozdější ročníky prováděly výcvik také na letounech S-199 a CS-199.

První nástupní ročník prošel jako jediný plným navigačním výcvikem v rozsahu 60 hodin, další ročníky již měly navigační výcvik zkrácený.²⁴⁵ Jaroslav Vobořil nalétal za dobu pobytu v akademii od 15. května 1946 do 30. června 1948 celkem 244,5 hodiny, z nichž 39,25 hodin jako navigátor.²⁴⁶ Další nástupní ročníky již takového počtu nelétaných hodin nedosáhly.

Pokračovací výcvik byl zakončen závěrečnými zkouškami, po nichž byli úspěšní frekventanti slavnostně vyřazeni. Vyřazení prvního nástupního ročníku proběhlo na letišti v Hradci Králové 6. června 1948 za přítomnosti vojenských a politických představitelů.²⁴⁷ Slavnostní projev za akademiky pronesl Miroslav Weber, který byl vyřazen jako celkově nejméně úspěšný z celého ročníku s pořadovým číslem jedna. Jak později vzpomínal, jeho projev, v němž vzpomněl demokratické hodnoty

²⁴¹ Paměti Jaroslava Vobořila, v držení autora.

²⁴² Tamtéž. Těž rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014.

²⁴³ František FOŘT, *LVA Letecká vojenská akademie*, s. 29.

²⁴⁴ Rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014. Těž rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

²⁴⁵ Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo*, s. 533. Srovnej viz Břetislav ČEPELÍK, *Vzpomínky*, s. 152. Průběh navigačního výcviku v dalších ročnících bude blíže přiblížen v souvislosti s hromadným úletem instruktorů LVA v další části této práce.

²⁴⁶ Zápisník letů ak. Jaroslava Vobořila, v držení autora.

²⁴⁷ O důležitosti akce svědčí účast hostů na jmenování nových poručíků. Byli mezi nimi přítomni Rudolf Slánský, gen. Svoboda, gen. Klapálek, gen. Sameš, div. gen. Vicherek, gen. Hanuš, plk. gšt. Sacher, zástupci sovětského vojenského atašé a mnoho dalších představitelů armády.

a prezidenta Beneše, nebyl přítomnou generalitou vnímán příliš pozitivně.²⁴⁸ „Nakonec vás všechny prosím, abyste si spolu s námi uvědomili, že naše dnešní jmenování se děje ze svrchované moci státní; ve jménu československého lidu, jehož blaho a bezpečnost je cílem našeho snažení. Této službě přinesli naši padlí druhové obět největší. Považujeme za svůj čestný úkol pokračovat neochvějně v jejich práci. Životním vzorem v plnění těchto povinností nám zůstává náš vrchní velitel, president republiky Dr. Eduard Beneš, jehož příklad je nám závazkem i povzbuzením.“²⁴⁹ Jmenování nových poručíků letectva se neobešlo bez reakce tisku.²⁵⁰

Z obavy z možného úletu²⁵¹ akademiků jim již nebylo umožněno usednout do letadel a při slavnostním ukončení cvičili noví poručíci nejdříve 5. června 1948 prostná.²⁵² „Slavnostní vyřazení trvalo 2 dny. Léetaly jenom letouny C-104, C-2 a C-3. Spitfiry se z propagačních důvodů vůbec nesměly ukázat,“ vzpomínal později na dehonestaci letecké akce Jaroslav Vobořil.²⁵³ Ihned po vyřazení byli noví poručíci přiděleni k plukům, kde se však někteří místo vojenské služby dočkali propuštění. Jejich další osudy budou popsány v samostatné části této práce.

Od srpna 1948 byl další výcvik na letišti prováděn současně se školním několika izraelských pilotů v rámci akce DI - Důvěrné Izrael, na němž se podíleli rovněž nově jmenovaní poručíci LVA. Tento výcvik souvisel s odprodejem letounů S-199 využívaných mimo jiné i v LVA do Izraele.²⁵⁴ Většina akademiků

²⁴⁸ Rozhovor s Miroslavem Vojnarem vedený autorem, 4. 3. 2008.

²⁴⁹ Slavnostní projev poručíka Miroslava Webera, 6. 6. 1948, archiv autora.

²⁵⁰ Tiskové zprávy informující o jmenování nových poručíků poukazovaly především na rostoucí úlohu letectva v nově budované armádě. V tendencích doby zdůrazňovaly především úlohu armády bránit lidově demokratického zřízení. Některé ukazovaly náročný výcvik akademiků, při čemž se snažili nalákat možné zájemce z řad mladých branců. *Noví letečtí důstojníci nastupují*, Rudé právo, 8. 6. 1948 (hlavní článek titulní strany pozn. autora); *Letečtí*, roč. XXIV, č. 6, s. 123; celé číslo časopisu *Naše vojsko*, roč. 7, č. 23, 4. 6. 1948; *Obrana lidu*, 6. 6. 1948 (titulní strana pozn. autora) a mnoho dalších.

²⁵¹ Úlet - v dobové armádní terminologii bylo úletem označováno nedovolené opuštění republiky za pomoci letadla.

²⁵² Zápisník letů ak. Jaroslava Vobořila, v držení autora.

²⁵³ Paměti Jaroslava Vobořila, v držení autora.

²⁵⁴ Rozhovor s Miroslavem Vojnarem vedený autorem, 4. 3. 2008. Blíže k tématu výcviku izraelských pilotů v ČSR a LVA viz Zdeněk KLÍMA - Lenka JAKLOVÁ. *Létali na královéhradeckém nebi*, Praha 2011. Též Karel KAPLAN, *Československo a Izrael v letech 1947-*

však s izraelskými piloty nepřišla do přímého styku, neboť jejich pobyt zůstal v režimu utajení.

4.3.1 Stručný nástin letecké techniky

Pro období po roce 1945 bylo typické využívání kořistnického typu letadel, tj. letadel, která zde zbyla po odchodu německé armády. Z důvodu nedostatku původních náhradních dílů však často byly jednotlivé modely letadel modifikovány a osazeny novými díly již tuzemské výroby. Jednalo se nejčastěji o vrtule a letecké motory a stroje pak dostaly nové typové označení pro svou modifikaci, nejčastěji písmeny CS v názvu.

Tabulka 4a: Letouny doložené u LVA²⁵⁵

Označení užívané v Čs. letectvu	Výrobní typ letounu, příp. specifikace motoru	Označení užívané v Čs. letectvu	Výrobní typ letounu, příp. specifikace motoru
C-2	Arado Ar-96B	K-68	Piper Cub L4
C-3	Siebel Si-204D	K-75	Aero Ae-45
C-4	Bücker Bü 131D-2 Jungman	S-89	Supermarine Spitfire LF Mk.IXE
C-104	Bücker Bü 131D-2 Jungman s motorem Walter Minor 4-III	CS-99	Messerschmitt Bf-109G- 12
C-106	Bücker Bü 181B Bestman s motorem Walter Minor 4-III	CS-199	Avia CS-199 – Messerschmitt Bf-109G- 12 s motorem Jumo211

1953: *Studie*, Praha 1993. Vzpomínky izraelských letců na výcvik v ČSR byly zachyceny v rámci dokumentace Akce DI na <http://www.pametnaroda.cz> [cit. 12. 7. 2014]. Též Jiří DUFEK – Vladimír ŠLOSAR, *Pomoc Československa při vzniku izraelského letectva v roce 1948*. Historie a vojenství, 1993, č. 1, s. 98-111.

²⁵⁵ Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo*, s. 550, též Břetislav ČEPELÍK, *Vzpomínky*, s. 147-153.

K-65	Fi-156 Storch	S-199	Avia S-199 - Messerschmitt Bf-109 s motorem Jumo211
------	---------------	-------	---

Dále byly u LVA doloženy kluzáky VT-24, VT-25, VT-52, VT-125 a Jestřáb, které však nebyly používány při výcviku a pravděpodobně měly sloužit vznikajícímu armádnímu aeroklubu.²⁵⁶ Jednotlivé stoje pak nesly jako příslušnost k akademii na trupu označení velké A a typové číslo dle následujícího popisu.²⁵⁷

Tabulka 4b: Označení užívaných letounů

Číselné značení trupu	Typ letounu	Číselné značení trupu	Typ letounu
A- 1 až 20	C-4	A-401 a výše	K-68
A- 20 a výše	C-104	A-701 a výše	S-89
A-101 a výše	C-2	A-751 a výše	CS-199
A-301 a výše	C-3	A-770 a výše	S-199

4.3.2 Smrtelné letecké nehody při výcviku

Celý letecký výcvik doprovázely dílčí nehody, které se ve většině případů obešly pouze s poškozením letecké techniky. Jak již bylo předesláno, ne vždy se nutně jednalo o chybu pilotáže, často byla na vině také technická závada na letounu. Tyto události pak byly označovány jako mimořádné. Pokud však byl letoun akademikem poškozen opakovaně, byl akademik podroben přezkoušení ke způsobilosti létat.²⁵⁸ Jiným případem však byla letecká nekázeň, veliteli velmi

²⁵⁶ Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo*, s. 550.

²⁵⁷ Zpracováno dle podkladů serveru letecké historie <http://www.pavpec.info/lva.html> [cit. 28. 5. 2012].

²⁵⁸ František KRIST, *Moje letecké začátky*, s. 27.

přísně postihovaná, nejčastěji vězením po službě. Opakovaná provinění proti předpisům mohla vést až k vyloučení z akademie, neboť nekázeň představovala nebezpečí nejen pro pilota, ale také pro pozemní personál.²⁵⁹ Za dobu trvání Letecké vojenské akademie bylo zdokumentováno několik případů smrtelných nehod akademiků a instruktorů způsobených všemi zmíněnými důvody.²⁶⁰

První obětí leteckého výcviku se stal akademik Antonín Roupec. Zahynul 15. července 1947 na letounu C-2, jemuž při letu vysadil motor nedaleko letiště Hradec Králové. Pokus o nouzové přistání nebyl úspěšný. Na pohřeb, který se konal v jeho rodné vsi na Vysočině, jeli akademici autobusem. Cestou zpět měl velmi vážnou havárii. Naštěstí se obešla bez dalších obětí, pouze se středními a lehčími zraněními.²⁶¹ O pouhé tři dny později, 18. července 1947, zahynuli poblíž Milovic při nácviku střelby na pozemní cíl rotmistr Otto Vaniček a akademik Jiří Kelbl. Stalo se tak rovněž na letounu C-2. Akademik Zdeněk Šticha zahynul 31. října 1947 na letounu S-89 při nácviku skupinového slétání, když poblíž Heřmanova Městce narazil při plném plynu do země, pravděpodobně v důsledku bezvědomí po prudkém úhybném manévru.

Na letounech C-2 zahynuli 18. května 1948 také akademici Petr Vodsedálek a František Velc. Podrobnosti o příčině nehody nejsou autorovi známy. Tragickým se z pohledu leteckých nehod stal říjen 1948. Již 8. října 1948 havaroval při vzletu s letounem S-199 na letišti v Pardubicích ak. rt. Vítězoslav Petrivaldský. *„Mezek změnil směr po startu, to bylo snadné, letiště bylo rozbombardované po válce. Jakmile se ten Mezek utrhł od země a jeden neměl dostatek rychlosti, jedině se dalo*

²⁵⁹ Rozhovor s Borisem Rýdlem vedený autorem 9. 4. 2008. Za leteckou nekázeň si Boris Rýdl vysloužil několik dní vězení: „Ještě jsem nevypnul, už tam byl štábní kapitán Lorenc velitel výcviku, říkal: Zůstaneš v mašině, čekej.“ Povídám: „Co je?“ Za chvíli dva vojcové, jeden četař, šéf té služby denní, nasazený bodla. [...] Zase tam přišel Lorenc a říká: „Vylez, odkurtuj se, padák tu nech a běž, oni už tě doprovodí. K bráně samozřejmě. Do basy.“

²⁶⁰ Smrtelné letecké nehody byly zdokumentovány na základě rozhovorů autora s bývalými akademiky, citovaných memoárů akademiků, protokolů o prospěchu uložených ve VÚA-VSA v Olomouci, kopií soukromých záznamů autorů leteckých publikací pocházejících z pozůstatků bývalého fondu VÚA-VHA o leteckých nehodách a mimořádných událostech, odborných vojenských serverů www.forum.valka.cz; www.pavpec.info [cit. 15. 4. 2014] a odborné literatury k tématu Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo, Týž, Arado – jejich osud*, Letectví a kosmonautika, č. 4 a 5/2006 a Ladislav SOCHOR, *Přežij pilote*, Praha 2002, která však v případě nehod v LVA obsahuje velmi mnoho nepřesností.

²⁶¹ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013, též rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem 3. 5. 2014.

*potlačit, když nebyl reakcí vrtule již na křídle, držet směr a nezavírat plyn, jinak se otočil prudce do opačného směru a někdy potom na záda. Kabina při startu byla uzavřena, přiklopena, tudíž ten chudák pak tam byl zašitý a počítal vteřiny, kdy to bouchne.*²⁶² O několik dní později, 14. října 1948, se na stejném místě a stejném typu letounu zabil akademik Josef Bísek.

Říjnovou tragédií pak dokončili rt. Luděk Brunclík a akademik rt. Václav Čížek, kteří poblíž Rokytnice v Orlických horách zahynuli na letounu C-2, když po ztrátě orientace v mracích narazili do země. Další tragická nehoda se od této chvíle až do září 1949 v akademii nestala.

Při výcviku skupinového slétání 5. září 1949 zahynuli v místní části Rusek poblíž letiště v Hradci Králové po srážce ve vzduchu dvou letounů typu C-106 ak. Zdeněk Fryš a rt. Josef Čepila s akademikem Zdeňkem Friedlem. Při nouzovém přistání poblíž Josefova pak se stejným typem letounu havaroval 23. září 1949 akademik Jiří Brambůrek. Další smrtelná havárie se s letounem S-199 stala 26. ledna 1950 a zahynul při ní akademik rt. Otto Cvek, když „...zapomněl natrimovat před startem na +2, což byl úkon č. 1. Po přistání se trimovalo na -6, těžký na ocas, a on to nechal tak. Nemohl to potlačit, mezek se zvedl, natočil doleva nad hangáry a narazil na hranu střechy, propadl se do vnitřku a začlo to hořet.”²⁶³ Nárazem do hangáru bylo zničeno několik dalších strojů.

Akademik Jaroslav Fejt zahynul po srážce dvou letounů S-199 při nácviku skupinového slétání. „...rotný Fejt přišel o život, poněvadž mu nějaký rotmistr ve skupině uřezal vrtulí kormidla a Jarda místo odhození kabiny otevřel nouzově podvozek a už se nedostal k odhození kabiny ručně. Byly to dvě páky vedle sebe, a on se spletl a už mu nezbyl čas.”²⁶⁴ Stalo se tak 17. března 1950 poblíž Mladé Boleslavi. Při nehodě taktéž s letounem S-199 na střelnici v Malackách zahynul

²⁶² Vzpomínku na nehodu akademika Petrivaldského očima Mikuláše Moldaučuka zachytil Václav Chadim, archiv Václava Chadima.

²⁶³ Vzpomínku na nehodu akademika Otto Cveka očima Luboše Martinů zachytil Václav Chadim, archiv Václava Chadima. Mezek bylo slangové označení pro letoun Messerschmitta.

²⁶⁴ Tamtéž. Druhému účastníku srážky, akademikovi Pavlu Ivanovi, se podařilo nouzově přistát. Blíže viz <http://pavpec.info/lva.html> [cit. 12. 2. 2013].

28. března 1950 akademik Karel Nerad. Stalo se tak při nácviku bombardování, když se mu nepodařilo letoun vybrat po střemhlavém letu.²⁶⁵

Následkům zranění po nehodě letounu podlehl také rt. Josef Votýpka, když 8. června 1950 na letišti v Hradci Králové letounu C-2 krátce po startu vysadil motor. Jeho žák, akademik Jan Říha, nehodu přežil. Poslední smrtelná nehoda v LVA se stala 14. září 1950 na letišti v Pardubicích, když byl po kontaktu letounů při motorové zkoušce smrtelně zasažen vrtulí technik rt. Ladislav Flessig. Několik dalších akademiků zahynulo při výkonu svého povolání po svém absolvování LVA, zejména v souvislosti se zaváděním proudových typů letadel do výzbroje čs. letectva.

²⁶⁵ Rozhovor s Borisem Rýdlem vedený autorem 9. 4. 2008.

5. Proměna Letecké vojenské akademie po únoru 1948

Československá armáda nezůstala důsledku politických změn ušetřena. Jako mocenská složka se stala prioritním cílem komunistického tlaku, který se projevoval na všech úrovních od generálního štábu až po výcviková zařízení, mezi které Letecká vojenská akademie patřila. Na rozdíl o jiných útvarů zde byla situace o to horší, že, jak již bylo nastíněno v předcházející kapitole, zastoupení demokraticky smýšlejících západních letců bylo mnohem vyšší, než tomu bylo v jiných jednotkách.²⁶⁶

Bez ohledu na jejich další působiště vykazoval osud bývalých příslušníků západního odboje v poválečném období do značné míry podobné rysy, které lze obecně kategorizovat dle postoje, který zastávali k únorovým a poúnorovým událostem. Někteří svůj postoj vyjádřili jednoznačně nesouhlasně odchodem do exilu, jiní s událostmi nesouhlasili, ale v armádě si chtěli zachovat svoji pozici, jiní pouze pasivně vyčkávali a v neposlední řadě se vyskytovali rovněž sympatizanti a propagátoři KSČ a únorových událostí.²⁶⁷

Obdobné postoje jako u důstojníků bývalých západních armád lze často vysledovat i mezi akademiky. Následování vzoru svých učitelů nejen v myšlenkové rovině, ale i pokusy o odchod do exilu se tak v poúnorovém období projeví čistkami mezi frekventanty. Mnozí z frekventantů byli po svém propuštění z armády souzeni za protistátní činnost, jiní byli za pokus o opuštění republiky odsouzeni k mnohaletým trestům žaláře nebo nucených prací. Zde však velmi negativní roli sehrály skupiny akademiků uvnitř jednotlivých ročníků, které byly později vyloučenými akademiky označovány jako likvidační komise. „[Vnímal jsem to] dost špatně, páč jako skaut... a měl jsem, mám nějaký ty medaile nějaký ty čestný

²⁶⁶ Kapitola dizertační práce vychází ze studií autora Michal STROBACH, *Letecká vojenská akademie v Hradci Králové v systému poválečného leteckého vojenského vzdělávání*, *Východočeské listy historické* č. 27/2010, s. 183-189 a Michal STROBACH, *Únor 1948 v paměti frekventantů Letecké vojenské akademie v Hradci Králové*, In: Petráš, Jiří a kol., *Příběh je základ... a lidé příběhy potřebují... aneb Teoretické a praktické aspekty orální historie: sborník příspěvků z konference*, České Budějovice 2010, s. 179-191.

²⁶⁷ František HANZLÍK, *Důstojnický sbor armády v zápasu politických stran o uchopení moci v létě a na podzim 1947, důstojnický sbor a únor 1948*, In: *Armáda v zápase o politickou moc v Československu v letech 1945-1948*, Brno 2005, s. 80-81.

*odznaky z té divize partyzánské, tak se to nade mnou zavíralo no. V partaji jsem nebyl, chodili za mnou ty čtyry svaty [agitátoři KSČ z řad akademiků, pozn. autora], co jsme tam měli takový hochy....“²⁶⁸ Tito akademici nejenže evidovali mezi ostatními nesouhlas s politickým vývojem v zemi, ale tyto informace ochotně předávali osvětovému pracovníkovi mjr. Gustavu Kuglerovi, který z nich vytvářel podklady pro vyloučení z akademie. „*Duch bezstarostného kamarádství byl vystřídán stále se stupňující atmosférou nejistoty a vzájemné nedůvěry, kterou začali kolem sebe šířit ti, kteří se dali získat pro podlou službu nastupující totalitě.*“²⁶⁹ Čím horlivější členové této komise byli, o to lepšího výsledku pak sami dosáhli v závěrečném hodnocení před konečným vyřazením, neboť většina vyloučených patřila k prospěchově lepším.²⁷⁰*

Již před únorem 1948 došlo v akademii k výrazné proměně, když plk. gšt. Karla Náprstka ve velení vystřídal plk. František Rypl. V tomto období začala také trvalá přítomnost sovětského poradce plk. N. J. Dobrynina,²⁷¹ který byl později pplk. Muzikou označen za faktického velitele LVA.²⁷² Vlastní únorové události zastihly jednotlivé nástupní ročníky v různých fázích výcviku. Zatímco nástupní ročník 1945 procházel stíhacím výcvikem s letouny Spitfire na letišti v Malackách,²⁷³ nástupní ročníky 1946 a 1947 prováděly zimní lyžařský výcvik na Luční boudě v Krkonoších. Napříč poté začala postupná agitace pro vstup do KSČ. „*Těsně po únoru se ke mně zase přitočil o samotě na chodbě jeden kolega, který to později dotáhl na generála. V té době byly umrtveny všechny politické strany. Tajemně povídá: „Teď budou muset všichni důstojníci být ve straně. Tak jestli chceš...“* Mě to strašně dožralo a tak jsem mu řekl, že až ty strany budou

²⁶⁸ Rozhovor s Borisem Rýdlem vedený autorem, 9. 4. 2008.

²⁶⁹ Břetislav ČEPELÍK, *Vzpomínky*, s. 154.

²⁷⁰ Rozhovor s Václavem Chadimem vedený autorem, 14. 9. 2014. Informace o závěrečném prospěchu viz VÚA-VSA, Olomouc, fond 243, kart. 1-3, *Hlavní protokoly o prospěchu*.

²⁷¹ Karel KAPLAN, *Sověští poradci v Československu 1949–1956*, Praha 1993, s. 103.

²⁷² Rozhovor s Václavem Chadimem vedený autorem 14. 9. 2014.

²⁷³ Rozhovor a Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014. Též Jaroslav VOBŮŘIL, *Mé vzpomínky*, s. 257.

otevřeně, že do nějaké vstoupím. Zrudnul, otočil se a beze slova odešel. A to byl konec mé kariéry.“²⁷⁴

Nelze však říct, že by byla KSČ vnímána mezi akademiky pouze negativně a že by všichni akademici zastávali výhradně antikomunistický postoj. Někteří se snažili zůstat stranou dění a do politických aktivit se nezapojovali ve snaze vyhnout se konfliktním kolegům, pro jiné stranictví nepředstavovalo žádný závazek, ale přesto se mu vyhýbali, dokud to bylo pro jejich další setrvání v armádě únosné.²⁷⁵ „...ještě v Malackách dělal takový nenápadný nábor, ale ne že by zvýrazňoval komunistickou stranu. Ovšem v té době, v našich očích komunistická strana nebyla špatná, protože ten program, co oni hlásali, třeba jenom do padesáti osob že nechají fabriky soukromníkům a další věci, že budou lepší. [podtrženo autorem] *To člověk nevěděl jaká svinstva se děla v Rusku, to jsme nevěděli všechno. [...] To se přiznám, to jsem taky podepsal, takže jsem se stal členem KSČ. Chvilku mě to chránilo, ale později jsem se dostal na index.*“²⁷⁶ Antikomunisté, sympatizanti západních letců a nekomunisté mezi akademiky byli v tomto období vydaní na milost vzniklým prověřkovým komisím. V obecnější rovině lze hovořit o několika vlnách pounorových armádních čistek, které se dotkly také LVA.²⁷⁷

5.1 První vlna politických čistek v LVA

První vlna politických čistek v armádě trvala přibližně od března 1948 do dubna 1948 a odstranila z vedoucích pozic 27 generálů a 813 důstojníků.²⁷⁸

²⁷⁴ Paměti Jaroslava Vobořila, v držení autora. Jak později Jaroslav Vobořil dále vzpomínal, obdržel od svého otce v tomto období dokonce přihlášku do KSČ s datem předtištěným datem 1945 a měl tak možnost stát se předúnorovým členem strany. Jeho otec mu řekl, aby dělal, jak sám myslí.

²⁷⁵ Rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014, též rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014.

²⁷⁶ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

²⁷⁷ Věra BŘACHOVÁ, *Destrukce důstojnického sboru*, s. 109-127.

²⁷⁸ V této fázi byli propuštěni kupříkladu generálové Heliodor Píka, Alois Liška, Karel Janoušek, Karel Kutlvašr, František Moravec a další.

Bylo urychleno penzionování těch, kteří dosáhli 55let věku, ostatní byli odesláni na dovolenou s čekáním a později propouštění. Podkladem se stal zákon 72/1946 Sb.²⁷⁹ Jejich „politická spolehlivost“ byla již dávno před únorem prověřena pracovníky osvěty a Obranného zpravodajství (OBZ).

Situace nabrala velmi rychlý spád také v LVA. Dálnopisem z 28. února 1948 požádalo 5. oddělení Hlavního štábu MNO velitele akademie, plukovníka Rypla, o seznam jmen nespolehlivých vojenských osob, které mají být z akademie vyřazeny. O připravenosti na tuto akci svědčí rychlost reakce, neboť již druhý den, 29. února, odešel z akademie zpět na MNO dálnopis obsahující jména mjr. let. Svatopluka Janoucha, mjr. let. Josefa Stříbrného, mjr. let. Václava Jirouška, kpt. let. Václava Smejkal, por. let. Julia Viglaského, rtm. let Maxmiliána Brantála a npor. let. Ladislava Novotného.

O pouhé dva dny později, 2. března 1948, byl na MNO z LVA odeslán nový dálnopis s rozšířeným seznamem osob, které je nutné pro nespolehlivost rovněž vyloučit. Tento již obsahoval vedle jmen učitelů LVA poprvé jména akademiků, a to hned ze tří nástupních ročníků. Z nástupního ročníku 1945 akademiky Zdeňka Zikmunda, Zdeňka Zajíčka, Karla Zusku, Josefa Omelku, Václava Kriesmana, Jana Gúčika a na základě pozdějšího přípisu Bohumila Antonyho. Z nástupního ročníku 1946 akademiky Ladislava Flazsika a Jiřího Žezulu, který byl od svého představení pro nástupní ročník 1947 v nelibosti u osvětáře a zástupce OBZ u LVA, škpt. Gustava Kuglera. Z nástupního ročníku 1947 pak akademiky Ladislava Safku, Jaromíra Vanera a Vladimíra Skugarevského.²⁸⁰ Současně byli z profesorského sboru navrženi k odeslání na nucenou dovolenou, k převelení nebo propuštění škpt. Jaromír Daněk, por. let. Antonín Průcha a škpt. let. Bohumír Krezek.²⁸¹

²⁷⁹ Zákon č. 72/1946 Sb. §12, odst. 6: (do služby nemůže být povolán/v činné službě ponechán, pozn. autora) „...kdo přímo nebo nepřímo, i když byl členem organizací pod č. 2 uvedených (Hlinkova ľudová strana, Vlajka, Česká liga proti bolševismu aj. pozn. aut.), vyvinul jakoukoliv činnost proti slovenskému národnímu povstání, o své újmě činy nebo slovy podporoval nebo obhajoval režim nacistů, fašistů, zrádců a kolaborantů nebo se projevil jako osoba protidemokratická nebo protilidová nebo národně nespolehlivá“.

²⁸⁰ Jak později zaznamenal Václav Chadim, vyloučení Vladimíra Skugarevského souviselo spíše s jeho původem, neboť byl potomkem ruských emigrantů.

²⁸¹ VUA-VHA, fond MNO 1948, hl. št./vel. letectva, č.j. 6 Taj./1948.

„Z letiště v Malackách bylo vyhozeno prvních 7 kolegů. Osvětový důstojník kpt. Kugler měl nepěkné řeči o lidském bahně a přitom do něho zabředl sám.“²⁸²

Na základě reakce MNO navrhl plukovník Rypl vyloučení nebo převelení uvedených osob již 9. března 1948. V případě situace v LVA ve vztahu k akademikům do hlášení MNO poznamenal, že: „... let. voj. ak. II. a III. roč., kteří byli dříve pod vlivem mého předchůdce [plk. Náprstka, pozn. autora], jakož i důstojníků podobných mjr. let. Janoucha Svatopluka, jsou dnes do značné míry jejich zásluhou roztrženi názorově, neboť přes veškerou mou snahu nestačila krátká doba, aby byli převedeni na správnou cestu.“²⁸³

Vyloučení uvedených akademiků potvrdilo 3. oddělení MNO dne 13. března 1948 a poté byli tito akademici přesunuti k Leteckému náhradnímu pluku 1 (LNPI) do Vysokého Mýta. Pod správností tohoto rozhodnutí byl podepsán plk. Bedřich Reicin. Jako zdůvodnění uváděl, že tito akademici mají „záporný pomer k ľudovo demokratickému zriadeniu, k zahraničnej orientácii nášho štátu a nevyhovujú požiadavkom kladeným na důstojníka čs. armády.“²⁸⁴

V reakci na tuto první vlnu propouštění adresoval již 17. března 1948 plk. Rypl rodičům akademiků dopis, ve kterém je informoval, že: „Někteří letečtí vojenští akademici za celou dobu svého pobytu v letecké vojenské akademii a přes veškerá poučování neujasnili si správný postoj občana k lidově demokratickému režimu a neuznali za chod upustiti od svého reakčního smýšlení. Tím se postavili do řad nepřátel státu. Takové důstojníky nemůže ČSR potřebovati. Proto v rámci čistky v čs. armádě [sám velitel akademie označil dění tímto způsobem, pozn. autora] byli z letecké vojenské akademie vyloučeni ti let. voj. akademici, kteří se zřejmě prohřešili...“²⁸⁵ V další části vyzýval rodiče akademiků, aby akademiky poučili o požadavcích lidově demokratického zřízení, aby tak společnou snahou docílili úspěšného dokončení jejich výcviku a že vítá případné návštěvy rodičů v této věci.

²⁸² Paměti Jaroslava Vobořila, v držení autora.

²⁸³ VUA-VHA, fond MNO 1948, hl. št./vel. letectva, č.j. 6 Taj./1948.

²⁸⁴ VUA-VHA, fond MNO 1948, hl. št./3. oddělení, č.j. 2477 dôv. A-1948 .

²⁸⁵ Z dopisu velitele LVA, plk. Františka Rypla, otci akademika Václava Chadima, Hradec Králové, 17. 3. 1948, archiv Václava Chadima.

Jak později vzpomínal Václav Chadim, nabídky návštěvy rodičů akademiků přímo v kanceláři plk. Rypla později využil otec akademika Miloslava Hobla,²⁸⁶ čímž svého syna uchránil od plánovaného propuštění z LVA. O tom, že budou propuštěni, se svým kolegům zmínil akademik Josef Ivor, který se původně účastnil schůzek s osvětářem Gustavem Kuglerem jako jediný straník na jejich pokoji.²⁸⁷

Také MNO vydalo v reakci na první vlnu čistek 20. března 1948 zvláštní rozkaz určený především důstojníkům, rotmistrům a vojenským i leteckým akademikům, který odůvodňoval personální změny odvoláním se na nedávnou vládní krizi a nutnost obrození vlády Národní fronty. „Byly to hlavně některé osobní změny, které se projeví přeložením některých důstojníků a rotmistrů mimo činnou službu nebo vyloučením některých akademiků z vojenské a letecké akademie a frekventantů ze škol na důstojníky v záloze.“²⁸⁸ Zvláštní rozkaz přímo odhaloval, že další vlny propouštění budou následovat.

5.2 Druhá politických čistek v LVA

Druhá vlna armádních čistek trvala přibližně od května 1948 do února 1949. V tomto období byla platnost zákona č. 72/1946 Sb. prodloužena zákonem č. 134/1948 Sb. do konce roku 1948 a průběh byl podobný jako ve vlně první.²⁸⁹ V LVA pokračovalo prověřování akademiků i učitelů. V červnu 1948 byli akademici vysláni na všesokolský slet do Prahy, aby asistovali při cvičení dorostenek. Program účasti akademiků vytvořil osvětář a jako takový směřoval k počtě prezidentu republiky Klementu Gottwaldovi před hlavní tribunou se zbraní

²⁸⁶ Ačkoli Miloslav Hobl nakonec úspěšně akademii dokončil, jeho vojenská kariéra neměla dlouhého trvání. Již jako podplukovník zahynul při havárii letounu MiG-15bis 25. 3. 1958 po nevydařeném nouzovém přistání. Viz http://www.valka.cz/clanek_10549.html [cit. 25. 6. 2013].

²⁸⁷ Z dopisu Václava Chadima autorovi. Též rozhovor s Václavem Chadimem vedený autorem, 13. 9. 2014.

²⁸⁸ VÚA–VHA, Věcní věstník MNO, roč. 1948, č. 24, čl. 205 Zvláštní rozkaz.

²⁸⁹ Věra BŘACHOVÁ, *Destrukce důstojnického sboru*, s. 113.

v ruce, zatímco 9 akademiků mělo ve stejnou dobu provádět přelety nad Strahovským stadionem.²⁹⁰

Průběh samotného aktu však nabral jiný spád. „*Jak jsme napochodovali na stadion, tušil jsem, že to nedopadne dobře. Pokud jsme šli po stranách, kde nebyla tribuna a milicionáři s prezidentem, tak to šlo, ale jak jsme přicházeli před tribunu, kde byli milicionáři, proč my vojáci z povolání máme vzdávat čest nějakým strejdům v rádiovkách se samopaly a presidentovi, kterého stejně rádi nemáme. První část tribuny jsme ještě jakž takž odpochodovali, ale když jsme přišli k druhé skupině milicionářů, která křičela „Gottwaldova armáda, dá reakci na záda“, tam už to dopadlo špatně. Z celé naší letky volal „urá“ jenom asi 8-10 vojáků, a když se k nim nikdo nepřipojil i tato skupinka přestala jásat... Když jsme pochodovali asi o 50m dál, ozvala se nová hesla z dalších tribun: „Gottwaldova armáda, ať nám vleze na záda. Nazdar!“ Toto heslo jsme vzali za své, pušky jsme pověsili na řemen přes rameno, ruce dali nad hlavu, tleskali a volali „Nazdar!“²⁹¹*

Výsledkem incidentu byl prozatím pouze rozhořčený projev osvětáře o nevděčnosti akademiků vůči režimu. V první půli července 1948 totiž bylo nejprve nutné dokončit s akademiky záznam sletu, který se nepodařilo kameramanům zachytit. Z tohoto důvodu byli opět dovezeni do Prahy a museli některé situace znovu před kamerami opakovat.²⁹² Po krátké dovolené v druhé polovině července, měli akademici počátkem srpna pokračovat ve výcviku. „*My znovu po dovolené narukovali, s námi přišli naši instruktoři (to byli převážně západní letci) a několik aut z ministerstva. A začalo vyslýchání všech vojáků, kteří měli zapříčinit nepokoje při sletu.*“²⁹³ Ačkoli se nikdo z akademiků k podněcování nepokojů nepřiznal, došlo důsledkem tohoto vyšetřování 14. srpna 1948 k vyloučení akademiků Antonína

²⁹⁰ Z dopisu bývalého akademika plk. Oldřicha Kolářka (Québec, Canada) autorovi z 15. 10. 2011. Jak později napsal autorovi také Jiří Kořistka, byl to poslední let před vyloučením z LVA.

²⁹¹ Z dopisu akademika Miroslava Bryhcína autorovi, Kdyně, 29. 9. 2010.

²⁹² Rozhovor s Václavem Chadimem vedený autorem, 13. 9. 2014.

²⁹³ Z dopisu akademika Miroslava Bryhcína autorovi, Kdyně, 29. 9. 2010.

Doumela, Jaroslava Janotky,²⁹⁴ Rudolfa Kočího, Ladislava Kozáka, Miroslava Medka, Zdeňka Pešla, Jaroslava Příplaty, Pavla Srnánka a Jozefa Ivora z nástupního ročníku 1947.

Spolu s nimi byli ve stejný den z LVA vyloučeni „*pro záporný postoj k lidově demokratickému zřízení*“²⁹⁵ také akademici nástupního ročníku 1946 Oldřich Koláček, Otto König, Jiří Kořistka, Vlastimil Losenický, Mikuláš Moldaučuk a Lubomír Tvarůžek. „*V srpnu 1948 jsem byl vyloučen z řad čs. letectva, degradován na vojína a poslán k náhradnímu pluku v Šumperku u Olomouce, kde – po krátkém působení jsem byl propuštěn do civilu.*“²⁹⁶ Tímto rozhodnutím ubylo ve výcviku hned 16 akademiků najednou.

V říjnu 1948 byl z LVA samostatně vyloučen akademik Josef Peca z nástupního ročníku 1947 a 21. prosince 1948 jej následovalo hned 40 akademiků najednou z celkem tří nástupních ročníků. „*21. prosince 1948 nám při raportu řekli, že jsme vyhozeni, museli jsme odevzdat všechny slušné uniformy a učební pomůcky a odvezli nás autobusem k leteckému náhradnímu pluku do Vysokého Mýta, kde nám vystavili nové průkazky. Je na ní ještě "voj. akad." jako hodnost, protože jsme ostře protestovali....*“²⁹⁷

Z nástupního ročníku 1946 byli vyloučeni akademici Jozef Dado, Oldřich Endyš, Anotnín Greill, Jan Horníček, Vlastimil Klenovský, Otto Měsíc, Zdeněk Mikš, Bojar Selinger, Vlastimil Fořt, Miroslav Nový, Vladimír Perútka, Jiří Tvrđý a Jaroslav Valášek. Z nástupního ročníku 1947 akademici Jiří Brůha, Zdeněk Brychta, Miroslav Dvořáček, Vladimír Hubáček, Václav Chadim, Alois Chlebanaturák, Jiří Jareš, Miroslav Juppa, Rober Machač, Jaromír Jisl, Josef Marek, Arnošt Nesňal, Čestmír Suda, Bohumil Šustek, Jaroslav Tošner a Karel Vondruška. „*Dostali jsme to k Vánocům, můj učitel létání je mým vyhozením zdrčen snad ještě víc než já, rok jeho práce je zničen. Odevzdáváme kombinézy, hodinky, krásné*

²⁹⁴ Z korespondence autora s Václavem Chadimem: Pravděpodobně písemnou chybou v rozkaze byl nejdříve k LNPI do Vysokého Mýta odvezen akademik Miroslav Janatka. O několik dní později ho do akademie přivezli zpět a do LNPI odvezli Jaroslava Janotku.

²⁹⁵ VÚA-VSA, f. 243, k. č. 1-3, Hlavní protokoly o prospěchu.

²⁹⁶ Z dopisu Jiřího Kořistky autorovi, Kitchener Ontario, 20. 2. 2011.

²⁹⁷ Soukromé záznamy Václava Chadima, archiv Václava Chadima.

na míru šité uniformy. Z pracovních, po Němcích zděděných hadrů musíme odpárat výložky. Kapitán Turek řve na někoho, komu se zrovna sesul svět, jak to že mu chybí šňůra na čištění pušky. Tentýž večer jedeme k náhradnímu pluku do Vysokého Mýta.²⁹⁸ Čistka se nevyhnula ani novému nástupnímu ročníku 1948. Z něj byli vyloučeni Miloslav Barbořík, Ladislav Císař, Zdeněk Forst, Jiří Janeček, Václav Jiterský, Josef Kobliška, Jiří Král, Josef Novák, Lubomír Novák, Jindřich Skolek a Vojtěch Sýkora. Tito frekventanti tak své působení v akademii ukončili ještě dříve, než stihli začít s řádným leteckým výcvikem.

Důvodem všech těchto vyloučení bylo, že: „... prevzali vedome všetky negatívne politické zásady od bývalých reakčných a protiludových príslušníkov veliteľského a profesorského sboru LVA, ktorí väčšinou dnes zbehli za hranice...ani po únorových udalostiach sa nezmenili, sú nadalej nositeľmi a propagátormi západnej ideologie a niet žiadneho predpokladu na ich prevychovanie... [...] ...neúhlasia s našimi spojeneckými smluvami s ľudovodemokratickými štátmi a zvlášť z SSSR. Predstaviteľov našej vlády a národnej fronty zosmešňujú, nevhodnými a nemietskými vtipy kritizujú.“²⁹⁹

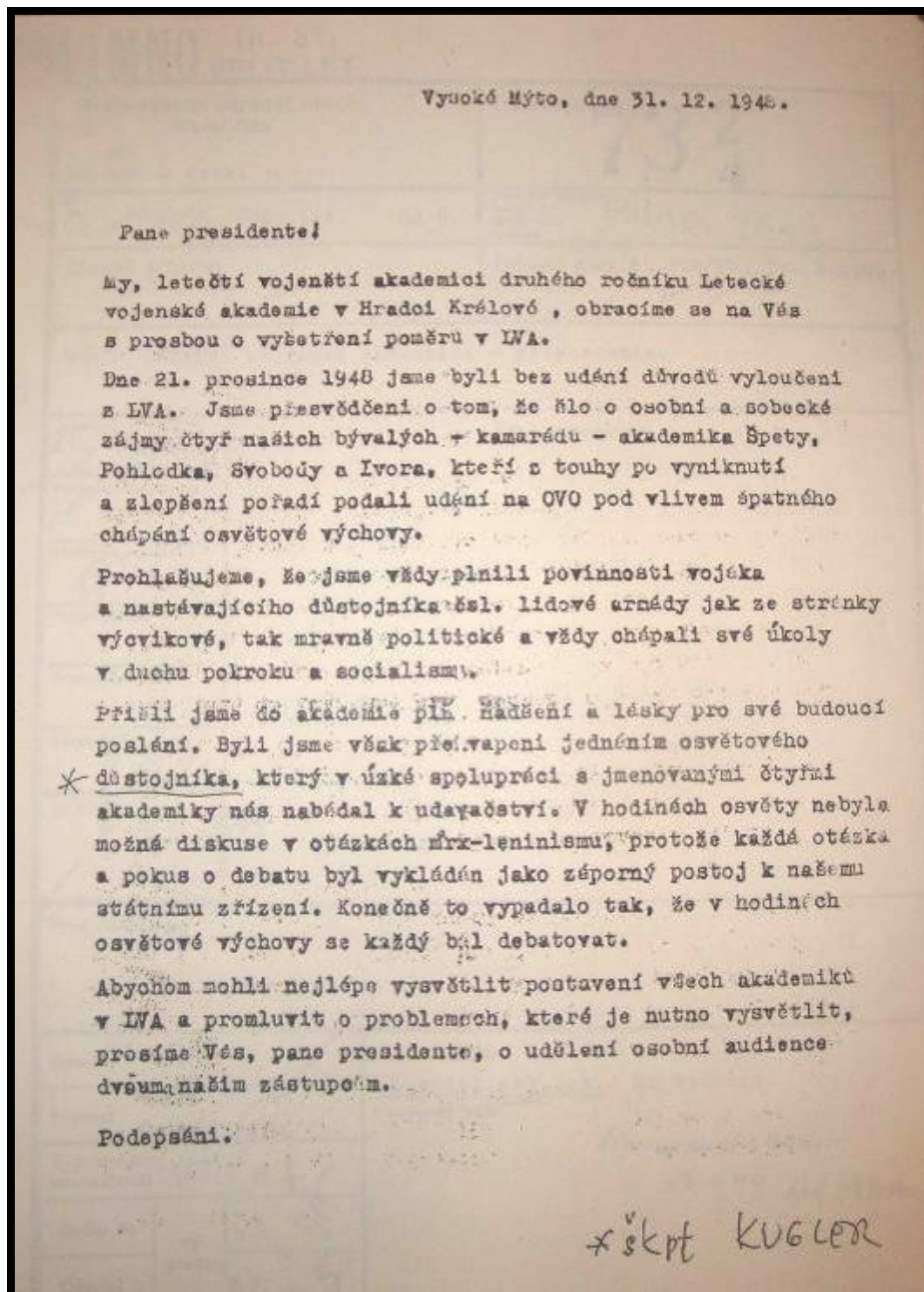
Autobusem z pardubického letiště odvážel frekventanty ročníku 1946 k LNPI do Vysokého Mýta tehdy mladý poručík Jan Sas, sloužící jako učitel létání u LVA, který byl sám absolventem prvního nástupního ročníku 1945. „Byli z ročníku po mně... byli to kamarádi... dostal jsem rozkaz... nevím, jestli jsem musel mít pušku s sebou...bylo mi trapně.“³⁰⁰ S uvedeným přesunem nesouhlasili akademici nástupního ročníku 1947, a proto sepsal Robert Machač odvolací stížnost prezidentu republiky Klementu Gottwaldovi, pod níž se všichni vyloučení podepsali. Do doby vyřízení této stížnosti jim tak byla dočasně ponechána hodnost leteckého vojenského akademika i u LNPI. „Odpověď na náš protest Gottwaldovi

²⁹⁸ Václav CHADIM, *Malá, smutná kapitola z historie našeho letectva*. Dostupné z: <http://csletci.ipraxe.com/view.php?cisloclanku=2008120060> [cit. 3. 2. 2009]

²⁹⁹ VÚA-VHA, fond MNO 1949, hl. št./vel. letectva, č.j. 10482 Taj.

³⁰⁰ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

přišla 22. 1. 1949 ve formě rozkazu, kterým jsme byli definitivně zbaveni charakteru leteckého vojenského akademika a stali jsme se vojíny pěchoty.³⁰¹

Obrázek 8: Písemná stížnost leteckých vojenských akademiků prezidentu republiky Klementu Gottwaldovi (archiv V. A. Chadima)

³⁰¹ Soukromé záznamy Václava Chadima, archiv Václava Chadima.

Po vlně čistek v nástupním ročníku 1947 byl později početní stav ročníku navýšen o poddůstojníky. Celkový počet slavnostně vyřazených poručíků tak k 1. červnu 1950 činil 110. Z původně přijatých v roce 1947 jich však zbylo pouze 32.³⁰² Doplnění tak bylo nutné, aby se neopakovala situace, kdy při slavnostním vyřazení nástupního ročníku 1946 v červnu 1949 zbylo pouze 37 akademiků a jak později poznamenal Břetislav Čepelík, „...rozezleného velitele letectva neměl nikdo odvahu upozornit na skutečnost, že to byla právě jeho zásluha.“³⁰³

Vyloučení z akademie nemuselo nutně znamenat bezpodmínečný konec vojenské kariéry. Pravděpodobně mohla existovat také cesta zpět. Navržené k vyloučení bylo nutné schválit 5. oddělením MNO a v mezidobí mohlo na základě přímluvy učitelů dojít k novému prošetření stavu a případnému odvolání původně negativního verdiktu. Václav Chadim byl však v této situaci ojedinělým příkladem, který je nutné zmínit. „*Můj učitel létání, rtm. Meduna, se snaží dostat mě zpátky, přemlouvá další, jdou za gen. Ryplem a ten kvůli tomu letí do Prahy. Mají úspěch, při příští návštěvě Hradce mě Meduna posílá k mjr. Hlavatému, pozdějšímu veliteli letectva. Hlavatý mi sděluje, že bych se mohl vrátit do LVA, ale má to háček - musel bych vstoupit do partaje. Děkuji mu za námahu, ale odmítám. Vysvětluji mu, že to nejkrásnější, co v letecké akademii bylo, atmosféra kamarádství a vzájemné důvěry, to vše je nenávratně pryč...*“³⁰⁴ Na základě nesystematicky vedených záznamů v protokolech o prospěchu v poúnorovém období nelze spolehlivě doložit, zda byl v jiném konkrétním případě tento verdikt skutečně zvrácen.

V LVA souběžně pokračovala také čistka v důstojnických řadách, které předcházelo neustálé prověřování zpravodajskou službou. Terčem tohoto prověřování se stali především důstojníci sloužící za druhé světové války ve Velké Británii. Ti totiž podle hlášení gen. Vicherka náměstkovi min. národní obrany Bedřichu Reicinovi, projevují takovou míru soudržnosti, že nehlásí pokusy o protistátní činnost svých kolegů, i když o nich vědí. V tomto hlášení velitel

³⁰² VÚA–VHA, Osobní věstník MNO, roč. 1950, č. 34, 17. 6. 1950.

³⁰³ Břetislav ČEPELÍK, *Vzpomínky*, s. 156.

³⁰⁴ Václav CHADIM, *Malá, smutná kapitola z historie našeho letectva*. Dostupné z: <http://csletci.ipraxe.com/view.php?cislocclanku=2008120060> [cit. 3. 2. 2009].

letectva přímo zmínil důstojníky LVA plk. Čermáka, mjr. Flekala a ppor. Rejthara.³⁰⁵

Na průběh propouštění důstojníků po letech vzpomínal i akademik Miroslav Vojnar (původním jménem Weber), který byl absolventem nástupního ročníku 1945. Jak již v práci bylo zmíněno, patřil mezi čtyři akademiky, kteří před svým nástupem do LVA absolvovali výcvik u RAF. Po svém jmenování poručíkem zůstal u LVA jako instruktor navigace a meteorologie. Jeho role při výcviku posílila v poúnorovém období především poté, co odešel do exilu velitel navigační letky škpt. Jaromír Daněk. Přesto byl i on spolu s dalšími v únoru 1949 jako bývalý příslušník západního odboje a bratr bývalého důstojníka RAF ze služby propuštěn.³⁰⁶ Události svého propuštění později popisoval takto: „... *když přišel 2. únor 1949... byl 30. leden 1949 a bylo zakázané létání a já jsem sloužil na navigační sekci, protože jsem učil tu navigaci, meteorologii... Tam byl štábní kapitán Laštovka, který byl navigátorem v Anglii u třistadesátý a já mu říkám: „Mirku, podívej se po stole, zabal všechno, co si chceš vzít, dej si to bokem, je zakázané létání, to znamená, že za dva dny pudem.“ To bylo 30. ledna. A on říkal: „No jo no.“ Bylo jednatřicátýho nic, 1. února nic a 2. února přijde z velitelství, my jsme tenkrát říkali příkazník ... [...] přišli jsme v deset hodin, stálo nás tam šestnáct, já byl poslední, protože jsem byl jenom poručíček tenkrát... a přišel tenkrát ještě plukovník Rypl a Muzika, to byl podplukovník, mu podal hlášení: „Šestnáct je nastoupených...“ Říká: „Pánové, je mě líto, ale přišel rozkaz, že všichni, co sloužili v Anglické armádě, tak musí odejít z armády... Dostáváte dovolenou s čekáním...“³⁰⁷ Po dovolené s čekáním následovalo po několika týdnech pro většinu propuštění z armády. V této etapě muselo armádu opustit*

³⁰⁵ VÚA-VHA, f. MNO 1949, hl.št./vel. Letectva, č.j. 22054 Taj.; Dostupné In: Jiří BÍLEK, *Československá armáda jako oběť i nástroj politické perzekuce*. Sborník vybraných dokumentů z let 1945-1953. Praha 2005 (dále jen *Československá armáda ed. dok.*).

³⁰⁶ Bratrem akademika Miroslava Vojnara (Webera) byl genmjr. František Weber, bývalý velitel 310. stíhací perutě RAF.

³⁰⁷ Rozhovor s Miroslavem Vojnarem vedený autorem, 4. 3. 2008.

přibližně 2000 důstojníků a přibližně 250 z nich bylo později internováno v rámci mimosoudní perzekuce v táborech nucené práce při tzv. „Akci D“.³⁰⁸

5.3 Další vlny politických čistek

Třetí vlna armádních čistek probíhala administrativní cestou formou prověrek od března 1949 do května 1949. Personální obměnou tak prošlo MNO, generální štáb, Vysoká škola válečná i Letecká vojenská akademie.³⁰⁹ Poslední vlna přišla s nástupem Alexeje Čepičky do funkce ministra národní obrany.³¹⁰ V hlášení si velitel letectva sbor. gen. Aloise Vicherka stěžoval, že „...mládež, kterou dostáváme do škol při veškerém prověřování, není stále ještě plně vyspělá a uvědomělá. Potřebujeme nezbytné vzory ve velitelském sboru. Nelze mluvit o zvyšování morálky tam, kde jsou důstojníci každou chvíli zatýkáni nebo zbavováni služby.“³¹¹

O úrovni poučovací personální politiky v LVA svědčí i počty vyloučených akademiků nástupního ročníku 1948. Tito akademici měli být ještě před svým vstupem natolik prověřeni, že se situace z vyšších ročníků, kdy bylo propuštěno i třicet akademiků najednou, neměla opakovat. Přesto bylo z nástupního ročníku 1948 nejméně 14 frekventantů propuštěno pouhé 3 měsíce před ukončením akademie. Důvodem jejich propuštění byla vykonstruovaná příprava hromadného pokusu o úlet, za jehož hlavního organizátora byl označen akademik Josef Hvězda. „Vyrcholilo to v Pardubicích v tom roce 1951... Zrovna jsme drželi služby v L-normě... měl jsem službu v kuchyni... Přijel gen. Hanuš a svita, asi dvanáct patnáct oficírů. A v té L-normě si sedli a tam začali rokovat. A přes to okénko, co se vydávalo jídlo, bylo ale teda zavřený, jsem slyšel, co se dělo. Protože jsem

³⁰⁸ Prokop TOMEK, *Poválečná perzekuce bývalých československých příslušníků RAF*, Dějiny a současnost č. 32/2010, mimořádné číslo k 70. výročí bitvy o Británii, s. 34-39.

³⁰⁹ Věra BŘACHOVÁ, *Destrukce důstojnického sboru*, s. 113.

³¹⁰ Blíže Jiří PERNES – Jaroslav POPÍŠIL – Antonín LUKÁŠ, *Alexej Čepička – šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008, s. 218-254.

³¹¹ VÚA-VHA, fond MNO 1949, hl. št./vel. letectva, č.j. 22054 Taj.; aktuálně dostupné In: *Československá armáda (ed. dok.)*.

*zrovna náhodně měl službu – dozorčí. Začali mluvit, že se to musí pročistit ten náš ročník, protože jsou tam tendence k úletu... a přizvali k tomu tři z nás - Bílý, Brejcha, Kvarda, kteří tam byli a napomáhali jim... Přitom to všechno byl výmysl. To bylo pod nějakým tlakem z vrchu a těch 14 bylo vyloučeno.*³¹²

Řady LVA tak v březnu 1951, pouhé 3 měsíce před dokončením tříletého výcviku, opustili akademici Pavel Dušek, Karel Fencel, Jaroslav Hosnédl, Josef Hvězda, Zdeněk Chaloupka, Přemysl Jančík, Rudolf Kadlec, Přemysl Kučera, Zbyšek Krňanský, Josef Lopata, Ludvík Ružička, Miroslav Slaný, Václav Štembera a Miloslav Žáček.³¹³ Vyloučení akademici byli odesláni k 2. výcvikovému středisku letectva (2. VSL) do Českých Budějovic, kde čekali na své další určení. „*My jsme měli podepsanej reverz na devět let služby po absolvování akademie, takže my jsme ty z těch ročníků před náma, ty nebyli u PTP. Jedině ta naše parta skončila u PTP. A my jsme měli vyhlídku, že třeba budeme ještě těch devět let sloužit (...)* Pustili nás většinu po těch třinácti měsících. Asi tři nebo čtyři tam ještě zůstali asi půl roku a pak jsme se teda všichni sešli v civilu nakonec.“³¹⁴ Jejich propuštění předcházelo mnoho písemných intervencí ze strany jejich rodičů. Z vyloučených akademiků tohoto nástupního ročníku se k létání mohl vrátit pouze Miloslav Žáček, který nejdříve působil u práškovacího letectva a později dokonce u aerolinek. Jak později vzpomínal Přemysl Jančík, důvodem *rehabilitace* tohoto akademika bylo, že jeho otec patřil k zakládajícím členům KSČ.³¹⁵

³¹² Rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014.

³¹³ VÚA-VHA, fond MNO 1951, vel. letectva, k. č. 105, č.j. 15/1. Akademikům Přemyslu Kučerovi a Ludvíku Ružičkovi byly v září 1951 odejmuty dosažené hodnosti.

³¹⁴ Rozhovor s Přemyslem Jančíkem vedený autorem, 3. 4. 2008.

³¹⁵ Tamtéž.

6. Exil jako východisko pro učitelský sbor LVA

Důstojníci LVA, kteří se rozhodli pro vynucený odchod do exilu, neměli situaci jednoduchou. Ačkoli mnoho z nich mělo tuto životní zkušenost stále ještě v živé paměti, neboť tak učinili již jednou v předvečer druhé světové války, jejich druhá cesta za svobodou byla často mnohem komplikovanější než ta první.³¹⁶ Na základě výzkumu se podařilo zdokumentovat jenom několik málo z nich. Tyto příklady však bohatě dokumentují tehdejší situaci.

Jednotlivé vlny odchodů do exilu kopírovaly vlnu represí vůči příslušníkům západního odboje spuštěnou bezprostředně po 25. únoru 1948. Případy emigrace bývalých příslušníků západní armády po únoru 1948 lze vysledovat i u ostatních nejen výcvikových jednotek – v Leteckém učilišti v Prostějově, Vojenské akademii v Hranicích, Vysoké škole válečné, u leteckého pluku v Českých Budějovicích atp.³¹⁷ Jen do léta 1948 emigrovalo pod vlivem těchto změn 191 důstojníků.

Jak již bylo uvedeno, represivní vlny se nevyhnuly ani Letecké vojenské akademii, kde však čistky ne vždy probíhaly tak důsledně, jak by si nové velení přálo. Svědčí o tom hlášení velitele letectva sbor. gen. Aloise Vicherka plk. Bedřichu Reicinovi z 15. ledna 1949, ve které sděluje neutěšený stav letectva. „*Jako příklad postoje některých těchto důstojníků uvádím mjr. Muziku z LVA. Koná službu přesně, tuto však úzkostlivě omezuje jen na úřední hodiny, jinak nejeví o nic zájem. Již jednou byl v neprokázaném podezření snahy o odlet.*“³¹⁸ Právě odchody či úlety důstojníků a učitelů LVA za hranice se staly vedle represí hlavní demoralizující složkou v této jednotce.

³¹⁶ Kapitola dizertační práce vychází ze studie autora Michal STROBACH, *Druhá emigrace bývalých příslušníků RAF na příkladu Letecké vojenské akademie v Hradci Králové*, In: Jiří Štěpán, Veronika Středová a kol., *České, slovenské a československé dějiny 20. století*, 5, Ústí nad Orlicí, 2011, s. 117-124.

³¹⁷ František HANZLÍK, *Důstojnický sbor*, s. 80-81. Též Miroslav IRRA, *České Budějovice a československé vojenské letectvo v letech 1945-1950*, České Budějovice 2006, s. 55-59.

³¹⁸ VÚA-VHA, fond MNO 1949, hl. št./vel. letectva, č.j. 22054 Taj.; aktuálně dostupné In: *Československá armáda (ed. dok.)*.

Velká část důstojníků letectva, zvláště těch, kteří v únoru 1948 neprojevili ochotu podílet se na upevňování nového politického zřízení, byla odsunuta na různá školení,³¹⁹ zatímco jejich zahraniční manželky v mezidobí opustily republiku. Již v březnu začaly první přesuny důstojníků LVA k jiným jednotkám, ve snaze znesnadnit jejich možný odchod,³²⁰ jiní důstojníci byli rozhodnutím armádního poradního sboru (APS) odesláni na dovolenou.³²¹ Současně bylo u některých důstojníků rozhodnuto o jejich sledování. V dubnu pak následovala další vlna odesílání důstojníků na dovolenou.³²² Přednosta 5. oddělní štábu 1. leteckého okruhu připsal k okolnostem propuštění či odeslání na dovolenou s čekaným některých důstojníků letectva v roce 1948 následující: „*V celku je možno tvrditi, že se nelze za žádného z důst. či rtm. co mají za manželky Angličanky, zaručiti, že tyto ženy žijí jak v rodině, tak ve veřejnosti /okolí/ svým životem, samostatně, výchova dětí je prováděna bez vlivu manželů, kteří de facto nemají, jak potvrdily zkušenosti, naprosto žádný vliv na manželky- naopak jednali a jednají pod vlivem svých manželek.*“³²³

Manželské svazky s cizinkami byly sledovány i v roce 1949. Údaje se zjišťovaly i mezi důstojníky LVA a kromě exponovaných česko-anglických či česko-francouzských manželství se zde vyskytoval například i sňatek s manželkou s „karpato-ukrajinskou“ národností.³²⁴ Nucená dubnová dovolená roku 1948 se proto pro mnohé z důstojníků LVA stala odrazovým můstkem k opuštění republiky. Jejich odchod však v mnohých případech nebyl podmíněn touto okolností, ale často se stal pouze dokončením zamýšleného a předem propracovaného plánu. Mnozí důstojníci své síly spojili a jejich vzájemná

³¹⁹ František HANZLÍK, *Důstojnický sbor*, s. 79.

³²⁰ V případě LVA se týkalo například škpt. let. Jaromíra Daňka, škpt. let. Bohumíra Krézka nebo por. let. Antonína Průchy.

³²¹ Archiv bezpečnostních složek Praha (ABS), fond Hlavní štáb vojenské kontrarozvědky (f. 302), signatura 302-290-1, *Dovolená gážístů a hlášení o přemístění*.

³²² V případě důstojníků LVA se týkalo např. pplk. Theodora Pospíšila, který zastával funkci náčelníka štábu, škpt. let. Jaromíra Daňka, škpt. let. Jaroslava Kamaráda, mjr. let. Zdeňka Hanuše, mjr. let. Josefa Čermáka, kpt. let. Františka Petra, kpt. let. Ondřeje Špačka a dalších.

³²³ ABS, f. 302, sign. 302-289-1, *Připomínky k vojenským osobám /gremiální porada/ - příloha ke zprávě*.

³²⁴ ABS, f. 302, sign. 302-293-8, *Seznamy důstojníků a rotmistrů, kteří mají za manželky cizinky*.

spolupráce přinesla kýžený výsledek, u některých pak osamocená a neúspěšná snaha o odchod vedla k zatčení a následnému souzení a věznění.³²⁵

Nejčastějším obecným rysem těchto odchodů, ne však všech, byla snaha využít pro ně nejbližší vhodný prostředek – letadlo. Každý odchod do exilu za pomoci letadla – tzv. *úlet*,³²⁶ se však v LVA negativně projevoval v samotném chodu akademie – ve výcviku. Jelikož vyšetřování okolností každého úletu zastavilo dočasně veškerý letecký provoz, po skončení tohoto vyšetřování byla snaha velitelů tento skluz ve výuce dle výcvikového plánu dohnat i za cenu vysoké frekvence letů, čímž se zvyšovalo riziko případných nehod.³²⁷ Z důvodu prevence před možným pokusem o úlet samotných akademiků pak nebyly letounům tankovány nádrže do plna, ale pouze zhruba 80 litry paliva. Zvláště v zatáčkách s větším náklonem se pak mnohdy stávalo, že motor letounu začal vynechávat. *„Byli jsme velmi pozadu s výcvikem, každý týden někdo uletěl a celé čs. letectvo mělo na několik dní zakázané létání, než se vyšetřilo, koho je třeba zavřít, protože věděl a nepověděl. U pump byla fronta, museli jsme tankovat často, dávali nám jen tolik benzínu, abychom nedoletěli na hranice. Jak to dohnat? Snadno - vstávali jsme ve 4:15, rozsvička, morseovka, snídaně, osvětování osvětářem, půl dne létání, půl dne učebna, po večeri noční létání, v noci ze soboty na neděli poplach a 20 km pochodák v plné polní. Kudy jsme chodili, tudy jsme spali. Když jsme přišli do kasáren odložit si učebnice, za deset vteřin nás služba musela k nástupu na oběd budit. Vzpomínám přesně na slova špkt. Laštovky, jak se při meteorologii zoufale snažil udržet naši pozornost od usnutí: „Když nebudete vědět, jak se té námraze*

³²⁵ Pod každým trestním oznámením za dezerci důstojníků LVA byl podepsán velitel akademie plk. František Ryppl, který byl od 1. 10. 1948 povýšen do hodnosti generála. Jak již bylo uvedeno, sám byl za války příslušníkem RAF, do vlasti se však vrátil jako příslušník 1. čs. sml. ze Sovětského svazu, kde se vyprofilovala jeho levicová orientace.

³²⁶ Ve sledovaném období se o úlet pokusilo mnoho pilotů, někteří úspěšně, jiní neúspěšně. Mezi úspěšné pokusy lze zařadit například úlet propuštěných letců 2. letecké divize z letiště Planá 20. 5. 1948. S mezipřistáním v Mnichově, kde jim bylo proti všem tehdejší předpisům doplněno palivo, jejich cesta skončila v britském Manstonu. Blíže k případu Jaroslav SELLNER, *Muži štěstěny*, Letectví a kosmonautika, č. 10/1992.

³²⁷ Mnozí z akademiků, kteří se účastnili v tomto období režimu intenzivního výcviku, následně vzpomínali na značnou únavu během letů a výuky.

*vyhnout, tak vám to jednou přijde líto!"Komunisté ho vyhodili o několik měsíců později, mě také, setkali jsme se znovu až v Anglii*³²⁸

6.1 Konkrétní případy odchodů do exilu

Prvními z učitelů LVA, kteří opustili v pounorovém období republiku, byli mjr. let. Rudolf Holeček (RAF F/Lt, 81890) a por. let. v zál. František Bartoš (RAF, F/Sgt, 787052). V případě poručíka Bartoše již v březnu 1948 hlásili z akademie možné nebezpečí zběhnutí. Od 24. března do 1. dubna 1948 byl na dovolené u svých rodičů v Lanžhotě. Na základě pozdějšího vyšetřování bylo zjištěno, že na Velký pátek 26. března odešel v civilním oděvu do hostince, odkud se vrátil až v neděli v podvečer. Poté se převlékl do letecké uniformy a vzal si cestovní kufřík s tím, že navštíví svého přítele v Českých Budějovicích. Po tomto odchodu z domova se již nevrátil a do služby také nenastoupil.³²⁹ Již v září 1948 opětovně nastoupil do služby u britské RAF. O tři roky později však tragicky zahynul.³³⁰

V podobném čase, tedy koncem měsíce března 1948, utekl pravděpodobně také major Holeček. Jak bylo zjištěno pozdějším vyšetřování, po svém nástupu na dovolenou mezi 20. a 30. březnem 1948 pomáhal své anglické manželce a třem dětem se zavazadly na nádraží. Po této dovolené se měl v Praze, stejně jako jeho kolegové z LVA npor. Jílek a kpt. Slepica, účastnit ve dnech 31. března – 1. dubna školení a následně 2. dubna nastoupit do služby. Nezúčastnil se však ani školení, ani se nepřihlásil do služby. Při následné domovní prohlídce 3. dubna bylo zjištěno, že v bytě již několik dní nikdo nebyl. Místo majora Holečka byl však v bytě nalezen dopis od manželky vyzývající ho k odchodu do exilu.³³¹

³²⁸ Korespondence autora s Václavem Chadimem. Též dopis akademika Miroslava Brychcína autorovi, Kdyně, 29. 9. 2010.

³²⁹ ABS, f. 302, sign. 302-302-3.

³³⁰ Ivana POLLEY, *Návrat do emigrace. Osudy československých příslušníků RAF po druhé světové válce ve Velké Británii*. Dizertační práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2012, s. 136.

³³¹ ABS, f. 302, sign. 302-302-3.

Ačkoli odchod předchozích dvou učitelů, bezprostředně navazujících na jejich dovolenou, mohl zůstat akademikům utajen, úlet dalších dvou učitelů nezůstal akademiky nezaznamenán. První nástupní ročník LVA z roku 1945 procházel v tomto období stíhacím výcvikem v Malackách. „...*Dva instruktory na Spitfirech měli přiletět z Pardubic do Malacek a oni nepřiletěli, skočili do Rakouska [...] a dobře udělali*“³³² Byli to npor. let. Josef Jílek (RAF P/O, 787467) a kpt. let. Jaroslav Slepica (RAF F/O, 788033). Oba měli za manželky rovněž Angličanky. Jejich útěk je příkladem pečlivě promyšleného plánu. Jelikož byli přiděleni k detašované části LVA v Malackách, kde probíhal pokročilý stíhací výcvik třetích ročníků, využili při svém návratu z výše zmiňovaného pražského školení k odchodu exilu plánovaného přeletu dvou letounů S-89 z Pardubic do Malacek. Hlásili se proto 2. dubna 1948 na pardubickém letišti.³³³

Po startu ve 12:35 se čekalo, až se piloti přibližně ve 13:15, kdy měli být v cíli, ohlásí z Malacek. Když se tak v očekávané době nestalo, vzniklo podezření, že zběhli, a bylo po nich vyhlášeno pátrání. Jejich manželky, Kathleen Jílková a Joyce Slepíková, již v té době čekaly na potvrzení víz z britského velvyslanectví k odjezdu z Československa.³³⁴ Stanislav Rejthar, jejich bývalý kolega z RAF, na to ve svých memoárech vzpomněl takto: „*Z hranic chodily příšerné zvěsti. Mezi převaděči bylo hodně provokatérů a hodovníků i vrahů. Některým z prvních letců, co se o to pokusili letadlem, se útěk podařil. Například Angličané slibovali, že o anglické manželky se po útěku českých manželů postarají. Jarda Slepica, ženatý s Angličankou, tedy fouknul. Když se prý blížil v letadle k hranicím, uslyšel v rádiu: „Máte špatný kurz!“ Přidal plyn a zařval: „Vím to, ty vole!“ a už byl za „čárou“.*“³³⁵ Manželka por. Jílka, Kathleen Jílková, byla tehdy v pokročilém stádiu

³³² Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

³³³ Jednalo se o dva letouny Supermarine Spitfire LF.MK.IXe, které oba znali ze své válečné služby. Autor považuje za důležité zmínit označení těchto strojů (tr. č. A-732 a A-722), zjištěné z vyšetřovacích spisů, neboť o konkrétních strojích se vzhledem k jejich následnému odprodeji do Izraele vedla mezi historiky debata. LVA disponovalo stroji tohoto typu s označeními A-701 až A-735. Jelikož hlášení o zběhu bylo podáno přímo z mateřského letiště v Pardubicích, je pravděpodobně, že označení konkrétní strojů bylo pozemnímu personálu známo.

³³⁴ Npor. Jílek po svém útěku opětovně nastoupil službu u RAF (247. perut') a v roce 1953 se i s rodinou uchýlil do Kanady. Blíže k jeho životním osudům lze nalézt v jeho rodné obci Druztová, viz např. VĚŽKA – Obecní občasník při Obecním úřadě Druztová, č. 72/2008. Taktéž kpt. Slepica sloužil po svém útěku u RAF.

³³⁵ Stanislav REJTHAR, *Dobří vojáci padli. Ze vzpomínek válečného pilota*, Praha 2011, s. 219.

těhotenství. V pravděpodobně předem připravené výpovědi během následného vyšetřování uvedla, že jí není známo, že by její manžel opustil Československo a že tomu sama nevěří. Jelikož porod plánovala uskutečnit v Británii, následně odcestovala. O stejném překvapení z odchodu manžela se snažila při následném výslechu přesvědčit vyšetřovatele i Joyce Slepíková.³³⁶

Jejich kolega, pplk. Vladimír Nedvěd (RAF W/Cdr, 82624), s odchodem rovněž neotálel. V akademii působil sice pouze krátce, v roce 1946 nastoupil jako instruktor letecké taktiky, přesto jeho další životní pouť byla spojena právě s akademiky. Především pro první nástupní ročník totiž představoval prototyp skutečného válečného hrdiny. *„Po dlouho připravovaném komunistickém puči v ČSR, 25. února 1948, jsem se rozhodl opět, avšak nuceně, odejít do Exilu s mojí mladou manželkou Louise a 15 měsíců mladým synem Jiřím. Odešli jsme nuceně do ciziny raději, než abychom žili pod komunistickou diktaturou a velkého pronásledování Čs. Západních letců. Čs. lidé, komunisté, pro které jsme 5 let války bojovali a stovky čs. letců obětovali svoje životy. Tak svět oplácí! 6. dubna 1948 při letu ČSA z Prahy do Bratislavy jsme se zmocnili letadla Aerolinií a přistáli v Mnichově v Německu, na americkém vojenském letišti, a prohlásili se za politické uprchlíky. Po měsících čekání jsme se dostali konečně do Anglie. Brzo na to jsem šel na Ministerstvo Letectví - Air Ministry - se zeptat zda je možno pro mne opět sloužit v RAF. Bylo mě řečeno, že ano, ale že musím požádat o Britské státní občanství.“*³³⁷

Škpt. Jaroslav Kamarád (RAF F/Lt, 787637) pro svůj odchod využil předstírání nemoci. Dne 8. dubna 1948 hlásil svému veliteli pravděpodobný zánět okostice s tím, že navštíví druhý den zubaře. Následujícího dne odpoledne se však neohlásil do služby. Pátrání tehdy nebylo vyhlášeno z důvodu možné návštěvy civilního lékaře. Když však do služby nenastoupil ani 10. dubna ráno, byla následně

³³⁶ ABS, f. 302, sign. 302-302-3.

³³⁷ Vladimír NEDVĚD, *Souhrn událostí mého života* (původní rukopis paměti Vladimíra Nedvěda, elektronický rukopis v držení autora); Vladimír Nedvěd sloužil opětovně u RAF v letech 1948-1958. Poté s rodinou přesídlil do Austrálie, kde se později blízce přátelil s akademikem Václavem Chadimem. Z dopisu Václava Chadima ze dne 8. 1. 2010: *„Asi tak v roce 1994 jsem ho ukecal, aby si koupil počítač a začal psát paměti, a o rok později s ním přiletěl do Canberrý, abych mu nainstaloval něco na psaní v češtině...“* Citace pochází z původní neupravené verze paměti, které autor obdržel se souhlasem Vladimíra Nedvěda. Jeho rodiště, Kyjov, paměti vydal knižně jako Vladimír NEDVĚD, *Byl jsem velitelem 311. bombardovací perutě*, Kyjov 2004.

provedena domovní prohlídka a zjistilo se, že zběhl. Ve vyšetřovacím spise se lze dočíst: „...domnělou příčinu zběhnutí lze spatřovati v té okolnosti, že jako bývalý příslušník letectva, přišlý ze západu /z Anglie/, podlehl pravděpodobně svodu jiných osob /např. od v.ú. 4640/³³⁸ již před tím do ciziny uprchlých a nesouhlas s utvářením vnitropolitické situace v ČSR.“³³⁹

O skutečnosti, že se emigrace bývalých důstojníků RAF v případě LVA netýkala pouze nižších důstojníků, nás přesvědčuje příklad pplk. let. Theodor Pospíšila (RAF F/Lt, 127093), který v LVA zastával funkci velitele štábu. Dne 12. dubna 1948 nastoupil na 14denní dovolenou. Po 26. dubnu však již do služby nenastoupil a později během vyšetřování byl označen za iniciátora všech emigrací. V době jeho odchodu byla jeho manželka s dítětem již v Anglii.³⁴⁰ Stejně jako pplk. Pospíšil využili dovolené k útěku i kpt. let. Jan Plášil (RAF W/O, 787571) a kpt. let. František Petr (RAF W/O, 787175). Oba taktéž nastoupili ve dnech 12. - 26. dubna 1948 řádnou dovolenou a poté se již do služby neohlásili. V době jejich odchodu byly jejich manželky, původem Angličanky, i s dětmi již v Anglii.³⁴¹

Od stejného data jako v předchozích třech případech se již do služby neohlásil ani mjr. let. Zdeněk Hanuš (RAF F/Lt, 127086). O útěk v souvislosti s dubnovou dovolenou se pokusil i kpt. let. Ondřej Špaček (RAF, F/O 787531). Jeho pokus nebyl korunován úspěchem a na útěku byl zadržen. Tento neúspěšný pokus se negativně podepsal na jeho dalším životním osudu. Po svém dopadení byl souzen a odsouzen na 10 let těžkého žaláře v procesu s armádním generálem RNDr. Karlem Janouškem. Stejný osud by čekal pravděpodobně

³³⁸ Označení v.ú. 4640 patřilo tehdejší Letecké vojenské akademii v Hradci Králové.

³³⁹ ABS, f. 302, sign. 302-302-3. Vyšetřování ukázalo, že za možným odchodem byl nátlak anglické snoubenky Marie Watson (původem Češka), která byla v rozvodovém řízení s britským důstojníkem. Blíže o životních osudech špkt. Jaroslava Kamaráda např. Bělečský Kurýr, měsíční zpravodaj Obecního úřadu Běleč, roč. 12, č. 7-8 a 11/2009 či Jiří RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu. 7. část - Černá kronika československého letectva v RAF 1940-194*, Cheb 2004.

³⁴⁰ ABS, f. 302, sign. 302-302-3. Pozdější vyšetřování zběhu pplk. Pospíšila prokázalo, že se během dovolené setkal i s některými jinými důstojníky LVA, kteří také odešli do exilu, např. s kpt. Františkem Petrem a kpt. Janem Plášilem.

³⁴¹ ABS, f. 302, sign. 302-302-3.

i jeho již zmiňovaného kolegu z LVA, kpt. let. Jana Plášila, kterému se však mezitím útěk podařil.³⁴²

Na rozdíl od svých kolegů mohl využít major letectva Josef Čermák (RAF F/Lt, 82589) ke své emigraci krátké civilní služby. Od 1. února 1948 byl totiž na tři měsíce přidělen k leteckému odboru ministerstva dopravy. Když během této své služby 14. dubna přelétával jako kontrolní pilot civilní letoun „Sokol“ z Jičína do Klatov, přistál nouzově pro nedostatek pohonných hmot u obce Oplot (okres Přeštice). Když mu byl druhého dne leteckou hlídkou SNB povolen vzlet, přistál konečně na letišti v Klatovech. Po 19. dubnu bylo nutné provést zalétávací let šéfpilota Klatovského aeroklubu, kterého major Čermák využil. Při následných dvou kontrolních letech a přistáních stroje před druhým přistáním nabral s letounem směr na Mnichov.³⁴³ Ne všichni důstojníci měli to štěstí zůstat po únoru 1948 ve službě u LVA. Například mjr. let Svatopluk Janouch (RAF F/Lt, 81892) byl po únoru od LVA přeložen ke štábu 2. leteckého sboru v Českých Budějovicích. Když byl k 1. květnu 1948 v rámci čistek poslán na dovolenou, odešel přes Šumavu do exilu podruhé.³⁴⁴

6.2 Příklad hromadného úletu

Na případ hromadného úletu je nutné zaměřit zvláštní pozornost. V paměti aktivních i pasivních účastníků zanechal nesmazatelné stopy a svým příkladem ovlivnil životy nejen akademiků. Ne všichni bývalí důstojníci RAF, sloužící u LVA, se odhodlali k emigraci bezprostředně po únoru 1948. Především z rodinných důvodů nemohli odejít stejně rychle jako jejich kolegové, o to však pečlivěji připravili v dubnu 1949 svůj útěk. *„Po německé okupaci mě trvalo 3 měsíce, než jsem se dostal do Anglie, ale pro druhý odchod z vlasti bylo nutné vzít*

³⁴² Blíže viz Jiří RAJLICH, *Jediný československý maršál. Životní osudy Air Marshala a armádního generála (in memoriam) RNDr. Karla Janouška, KCB (1893-1971)*, Brno 2002, s. 243-255.

³⁴³ Major Čermák udržoval až do své předčasné smrti v Kanadě roce 1955 kontakt i se svými žáky z LVA, kteří také emigrovali.

³⁴⁴ K životnímu osudu mjr. Janoucha blíže viz Jiří RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu*, část 1, Praha 1999; TÝŽ, *Na nebi sladké Francie*, 1. a 2. část, Praha 1998, TÝŽ, *Esa na obloze*, Praha 1995.

v úvahu rodiny, a proto jsme si „vypůjčili“ letadlo z Hradce.“³⁴⁵ Škpt. Jaroslav Nýč (RAF W/O, 787166) působil v LVA až do 22. dubna 1949 jako velitel navigační letky. Škpt. Miroslav Laštovka (RAF F/Lt, 787108),³⁴⁶ který v LVA působil jako instruktor navigace a meteorologie, byl od února 1949 své funkce již zbaven, stejný osud potkal i mjr. Oldřicha Filipa (RAF F/Lt, 102529) a pplk. Jaroslava Muziku (RAF S/Ldr, 82562) - v LVA velitele výcvikové peruti, kteří byli odesláni

na dovolenou s čekáním. Zmíněného dubnového dne roku 1949 zalétával v Pardubicích škpt. Nýč letoun C-3 (A-311).³⁴⁷ Místo aby přistál na určeném místě, přeletěl hradecké letiště a přistál na polním letišti Vysokov u Náchoda, kde na něj již čekali jeho kolegové z LVA s rodinami, kteří mezitím zneškodnili strážného. Následný vzlet přetíženého letounu měl jediný cíl – Manston v Anglii, který dobře znali ze své předchozí válečné služby.³⁴⁸ Všichni čtyři opětovně nastoupili službu u RAF. Tento hromadný úlet měl ve svém pozadí pro mnohé, byť pasivní účastníky, tragické následky.

V případě tohoto úletu represivní složka zasáhla toho, kdo byl nejbliže. Štábní kapitán Václav Formánek, také bývalý účastník bitvy o Anglii, sloužil toho osudného dne na řídicí věži v Pardubicích. Škpt. Nýč využil své tehdejší funkce a na den úletu naplánoval rozsáhlé navigační cvičení akademiků na letounech Siebel. *„Mezi tato letadla se Nýč vřadil a ulétl. Mně hlásil, že nemá radiotelegrafistu, že jej poslal na trať a sám že letí na zalétávačku a přistane v Hradci pro učitele. Velké vyšetřování a mé obviňování. Řekl jsem generálu*

³⁴⁵ Dopis pplk. (gen.mjr.) Jaroslava Muziky Evě Preclíkové, 10. 7. 1995, kopie v držení autora. Zmíněné vypůjčení letadla bylo doslovené, neboť letoun byl do ČSR vrácen. Přesto byli všichni degradováni a odsouzeni mimo jiné za krádež letadla. Po roce 1989 se snažili v rámci rehabilitace krom vrácení hodnosti také soudně se domoci zrušení zbytkových trestů za krádež letadla.

³⁴⁶ Miroslav Laštovka byl spolu s dalšími odeslán na dovolenou s čekáním 3. února 1949. Do svého Zapisníku letů si k tomu poznamenal: *„Odměnou za 6 a 1/2 letou účast v čs. zahraničním odboji a za 3 a 1/2 letou profesorskou činnost na letecké vojenské akademii bezdůvodně vyhozen z armády dne 2. února léta páně 1949.“* Autor tímto děkuje za poskytnutí kopie zapisníku letů škpt. Laštovky historikovi Janu Railovi.

³⁴⁷ Letoun německého původu Siebel Si-204D. Po válce v čs. letectvu označován jako C-3.

³⁴⁸ V letounu uletěli škpt. Nýč s manželkou dvouletým synem, škpt. Oldřich Filip s manželkou a devítiměsíční dcerou, škpt. Laštovka s manželkou a dvouletým synem a pplk. Muzika s manželkou a dvouletou dcerou. Blíže viz Jan RAIL – Josef PTÁČEK, *Letci Královéhradecka* s. 18-19; Jan RAIL – Josef PTÁČEK, *Letci okresu Náchod v zahraničním odboji 1939-1945*, Náchod 1995; případně články Jana Raila publikované v regionálních náchodských tiskovinách.

Vicherkovi: Až budu mít radar, kterým prokouknu mozek, jaký má kdo úmysl, že chce fouknout, pak tomu můžu zabránit...“³⁴⁹ Po vyšetřování, které osobně vedl gen. Vicherek, byl Václav Formánek postaven mimo službu a 1. května 1949 propuštěn. Následovala postupná perzekuce, věznění na Mírově a po propuštění společenská dehonestace podřadnými pracemi. Obdobný osud čekal i na jeho děti.³⁵⁰

Akademik Miroslav Brychcín na tento okamžik po letech vzpomínal takto: „*V akademii v té době probíhaly, co se leteckého výcviku týče, současně dva směry výcviku. První byl samozřejmě pilotní – vedoucí všech tří ročníků pplk. Muzika a druhý navigační pod vedením mjr. Filipa. Nýč sloužil pod Filipem a měl na starosti Siebly. Jeho povinností také bylo, aby v zápisníku letů, kde byla kolonka pro piloty, ale byla tam i kolonka pro tzv. cestující, tak aby se tato kolonka škrtila a vypisovaly se tam údaje navigační. A tuto kolonku podepisoval Nýč. Toho dne, kdy fouknul, jsem dělal velitele čtyř /to se v měnilo/. První etapa navigátorů odlétla, a protože já byl až v té druhé etapě a neměl jsem co dělat, šel jsem se Nýče zeptat, kdy mám přinést zápisníky letů k podpisu. A on povídá: Třeba hned. Nápadného na něm nebylo vůbec nic. Tak jsem šel do sálu, kde byl zbytek akademiků, sebral jsem zápisníky a odnáším je k podpisu: když chci ale odejít, říká mi, abych zůstal a otvíral mu zápisníky, že je hned podepíše. A během podepisování najednou povídá. Sakra, já tu nikoho nemám a musím ještě zalítnout toho Siebla. A víc zase nic. Když podepsal zápisníky, stalo se něco, co se obyčejně nestává. Vstal, podal mi ruku, po tom poklepal po rameni a říká: Tak nazdar, já jdu na to. Neříkal, na co jde a já byl v duchu pyšný na to, že mi šeptá. Nýč podal ruku a poklepal po rameni. V hlavě se mi honily myšlenky, co jsem udělal vynikajícího, že mi podal ruku, nebo jsem mu psal do oka? Ale o tom jsem neřekl kamarádům ani slovo, ale u srdce to hrálo. Rozdal jsem zápisníky a z dlouhé chvíle jsem se šel podívat, co se všechno*

³⁴⁹ Štěpánka TŮMOVÁ, *Na velký útek pilotů RAF doplatil dispečer z letiště. Skončil na Mírově*, dostupné na http://hradec.idnes.cz/pribeh-perzekuovaneho-vojaka-z-druhe-svetove-valky-vaclava-formanka-1jf-/hradec-zpravy.aspx?c=A140422_2058382_hradec-zpravy_pos [cit. 22. 4. 2014].

³⁵⁰ Zuzana VITVAROVÁ (ed.), *Osudová kaňka. Příběhy dcer politických vězňů Československa*, Červený Kostelec 2011, s. 137-144; Osud Václava Formánka byl sestaven na základě projektu *Dcery 50. let* (www.dcery.cz) dcerou Václava Formánka Jiřinou Hájičkovou. Její vzpomínky na toto období jsou dostupné na <http://www.dcery.cz/?nid=545> [cit. 9. 10. 2009]. Václav Formánek se po zbytek života věnoval ve volném čase krajinomalbě a stal se významným výtvarným umělcem Podorlicka.

dělá, když se zalétává Siebl. Nic zvláštního. Obešel aeroplán, u kormidel se vyčůral a vlezl do aeroplánu. Nastartoval, motory už byly zahřáté od mechaniků a svižně jel na start. Tam měl volno. Přidal plyn a odstartoval. Vše bylo normální a bez závad. Snad při startu utrhl Siebla dřív o země, takže start byl kratší. Víc jsem na Nýče nevzpomínal, protože první várka navigátorů se začala vracet, druhá várka, ve které jsem byl i já, je vystřídala a šel jsem nahoru. I nám probíhal let normálně, ale když jsme k poledni přistáli, čekali tam na mě tři cihlové a odvedli mě do kanceláře, kde jsme ráno s Nýčem podepisovali zápisníky letů. A tihle strejcové měli najednou zájem na tom, co jsme s Nýčem dělali, o čem jsme mluvili, jak se choval, zda nebylo na něm něco nápadného a nakonec, co jsem říkal tomu krátkému startu. /To už bylo vyžvaněno od mechaniků/ Nic, protože on to uměl. A to byly poslední chvíle škpt. Nýče v Pardubicích. Tady jsem se dozvěděl, že už je pryč. Aby ale ukázali své velikášství, hrozivě prohlásili: Však my ho dostanem – a potom uvidí.³⁵¹

Obdobně zachytil ve svých memoárech událost Břetislav Čepelík. „Okamžitě se začaly šířit dohady o tom, co se vlastně stalo. Návčik krátkých startů svůj účel splnil. My, příznivci našich západních letců jsme jim i v tomto případě otevřeně fandili, zato však mezi stoupenci totality nastal velký rozruch. Okamžitě schůzovali a výsledkem bylo shromáždění všeho létajícího personálu, na němž štvání na bývalé příslušníky RAF nebralo konce. Výsledkem však bylo pouze další utvrzení našeho postoje a postupně další stupeň rozpadu kamarádkého ducha, do té doby mezi letci stále ještě dosti běžného. Z paměti nám [podtrženo autorem] patrně nikdy nevytizí smutný pohled na štábního kapitána Škarvadu v jeho nesmírně těžké situaci. Snad pouze jeho klíčové postavení v rozbíhajícím se úspěšném výcviku na stodevítkách ho patrně v tehdejší těžké době zachránilo od předčasné likvidace.“³⁵²

Na tomto místě je nutné zdůraznit, že případ hromadného úletu učitelů se stal pro své okolnosti v řadách akademiků jakousi „aureolou“ možného osudu, který, jak bude v práci dále vysvětleno, byl následován. Bez výjimky se o této události

³⁵¹ Z dopisu akademika Miloslava Brychcína Václavu Chadimovi, Čermná, 24. 3. 2001, archiv Václava Chadima, kopie v držení autora.

³⁵² Břetislav ČEPELÍK, *Smeteni z výšin*, s. 92.

vyjadřovali všichni akademici, a často dokonce i neakademici z řad bývalých pilotů, se kterými se autor setkal. Autor proto záměrně pro tuto práci zvolil ukázkou individuální paměti očitého svědka Miloslava Bryhcína a následnou historizující rekonstrukční vzpomínku Břetislava Čepelíka, kterou publikoval jako paměti akademiků, ačkoli jsou k dispozici další obdobné vzpomínky.

6.3 Poúnorové paradoxy

Za situace vyšetřování hromadného úletu se dočkal paradoxu právě zmíněný škpt. let. Zdeněk Škarvada (RAF W/O, 788031), který se k odchodu za hranice na rozdíl od svých kolegů neodhodlal. Byl totiž 1. března 1948 povýšen na štábního kapitána, 2. března mu bylo povoleno nosit pilotní odznak polský a britský, ale v ruce již držel dekret zprošťující ho od konce dubna činné služby. Vzhledem ke skutečnosti, že v té době již odešla nebo „byla odejita“ řada instruktorů LVA, byl nucen tehdejší velitel akademie, plk. Rypl, nechat tento dekret zrušit a nakonec v polovině dubna povýšit škpt. Škarvadu do funkce velitele 2. výcvikové letky v Pardubicích. Ve své funkci vydržel déle než rok, pak byl od LVA přeložen a postupně překládán až do 1. srpna 1950, kdy byl definitivně poslán do zálohy.³⁵³

Ani Stanislav Rejthar (RAF F/Lt, 82570)³⁵⁴ si své působení v akademii dlouho neužil. Poté, co byl již v červnu 1948 zadržen a vyslýchán, byl pro nedostatek důkazů propuštěn a nakonec v říjnu převelen k LVA. Ve svých pozdějších pamětech zachytil: „*Po dovolené mě přeložili do Hradce Králové na Leteckou*

³⁵³ Josef HAVEL, *Nikdy se nevzdávat. Životní příběh generála Zdeňka Škarvady*, Praha 2007, s. 238-241. Autor v rámci dizertační práce oslovil v roce 2010 brig. gen. Zdeňka Škarvadu s prosbou o poskytnutí memoárů vztahujících se k jeho osobě i událostem v LVA. Generál Škarvada však dopisem z 12. 9. 2010 spolupráci zdvořile odmítl s odkazem na možnou literaturu a následujícím vyjádřením: „*Sám Vám nic psát nemohu, protože mi pravička už nepíše /trochu pomáhá levá/ ale hlavně proto, že nebudu vypovídat o osudech jiných. Většinou už nežijí, nemohu si tedy vyžádat jejich souhlas a Vám by měl plně pomoci doporučený zdroj. Věřím, že mnozí mají ještě dnes jiné názory, ale každý – i postižený by se měl umět vypořádat s životem podle jeho schopností.*“

³⁵⁴ Stanislav Rejthar se stal poručíkem letectva již v období první republiky. Po okupaci odešel do zahraničního odboje, kde se jako příslušník 313. čs. stíhací perutě se účastnil bitvy o Británii. Na sklonu roku 1943 se přihlásil do nově se formující 1. čs. smíšeného leteckého pluku v SSSR. V době Slovenského národního povstání se pak aktivně zúčastnil pozemních operací a do Československa se vrátil spolu s čs. armádním sborem.

vojenskou akademii ve funkci náčelníka štábu. *Ovšem k letišti jsem se nesměl ani přiblížit* [podtrženo autorem]. *Jednou mě v Hradci Králové navštívila moje žena. Když se přihlašovala v hotelu, všiml jsem si, že recepční hned zvedl telefon. Po večeri jsme našli dva tajné před dveřmi pokoje.*³⁵⁵ O pochybném smýšlení o své osobě se později přesvědčil ještě jednou, když jej jako příslušníka východní armády jmenovali předsedou základní organizace KSČ v akademii. *„Jednou na dotaz, proč jsem nevstoupil do komunistické strany, i když jsem byl v SSSR, jsem odpověděl, že bych nikdy nevstoupil do strany jen proto, abych získal hmotný prospěch a různé výhody. Stranu jsem nikdy nepotřeboval, zdůraznil jsem a dodal, že nemohu být ani marxistou ani komunistou, protože jsem dobře znal poměry v SSSR. V Letecké vojenské akademii v Hradci Králové mi jednou oznámili, že mě jednoduše jmenovali předsedou základní organizace. Vyděsili se, když jsem prohlásil, že nejsem členem strany.*³⁵⁶ Z armády byl propuštěn v roce 1950.

Jiným příkladem je npor. Alois Šiška (RAF W/O, 787493), který byl k LVA přeložen rovněž až po únorových událostech. Nastoupil zde do funkce velitele a instruktora Školy nočního vidění, velitele sekce cvičných pilotních kabin a profesora zásad létání. Částečně také působil i na pokračovací škole v Pardubicích. *„Pak došli k moci komunisti a první, co nám zakázali, bylo nosit na uniformě křídla RAF. Byl jsem přeložený do Letecké vojenské akademie v Hradci Králové. To proto, že předtím z ní byli vyhozeni všichni, kdo měli za manželky Angličanky. [...] Akademie měla politruka, nějaký Gustav Kugler, myslím major. Ten měl dva pobočníky, kteří nás „ideologicky školili“. Dostal jsem třeba takovou rudou knížku napsanou Klementem Gottwaldem. Měl jsem to přečíst a napsat, co tím myslel. Nenapsal jsem nic a politrukovi jsem řekl, že se musí zeptat pana Gottwalda, co tím chtěl říct, že to musí vědět on. Kdyby ten politruk mohl vraždit pohledem, tak už jsem to měl za sebou. Jindy mně zas sám Kugler nabízel, že hned, jak vstoupím do komunistické strany, tak povýším o tři hodnosti. Já na nic takového nebyl zvědavý a to možná rozhodlo.*

³⁵⁵ Stanislav REJTHAR, *Dobří vojáci padli*, s. 218. Následná perzekuce Stanislava Rejthara a jeho rodiny patří také mezi ty, které byly zdokumentovány v rámci projektu *Dcery 50 let*. Olga BEZDĚKOVÁ, *Slušná, zdraví, doporučuju hlídat! Aneb taková to byla doba...* dostupné z <http://www.dcery.cz/?nid=680> [cit. 20. 8. 2010].

³⁵⁶ Stanislav REJTHAR, *Dobří vojáci padli*, s. 216.

Navíc ještě někdo uletěl a mně už bylo jasné, že je to jenom otázka času, kdy skončím taky...“³⁵⁷ Bezpečnost ho zatkla neočekávaně v červenci 1948 a po několikadenním výslechu ve Štefánikových kasárnách propustila.³⁵⁸ V únoru 1949 byl ze služby propuštěn, aby do ní byl za tři týdny opět povolán a následně zajištěn za současného nařízení domácího vězení. V srpnu 1949 jej přeložili k LNP2 do Českých Budějovic, kde byl v září téhož roku superarbitrován a v únoru 1950 z armády definitivně propuštěn.³⁵⁹

Je nutné říci, že ve světle pozdějších událostí se emigrace ukázala být zcela racionální volbou, neboť většina příslušníků západního odboje, kteří se v Československu po únoru 1948 rozhodli zůstat, se až na výjimky ze strany vládnoucí moci dočkala pouze ponížení, perzekuce a vytěsnění na okraj společnosti. Nejvíce exponovaní jedinci pak dokonce nezákonného věznění.³⁶⁰ Většina „západních“ pilotů byla propuštěna po událostech z března 1950. Do této doby se některým bývalým čs. příslušníkům RAF dařilo udržet se tzv. „ve vzduchu“ alespoň ve službách čs. aerolinií.³⁶¹ Po odeznění nejhorší vlny represí padesátých let byli s často podlomeným zdravím předurčení ke společensky podřadným pracím a později nuzným důchodům. Mnozí z nich se nedožili soudní ani morální rehabilitace.

³⁵⁷ Záznam rozhovoru s Aloisem Šiškou zaznamenal v roce 2003 v rámci své diplomové práce Milan Bílek. Milan BÍLEK, *Zapomenutí hrdinové. Kapitoly z historie československého vojenského odboje v letech 2. světové války*. Magisterská diplomová práce. Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2006, s. 96; Alois Šiška poskytl již dříve své paměti v rámci dokumentárního cyklu České televize *Ještě jsem tady* dostupné on-line <http://www.ceskatelevize.cz/porady/1059542845-jeste-jsem-tady/29932223750007-alois-siska/> [cit. 9. 6. 2014].

³⁵⁸ Výslech ve Štefánikových kasárnách poznali v tomto období na vlastní kůži i někteří akademici LVA.

³⁵⁹ Alois ŠIŠKA, *KX-B neodpovídá*, Praha 1991, s. 123.

³⁶⁰ Blíže viz Karel KAPLAN, *Tábory nucené práce*; Jiří BÍLEK, *Vězni TNP Mírov*, s. 144–153 nebo Petr VANÍČEK, *Čepičkovi otroci v paměti národa*, Praha 2006.

³⁶¹ Po úletu 3 linkových letadel Dakota C-47A z Ostravy, Brna a Bratislavy do německého Erdingu 24. března 1950 byly poslední zbytky „západních“ pilotů definitivně odstraněny z kokpitů letadel. Případ úletu linkových letadel s bývalými piloty RAF byl následně zfilmován a režimem využit k propagandistickým účelům („Únos“, režie Ján Kadár, Elmar Klos, Československo, 1952). Podobný pokus jiných propuštěných příslušníků čs. aerolinií vedl k zatýkání ze strany StB a vytvoření tzv. skupiny „Letci“. Blíže viz Jiří MIKULKA, *Akce „Letci“ Nezdařený pokus o odchod do exilu bývalých čs. příslušníků RAF Gejzy Holody, Vladimíra Nedělky, Karla Šedy, Karla Schoře a Jaroslava Šišpery v prosinci 1950*, Sborník Archivu bezpečnostních složek 5/2007, s. 117-136.

Nelze obecně paušalizovat, že by politické zásahy nejen v Letecké vojenské akademii byly vnímány pouze negativně nebo jim byl prisuzován zvláštní význam. Z pohledu budoucích akademiků či akademiků pozdějších nástupních ročníků lze vyčíst i zcela pochopitelné vnímání reality odpovídající jejich věku, vezmeme-li v úvahu, že v době vstupu do akademie bylo mnohým sotva dvacet let. „*V padesátých letech začali letci ze Západu pomalu mizet. Člověk ani nevěděl jak. To bylo na tom to nejhorší. Nevěděli jsme, že jdou do vězení nebo někam... Byli jsme mladí a na nějakou tu politiku jsme nemysleli [podtrženo autorem]. Bylo mi to fuk. Chodil jsem si do Prahy zatancovat a politika mě nezajímala. Normálně jsme s lidmi ze Západu kopali. Bylo nám to fuk. Oni bojovali tam a my zase tam. Byl jsem rád, že žiju, a chtěl jsem dál sloužit u letectva. Ti ze Západu bohužel pomalu vypadávali, ale my mladí kluci jsme pořádně nevěděli, co se děje. Když velitel pluku ze Západu onemocněl, nahradil jej major Tykal, který se vrátil z koncentráku. V té době (1949–1950) jsem byl rotmistr. Major Tykal mi řekl, že když jsem byl v zahraničí, tak musím do letecké akademie v Hradci Králové, abych se stal oficírem.*“³⁶²

Průběh února 1948 tak, jak byl popsán v předchozí kapitole, se stal základní premisou pro další vývoj životních osudů akademiků. Výrazně promlouval především do života akademiků prvních tří nástupních ročníků 1945-1947, kteří byli nejen přímými očitými účastníky tohoto dění v LVA, ale rovněž se k těmto událostem nejvíce vyjadřovali.

Sílicí vliv KSČ uvnitř armádních složek jednoznačně vymezil roli, která byla prisouzena důstojníkům nově budované lidové armády a každý, kdo tuto představu režimu nesplňoval, byl z armády vyloučen. Na základě výzkumu autora proto lze ve sledovaném období nalézt následující typologii životních osudů akademiků. První skupinu tvoří ti akademici, kteří se po svém vyloučení zaujali jednoznačný postoj svým odchodem do exilu. Jejich základním motivem byl boj proti komunismu vedle svých bývalých učitelů, kteří Československo v poúnorovém období opustili. Tato skupina tvoří především díky soudržnosti akademiků v podmínkách uprchlických táborů v Německu a Rakousku poměrně

³⁶² Rozhovor s Pavlem Švecem vedl Adam Hradílek, 5. 12. 2006. Ze sbírky POST BELLUM.

homogenní skupinu. Její jednoznačná ohraničenost umožnila autorovi práce hlubší sondu do jejich osudů, přesto některé z nich nejsou dodnes známy.

Druhou skupinu tvoří ti, kteří se stali oběti perzekuce bezpečnostního aparátu. U některých byla míra nesouhlasu s novým režimem tak výrazná, že se z pohledu represivních složek zapojili do protistátní činnosti. Velkou měrou se na rozšíření řad této skupiny podíleli především akademici, kterým se pokus o odchod do exilu nezdařil. Někteří další bývalí akademici byli s trestnou činností spojováni pouze na základě osobní znalosti postižených. Za další formou postižení pak můžeme u již aktivních důstojníků letectva považovat propuštění z armády. Buďto se tak stalo ještě v rámci „očisty“ armády do konce roku 1949 (nejčastěji u nově jmenovaných poručíků z nástupního ročníku 1945), nebo v první polovině padesátých let, kdy pokračovalo postupné kádrování důstojníků. Propuštění v okamžiku probíhající „očisty“ armády umožnilo několika jedincům odejít do exilu, čímž se stali představiteli první skupiny. V případě propuštěných v pozdějším období však tato možnost zanikla, neboť již byly uzavřeny hranice. Situaci jim navíc komplikovala skutečnost, že v době svého působení v armádě již založili rodiny.

Třetí skupinu pak tvoří ti, kteří po odeznění represivních vln v armádě zůstali a stali se aktivními důstojníky letectva. Nalezneme zde zástupce všech nástupních ročníků akademie. Největší zastoupení v této skupině však tvoří akademici pozdějších nástupních ročníků, především ročníků 1948 a 1949, neboť, jak již bylo zmíněno, byli do akademie vybíráni z řad již aktivních poddůstojníků. O tyto poddůstojníky byl také doplněn nástupní ročník 1947, který byl poúnorovými represemi postižen nejvíce. Jejich další setrvání u letectva však bylo podmíněno členstvím v KSČ. Pokud se členy KSČ nestali, jejich naděje na kariérní postup se tím snížila a některé vyšší posty jim byly zcela zapovězeny. Někteří armádu opustili dobrovolně a v létání pokračovali v civilním sektoru ať již v řadách Československých aerolinií, ve Výzkumném a zkušebním leteckém ústavu, nebo jako piloti práškovacích letadel. Ve třetí skupině nechybí ani ti, kterým politická angažovanost umožnila závratnou kariéru a ti, kteří se podíleli na represi ostatních akademiků členstvím v „likvidačních komisích“. Pro ně představoval další kariérní mezník až srpen 1968.

**Letecká vojenská akademie v Hradci Králové, důstojníci a rotmistři
propuštění z politických důvodů v letech 1948-1951³⁶³**

Brantál Maxmilián, rtm.	Nedvěd Vladimír, mjr.
Čermák Josef, mjr.	Novotný Ladislav, npor.
Daněk Jaromír, mjr.	Petr František, kpt.
Flekal Josef, mjr.	Plass Jaroslav, gen.
Hanuš Zdeněk, mjr.	Plášil Jan, kpt.
Hladil Robert, šrtm.	Rejthar Stanislav, plk.
Janota rt.	Řezáč Alois, pplk.
Janouch Svatopluk, mjr.	Smejkal Václav, kpt.
Jiroušek Václav, mjr.	Staněk Alexandr, mjr.
Kamarád Jaroslav, škpt.	Stříbrný Josef, mjr.
Krezek Bohumír, škpt.	Ščerba Josef, mjr.
Laštovka Miroslav, škpt.	Šiška Alois, npor.
Macenauer Antonín, mjr.	Viglaský Julius, por.
Muzika Jaroslav, pplk.	Volka Lubomír, šrtm.
Náprstek Karel, plk. gšt.	

³⁶³ **Tabulka 5:** Důstojníci a rotmistři propuštění z politických důvodů 1948-1951. Uvedený seznam není kompletní. Seznam perzekvovaných učitelů LVA vytvořili akademici Jaroslav Pařík, Břetislav Čepelík, Jiří Jareš, Zdeněk Mikš a Václav Chadim na počátku devadesátých let v rámci svého úsilí o politickou a morální rehabilitaci učitelů a frekventantů LVA.

7. Exil jako východisko pro akademiky³⁶⁴

7.1 Cesta akademiků do exilu

Akademici, kteří se po událostech z února 1948 rozhodli pro odchod do exilu, nebyli ve své snaze osamoceni. Rokem 1948 dostalo uprchlictví novou podobu. Vyhrocená situace ve střední a východní Evropě totiž způsobila, že do uprchlických táborů nově přicházeli ti, jejichž hlavním důvodem pro emigraci nebyl jen nesouhlas se změnou politické orientace, ale dokonce snaha o aktivní boj proti těmto změnám. Ten však v nastolených podmínkách nepřicházel v úvahu. „*Politická emigrace obvykle usilovala (pokud nerezignovala nebo neztučněla) jen o jediné: rozklad, pád a rozdrčení té vládní či státní moci, která ji vytvořila. Tohoto cíle mohlo být dosaženo válkou, kterou jiný stát nebo skupina mocností zvedla proti zemi, z níž politická emigrace vyšla (aniž často měla co společného s ideály či politickými ambicemi této organizace); nebo revolucí, konspirací, převratem v zemi, již emigrace byla nucena opustit.*“³⁶⁵

Díky předchozímu výcviku se akademici mohli stát významnou složkou čs. zahraničního vojenského exilu. Jak bude v následujících kapitolách dále nastíněno, o jejich služby však s výjimkou polovojenských a zpravodajských složek nikdo nestál a oni se tak stali pouze jednou z mnoha skupin uprchlíků, kteří ve středoevropském prostoru z různých důvodů migrovali nebo byli vysídleni po skončení druhé světové války.³⁶⁶

³⁶⁴ Kapitola vychází ze studie autora Michal STROBACH, *It is a Long Way to a New Home. Z Východních Čech na druhý konec světa*, která je výstupem specifického výzkumu FF UHK 2014 s názvem *Československá emigrační vlna 1948 na příkladu konkrétního životního příběhu*, a která je aktuálně v redakčním řízení Východočeského sborníku historického.

³⁶⁵ Pavel TIGRID, *Politická emigrace v atomovém věku*. Praha 1990, s. 11. K typologizaci snah československých politických uprchlíků po únoru 1948 blíže např. Karel KAPLAN, *Poúnorový exil*, s. 10-11. Kaplan se rovněž zmiňuje o dalších skupinách této *nové vlny* emigrace, které byly často opomíjeny. Uvádí tzv. dobrodruhy, kteří se pokoušeli zapojit do boje proti komunismu v řadách cizích armád, a také emigraci hospodářskou. Spolehlivě nelze ani určit skutečnou sociální skladbu této emigrační vlny.

³⁶⁶ Pro mnohé skupiny válečných vysídlelců, mezi nimiž nechyběli ani nuceně nasazení a vězni koncentračních táborů, je příznačné, že jejich návrat do zemí původu byl v daných geopolitických

Akademici se tak museli zařadit se mezi uprchlíky, spoléhající se na pomoc mezinárodní uprchlické organizace UNRRA,³⁶⁷ jejímž původním cílem byla jejich repatriace. Pro označení všech těchto osob zavedli spojenci termín *displaced persons* (DP).³⁶⁸ Pod záštitou UNRRA vznikaly především v Německu, Rakousku a Itálii uprchlické tábory.³⁶⁹ V době odchodu akademiků z Československa se však již program změnil a působnost UNRRA v oblasti pomoci DP's byla v roce 1947 převedena na nástupnickou organizaci IRO.³⁷⁰ Po přechodu hranic tak byli nově příchozí soustředěni pod záštitou tohoto programu v uprchlických táborech, kde se snažili získat status uprchlíka, který by jim pomohl zajistit základní potřeby nezbytné pro přežití.

Československou uprchlickou vlnu po únoru 1948, do které se akademici zařadili, je nutné vnímat především jako emigraci politickou. V prostředí uprchlických táborů se aktivně zapojovali do všech oblastí společenského života, které mohly podpořit jejich společnou snahu.³⁷¹ Ačkoli akademici přicházeli do sběrných táborů v okamžiku, kdy již byl zaveden systém práce s uprchlíky, šance na okamžitou

podmínkách prakticky nemožný a oni se tak rozhodli setrávat na území Německa, Rakouska a Itálie, kde se nacházeli v době ukončení války.

³⁶⁷ United Nations Relief and Rehabilitation Administration. Dohoda známá jako *Agreement for United Nations Relief and Rehabilitation Administration*, z 9. 11. 1943 byla signována zástupci 44 zemí včetně Československa (v plném znění dostupné zde <http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html> [cit. 1. 6. 2014].

³⁶⁸ K problematice pojetí a vymezení displacementu v poválečném období blíže Monika MANDELÍČKOVÁ, *Displacement z pohledu migračních studií: československá uprchlická vlna po roce 1948 jako příklad displaced person*, Sociální studia 2/2004, s. 155–169. Pojem je možno chápat jako *vysídlené osoby*.

³⁶⁹ United States Holocaust Memorial Museum, dostupné z <http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005685> [cit. 1. 2. 2014]. Civilní záchranné týmy z UNRRA byly pověřeny koordinací humanitárního úsilí a řízením vznikajících táborů. W. ARNOLD-FORSTER, *U.N.R.R.A.'S Work for Displaced Persons in Germany*, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 22, No. 1 (Jan., 1946), s. 1-13. Přípravných kurzů se účastnilo přibližně 40-50 účastníků, mezi těmi na britských ostrovech nechyběli ani Čechoslováci a Poláci, neboť se usilovalo především o multikulturní pojetí budovaných týmů. Na programu třetí rady UNRRA v srpnu 1945 bylo rovněž hlasování o činnosti této organizace, která směřovala k návratu uprchlíků zpět do zemí původu. Pro usnesení hlasovalo 28 zemí, 4 země, Rusko, Jugoslávie, Polsko a Československo, byly z tehdy pochopitelných důvodů proti němu.

³⁷⁰ *International Refugee Organisation* byla založena 20. dubna 1946, její činnost pak kodifikována ústavou z prosince téhož roku. Od roku 1952 byla nahrazena Úřadem Vysokého komisaře Organizace spojených národů pro uprchlíky (UNHCR).

³⁷¹ Miloš TRAPL, *Exil po únoru 1948. Počátky politické organizovanosti a vznik Rady svobodného Československa*, Olomouc 1996, s. 6-23; V této etapě opustilo Československo možná až 60.000 osob, přestože přesný počet nelze vyčíslit ani na základě zpráv StB, ani na základě pozdějších rozborů jednotlivých autorů.

cestu za vysněným cílem byla často velice zdoluhavá. Na pomoc se proto obraceli na své bývalé učitele z akademie, na různá čs. krajanská sdružení, příbuzné v zahraničí nebo na politické představitele čs. exilové vlny, kteří se snažili vytvořit organizaci na podporu čs. uprchlíků.

Zvýšený tlak těchto exilových politických představitelů na pomoc uprchlíkům z ČSR vyústil v Londýně 8. dubna 1948 ve vznik Czechoslovak Relief Committee for Political Refugees.³⁷² Z počátku malá organizace našla velmi brzy mnoho následovníků po celém světě. Jedním z jejich duševních otců byl i dr. Jan Papánek,³⁷³ jenž v USA založil American Fund for Czechoslovak Refugees (AFCR). Ten zajišťoval především finance pro činnost vznikajících exilových spolků a hnutí a také záruky za jedince, kteří se snažili získat vízum do USA. Bylo právě jeho zásluhou, že americká administrativa Harryho S. Trumana navýšila v květnu 1948 kvótu pro československé uprchlíky ještě o 2 000 osob.³⁷⁴ Snahy představitelů exilového politického života byly završeny v únoru 1949 vytvořením Rady svobodného Československa.³⁷⁵

³⁷² Vojtěch JEŘÁBEK, *Českoslovenští uprchlíci ve studené válce*, Praha 2005, s. 13. Za vznikem organizace stáli Jozef Lettrich, Fedor Hodža, Vladimír Krajina, Adolf Klímeček, Blažej Vilím, Juraj Slávik a Jan Papánek. O jejím založení informoval na svých stránkách například britský časopis *The Spectator* v článku *Czechoslovak refugees* z 15. 4. 1948.

³⁷³ JUDr. Jan Papánek, velvyslanec ČSR při OSN v letech 1945-1950. Po únoru 1948 vyvolal jednání Rady bezpečnosti OSN, svůj nesouhlas s poúnorovými událostmi v ČSR projevoval v činnosti ve prospěch československých uprchlíků. Nová poúnorová vláda se od podzimu 1948 neúspěšně snažila o jeho odvolání z funkce.

³⁷⁴ Jednotlivé státy podmiňovaly přijetí uprchlíků ročními kvótami, např. do USA byl roční limit 200.000 osob. Blíže k problematice článek Moniky MANDELÍČKOVÉ, *Divoká místa*, *Listy* 2/2004, též Vojtěch JEŘÁBEK, *Českoslovenští uprchlíci*, s. 13. *Displaced Person Act* z 25. června 1948, vydaný kongresem USA, upravoval postavení politických uprchlíků a nově jim umožňoval získat americká víza. V roce 1953 nahradil tento zákon *Refugee Relief Act*.

³⁷⁵ Deklarace o vzniku RSČ byla uveřejněna 25. 2. 1949 skupinou třiceti významných exilových politiků. Text, který sepsal Ferdinand Peroutka, se stal politickým manifestem pro obnovu demokracie v Československu. Blíže viz Bořivoj ČELOVSKÝ, *Politici bez moci: první léta exilové Rady svobodného Československa*, Šenov u Ostravy 2000.

7.2 Obtížné odchody za hranice

Mnozí akademici na cestě do exilu následovali své bývalé učitele. Na rozdíl od nich však byly podmínky jejich odchodu často ztíženy tím, že nemohli přejít hranice za pomoci letadel, neboť k emigraci je donutily až okolnosti po propuštění z řad letectva pro „*nesouhlasný postoj k lidově demokratickému zřízení*“.³⁷⁶ První skupina opustila Československo již záhy po únoru 1948. Jedna skupina bývalých akademiků, kteří se po propuštění od letectva neúspěšně pokusili o emigraci únosem letadla, strávila mnoho let v komunistických žalářích a v uranových dolech.³⁷⁷ Osud této skupiny bude přiblížen v další části této práce.

Cesta do exilu nebyla pro většinu snadná a vedla nejprve přes samotnou hranici Československa. Většina bývalých akademiků se rozhodla jít přes zelenou hranici, což často probíhalo za dramatických okolností.³⁷⁸ Nelze dnes spolehlivě říci, který akademik opustil Československo jako první. Seznam v poúnorovém období velmi rychle narůstal, především v závislosti na stupňující se represi uvnitř armádních složek. Některým, jako např. poručíku Milanu Hořavovi, čerstvému absolventovi prvního nástupního ročníku Letecké vojenské akademie, se podařilo využít pro svůj útěk letadlo během své služby u 5. leteckého pluku v Českých Budějovicích. Nejspíše se tak stalo 19. července 1948. Tehdy por. Hořava s letounem Spitfire přelétl hranici s Rakouskem a údajně zde nouzově přistál.³⁷⁹ Autorovi práce se však podařilo spolehlivě doložit, že por. Hořava v Rakousku nouzově nepřistál. „*24. července 1949 jsme se šli v Mnichově podívat na letiště a byl tam čs. Spitfire. Nevypadal poškozeně,*

³⁷⁶ Vojenský ústřední archiv – vojenský historický archiv Praha (VÚA-VHA), fond Ministerstvo národní obrany 1949 (f. MNO 1949), hl. št./vel. letectva, č.j. 10482 Taj.

³⁷⁷ Blíže k nepovedenému únosu dvou letadel z letiště v Chocni bývalými akademiky LVA viz Jaroslav KLENOVSKÝ, *Akce LET*, Brno 1999.

³⁷⁸ V období krátce po únoru 1948 ještě nebyla státní hranice po celé délce nepropustně uzavřena a především zelená hranice byla nejčastěji překonávána. Umístění trvalých zátarasů vyvrcholilo v 50. letech. Blíže k problematice organizace ostrahy státní hranice ve sledovaném období např. Martin PULEC, *Organizace a činnost ozbrojených pohraničních složek. Seznamy osob usmrcených na státních hranicích 1945–1989*, ÚDV, Praha 2006, též Jan HANZLÍK, *Československá emigrace očima tajných materiálů*, Securitas Imperii 9, Praha 2002, s. 269-270, též Zdeněk JIRÁSEK, *Československá poúnorová emigrace v exilu*, Brno 1999, s. 11-24.

³⁷⁹ Miroslav IRRA, *České Budějovice a Československé vojenské letectvo*, s. 62.

*spíš to na mě udělalo dojem, že ho někdo zaparkoval, stál na brzdách, potlačil a přidal plyn, aby ho postavil na nos, takže stál na třech bodech: 2 nohy podvozku a vrtule.*³⁸⁰ Letoun se na mnichovském letišti nacházel ještě dva roky poté, kdy byly čs. úřady požádány o jeho odstranění.³⁸¹ Ačkoli osudy por. Hořavy nejsou autorovi blíže známy, je doložen jeho pozdější pobyt v Montrealu v Kanadě, kde se s ním setkal další zde žijící akademik.³⁸²

Úlet poručíka Hořavy rozpoutal rozsáhlé vyšetřování vedené osobně velitelem letectva generálem Hanušem a stal se záminkou pro perzekuci několika dalších bývalých akademiků, kteří v Československu u letectva zůstali. Přímo v Českých Budějovicích spolu sloužili také poručíci Bohuslav Holý a Josef Kilies,³⁸³ kteří byli podezřelí z úmyslu emigrovat letecky. Nečekali na další vývoj událostí a pěšky přešli na Šumavě přes zelenou hranici. V té době již bylo na jednání armádního poradního sboru navrženo, aby byli propuštěni do zálohy.³⁸⁴ Později se k nim přidal také por. Andrej Pončíč, se kterým se v Mnichově shledali. „6. srpna 1949 nám někdo řekl, že je v lágru nějaký poručík letectva. Hledali jsme ho 3 dni, než jsme ho našli, byl to Pončíč. Řekl nám, že byl na štábu a jakožto pobočníkovi velitele letectva mu přišly do rukou papíry a protokoly o udání na něho. Zavřel je do tresoru a ujel.“³⁸⁵

Přechod hranice řešilo mnoho akademiků z důvodu bezpečnosti individuálně, mnozí naopak plánovali cestu společně. Na základě pozdější dokumentace se autorovi práce podařilo doložit společný útěk těchto dvojic bývalých akademiků přes zelenou hranici: Jaroslav Tošner – Václav Chadim, Oldřich Koláček – Jiří

³⁸⁰ Z dopisu Václava Chadima autorovi, 11. 11. 2014.

³⁸¹ Miroslav IRRA, *České Budějovice a Československé vojenské letectvo*, s. 62.

³⁸² Z korespondence autora s Jiřím Kořistkou, 20. 2. 2011. Milan Hořava bydlel v padesátých letech na předměstí Montrealu v St. Laurent a také se zde oženil se Slovenkou. O jeho dalším osudu není autorovi práce nic známo.

³⁸³ VÚA-VHA, Osobní věstník MNO, č. 37, čl. 48. Od svého vyřazení 1. 6. 1948 byli do Českých Budějovic převeleni akademici nástupního ročníku 1945: Boček, Kalický, Solár, Miklošik, Ollík, Murgaš, Zelenaj, Foraj, Janoušek, Hradecký, Červený, Válek, Hrbek, Kacl, Krist, Odložilík, Holý, Kilies, Stanislav, Hořava, Šoška, Barborka a Jaduť. Nejčastěji sloužili u Leteckého pluku 4 a Leteckého pluku 5.

³⁸⁴ ABS, f. 302, sign. 302-290-1.

³⁸⁵ Z korespondence autora s Václavem Chadimem, 11. 11. 2014.

Kořistka, Mikuláš Moldaučuk - Otto König, Miroslav Dvořáček – Miroslav Juppa, Robert Machač – Jiří Brůha. Osamocený přechod hranice zvolili např. Josef Hájek, Karel Vondruška, Zdeněk Zikmund a mnoho dalších akademiků i učitelů z LVA. Frekventanti z nástupního ročníku 1946 původně zamýšleli využít k hromadnému úletu všesokolský slet v červnu 1948, ale jejich záměr byl zmařen.³⁸⁶

Za účelem překonání hranic navázalo několik z nich po svém vyloučení kontakt s podzemním hnutím, které převádělo přes hranici vojenské osoby. Počátkem října se několik dní schovávali v Praze na Vinohradech a čekali na dobu, kdy budou na šumavské Přimdě sloužit ochotní pohraničníci. Došlo však k nahrazení těchto hlídek jinými, úkryt museli opustit a pokusit se o překročení hranic sami. Z důvodu bezpečnosti bylo také rozhodnuto, aby se původně čtyřčlenná skupina rozdělila na dvě dvojice, které překročí hranice s časovým rozestupem. Akademici Jiří Kořistka a Oldřich Koláček následovali za skupinou Mikuláš Moldaučuk – Otto König, které se útěk nezdařil.³⁸⁷ Časně ráno v sobotu 9. října 1948 odjeli vlakem z Prahy do Plzně, pak dalším pokračovali podél státní hranice, kde z vlaku vyskočili. Noc strávili v opuštěné chatě a v neděli, 10. října, zamířili do Bavorska, kde kolem poledne narazili na německou pohraniční stráž. Pro přechod záměrně zvolili neděli, jelikož se dozvěděli, že pohraniční stráž je v době nedělního oběda nejméně ostražitá. Pohraniční stráž pro ně zavolala americkou vojenskou hlídku.³⁸⁸ Byli odvezeni na základnu nedaleko Weidenu a ještě též den přemístěni na oblastní základnu poblíž Straubingu, kde absolvovali týdenní screening. Nakonec byli jako uprchlíci předáni IRO středisku Goethe Schule v Regensburgu, odkud později putovali do tábora Murnau. Před Vánoci 1948 skončili v Arsenal Kaserne v Ludwigsburgu, kde se setkali s dalšími kolegy z akademie.³⁸⁹ „*V Arsenal*

³⁸⁶ Z korespondence autora s Oldřichem Koláčkem, 15. 10. 2011. K hromadnému úletu se chystalo až 36 ze 40 pilotů v ročníku. Akci měl organizovat jeden z učitelů, k samotnému činu ale nakonec nedošlo.

³⁸⁷ Mikuláš Moldaučuk a Otto König byli 7. 11. 1948 zadrženi a v následném procesu odsouzeni pro pokus o nedovolené opuštění republiky k 7 měsícům odnětí svobody a 9 měsícům TNP. Moldaučuk poté několik dalších let pracoval v uranových dolech v Jáchymově, nakonec emigroval do Austrálie, kde se usídlil v Adeleide. Zemřel v březnu 2008. Další osudy Otty Königa nejsou autorovi známy.

³⁸⁸ Z dopisu Jiřího Kořistky autorovi, 20. 2. 2011, též rozhovor s Jiřím Kořistkou vedený autorem, 29. 3. 2014, archiv autora.

³⁸⁹ Z dopisu Jiřího Kořistky autorovi, 27. 8. 2010; V Ludwigsburgu se nacházely tábory Arsenal Kaserne, Jägerhof Kaserne a Krabbenloch Kaserne a v nich velmi početná československá menšina, především z řad studentstva.

Kaserne jsme byli až do naší emigrace do jiných zemí – většina nás letců jsme šli do Anglie. V Arsenal Kaserně jsme my letci byli ubytováni na světnici číslo 13 a všeobecně se tudíž říkalo “u letců na třináctce“...“³⁹⁰ V té době již někteří akademici z Německa odcházeli.

Ve stejnou dobu, prosinci 1948, již opouštěli akademii pro politickou nespolehlivost další frekventanti. Jak již bylo dříve zmíněno, byli odesláni k leteckému náhradnímu pluku do Vysokého Mýta a o jejich dalším osudu se teprve mělo rozhodnout. Pro některé byl exil jedinou volbou. O tom, že úspěšný přechod přes hranici pro mnohé z nich nemusí znamenat jistotu svobody, se přesvědčili vzápětí.

Václavu Chadimovi a Jaroslavu Tošnerovi se sice podařilo poblíž vesnice Zohor na Slovensku přeplavat řeku Moravu a dostat se do Rakouska, skončili ale v rakouské zóně pod správou SSSR. Jejich další cesta do Vídně proto probíhala z bezpečnostních důvodů nejčastěji v noci, stejně jako “pěší túra“ Karla Vondrušky, který hranici překonal o několik dní dříve poblíž Vranovské přehrady. Ve Vídni strávili Chadim s Tošnerem jednu noc v Katholische Bahnhofmission³⁹¹ a následujícího dne byli předáni důstojníkům CIC a podrobeni screeningu.³⁹² Po dalším výslechu, tentokrát u britské RAF, se v ubytovně shledali se zmíněným Karlem Vondruškou, který se v mezidobí dostal od československých hranic do Vídně pěšky. Odtud již postupovali společně. Nejdříve byli umístěni

³⁹⁰ Z dopisu Jiřího Kořistky autorovi, 20. 2. 2011; Příběh akademiků – nově studentů Masarykovy univerzity v exilu ze světnice č. 13 zaujal i novináře, který jejich pobyt v táboře popsal v časopise *Studenten im exil*, Quick - Die Aktuelle Illustrierte, 2. ročník, č. 2, Mnichov, 17. 4. 1949. Na světnici č. 13 se postupně sešli akademici Josef Kilies, Zdeněk Zikmund, Vladimír Jelínek, Jiří Žezula, Jiří Kořistka a Bohumil Antony. Zdeněk Zikmund odešel do Kanady již počátkem roku 1949, kde vystudoval a nastoupil nejdříve k letectvu. Po odchodu z armády pracoval v leteckém průmyslu až do penze. Zemřel v roce 2014. Blíže k jeho životním osudům viz nekrolog Zdeňka Zikmunda <http://www.legacy.com/obituaries/ottawacitizen/obituary.aspx?pid=172375708> [cit. 2. 10. 2014].

³⁹¹ Václav Chadim později vzpomínal, že je na noc v misi zamkli z obav před únosem a zavlečením zpět do ČSR, což nebylo v tehdejší Vídni zcela ojedinělou praxí. Dle dochovaných podrobných zpráv rozvědky (viz ABS, f. 302, sign. 302-199-1) byla v této době Vídeň doslova „prošpikována“ agenty, kteří znali detailně mnohá útočiště Čechoslováků. K problematice zpravodajských služeb blíže např. Dalibor STÁTNÍK, *Československé zpravodajské hry v Rakousku v počátcích studené války*, Soudobé dějiny 4/2003, s. 487-518.

³⁹² Counter Intelligence Corps - zpravodajská služba armády Spojených států založená v průběhu druhé světové války, která v poválečném období vyhledávala a školila agenty k plnění zpravodajských úkolů na území pod sovětským vlivem. Screening byl bezpečnostní prověrkou potřebnou k získání statusu uprchlíka.

v Schönbrunn Barracks, kde se opět podrobili screeningu. Z této situace jim pomohl důstojník RAF, který jim opatřil falešnou identitu a zapůjčil jim staré britské uniformy. V těchto uniformách projeli sovětskou okupační zónu až na letiště Schwechat, odkud je z koležalů letecky přepravili do Salcburku.³⁹³

V táborech umístěných v Salcburku se jim však nelíbilo, neboť většina uprchlíků v nich čekala i několik měsíců, než mohla odjet do Venezuely a dalších států Jižní Ameriky.³⁹⁴ Po těchto destinacích ani jeden z nich netoužil a proto se rozhodli, že se pokusí dostat dál do Německa na vlastní pěst. Zprvu však nebyli úspěšní. Pěší cestu k hraničnímu mostu přes řeku Salzach přerušil rakouský strážný, který je již delší dobu sledoval, a odeslal je zpět do tábora. „*Otočili jsme se tedy poslušně a pokusili se o přechod o kus dál. Tak chytrý ale on byl taky, chytil nás podruhé a řekl nám, že ještě jednou a zavře nás.*“³⁹⁵ Na základě této zkušenosti čekali až do setmění, poté přeplavali v tu dobu velmi studený Salzach a na protějším břehu vystoupali přes zalesněný vrch. Celou noc pak v dešti putovali lesem a k ránu se odhodlali sestoupit k dálnici. Dlouhé putování po dálnici směrem k Mnichovu se jim podařilo urychlit autostopem.³⁹⁶

V Luitpold Kaserne v Mnichově znovu absolvovali screening a po čase byli přesunuti do DP campu v Arsenal Kaserne v Ludwigsburgu. „*V Mnichově jsme čekali na screening, kterým International Refugee Organization (IRO) zkoumala, jestli jsme političtí uprchlíci nebo estébáky nasazení fízlové. Po úspěšném absolvování screeningu jsme dostali DP-kartu, mně byla udělena 17. 8. 1949. Odhadovali jsme, že v té době 5 - 10% fízlů proklouzlo do stálých lágrů.*“³⁹⁷ Do tábora přišli právě v době, kdy jiná skupina bývalých akademiků

³⁹³ Dostat se k britské RAF pomohl Chadimovi, Tošnerovi a Vonduškově po vyličení jejich příběhu důstojník CIC, který za války působil jako vojenský pilot. Pro falešnou identitu při cestě na letiště použili názvy letadel z výcviku v akademii: Chadim - Messer, Tošner – Arado, Vondruška - Siebel. Rozhovory s Václavem Chadimem vedené autorem 17. 8. 2009 a 16. 3. 2014, archiv autora.

³⁹⁴ V Salcburku se nacházelo hned několik uprchlických táborů (Riedenburg (Machne Yehuda), Camp Herzl, Camp Mülln, Beth (Beit) Bialik ve čtvrti Maxglan, Beth Trumpeldor zvaný Gnigl a New Palestine, později nazývaný Parsch, a další tábory v okolí Salcburku; Václav Chadim vzpomíná, že v roce 1949 pocházela většina jejich obyvatel z východní Evropy (Rusové, Maďaři, Ukrajinci a další).

³⁹⁵ Rozhovor s Václavem Chadimem vedený autorem, 13. 9. 2014, archiv autora.

³⁹⁶ Tamtéž.

³⁹⁷ Poznámky Václava Chadima, archiv autora.

z LVA odešla do Frankfurtu nad Mohanem. V Mnichově však dostali dopis od bývalých kolegů z LVA Miroslava Dvořáčka, Miroslava Juppy a Josefa Hájka z uprchlického tábora v Ulmu. V něm je vyzývali k „nějaké indiánské lumpárně“, pod kterou rozuměli zpravodajskou činnost.³⁹⁸

Stejně jako další akademici byli i Juppa a Dvořáček v prosinci 1948 z akademie vyloučení a odveleni k Leteckému náhradnímu pluku do Vysokého Mýta, kde jejich letecká kariéra skončila. Jelikož měli být z LNP1 převeleni do Plzně - rozkaz přišel 13. února - rozhodli se této situace využít a opustit přitom republiku. Během přesunu se zastavili ve svých domovech v Týništi a v Kostelci. Vyzvedli si zde civilní šaty a odjeli do Prahy, kde se schovávali u příbuzných Juppovy přítelkyně. Jejich další cesta vedla vlakem do Českých Budějovic, poté po trase z Českého Krumlova k Trojmezí, kde překročili hranici.³⁹⁹ Josef Hájek patřil mezi akademiky, kteří byli před vyloučením z letecké akademie naloženi do zadního prostoru letounu Siebel a spoutaní převezení k několikadennímu výslechu do Štefánikových kasáren v Praze na Smíchově. Po ukončení výslechu byl Hájek dopraven zpět k LVA, kde dostal za úkol, aby v doprovodu osvětáře a dvoučlenné civilní eskorty varoval kolegy před pokusy opustit republiku. Po tomto vystoupení byl ihned vyloučen z akademie a propuštěn do civilu. Jeho cesta na západ přes hranici vedla poblíž silnice z Františkových Lázní do Aše a následně do tábora ve Würzburgu. K setkání trojice Dvořáček, Hájek a Juppa došlo později v táboře v německém Eichstättu.⁴⁰⁰

Jak se později Chadim, Tošner a Vondruška na návštěvě v Ulmu v říjnu 1949 dozvěděli, předmětný dopis je vyzýval k tomu, aby se zapojili do zpravodajské práce jako agenti chodci pod vedením gen. Františka Moravce. Nabídku práce pro výzvědnou službu ale nakonec odmítli. Na základě zjištěných skutečností a po zhodnocení možných rizik však Václav Chadim požádal dopisem své bývalé

³⁹⁸ Dopis Miroslava Juppy a Miroslava Dvořáčka Václavu Chadimovi, Ulm, 29. 8. 1949, kopie v držení autora.

³⁹⁹ Blíže k dalším osudům Miroslava Dvořáčka viz Adam HRADÍLEK – Martin TICHÝ, *Osudová mise Moravcova kurýra. Příběh plukovníka letectva ve výslužbě Miroslava Dvořáčka*, Paměť a dějiny 1/2009, s. 75-76.

⁴⁰⁰ Břetislav ČEPELÍK, *Smeteni z výšin*, s. 98-99. Akce byla přímým důsledkem úspěšného pokusu o úlet několika bývalých učitelů z LVA.

velitele z akademie, pplk. Jaroslava Muziku a škt. Miloslava Laštovku, kteří v tu dobu již oba opětovně nastoupili službu u RAF, aby vojenským rozkazem tuto nebezpečnou práci akademikům výslovně zakázali. Dopis škt. Laštovky, v němž je varoval před *nerozvážnými a momentálně bezúčelnými podniky*⁴⁰¹, je však již v Ulmu nezastihl. Škt. Miroslav Laštovka poté napsal ještě několik dopisů do lágru i na adresu Larryho Hilla do Karlsruhe, kde měli pobývat, ale všechny se mu vrátily zpět.

V odpovědi Václavu Chadimovi však napsal: *„Pokud se týče chlapců z Ulmu, psal jsem jim před časem a píši jim právě nyní na základě Vašeho dopisu. Snažil jsem se jim věc vysvětlit a varovat je před nerozvážnými a momentálně bezúčelnými podniky. Váš názor na věc je docela správný a držte se této rozumné linie. Horké hlavy brzo pohasnou a nevydrží. Další věc je ta, že se takto mohou stát obětí komunistických agentů nebo nějakých samozvaných dobrodruhů, kteří touží po laciné sensaci na cizí účet, nebo shánějí si alibi pro svoji pochybnou minulost. A zpravidla tito „hrdinní organizátoři“ často sami mají nejméně odvahy něco podobného podniknout a snaží se jenom šplhat po cizích zádech...“*⁴⁰²

Josef Hájek i Miroslav Dvořáček byli při svých zpravodajských úkolech v Československu zatčeni a odsouzeni k mnohaletým trestům. Jejich životní příběh se stal proslulým až po více než padesáti letech od jejich dopadení.⁴⁰³ Neustálá přítomnost agentů československé rozvědky⁴⁰⁴ a také možnost nechat se zlákat do služeb některé z tajných služeb znamenaly stálé ohrožení. Nábor do cizích armád probíhal v celé spojenecké zóně a nevyhnul se ani bývalým akademikům. Jejich původní myšlenka, že po odchodu do exilu nastoupí do služeb RAF vedle svých bývalých učitelů, s nimiž budou bojovat proti rozpínající se vlně komunismu, pouze podpořila jejich aktivní úsilí na tomto poli. *„Pokud se týká té „vzvědačské služby“, na kterou někteří mládenci vzdor tomu, že jsem je upozorňoval*

⁴⁰¹ Dopis škt. Miloslava Laštovky Václavu Chadimovi ze dne 14. 11. 1949, RAF Middleton-St-George, Anglie, kopie v držení autora.

⁴⁰² Tamtéž.

⁴⁰³ Blíže k případu zatčení Miroslava Dvořáčka, Josefa Hájka a Miroslava Juppy viz Adam HRADÍLEK – Martin TICHÝ, *Osudová mise Moravcova kurýra. Příběh plukovníka letectva ve výslužbě Miroslava Dvořáčka*, Paměť a dějiny 1/2009, s. 72-85.

⁴⁰⁴ ABS, f. 302, sign. 302-196-1 *Souhrnná zpráva o uprchlických táborech v Rakousku a Německu*.

*a poukazoval na tuto nečistou práci, vysvětlíte a nastiňte všem svým kolegům, že odmítnutí takovéto práce není v žádném rozporu s opravdovým vlasteneckým cítěním, poněvadž se nejedná o žádné vitální zprávy, pro které by se museli riskovat životy. Jedná se nanejvýš o odmítnutí nesmyslných požadavků, formulovaných neschopnými lidmi. Dnes není válka a zprávy se dosud dají opatřovati bezpečnějším způsobem. Byly zde v Londýně učiněny kroky, že akademici nebudou zatahováni do této práce nějakým lákavým způsobem. Ovšem chce-li tam někdo jít dobrovolně, pak je to jenom jeho soukromou záležitostí...*⁴⁰⁵

Postupný útlum činnosti IRO znamenal také omezování a zavírání táborů, a tak se trojice Chadim, Tošner a Vondruška musela 17. února 1950 přesunout z Arsenal Kaserne do tábora Krabbenloch Kaserne. Zde se setkali se staršími kolegy z LVA Jiřím Žežulou a Bohuslavem „Bobanem“ Holým, kteří také získali čerstvou zkušenost se zpravodajskou činností. *„Když my jsme přišli do Ludwigsburgu, oni tam již delší dobu byli, od předešlého roku. O několik měsíců později zmizeli a po čase se zase objevili. Ukázalo se, že byli někde v nějaké tajné funkci.*⁴⁰⁶ Na základě pozdějších zjištění autora se kromě již uvedených zapojili do zpravodajské činnosti také další bývalí akademici Jozef Dado, Alois Chlebana-Turák,⁴⁰⁷ Robert Machač a Jaroslav Slavomil Příplata.⁴⁰⁸

Bývalí akademici Robert Machač a Jiří Brůha využili v listopadu 1949 pro svůj odchod do exilu příležitost, když je poslali na zemědělské práce do zakázaného území poblíž hranic. Ačkoli byl s nimi hlídač, využili toho, že měli zbraň, a hranici

⁴⁰⁵ Dopis špkt. Miroslava Laštovky Václavu Chadimovi, 15. 5. 1950, Darlington, Anglie, kopie v držení autora.

⁴⁰⁶ Z dopisu Václava Chadima autorovi: Bohuslav Holý nejprve usiloval o cestu do Švédska. V Německu se stal nejdříve redaktorem a později, po odchodu Otto Gráfa, šéfem newsroomu v Radio Free Europe v Mnichově. Jiří Žežula již době svého pobytu v Německu spolupracoval s Američany. Odjel do USA a nastoupil službu u americké armády. Později vystudoval medicínu a stal se lékařem. V USA přijal jméno George Z. Diehl a usadil se v Michiganu, kde v roce 2005 zemřel.

⁴⁰⁷ Alois Chlebana-Turák se v Německu seznámil se svou budoucí ženou, kterou si vzal po svém příjezdu do Kanady v roce 1952. Až do penze pracoval u společnosti Algoma steel. Zemřel v roce 2011. Nekrolog Aloise Chlebany, archiv Václava Chadima.

⁴⁰⁸ Prokop TOMEK, *Na frontě studené války – Československo 1948-1956*, Katalog výstavy k 60. výročí zahájení zahraničního protikomunistického odboje, Praha 2009, s. 98-115. Autor tímto děkuje Prokopu Tomkovi za možnost konzultace problematiky zapojení čs. emigrantů do zpravodajských služeb v prostředí uprchlických táborů.

přešli. „Řekli mu, že buď s nimi půjde, nebo ho zastřelí. Tak šel taky a velmi rád.“⁴⁰⁹ Dlouhou dobu pak strávili v táboře Valka u Norimberka.

7.3 Život akademiků v uprchlických táborech

Život uprchlíků v táborech nebyl snadný a podmínky se v nich lišily mnohdy diametrálně.⁴¹⁰ Táborový režim měl přísný řád a vybočovat z něj znamenalo obtíže.⁴¹¹ Ludwigsburg však patřil mezi ty, v nichž se žilo o trochu lépe, zvláště Čechoslovákům, jelikož ve vedení tábora byli rovněž krajané. „Vedení tábora Arsenal Kaserne za mé doby bylo v československých rukách. Vedoucí tábora se jmenoval Galát, se kterým jsem se znal ještě z dob, kdy jsem hrál českou házenou za pražskou Slavii. Byl to fér člověk a rozhodně nebyly s ním nějaké problémy.“⁴¹² Potravinové přiděly stačily k tomu, aby netrpěli hladem, přesto tehdy běžný limit 1500 kalorií byl poměrně malý. Také místnosti byly velmi stísněné.⁴¹³ O kvalitě stravy v době pobytu v Mnichově si Václav Chadim do poznámek zapsal: „Abychom mohli chodit na nášup blíže neurčitelné vodové polévky, museli jsme mít vlastní lžičky (tj. vyžebrať v nějaké hospodě starou lžičku), a na skládce na druhém

⁴⁰⁹ Z korespondence autora s Věrou Vichrovou Machačovou, 11. 11. 2014. Autor tímto děkuje Věře Vichrové Machačové (São Paulo, Brazílie) za upřesnění životních osudů Roberta Machače a Jiřího Brůhy.

⁴¹⁰ Odlišnost táborů lze demonstrovat, srovnáme-li podmínky například v táborech Valka u Norimberka a v Ludwigsburgu. Ke vzpomínkám emigrantů blíže Bořivoj ČELOVSKÝ, *Emigranti. Dopisy politických uprchlíků z prvních let po „vítězném únoru“ 1948*, Šenov u Ostravy 1998, též Ivo Barteček, *Vzpomínky Jarky Maiwaldové-Kreysové*, Listy 6/2004, s. 55-62 či článek Heleny ARENBERGEROVÉ, *Tábor Valka u Norimberku*. In: *Ztracená blízkost: Praha - Norimberk v proměnách staletí*/sestavili Olga Fejtová, Václav Ledvinka, Jiří Pešek, Praha 2010, s. 695-702; O dalším setrvání v uprchlických táborech rozhodoval výsledek screeningu (prověření zpravodajskou službou, nejčastěji CIC), kterým musel každý nově přichodící projít k. Dalším požadavkem mohl být také uspokojivý zdravotní stav. Ve většině zemí byl nutným předpokladem k tomu, aby uprchlíka akceptovali. V táborovém prostředí se běžně vyskytovalo mnoho závažných onemocnění, např. tuberkulóza.

⁴¹¹ Miloslav RECHCÍGL, *Czechmate: From Bohemian Paradise to American Haven*, Authorhouse 2011, s. 100-103.

⁴¹² Z dopisu Jiřího Kořistky autorovi, 24. 2. 2011, archiv autora.

⁴¹³ Monika MANDELÍČKOVÁ, *Divoká místa*, Listy 2/2004. Později byl přiděl navýšen na 2000 kalorií denně.

*konci Mnichova si najít jednu nebo dvě prázdné plechovky od konzerv a kus drátu na držadlo.*⁴¹⁴

Obrázek 9: Jaroslav Tošner s ešusem vyrobeným z plechovky nalezené na skládce, Mnichov, srpen 1949 (archiv V. A. Chadima).

Většina akademiků se především snažila zdokonalit se v angličtině. Mohlo jim to dopomoci k práci u americké správy, a tím se mohli dostat i ke zdroji příjmů a potravy, čehož hojně využívali. IRO rovněž umožňovalo absolvovat různé kvalifikační kurzy. *„My letci jsme se starali o potravinové skladiště v tomto lágru. Jak jsme se k tomu dostali nevím, to už měli kolegové letci, kteří byli v lágru už před mým příchodem, a když emigrovali, tak to převzali další.*⁴¹⁵ Pracovat

⁴¹⁴ Poznámky Václava Chadima, archiv autora.

⁴¹⁵ Z dopisu Jiřího Kořistky autorovi, 24. 2. 2011, archiv autora.

v potravinovém skladu znamenalo jistotu, že nehladověli. Jiřímu Kořistkovi se podařilo také udělat pilotní zkoušku u IRO (ačkoli již měl pilotní odznak z ČSR), kurz barmana, a proto si mohl přivydělávat v baru pro americké důstojníky. Získal rovněž osvědčení pro dřevorubce, což bylo požádováno především před emigrací do Kanady.

Karel Vondruška v té době pracoval u IRO policie jako pomocná táborová hlídka, zatímco Jaroslav Tošner s Václavem Chadimem ve slévárnách *Gross und Froehlich* ve Stuttgartu. Jak Václav Chadim později vzpomínal, práce ve slévárně byla velmi náročná a jednou se dokonce zranil. Vystřídali také mnoho dalších většinou pomocných profesí pro americkou armádu. Jako mladší akademici měli situaci poněkud ztíženou tím, že během výcviku v ČSR nestihli získat pilotní diplomy, díky nimž by mohli získat pilotní licenci u IRO.

Mladí studenti z Československa si v táborech doplňovali vzdělání, což pro ně bylo nejlepším způsobem, jak trávit volný čas. Snaha vytvořit možnosti k tomu, aby uprchlíci mohli pokračovat ve studiu na vysoké škole, nebyla nová. Pod záštitou UNRRA existovala již v letech 1945-1948 v Mnichově univerzita pro DP.⁴¹⁶ Vzdělávání uprchlíků také patřilo k jedné z priorit UNRRA/IRO, a to především od chvíle, kdy se původní repatriační program pro uprchlíky změnil na program přesídlovací. „*Dnes, 28. října, v památný den a smysluplný okamžik 30. výročí dne, kdy český a slovenský národ za vedení Tomáše Garrigua Masaryka dosáhl svého osvobození politického a národního, začínají českoslovenští studenti se svými učiteli, daleko od vlasti, v exilu, své vysokoškolské přednášky, semináře a cvičení – byť v míře omezenější, ale zato svobodnější.*“⁴¹⁷

Československým studentům od této chvíle sloužilo několik kurzů na nově vzniklé Masarykově univerzitní koleji Československých studentů v exilu v Arsenal Kaserne v Ludwigsburgu. Rektorem se stal uznávaný ekonom prof. Vladislav

⁴¹⁶ Anna HOLIAN, *Displacement and the Post-War Reconstruction of Education: Displaced Persons at the UNRRA University of Munich, 1945-1948*, Contemporary European History, Vol. 17, No. 2 (May, 2008), s. 167-195.

⁴¹⁷ Bořivoj ČELOVSKÝ, *Emigranti*, s. 280. Úvodní slovo přednesl Boris Pešek, kulturní referent Svazu čs. demokratického studentstva.

Brdlík.⁴¹⁸ „V Ludwigsburgu je asi 300 studentů. Mají univerzitní profesory a více ne-profesorů, ale tito jsou kvalifikovaní graduaci schopní učit studenty. Jazykové kurzy jsou povinné – zaprvé angličtina, pak francouzština, italština a španělština.“⁴¹⁹ Místnosti posluchárny vyzdobil svými malbami Jiří Karger.⁴²⁰ Aby mohla být přednášková činnost zahájena, musel být zajištěn příslušný vyučující, a jelikož byla česká komunita v Ludwigsburgu početná, nechyběli mezi nimi ani vysokoškolští profesori a docenti.⁴²¹ Šťastnější ze studentů pak měli možnost dokončit své vysokoškolské vzdělání pomocí stipendií například ve Švýcarsku, v Itálii nebo v Nizozemí.

Významnou roli sehrál rovněž Sokol. První sokolská jednota v exilu byla založena již v září 1948 a brzy poté také pobočka v Ludwigsburgu.⁴²² Svou aktivní roli v táborech sehrávala i YMCA,⁴²³ která pro mladé muže, mezi nimiž byli i bývalí akademici, pořádala letní tábor na zotavenou. Kulturní život v táboře byl tak pestrý, jak pestří byli jeho obyvatelé. Mnozí přispívali do časopisů, které se v uprchlických táborech začaly vydávat, jiní se zapojovali do rozvoje politických aktivit.⁴²⁴

⁴¹⁸ Miloš TRAPL, *Exil*, s. 21.

⁴¹⁹ Vojtech JEŘÁBEK, *Českoslovenští uprchlíci*, s. 52.

⁴²⁰ Prof. Vladislav Brdlík, národohospodář, ministr zemědělství v první úřednické vládě Jana Černého v letech 1920-21; Blíže k táborovému školství v exilu viz Antonín KRATOCHVÍL, *České školství a literatura v exilu po roce 1948 až do období Pražského jara 1968* <http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/kongres/SLBII/37.pdf> [cit. 12. 2. 2014]. Jiří Karger se stal později významným grafikem a malířem, po odchodu z Německa působil v Norsku a později v USA.

⁴²¹ Mezi pedagogy byli prof. Stanislav Velinský z Univerzity Karlovy v Praze, doc. JUDr. PhDr. Zdeněk Ulrich z Vysoké školy politické a sociální v Praze, již zmiňovaný prof. Vladislav Brdlík a další. Blíže k seznamu přednášek a vyučujících Masarykovy koleje viz Bořivoj ČELOVSKÝ, *Emigranti*, s. 279.

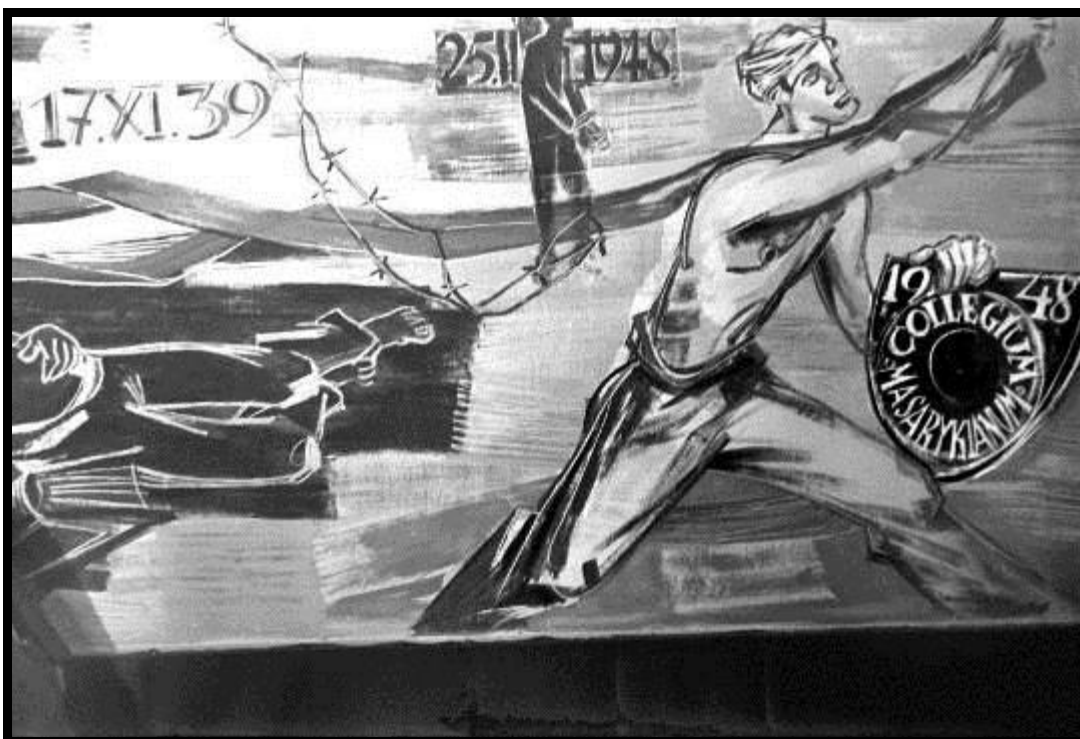
⁴²² O vznik Sokola v exilu se zasloužil především Jan Waldauf.

⁴²³ Young Men's Christian Association (YMCA) – křesťanské sdružení mladých mužů.

⁴²⁴ ABS, f. 302, sign. 302-136-5; Též Bořivoj ČELOVSKÝ, *Emigranti*, s. 174-241.

Obrázek 10: Ekonom prof. Vladislav Brdlík při přednášce, Ludwigsburg 1949 (archiv V. A. Chadima)

Obrázek 11: Výzdoba posluchárny namalovaná Jiřím Kargerem, Ludwigsburg 1949 (archiv V. A. Chadima)

7.4 Cesta z uprchlických táborů

Pro cestu z tábora bylo nutné získat vízum příslušného státu, což vzhledem k činnosti IRO programu sice nebylo na přelomu let 1949-1950 nemožné, s ohledem na utlumování aktivit tohoto programu však velmi obtížné. Kvóty pro příjem uprchlíků jednotlivých států již byly značně vyčerpány a restriktce v imigračních zákonech jednotlivých zemí dávaly imigračním úředníkům či jejich zástupcům v Německu, Rakousku a Itálii poměrně široké možnosti, jak další cestu uprchlíků zamítnout.

Prioritní organizaci pro československé uprchlíky, snažící se dostat do Spojených států amerických, představoval již zmiňovaný AFRC dr. Jana Papánka. Jeho úkolem bylo získat víza pro uprchlíky, navýšit příslušné imigrační kvóty a také zajistit záruky za uprchlíky přímo mezi krajany v USA a v dalších zemích. V nich postupně vznikaly za pomoci krajanských organizací výbory pro československé uprchlíky či podpůrné fondy. Jan Papánek měl přímou osobní zkušenost s podmínkami v IRO táborech, jelikož v rámci své inspekční cesty v roce 1948 procestoval americkou okupační zónu v Německu. Na základě těchto zkušeností sepsal memorandum pro vojenské představitele americké okupační správy a vedení IRO programu, v němž shrnul své poznatky.⁴²⁵ Problém pro československé politické uprchlíky a mezi nimi i akademiky představoval především *Displaced Persons Act of 1948*. Vztahoval se pouze na osoby, které se nacházely v uprchlických táborech v době nabytí účinnosti, tj. 25. června 1948. Spojené státy americké byly v této době ve své imigrační politice zcela striktní a právě jejich administrativa se k poučným uprchlíkům stavěla obezřetně, neboť se obávala komunistické infiltrace. Z těchto důvodů nové uprchlíky v roce 1949 prakticky nepřijímali.⁴²⁶

Některé státy, účastníci se IRO programu, sledovaly vlastní zájmy, často hospodářské povahy. Většinou fungovaly fondy, nadace či spolky na podporu

⁴²⁵ Vojtech JEŘÁBEK, *Českoslovenští uprchlíci*, s. 50-52.

⁴²⁶ Tamtéž, s. 107.

československých uprchlíků,⁴²⁷ které navazovaly na AFCR či v pozdější době již etablovanou Radu svobodného Československa.⁴²⁸ Nové domovy získali akademici i jejich učitelé především v USA, Kanadě, Velké Británii, Brazílii a Austrálii.

Kanada pocítovala nedostatek pracovních sil zejména v těžebním a těžkém průmyslu, a proto se k IRO programu připojila již v roce 1947. Od dubna 1947 do ledna 1952 bylo v rámci IRO přesunuto přes 160.000 osob především za účelem plnění pracovních kontraktů. Největší vlna směřovala do provincie Ontario. Z Československa pocházelo na 5.225 osob.⁴²⁹ Kanadská přistěhovalecká politika si v tomto období zachovala velké množství restrikcí, které jí umožňovaly selektivní přístup k žadatelům.⁴³⁰ Akceptace uprchlíků umožnila hospodářský rozvoj Kanady v době, kdy nebyla schopna pokrýt nárůst poptávky po pracovní síle z vlastních zdrojů. V průběhu padesátých a šedesátých let 20. století postupně liberalizovala imigrační politiku pod postupným tlakem části uprchlické vlny, která se začala etablovat i mimo oblast průmyslu. Selhal tím původní předpoklad, že imigranti budou směřovat do oblastí průmyslu a služeb, tedy k pracovním pozicím, pro něž získali svá původní pracovní víza. Po vypršení původních pracovních kontraktů však začali vysoce vzdělaní uprchlíci, mezi něž Čechoslováci patřili, velmi rychle hledat uplatnění mimo sféru průmyslu, především pak v hlavních městech provincií, čímž sílil také jejich politický vliv.⁴³¹

V Brazílii došlo ve třicátých letech 20. století ke snížení imigrační vlny v důsledku restriktivní imigrační politiky, která začala se systémem kvót zavedených Ústavou z roku 1934 s jejím systémem kvót. Spolu se stejně omezující novou ústavou z roku

⁴²⁷ Vojtech JEŘÁBEK, *Českoslovenští uprchlíci*, s. 115: Na podporu Československých uprchlíků vznikly např. De Fria Tjeckoslovakernas Forening in Sverige (Švédsko), Comitato Cecoslovacco Presso Pontifica Commissione Assistenza (Itálie), Comitté d'Aide Sociale auf Refugiés Tchecoslovagues (Francie) a mnoho dalších po celém světě.

⁴²⁸ Blíže ke vzniku Rady svobodného Československa viz Miloš TRAPL, *Exil*, s. 24-28.

⁴²⁹ Julie Francis GILMOUR, *"The Kind of People that Canada wants": Canada and the displaced persons, 1943-1953*. University of Toronto, Doktorská práce, 2009, s. 160.

⁴³⁰ Christopher G. ANDERSON, *Restricting Rights, Losing Control: Immigrants, Refugees, Asylum Seekers, and the Regulation of Canada's Border, 1867-1988*, McGill University, Montreal, 2006, Doktorská práce, 1010 s.

⁴³¹ Blíže viz Donald H. AVERY, *Reluctant Host: Canada's Response to Immigrant Workers, 1896-1994*, Toronto 1995.

1937 však vytvořila právní rámec brazilské imigrační politiky, neboť měla ustanovení o vstupu uprchlíků, jejich národnosti, vydávání a vyhoštění ze země. Vyhláška z roku 1941 pozastavila imigraci do Brazílie. Po skončení války v roce 1945 emigrovalo do Brazílie pouze okolo 3000 cizinců. Rozšíření imigrační politiky přišlo v lednu 1946 spolu s novým režimem.⁴³² Brazílie byla jednou ze zemí, které se podílely na přípravě IRO programu. Samotná ratifikace přístupové smlouvy však z její strany vázla především kvůli nedostatečnému finančnímu zajištění činnosti, což chtěla Brazílie vyřešit půjčkou. „Vzhledem k tomu půjčka nebyla nikdy získána, i přes schválení parlamentu a politickou vůli, Brazílie nikdy neratifikovala Ústavu IRO. V roce 1949 a paralelně k několika pokusům umožnit brazilskou ratifikaci IRO, příchod uprchlíků a vysídlených osob se v Brazílii konala v rámci Dohody Brazílie na přípravu Komise, která byla obnovena mlčky dne 31. prosince 1948.“⁴³³

Politika „bílé“ Austrálie⁴³⁴ byla k evropským imigrantům shovívavější, a to především v případě, pokud byl žadatel mladý muž bílé pleti. Aktivní imigrační politiku zde podporoval nedostatek pracovních sil zejména v těžebním průmyslu. Austrálie si jako podmínku pro imigraci stanovila 2 roky povinné práce tam, kam sama určila.⁴³⁵ Austrálie zřídila pro uprchlíky v DP campech vysílání, jakousi formu propagace, v níž nechyběly ani rozhovory s emigranty z konkrétních zemí. Ve výběru budoucích přistěhovalců však postupovala pečlivě.⁴³⁶ I za těchto

⁴³² Jose H. FISCHER de ANDRADE, *Brazil and the International Refugee Organization (1946-1952)*, *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 30, No. 1, 2011, s. 65-88.

⁴³³ Tamtéž, s. 84.

⁴³⁴ Charles PRICE, *Immigration Policies and Refugees in Australia*, *International Migration Review*, Vol. 15, No. 1/2, 1981, s. 99-108: *White Australia Policy 1901-1958* byla oficiální doktrínou pro příjem emigrantů do Austrálie. Doktrína vycházela z *Immigration Restriction Act 1901*, tj. zákona, který omezil imigraci do Austrálie a tvořil základ této politiky. Zákon zakazoval imigraci určitých tříd obyvatel a zaváděl imigrační test v podobě diktátu. Jeho podoba většinou závisela na zvůli imigračního úředníka, neboť test 50 slov mohl být v kterémkoli evropském jazyce. Tato skutečnost umožňovala imigračním úředníkům vyloučit jednotlivce na základě rasy, aniž by to bylo výslovně řečeno. Zákon byl nahrazen *The Migration Act* z roku 1958, který již upravoval imigrační politiku Austrálie.

⁴³⁵ Jayne PERSIAN, *Displaced persons and the politics of international categorisation(s)*, *Australian Journal of Politics and History*, 58 (4), s. 481-496.

⁴³⁶ National Archives of Australia (dále jen NAA), Canberra: CP815/1, 021.162

přísných podmínek se do Austrálie vydalo po roce 1948 několik tisíc Čechoslováků.⁴³⁷

Cesta z uprchlických táborů proto nebyla pro akademiky snadná. Nejsložitějším úkolem bylo získat víza, což se z důvodu chybějících cestovních dokumentů ukázalo být bez pomoci zvenčí téměř nemožné. Intervence bývalých učitelů z akademie však této skutečnosti významně napomáhala. Situace mnohých z nich byla totiž po vynucené druhé emigraci často stejně bezvýchodná. Československo-britská dohoda z 25. října 1940 umožňovala československým pilotům, kteří bojovali za války v řadách RAF, opětovné přijetí do služby. Je však známo, že mnozí tuto službu nastoupili pouze fiktivně, aby mohli vycestovat do Velké Británie. Některým nabídli pro jejich zkušenosti službu i u jiných armád. Významnou roli v tomto případě sehrál pplk. Bohuslav Tobyška, taktéž bývalý pilot RAF, který po svém odchodu do exilu získal významný post u etiopského císaře Hailé Selasieho I. Jeho úkolem bylo vybudovat vojenské i civilní letectvo v Etiopii a snažil se pro něho získat i některé ze svých bývalých kolegů. „...oznamuji Vám, že jsem již v RAF včetně ostatních. Pokud se týče té Habeše, zamítl jsem to z osobních důvodů, ač nabídka nebyla špatná...“⁴³⁸

Ačkoli pracovní nabídky pplk. Tobyšky škpt. Miroslav Laštovka nevyužil, umožnil zprostředkovat kontakt z důvodu, aby zajistil alespoň akademikům etiopské pasy. „Psal jsem plk. Tobyškovi (do Habeše) o Vaší skupině a dal jsem mu též Vaši adresu. V této věci je velmi těžko radit, nechci nikoho zatahovat do louže, ani jej připravovat o lepší kus chleba. Natolik mne znáte, že nemám ve zvyku něco balit do hedvábí, nýbrž že jsem se vždy snažil stavět lidem před holou skutečnost. Nechci, aby se opakovaly chyby našeho druhého odboje plného nesplněných slibů. Byl jsem vždy proti pokrytectví a v boji proti tomuto nešvaru nikdy neslevím. Proto jsem taky raději odešel a vrhl se vstříc nejistotě s rodinou

⁴³⁷ Blíže o odchodu emigrantů do Austrálie z pohledu ČSR viz Jana BUREŠOVÁ, *Informovanost komunistické vlády v Československu o emigrantech a exulantech v Austrálii v padesátých a šedesátých letech 20. století*, *Historica Olomucensia* 46 – 2014, s. 197–219.

⁴³⁸ Z dopisu škpt. Miroslava Laštovky Václavu Chadimovi, 4. 9. 1949, RAF St. Kirton in Lindsey, kopie v držení autora.

na krku, než abych ohýbal hřbet před smečkou nezodpovědných dobrodruhů...“⁴³⁹
Jejich bývalý velitel z LVA, pplk. Jaroslav Muzika, jim za této situace napsal:
*„Když má někdo možnost ihned se dostat někam jinam, ať to zkusí, všude je chleba o 2 kůrkách a zvláště není k zahození emigrace do Austrálie, Kanady, N. Zealand, Jižní Afrika. Habeš pusťte z hlavy. Jednak se to vás vůbec netýká, a jednak je to pochybný podnik vůbec. Zajímali jsme se o to s Laštovkou a Nýčem a již z toho sešlo.“*⁴⁴⁰

Významnou měrou se o zajištění pracovních víz pro akademiky zasloužil mj. let. Josef Čermák. Jeho tchýně, dr. Julie Dentová,⁴⁴¹ pomohla mnoha akademikům odjet do Anglie tím, že jim obstarala pracovní víza. Akademici Jelínek, Kramář, Koláček a Kořistka tímto způsobem získali práci v nemocnici pro duševně choré v Claybury Hospital v Londýně. Protože se jim nepodařilo nastoupit službu u RAF, ačkoliv o to dlouhodobě usilovali, rozhodli se v roce 1952 pro cestu do Kanady. Velká Británie se tak pro ně stala pouhou přestupní stanicí. *„Komunistická vláda v Praze se dověděla o našem úmyslu a silně protestovala u anglické vlády...[...]. Dostali jsme v tom smyslu pěkný dopis od patřičných anglických úřadů – s omluvou a vysvětlením, že si naše reference podrží a v případě změny politické situace nás povolají.“*⁴⁴² Tato čtveřice zůstala pospolu i v Kanadě, kde se po čase jejich společné cesty rozdělily.

Díky takto získané práci v sanatoriu pro nemocné TBC odcestovali do Anglie také Jiří Brůha a Robert Machač. V nemocnici pro pacienty s TBC pracovali 2 roky jako ošetřovatelé. Protože kromě kurzu na zlepšení angličtiny absolvovali také kurzy anatomie, nabídli jim studium medicíny. Nevyužili toho a nakonec se rozhodli pro odjezd do Brazílie.⁴⁴³ Potřebná víza jim pomohla zařídit rodina budoucí manželky Roberta Machače, kterou poznali během svého pobytu v táboře

⁴³⁹ Z dopisu škpt. Miroslava Laštovky Václavu Chadimovi, 27. 9. 1949, RAF Middleton-St-George, kopie v držení autora.

⁴⁴⁰ Z dopisu pplk. Jaroslava Muziky Václavu Chadimovi, 20. 9. 1949, RAF Brize Norton, Oxon, kopie v držení autora.

⁴⁴¹ Dr. Julie Dentová zastávala významnou pozici v britském zdravotnictví.

⁴⁴² Z dopisu Jiřího Kořistky autorovi, 24. 2. 2011, archiv autora.

⁴⁴³ Z dopisu Věry Vichrové Macháčové autorovi, 11. 11. 2014, archiv autora. V Brazílii se usadili trvale a založili zde rodiny. Jiří Brůha zemřel v roce 1994, Robert Machač v roce 2004.

Valka.⁴⁴⁴ Po čase se oba v Brazílii zabydleli a pracovní uplatnění díky svým jazykovým znalostem získali u amerických společností.⁴⁴⁵ Josef Kilies nakonec pracovní nabídky do Anglie nevyužil a začal se v americké zóně zabývat obchodem. Po čase však také on Německo opustil a odcestoval do USA, kde se trvale usadil.⁴⁴⁶

90.

REPÚBLICA DOS ESTADOS UNIDOS DO BRASIL
FICHA CONSULAR DE QUALIFICAÇÃO
MODELO S.C. 106
253570

Ficha feita, expedida em duas vias, será entregue à Polícia Marítima e à Imigração no porto de destino

Nome por extenso: Jiri BRUHA
Admitido em território nacional com caráter: PERMANENTE
Nos termos do art. 9º letra h do dec. n.º 7967 de 1945
Lugar e data de nascimento: Tchecoslovaquia 1/8 / 1928
Nacionalidade: espetrada Estado civil: solteiro
Filiação (nome do Pai e da Mãe): Frantisek e Anna BRUHA
Profissão: piloto
Residência no país de origem: Chomutov, Tchecoslovaquia

FILHOS MENORES DE 15 ANOS: Um autorizado pelo Ministério da Saúde em 24 de 1952
N. de de 24 de 5 de 1952

Passaporte n.º B 79500 expedido pelas autoridades de Home Office, Londres na data 24. 1. 1952
vindo sob n.º 1318

Assinatura do Prestador: Jiri Bruha

Consulado: Geral do Brasil em Londres
em 2 de outubro de 1952
pelo CONSUL. Ger. 1,
Guilherme de Souza
LEI N.º 1007/52

Obrázek 12: Imigrační karta Jiřího Brůhy (National Archives of Brasilia, Rio de Janeiro).

Situace Tošnera, Chadima a Vondrušky již začínala být počátkem roku 1950 poměrně bezúspěšná, neboť stále zůstávali v táboře bez možnosti získat pasy. Nadějí pro ně byla nabídka studia v USA. „*Dvě strašně obětavé Čechoameričanky, paní Gibianová a paní Stuermová, nám totiž sehnaly stipendia na Massachusetts Institute of Technology, ale my nemohli do USA, protože nám Američané neměli do čeho dát studijní víza.*“⁴⁴⁷ Nabídku pracovat jako piloti pro Haganu

⁴⁴⁴ V táboře Valka u Norimberka se nakonec sešli akademici Machač, Brůha, Chlebana-Turák, Příplata a Rodovský.

⁴⁴⁵ Z dopisu Věry Vichrové Machačové autorovi, 11. 11. 2014, archiv autora.

⁴⁴⁶ Josef Kilies připlul 2. 6. 1951 do New Yorku a trvale se usídlil v Indianapolis v USA. Oženil se s Američankou italského původu a začal podnikat v oblasti kancelářských potřeb. Zemřel v roce 2007. Jeho další osudy v USA nejsou prozatím autorovi známy.

⁴⁴⁷ Poznámky Václava Chadima, archiv autora. Z dopisu pplk. Muziky, 2. 3. 1950, Canfield Gdns., Londýn, archiv Václava Chadima: „*Ta stipendia nejsou zdaleka tak jistá jak si myslíte, pokud*

také nevyužili, ačkoli s izraelskými piloty měli osobní zkušenost z doby svého studia v letecké akademii. „...Žádal jsem plk. Rosíka, aby vyzval plk. Tobyšku k nějakému určitějšímu vyjádření ve Vaší věci...“⁴⁴⁸ Ani další urgencye vůči Habeši nebyly nic platné, a tak se akademici začali pohlízet po dalších možnostech.⁴⁴⁹

Ostatním akademikům se v této době již podařilo zajistit si buď pracovní vízum, nebo alespoň relativně stabilní zaměstnání. Někteří vstoupili do americké armády⁴⁵⁰ a pouze jedinému se podařilo dostat do řad RAF.⁴⁵¹ Po zvážení aktuálních možností emigrace – Austrálie, Venezuely, Brazílie nebo varianty čekat na případnou cestu do Kanady zvolili Austrálii. Rozhodli se proto navštívit úřad australského konzula, který v té době sídlil ve Flak-Kaserne. „Karel mermomocí chtěl do Austrálie, já tam nechtěl a Jardovi to bylo jedno, takže nakonec jsme si zažádali o Austrálii, abychom byli spolu. Znamenalo to jít na pohovor k australskému konzulovi, což byl blbec jménem Fitzgerald, který lidem prohlížel ruce, jestli mají mozoly, typický socialista, který nechtěl, aby přistěhovalci představovali konkurenci pro rodilé Australany.“⁴⁵² Návštěva Karla Vondrušky u konzula nedopadla dobře. Po priznání, že je pilot, mu konzul řekl, že piloty nepotřebují. Vondruška

nebude změněno datum vstupu do Německa v tom prezidentem podepsaném zákoně...[Displaced Person Act 1948, pozn. autora]“.

⁴⁴⁸ Z dopisu špkt. Miroslava Laštovky Václavu Chadimovi, 19. 3. 1950, RAF Brize Norton, Anglie, kopie v držení autora.

⁴⁴⁹ Z dopisu Václava Chadima autorovi: „S Tobyškou to nevyšlo asi proto, že se zalekli, že když nám dají habešské pasy, přijedeme do Habeše místo do USA. Táhlo se to příliš dlouho a IRO nás nutilo odjet z Německa. Nevím také, jak dalece byla už Tobyškova i císařova pozice otřesená, jak se schylovalo ke komunistickému puči.“ Pplk. Tobyška později Karlu Vondruškoví napsal (po odjezdu Chadima a Tošnera do Austrálie), že víza byla vydána, ale když neodjeli do USA, etiopské ministerstvo je stáhlo. Tomu však Vondruška na základě dalších informací uvedených v dopise nevěřil. Z dopisu Karla Vondrušky Jaroslavu Tošnerovi, Ludwigsburg, 29. 11. 1950, kopie v držení autora.

⁴⁵⁰ Službu u americké armády nastoupili v té době bývalí akademici Jaroslav Příplata a Vladimír Rodovský, oba byli demobilizováni v USA. Vladimír Rodovský žil v padesátých letech v Kalifornii. Zemřel předčasně v roce 1969. Jaroslav Příplata sloužil u 41st. FA Group, Fort Sill, v Oklahomě a v roce 1956 se setkal v Mnichově s Václavem Chadimem. Zemřel v Kalifornii roku 1998. Autor práce se neúspěšně pokoušel spojit s jejich potomky. Soukromý archiv Václava Chadima.

⁴⁵¹ Bývalý akademik Horymír Bretšnajdr (příjmení Boček přijal v roce 1946) po absolvování LVA sloužil u LP 4 v Českých Budějovicích, odkud byl jako bývalý příslušník západních armád v květnu 1949 propuštěn na nucenou dovolenou. Poté odešel do exilu, kde opětovně nastoupil do služby u RAF a jako operačního pilota ho poslali bojovat do Koreje. Zahynul 1. dubna 1953 při letecké nehodě poblíž Singapuru. K jeho osudům blíže viz <http://www.nasemostecko.cz/mostecko-aktualne/kalendarium-horymir-bretsnajdr-valecny-pilot-raf/?aktualitaId=2340> [cit. 12. 3. 2012].

⁴⁵² Pavel DVORŽÁK, *Karel*, s. 41. Kostelní Radouň 2013, vlastní náklad. Autor tímto děkuje Pavlu Dvořákovi, synovci Karla Vondrušky, za poskytnutí soukromých memoárů.

mu odvětil, že pracoval i v dolech. Konzula tato informace překvapila a osočil Vondrušku ze lži, čímž došlo k rozepři a Karel Vondruška byl z kanceláře vykázán.⁴⁵³

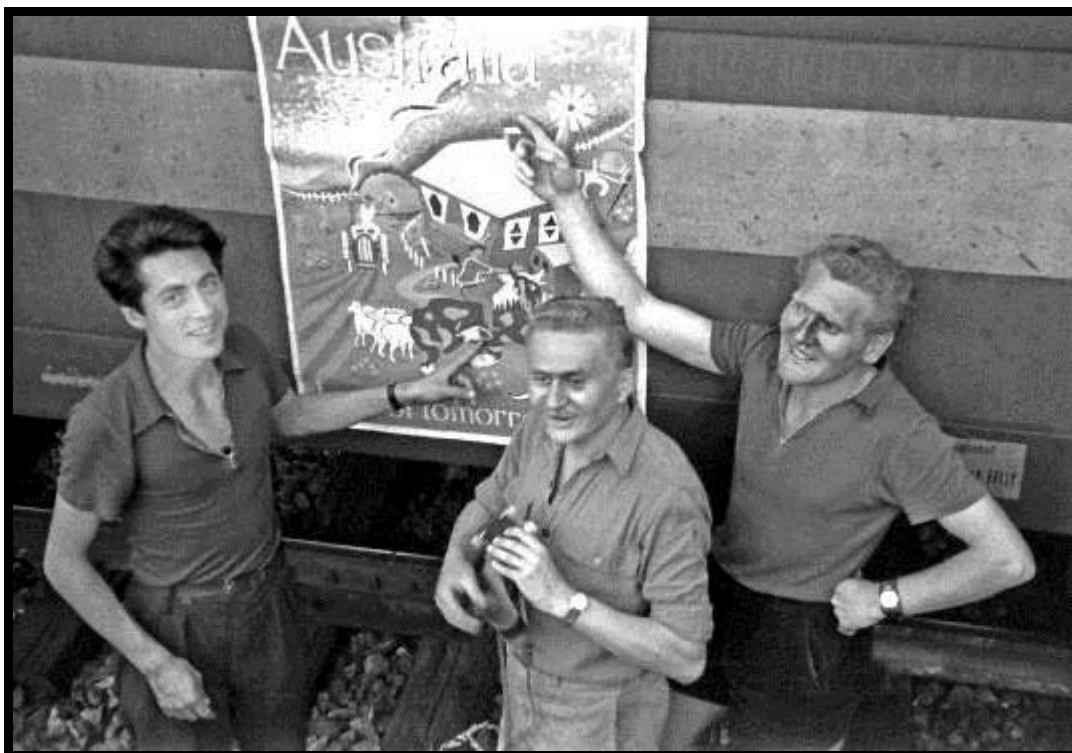
Chadim s Tošnerem uspěli u konzula o poznání lépe a získali tak pracovní víza do Austrálie. Tímto se cesta trojice Vondruška, Chadim a Tošner, která začala ve Vídni, po téměř roce rozdělila. Zbývající dvojice se 8. června 1950 dostala z Ludwigsburgu do sběrného tábora Wildflecken, následně do Delmenhorstu a nakonec do přístavu Bremerhaven. Zde je rozdělili a každý z nich plul několik týdnů na jiné lodi do Melbourne. Po krátkém adaptačním setrvání v imigračním táboře Bonegilla⁴⁵⁴ jim přidělili práci. Václav Chadim nejprve pracoval u drah v Melbourne a Jaroslav Tošner byl odeslán do dolů v Tasmánii.⁴⁵⁵ Z Německa jim přišlo ještě několik dopisů od Karla Vondrušky, který nakonec přijal práci dřevorubce v Kanadě.⁴⁵⁶

⁴⁵³ Tamtéž.

⁴⁵⁴ *The Bonegilla Migrant Reception and Training Centre* byl tábor, který byl zřízen pro příjem a školení přistěhovalců do Austrálie po druhé světové válce. Většinou zde byli po příjezdu soustředěni migranti z neanglicky hovořících zemí.

⁴⁵⁵ Jaroslav Tošner pracoval 2 roky v dolech v Tasmánii a ve volném čase dokončil kurz pro instruktora létání. Létání začal poté vyučovat v letecké škole v Sydney. Jeho vášeň se mu stala osudnou. Zahynul 11. 8. 1955 v Sydney chybou žáka při srážce s jiným letadlem. Jeho ostatky odeslal Václav Chadim pozůstalým do Československa. Václav Chadim byl nejdříve zaměstnaný v několika továrnách na elektroniku, odkud po čase odešel pracovat jako radio-inženýr a pilot u Gibbes Sepik Airways do Goroky na Novou Guineu, posléze zde létal u Territory Airlines. Později zde pracoval jako hydrolog pro vládu. Jeho vášeň pro fotografii pomohla zdokumentovat původní domorodou kulturu v době pronikání vlivů australské kontinentální kultury na Novou Guineu. Rovněž zachytil mnoho druhů vzácných orchidejí rostoucích na Nové Guinei. Tato fotografická sbírka je dnes uložena v Australian National Herbarium. V šedesátých letech přesídlil s rodinou do Canberry, kde až do penze pracoval pro vládu v oblasti zavádění informačních technologií. V Canbeře žije dodnes.

⁴⁵⁶ Karel Vondruška vystřídal v Kanadě ještě mnoho zaměstnání. V roce 1964 získal americké občanství. Rodiny v Československu se až do smrti stranil. Zemřel v USA v roce 2012.

Obrázek 13: Na začátku cesty do Austrálie. Zleva Václav Chadim, Karel Vondruška a Jaroslav Tošner, Ludwigsburg, 9. 6. 1950 (archiv V. A. Chadima).

Kromě akademiků zvolili Austrálii jako svůj nový domov také někteří bývalí učitelé a instruktoři z LVA.⁴⁵⁷ V červnu 1952 informoval George Bartos z *New Australian Liberal and Country Movement* ministra pro emigraci H. E. Holta, že v Německu a Rakousku stále ještě zůstává přibližně 5.000 Čechoslováků, kteří mají zájem o imigraci do Austrálie a jsou nuceni si po ukončení činnosti IRO najít soukromé bydlení v oblastech, které spadají pod kompetenci Australské komise pro výběr migrantů. Konkrétně v Mnichov-Funkkaserne, Hanau u Frankfurtu, Wendorf u Hamburku a v Salcburku v Rakousku. Dalších přibližně 1200 jich zůstávalo v táboře Valka u Norimberka. Ani AFRC nemělo přesnější údaje o věkovém zastoupení obyvatel v této skupině.⁴⁵⁸

⁴⁵⁷ Autor má doložené informace o australském pobytu pplk. Vladimíra Nedvěda, MBE DFC, mjr. Zdeňka Hanuše, rt. Milana Chvátala, rt. Jiřího Vejrycha, rt. Vladimíra Schánělce, škpt. Josefa Doubka a npor. Ladislava Novotného.

⁴⁵⁸ NAA, Canberra: A446, 1962/65549.

Frekventanti, absolventi a mnozí učitelé z Letecké vojenské akademie v Hradci Králové, kteří se rozhodli odejít do exilu, se dokázali úspěšně zapojit do života v zemích, které se staly jejich nových domovem. Odcházeli s myšlenkou, že se v blízké době vrátí do vlasti zpět spolu se západními armádami.⁴⁵⁹ Nebyli jediní, kteří v sobě nesli myšlenku protikomunistického odboje.⁴⁶⁰ Díky předpokladům, které získali předchozím výcvikem v ČSR, se z nich často stali technici u aerolinií, piloti, inženýři, logisticy, ale osvědčili se i v mnoha jiných profesích. Jejich novými domovy se nakonec staly Austrálie, USA, Kanada, Velká Británie, Brazílie a mnohé další země. Někteří další bývalí akademici odešli do exilu po srpnu 1968.

⁴⁵⁹ Rozhovor s Václavem Chadimem vedený autorem, 13. 9. 2014: „*Odcházeli jsme do války, ale válka se nekonala.*“

⁴⁶⁰ Anna HOLIAN, *Anticommunism in the Streets: Refugee Politics in Cold War Germany*, *Journal of Contemporary History*, Vol. 45, No. 1 (Jan., 2010), s. 134-161. V květnu 1949 zaplnili centrum Mnichova stoupenci protibolševického hnutí, a ačkoli politické manifestace nebyly v americké zóně povoleny, podařilo se akci uskutečnit pod záminkou náboženské mše pod otevřeným nebem.

Seznam akademiků v exilu⁴⁶¹

Nástupní ročník 1945		
Bohumil Antony	Jiří Bláha	Horymír Boček
Bohuslav Holý	Milan Hořava	Vladimír Jelínek
Josef Kilies	Milan Kramář	Andrej Pončič
Jaroslav Rejholec	Zdeněk Zikmund	
Nástupní ročník 1946		
Jozef Dado	Josef Hájek	Oldřich Koláček
Jiří Kořistka	Mikuláš Moldaučuk	Jiří Žežula
Nástupní ročník 1947		
Jiří Brůha	Miroslav Dvořáček	Václav Chadim
Alojz Chlebana-Turák	Miroslav Juppa	Robert Machač
Zdeněk Pešl	Jaroslav Příplata	Vladimír Rodovský
Jaroslav Tošner	Karel Vondruška	František Zajíček

⁴⁶¹ **Tabulka 6:** Seznam akademiků v exilu. Statistika vychází ze soukromých výzkumů autora a za použití poznatků ze soukromého archivu Václava Chadima. Zahrnuje exilové vlny 1948 i 1968. Pokud je autorovi známo, nezvolil odchod do exilu nikdo z nástupního ročníku 1948, což později potvrdil autorovi i bývalý akademik Ladislav Strnad. Pro nástupní ročník 1949 nelze z důvodu nedostatku pramenů podobnou statistiku sestavit.

8. Akademici v pozici „nepřátel státu“

8.1 Upevňování mocenského monopolu

Jednou z cest, jimiž nově nastolený režim upevňoval své pozice, bylo vyhledávání domnělých odpůrců a jejich represe. Mezi tyto domnělé odpůrce byli zařazeni také akademici propuštění z výcviku z politických důvodů. Následující kapitola blíže osvětlí osudy akademiků, kteří se stali obětí některé z forem represí počátku padesátých let. Bezprostředně po únoru 1948 začaly bezpečnostní složky sledovat několik tisíc osob a jejich počet strmě narůstal.⁴⁶² V čele této represe stály především složky Ministerstva vnitra a k legitimizaci jejich činnosti došlo po úpravě stávající legislativy pod vedením nového ministra spravedlnosti Alexeje Čepičky.⁴⁶³ Jím připravený zákon č. 213/1948 Sb., *o úpravě některých poměrů na ochranu veřejných zájmů* zcela proměnil podobu demokratického právního řádu a následnými úpravami stávající legislativy také v trestním právu a justici.⁴⁶⁴

⁴⁶² Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008, s. 24-25. Autoři hovoří nejméně o 130.000 osobách jen během roku 1948.

⁴⁶³ JUDr. Alexej Čepička nahradil 25. 2. 1948 ve funkci ministra spravedlnosti Prokopa Drtinu. Po provedených nezbytných reformách ve prospěch nového režimu byl v roce 1950 jmenován ministrem národní obrany a povýšil až do hodnosti generála. Jeho politické kariéře v tomto období napomáhal sňatek s dcerou prezidenta Klementa Gottwalda. Blíže o něm Karel KAPLAN, *Alexej Čepička. Dobová dramata komunistické moci*, Brno 2011.

⁴⁶⁴ Karel KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993, s. 187. Jak Kaplan dále uvádí, zákon 213/1948 Sb. vešel v platnost dne 21. 7. 1948 a původně jej předložil Alexej Čepička na jednání vlády již 30. 3. 1948. Z důvodu probíhajících čistek ve veřejném životě však byl odsunut na dobu, než skončí tato hlavní vlna represí. V červnu 1948 pak Antonín Zápotocký urgoval schválení zákona. K činnosti státních soudů viz Marta FABŠICOVÁ – Zdeněk VALIŠ, *Státní prokuratura a Státní soud v dokumentech*, In: J. VOREL - A. ŠIMÁNKOVÁ a kol., *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech I.*, ÚDV 2003, s. 13. Zákonem č. 231/1948 Sb. na ochranu lidové demokratické republiky z 6. 10. 1948 byly do Československé justice vneseny prvky umožňující nový a zcela svévolný výklad trestné činnosti. K naplnění smyslu tohoto zákona byly zřízeny Státní soud a Státní prokuratura, a to zákonem č. 232/1948 Sb., zákon o státním soudu. Do roku 1952 umožnily tyto dvě složky stíhání přibližně 27.000 osob a jejich odsouzení za činy politické povahy.

8.2 Trestní stíhání a věznění akademiků

Činnost akademiků z pohledu režimu prošla největší proměnou. Některé přestupky získaly v dikci nového zákona statut trestných činů proti republice (odchod za hranice, neoznámení tohoto odchodu atd.). Většina akademiků, kteří se stali předmětem zájmu bezpečnostního aparátu a proti nimž bylo nakonec vedeno soudní řízení za protistátní trestné činy, byla v rámci výkonu trestu přerazena do pracovních táborů. Ti, kteří byli souzeni „*pouze*“ za neoznámení trestné činnosti svých bývalých kolegů, byli po vypršení trestu přerazeni do táborů nápravných. Právě tyto nápravné tábory se staly nástrojem možné perzekuce. Umožňovaly totiž internaci osob, jejichž činnost nemohla být kvalifikována jako trestný čin ani podle nových zákonů.⁴⁶⁵ Jak bude v práci dále uvedeno, průběh samotného vyšetřování akademiků a podmínky vyšetřovací vazby byly hrubým porušováním presumpce nevinny. Fyzické tresty během výslechu pak byly prostředkem, který vedl k přiznání k činům, jež nespáchali. V průběhu soudních řízení bylo na bývalé akademiky pohlíženo jako na bývalé vojenské osoby, což bylo prezentováno jako přitěžující okolnost.⁴⁶⁶

Podmínky ve věznicích se v průběhu padesátých let 20. století výrazně lišily. Jak vzpomínal Jaroslav Vobořil, v době jeho věznění (do r. 1951, pozn. autora) byly podmínky snesitelné a ve vězení se kromě kolegů z akademie setkal také s mnoha vězni odsouzenými v roce 1945 v rámci retribučního soudnictví.⁴⁶⁷ V roce 1951 ale přešla většina nápravných pracovních táborů do správy Ministerstva národní bezpečnosti a od této chvíle byli vězni zneužíváni především jako dostupná pracovní síla v nejtěžších odvětvích průmyslu – především při těžbě uranu.⁴⁶⁸

⁴⁶⁵ Dušan JANÁK, *Sovětské vlivy v československém vězeňství*, In: Jiří Pernes (ed.), Sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana, Brno 2003, s. 154-155.

⁴⁶⁶ Výjimku tvořili ti akademici, kteří byli zatčeni v průběhu vojenské služby.

⁴⁶⁷ Paměti Jaroslava Vobořila, v držení autora.

⁴⁶⁸ Autor má doložen pobyt v jáchymovských dolech Zdeňka Mikše, Jana Horníčka, Miroslava Dvořáčka, Josefa Hájka, Miroslava Brychcína a Milouše Lišky. Zdeněk Mikš později vzpomínal, že zde trpěli hladem a podmínky byly mnohdy tak nesnesitelné, že zhubl až na váhu 48 kg.

K další změně podmínek došlo až v roce 1954, kdy ostraha táborů přešla pod Vnitřní stráž ministerstva vnitra. K výraznějšímu zlepšení situace ve věznicích, které zahrnovalo i zvýšení přidělů stravy, došlo až po rozsáhlé stávce v táborech v polovině padesátých let. Zapojili se do ní rovněž někteří akademici.⁴⁶⁹ Akademici nesetrvávali v jednotlivých věznicích a pracovních táborech déle než dva roky. Právě časté přesuny a málo povolení k návštěvám rodinných příslušníků byly jednou z forem tehdejší perzekuce. O další se postarala všudypřítomná Státní bezpečnost, která se je pokusila získat ke spolupráci.⁴⁷⁰ Počátek šedesátých let znamenal i pro vězněné akademiky uvolnění poměrů. Ti, kteří byli odsouzeni k trestům odnětí svobody vyšším než 15 let, se na svobodu dostali nejčastěji v letech 1962-1964.

8.3 Nezdařený pokus o úlet

Po vyšetřování úletu poručíka Hořavy z Českých Budějovic došlo v akademii k další vlně vylučování a k LNP1 byli přesunuti již dříve zmínění akademici Zdeněk Mikš, Jaroslav Valášek, Jan Horníček, Miroslav Nový a Vlastimil Klenovský z nástupního ročníku 1946. *„První myšlenky na nutnost odchodu za hranice vznikly již ve Vysokém Mýtě, kde se nás několik z našeho ročníku dohodlo, že budeme za tímto účelem v dalším vzájemném styku prostřednictvím Jardy Valáška. Nakonec jsem se scházel s Jardou Valáškem většinou jen já. Když přijel do Prahy Vlasta Klenovský s plánem odletu z Chocně, oba jsme hned souhlasili, protože se nám tato akce zdála být jednoduchá a hlavně bezpečná, protože v té době kolovaly po Praze zprávy o řadě lidí zastřelených na hranicích při pokusu o přechod.“*⁴⁷¹

⁴⁶⁹ Adam HRADÍLEK – Martin TICHÝ, *Osudová mise Moravcova kurýra*, s. 84. Též rozhovor se Zdeňkem Mikšem vedený Milo Komínkem, 11. 11. 2008. Ze sbírky POST BELLUM.

⁴⁷⁰ Způsob rozpracování StB později popsal Zdeněk Mikš.

⁴⁷¹ Z dopisu Miroslava Nového Václavu Chadimovi, Praha, 4. 12. 1990. Archiv Václava Chadima, kopie v držení autora.

Možnosti jejich uplatnění byly díky vyloučení z akademie značně omezeny. „Tenkrát jsme si představovali, že dojde k nějakému konfliktu mezi Východem a Západem, a chtěli jsme být na té správné straně. To byl hlavní důvod...“⁴⁷² Po propuštění si museli najít soukromé zaměstnání, ale přesto zůstávali v kontaktu. Jak později vzpomínal Zdeněk Mikš, kvůli svému kádrovému materiálu nemohl práci dlouho najít. Proto nakonec přijal místo jako pomocný ruční tiskař u Čs. textilních závodů, n.p. Letovice, ačkoli kromě odznaku pilota 2. třídy z akademie měl ještě maturitu z reálného gymnázia. Miroslav Nový pracoval v Praze ve Waltrovce (od roku 1949 Motorlet). Obdobně na tom byli s pracovním uplatněním i jejich kolegové. Několik dní poté, co z Vysokova u Náchoda ulétli jejich bývalí učitelé z LVA i s rodinami,⁴⁷³ navštívil Mikše v květnu 1949 v Letovicích Klenovský. Klenovskému a Horníčkoví se po propuštění podařilo získat práci na montáži v továrně u letecké společnosti a velice brzy se díky svým schopnostem dostali jako mechanici až na letiště.⁴⁷⁴

„Začátkem května 1949 u mě ráno v neděli zazvonil Vlasta Klenovský z našeho ročníku, ten byl taky vyhozen, a říkal mi, že existuje možnost získat dvě letadla a uletět. Samozřejmě jsem souhlasil, situace tady byla beznadějná. Komunisti mi stáli na krku, nebyl jsem sám, byly nás desetitisíce. Tak jsme se dohodli. Asi 10. května jsme se sešli v Praze s dalšími.“⁴⁷⁵ Honza Horníček pracoval na stejném letišti jako Vlasta, v Chocni. Dělali pomocné mechaniky, tak všechno očíhli.“⁴⁷⁶ S tímto předběžným plánem všichni souhlasili a proto se 12. května 1949 sešli v Chocni. Příští den měli ulétnout se dvěma letouny Sokol, z nichž jeden patřil letecké společnosti a druhý byl připravený na předání zákazníkovi. Letouny se měly nacházet v hangárech na letišti a hlídat je měli dva strážníci.⁴⁷⁷ V Chocni se

⁴⁷² Rozhovor s Miroslavem Novým vedl Milo Komínek, 3. 3. 2013. Ze sbírky POST BELLUM.

⁴⁷³ Úlet již v práci zmíněných bývalých učitelů LVA Muziky, Filipa, Laštovky a Jaroslava Nýče z polního letiště Vysokov u Náchoda. Jejich následování potvrdil i Miroslav Nový.

⁴⁷⁴ Jaroslav KLENOVSKÝ, *Akce LET*, s. 30.

⁴⁷⁵ Této pražské schůzky se měl účastnit také bývalý akademik Jiří Tvrdý, který se však do samotné akce nezapojil.

⁴⁷⁶ Rozhovor se Zdeňkem Mikšem vedl Milo Komínek, 11. 11. 2008. Ze sbírky POST BELLUM.

⁴⁷⁷ Jaroslav KLENOVSKÝ, *Akce LET*, s. 30.

také objevila Heda Prokopová, přítelkyně Vlastimila Klenovského z Brna, s jejíž účastí ale ostatní nejprve nesouhlasili.⁴⁷⁸

Jak později autorovi potvrdil Zdeněk Mikš, plán ale vznikl narychlo, nebyl dobře připravený a o některých skutečnostech Klenovský s Horníčkem vůbec nevěděli. Ačkoli měl Klenovský několik týdnů před akcí zajišťovat kontakty s různými ilegálními skupinami, získal nejlepší kontakty Jan Horníček. Jeho bezdětní příbuzní, Šejnohovi, vlastnili majetek v USA a měli také zajistit spojení s americkými důstojníky v Německu. S Horníčkem a Klenovským se setkali krátce po propuštění z akademie.⁴⁷⁹ Součástí plánu bylo, že odzbrojí strážné, ale dle domluvy neměli použít zbraně. Večer strávili v Chocni v podnájmu a kolem půlnoci se vydali na cestu na letiště mokřadem, mimo hlavní cesty. Přerušili telefonní linku vedoucí ze strážnice a poté se Klenovský s ohledem na znalost terénu vydal s Valáškem k letišti. Zjistili, že jeden ze strážných se schovává uvnitř jednoho z odstavených letadel. Došlo k potyčce, při které strážného odzbrojili. Vzdal se ale až poté, co mu Klenovský prostřelil jeden z prstů, aby povolil pušku. Pak se vydali ke strážnici odzbrojit druhého strážného a oba nakonec spoutali.⁴⁸⁰ *„Druhý strážný Pochobradský se zachoval vzorně lidsky a bez sebemenšího odporu se vzdal. Heda Prokopová ošetřila Bernardovi prostřelený prst, ovázala mu ho a pak jsme oba strážné svázali, sebrali jim závěry z pušek. Pak ve velikém shonu vzhledem k tomu, že v tichu noci došlo ke střelbě a v blízkosti vedla jednak silnice a také železnice a kdokoliv mohl eventuálně zavolat SNB, jsme se všichni až na Hedu Prokopovou věnovali horečné přípravě letadel k odletu.“*⁴⁸¹

Další komplikace, svědčící o nepřipravenosti akce, se vyskytla hned po otevření hangáru, kdy zjistili, že na noc dávají před letadla pásový transportér. Za ním se navíc nacházelo další letadlo bez křídel a teprve třetí pozici zaujímalo funkční letadlo Sokol. Nakonec se jim podařilo pásový transportér odtlačit,

⁴⁷⁸ Tamtéž.

⁴⁷⁹ Rozsudek Státního soudu v Praze, Or I. 874/49-43, Praha, 31. 8. 1949. Archiv Václava Chadima, kopie v držení autora. Plánovanou pomoc Horníčkových příbuzných z USA potvrdil autorovi práce i Zdeněk Mikš v rámci soukromých rozhovorů. Nejednalo se tak o konstrukci prokurátora za účelem rozšíření trestné činnosti obžalovaných.

⁴⁸⁰ Rozhovor se Zdeňkem Mikšem vedl Milo Komínek, 11. 11. 2008. Ze sbírky POST BELLUM.

⁴⁸¹ Odvolací dopis Zdeňka Mikše advokátovi, Brno, 24. 11. 1990. Soukromý archiv Zdeňka Mikše.

ale k samotnému letu museli nejprve ručně doplnit palivo. Netušili ovšem, že zatímco připravovali letadla, požádal strážný Hedu Prokopovou, která ho hlídala, aby mu povolila pouta. Tvrdil jí, že ho bolí zranění. Pouta mu povolila a nakonec donesla i závěr k pušce, který jim předtím akademici odebrali.⁴⁸² Když již byly obě posádky v letounech, podařilo se strážnému z pout vyprostit a dvěma ranami zastřelil Vlastimila Klenovského i Hedu Prokopovou. Vážně postřelil i Zdeňka Mikše, který si však život zachránil tím, že se svalil na bok a předstíral smrt. „...přes sklo kabiny jsem zahlédl, jak míří na mne, bleskově jsem se sehnul a tak kulka určená mému srdci prostřelila krční páteř, stočila se v pravém ramenním kloubu, roztrhla plíce a zůstala v těle nad bránicí. Předstíral jsem, že jsem mrtvý“⁴⁸³ Poté, co se vracel do strážnice, využil Zdeněk Mikš situace a snažil se dostat se k druhému letounu, který již s kolegy roloval na start. „Náhle se vynořil ze tmy Zdeněk Mikš a volal, že je postřelený a Klenovský a jeho dívka jsou mrtví. Usoudili jsme, že se na letišti objevila další hlídka, Sokol byl plný, Zdeňka jsme vzít nemohli, dali jsme plný plyn a odletěli. Tehdy jsme netušili, že jeden esenbák se rozvázal.“⁴⁸⁴ Zraněný Mikš se vydal vyhledat pomoc do Vysokého Mýta, kde jej ošetřil lékař a uvědomil bezpečnost. Ta Mikše po ošetření zadržela a převezla do nemocnice. Nejdříve ho umístili na společný pokoj, jelikož o jeho spojitosti s přepadením letiště doposud nevěděli. O přibližně hodinu později byl přemístěn na samostatný hlídaný pokoj.⁴⁸⁵

Ani druhá posádka se do kýženého cíle v Mnichově nedostala. Její letadlo havarovalo. „Teprve když jsme chtěli prostoupat mraky, tak jsme zjistili, že zatačkoměr nefunguje. Narazili jsme na frontu mraků, která se blížila, respektive do které jsme museli vyltnout, abychom nabrali patřičnou výšku. A tehdy jsme zjistili, že zatačkoměr nefunguje, a bez toho se v mracích nedá létat. Museli jsme se držet pod mraky, a když jsme se blížili k Šumavě, tak ta mezera mezi mraky

⁴⁸² Jaroslav KLENOVSKÝ, *Akce LET*, s. 30, též rozhovor se Zdeňkem Mikšem vedený Milo Komínkem, 11. 11. 2008. Ze sbírky POST BELLUM.

⁴⁸³ Odvolací dopis Zdeňka Mikše advokátovi, Brno, 24. 11. 1990. Soukromý archiv Zdeňka Mikše.

⁴⁸⁴ Z dopisu Miroslava Nového Václavu Chadimovi, Praha, 4. 12. 1990. Archiv Václava Chadima, kopie v držení autora.

⁴⁸⁵ Odvolací dopis Zdeňka Mikše advokátovi, Brno, 24. 11. 1990. Soukromý archiv Zdeňka Mikše. Též rozhovor se Zdeňkem Mikšem vedený Milo Komínkem, 4. 2. 2009. Ze sbírky POST BELLUM.

*a zemí byla samosebou stále menší a menší. Nakonec jsme už prolétávali jen takovými údolími za Sušicí. Čekali jsme, že to nějak proklouzneme, ale nakonec tam byla v jednom z těch údolí mlha a v tý se nedalo letět. Proto jsme se otáčeli a přitom jsme vletěli do toho kopce.*⁴⁸⁶ Jelikož při pádu letadla si Miroslav Nový zlomil nohu a zůstal v bezvědomí zaklíněn, zanechali ho ostatní na místě a pokusili se o přechod hranice pěšky. Zastavil je však hajný a předal je SNB. Nového z letadla vyprostili lidé z blízké vesnice, kteří slyšeli pád letadla. Probudil se však až v nemocnici v Sušici.⁴⁸⁷ Výslech Zdeňka Mikše začal bezprostředně po jeho dopadení. V domnění, že druhé letadlo přistálo v Německu, se pokusil zmást vyšetřovatele tvrzením, že příčinou úletu měla být snaha pracovně se uplatnit mimo republiku. V průběhu výslechů se vyšetřovatelé snažili donutit zraněného strážného, aby označil za střelce některého z žijících akademiků, čímž by při soudním řízení dosáhli zvýšení trestů. Strážný však i přes urgence za střelce označil mrtvého Vlastimila Klenovského.⁴⁸⁸

Při následném soudním řízení byl s jejich případem spojen také akademik Vlastimil Losenický, kterému Jan Horníček dva dny před přepadením letiště řekl, že pravděpodobně uletí. Odsouzen tak byl za neoznámení trestného činu k jednomu roku vězení nepodmíněně.⁴⁸⁹ Nepovedený pokus o úlet skupiny vyloučených akademiků byl později souzen pro zločin velezrady podle §1 odst. 1c, 2a, 3d zákona č. 231/1948 Sb. a zločin loupeže podle §190, §194 a §195 trestního zákona, podle §1 odst. 3 zákona č. 231/1948 Sb. Nový, Mikš a Horníček byli odsouzeni k 30 letům vězení a Jaroslav Valášek doživotí.

Na průběh procesu později Zdeňk Mikš vzpomínal. *„Hned na začátku v sále ještě před zahájením za námi přišel člověk, prohlásil, že je náš obhájce ex offo, že dostaneme trest smrti, ale že máme možnost žádat o milost presidenta republiky. V soudní síni byl jen senát St. soudu, my a po jednom našem důvěrníkovi (u mne otec) a plné lavice školy soudců z lidu a prokurátorů. Celý způsob vedení procesu*

⁴⁸⁶ Rozhovor s Miroslavem Novým vedl Milo Komínek, 3. 3. 2013. Ze sbírky POST BELLUM.

⁴⁸⁷ Tamtéž.

⁴⁸⁸ Rozhovor se Zdeňkem Mikšem vedl Milo Komínek, 4. 2. 2009. Ze sbírky POST BELLUM.

⁴⁸⁹ Ačkoli se Vlastimil Losenický vůči trestu odvolal, byl mu potvrzen v plné výši. Po vykonání trestu byl z vězení propuštěn. Jeho další osudy nejsou autorovi známy. Zemřel v roce 1990.

byl neuvěřitelný. Neustále se hovořilo o trestu smrti za velezradu a špionáž, ale pak po našich výpovědích vyšel odněkud za námi člověk, který něco pošeptal předsedovi a od té chvíle se o smrti přestalo tak často hovořit.... Celý průběh jednání, kdyby nebyl hrou o mladé lidské životy, by jinak byl dokonalou fraškou. Po skončení líčení se senát odebral ke kratičké poradě a předseda přečetl z již předtím napsaného rozsudku tresty.... Načež škola soudců z lidu a prokurátorů protestovala proti nízké výměře trestu.⁴⁹⁰ Verdikt nezměnilo ani odvolání všech zúčastněných. Během své internace okusili všechna nejtvrdší vězení v Československu, včetně uranových dolů a trestního lágru „L“ známého jako „Věž smrti“.⁴⁹¹ Ve vězeních se je pokusila získat ke spolupráci také StB. Na svobodu se dostali po druhé amnestii v roce 1962, bez několika dnů po téměř třinácti letech.⁴⁹² Informace o neúspěšném pokusu o úlet se brzy rozšířila i mezi ostatní vyloučené kolegy. Tento pokus o úlet byl příčinou toho, že někteří bývalí akademici nemohli létat u civilních aeroklubů. „Snažil jsem se dostat se zpátky k lítání. [...] Já jsem dokonce jel do Chocně, kde byla továrna na letadla, ale netušil jsem, že tam tenkrát došlo k únosu....[...] Já jsem o tom vůbec nevěděl a já jsem přišel na to kádrový oddělení a říkám, že jsem bývalý pilot, a že bych mohl létat. Oni na mě koukali jako na blázna...“⁴⁹³ Jak později vzpomínal i Přemysl Jančík, mnozí z propuštěných akademiků se dostali na „index“. „...vyšel nějaký rozkaz, že jmenovitě tyhle lidi nesmějí přijít na žádný, ani civilní aeroklubácký letiště...“⁴⁹⁴

⁴⁹⁰ Odvolací dopis Zdeňka Mikše advokátovi, Brno, 24. 11. 1990. Soukromý archiv Zdeňka Mikše.

⁴⁹¹ Tzv. „Věž smrti“ byla nazývána též „likvidačním táborem – táborem L“. Tábor se nacházel ve Vykmánově u Ostrova nad Ohří (označován proto jako Vykmánov II). Byla to věžovitá stavba určená k drcení a třídění uranové rudy, což byla konečná úprava nejčistšího uranu z jáchymovských dolů určeného do Sovětského svazu. Odsouzení zde umírali na rakovinu a důsledkem velmi krutých podmínek věznění. Blíže k problematice tohoto zařízení např. životní příběhy politických vězňů viz <http://www.politictivezni.cz/pribehy-politickyh-veznu.html> [cit. 12. 7. 2014].

⁴⁹² Rozhovor s Miroslavem Novým vedl Milo Komínek, 3. 3. 2013. Ze sbírky POST BELLUM. Též rozhovor se Zdeňkem Mikšem vedený Milo Komínkem, 11. 11. 2008. Ze sbírky POST BELLUM.

⁴⁹³ Rozhovor s Jaroslavem Vobořilem vedený autorem, 13. 3. 2008.

⁴⁹⁴ Rozhovor s Přemyslem Jančíkem vedený autorem, 3. 4. 2008. I přes uvedený rozkaz se Přemyslu Jančíkovi podařilo po roce 1968 rekreačně létat v aeroklubu v Jaroměři.

8.4 Agenti chodci

Práce agentů chodců byla nejnebezpečnějším povoláním, které si někteří akademici v exilu zvolili.⁴⁹⁵ Jejich činnost spadala pod některou ze zpravodajských organizací, jež se v prostředí čs. exilu zformovaly.⁴⁹⁶ Ty se staraly o nábor a výcvik agentů, kteří se rekrutovali v německých uprchlických táborech především z mladých mužů. Hlavními centry náboru se v Německu staly tábory Murnau, Valka a Ulm. Zapojení bývalých akademiků bylo s ohledem na jejich všestranný vojenský výcvik žádané. Z těchto táborů putovali do výcvikových středisek, které materiálně zabezpečovala americká tajná služba.⁴⁹⁷

V táboře v německém Ulmu se v listopadu 1949 nacházeli také Miroslav Dvořáček, Miroslav Juppa a Josef Hájek, kteří se rozhodli využít nabídky gen. Františka Moravce.⁴⁹⁸ Prodělali proto šestitýdenní výcvik ve vile u Bruchsalu a následně byli vysláni do Československa na první misi. „*Ve '49 jsem viděl jediný způsob jak naplnit naši voj. přísahu a zapojit se do třetího odboje tím přesně co jsem udělal /Míra taky/ a když se to z dnešního pohledu zdá jako extrém nebo naivita, sdílelo onu cestu mnoho jiných různého věku, hodnosti a od různých zbraní.*“⁴⁹⁹ S falešnými identitami překročili Hájek a Dvořáček v noci z 27. na 28. prosince 1949 hranici poblíž bavorského Furth im Wald a z Domažlic odjeli do Prahy, kde měli splnit stanovené úkoly. Měli podezření, že jsou sledováni, proto začali

⁴⁹⁵ Jak již bylo zmíněno v kapitole 7 této práce, do blíže neurčené zpravodajské činnosti se zapojili bývalí akademici Jozef Dado, Alojz Chlebana-Turák, Robert Machač, Jaroslav Slavomil Příplata, Bohuslav Holý, Jiří Žezula, Miroslav Dvořáček, Miroslav Juppa a Josef Hájek.

⁴⁹⁶ Jednou z hlavních zpravodajských organizací byla CIO – Czechoslovak Intelligence Office (Československý zpravodajský úřad), která vznikla na přelomu let 1948-1949 pod britskou záštitou. V jejím čele stál gen. Sergej Ingr. Blíže ke vzniku organizace viz Eduard STEHLÍK, *MEASURE. Příspěvek k historii Czechoslovak Intelligence Organization – CIO*, In: Studentské listy, 1991, č. 25, s. 16, též Prokop TOMEK, *Československý zpravodajský úřad 1949-1956*, Historie a vojenství, 2004, č. 3, s. 74-80.

⁴⁹⁷ Jiří ŠOLC, *Ve službách prezidenta*, Praha 1994, s. 240.

⁴⁹⁸ Gen. František Moravec byl výraznou osobností čs. exilové zpravodajské služby již v období druhé světové války. Po únoru 1948 usiloval vedle gen. Ingra o vedení zpravodajských služeb v exilu. Stál v čele SSC (Special Service Company), zpravodajské služby napojené na americkou výzvědnou službu. K osobě Františka Moravce blíže viz František MORAVEC, *Špión, jemuž nevěřili*, Praha 2002.

⁴⁹⁹ Z dopisu Miroslava Dvořáčka Václavu Chadimovi, Göteborg, 10. 9. 1991. Archiv Václava Chadima.

rychle měnit místa pobytu. To se stalo osudným Josefu Hájkovi, jehož po několikadenním cestování 30. prosince 1949 náhodně zatkli na nádraží v Plzni, kde usnul vyčerpáním.⁵⁰⁰ Do Bavorska se tak Dvořáček vrátil sám a přijal další úkoly. Znovu se přes hranice vydal až v březnu 1950 za pomoci převaděčů,⁵⁰¹ ale jeho agenturní činnost již byla vyzrazena Josefem Hájkem. Za jeho zatčením však stála také náhoda. Při plnění stanoveného úkolu potkal v Praze Ivu Militkou, přítelkyni Miroslava Juppy. Nechal si u ní na studentské koleji kufr, a když se pro něho vrátil, čekala na něj již bezpečnost.⁵⁰²

Po zatčení následovalo dlouhé vyšetřování a soud, ve kterém byli Hájek i Dvořáček souzeni pro zběhnutí, velezradu a vyzvědačství. *„Nedostal jsem provaz, jak navrhoval prokurátor, nýbrž 22 let a po 14 letech byl podmin. propuštěn v r. 64 jako jeden z posledních.“*⁵⁰³ Ve výkonu trestu byli, stejně jako jejich kolegové, v tehdejších nápravných pracovních táborech. Po několika letech mohli Miroslava Dvořáčka navštívit rodiče a bratr, který s sebou vzal kamarádku Markétu. *„Poprvé jsme viděla Mika v roce 1954 u Příbrami... poprvé dostali rodiče možnost návštěvy. Dostávali povolení k návštěvě...[...] asi 4krát za těch 14 let. Byl vždycky hodně vzpurný, takže nedostali povolení k návštěvě.“*⁵⁰⁴

⁵⁰⁰ Adam HRADÍLEK – Martin TICHÝ, *Osudová mise Moravcova kurýra*, s. 79.

⁵⁰¹ Na základě pozdějšího vyšetřování vyšlo najevo, že převaděčskou síť organizovala rodina Toušových. K činnosti skupiny viz Rozhovor s Jiřím Toušem vedla Eva Palivodová, 26. 4. 2010. Ze sbírky POST BELLUM.

⁵⁰² Adam HRADÍLEK – Martin TICHÝ, *Osudová mise Moravcova kurýra*, s. 80-81. Později vyšlo najevo, že nový partner Ivy Militké, Miroslav Dlask, oznámil přítomnost cizince na koleji Milanu Kunderovi a ten uvědomil bezpečnost. Autenticitu policejního záznamu se dodnes nepodařilo spolehlivě prokázat. Stejně tak chybí nevyvratitelné důkazy o roli Milana Kundery v celém případě, který se stal v roce 2008 v ČR mediální senzací. Jak autor práce zjistil, sám Miroslav Dvořáček o pravosti dokumentu nepochyboval. Rozhovor s Markétou Dvoracek-Novak vedený autorem, 1. 12. 2014. Autor tímto děkuje paní Markétě Dvoracek-Novak za upřesnění životních osudů Miroslava Dvořáčka.

⁵⁰³ Z dopisu Miroslava Dvořáčka Václavu Chadimovi, Göteborg, 15. 1. 1990. Archiv Václava Chadima.

⁵⁰⁴ Rozhovor s Markétou Dvoracek-Novak vedený autorem, 1. 12. 2014. Markéta Dvoracek-Novak opustila Československo v roce 1968, nejdříve dostala nabídky práce v USA a Kanadě, ale z rodinných důvodů zvolila Švédsko, protože mohla odjet pouze sama. Jako matematicka našla uplatnění na katedře numeriky na univerzitě v Uppsale a později na Chalmers University v Göteborgu. V sedmdesátých letech se její manželství rozpadlo a obnovila kontakt s Miroslavem Dvořáčkem.

Miroslav Juppa vykonal za účelem zpravodajské činnosti do Československa ještě jednu cestu. V roce 1954 opustil tajnou službu a se ženou odjel do USA. Po dvou letech se vrátili do Německa. Pod neustálým tlakem tajných služeb se nakonec nervově zhroutil. V šedesátých letech se jej StB pomocí rodinných příslušníků snažila přimět k návratu do Československa.⁵⁰⁵ Miroslav Dvořáček opustil v roce 1968 s manželkou Československo a usadil se v Kanadě, kam v té době již odjel jeho bratr Zbyněk. „...*mohli jsme klidně zůstat v Německu u přítele* [Miroslava Juppy, pozn. autora], *dostal bych tam i dobré zaměstnání, všechno by bylo O.K., až na to, že Rusáci, Berlín, ČSR a ty všechny jsou tam příliš aktuální a blízko.*“⁵⁰⁶ Po rozpadu manželství opustil Kanadu a v roce 1975 se dostal do Švédska, kde se později oženil s přítelkyní z mládí Markétou. Josef Hájek zůstal po propuštění z vězení v Československu a pracoval jako dělník.⁵⁰⁷

8.5 Exemplární případ trestu

Jinou formu perzekuce představuje případ bývalého akademika Zdeňka Šticha, který se po svém vyloučení z akademie vrátil do rodné Ostravy. Tam se podílel na výrobě a distribuci protikomunistických letáků ve skupině Vlasta 1. „*Přijel jsem zpátky domů a podal jsem si přihlášku na vysokou školu Báňskou... Mezitím jsem s několika přáteli založil odbojovou skupinu, začali jsme tisknout protikomunistické letáky.*“⁵⁰⁸ Po odhalení skupiny byl v roce 1949 zatčen a odsouzen. „*To byl tuším třetí politický soud v Ostravě. Nás jako deset hlavních, tak jsme dostali po deseti*

⁵⁰⁵ Adam HRADÍLEK – Martin TICHÝ, *Osudová mise Moravcova kurýra*, s. 85. Miroslav Juppa zemřel v Německu v roce 2006.

⁵⁰⁶ Z dopisu Miroslava Dvořáčka Markétě Novak, Kanada, 18. 2. 1970. Archiv Markéty Dvoracek-Novak. Miroslav Dvořáček o svých zaměstnáních později napsal: „*14 let jsem seděl v kriminále, ½ roku dělal topiče, ½ roku číšníka u Fleků, pak jsem myl lidem autáky, rok jsem na Proseku s Tatrou a vejtráskou – hlína, beton [...]. pak skoro rok dělal pingla v pivnici v Hotelu Rudá hvězda a zbytek projedil s dodávkou s roburem u jednoty v Kostelci... Viděl jsem v Praze Rusáky a pak jsme v září odjeli...*“ Z dopisu Miroslava Dvořáčka Markétě Novak, Kanada, 29. 4. 1974. Archiv Markéty Dvoracek-Novak. Miroslav Dvořáček zemřel v Göteborgu v roce 2012.

⁵⁰⁷ Josef Hájek byl odsouzen k 18 letům vězení, propuštěn byl na amnestii v roce 1964. Po roce 1989 se angažoval v Konfederaci politických vězňů v Teplicích. Žil s Marcelou Fořtovou, bývalou ženou kolegy z akademie Vlastimila Fořta. Zemřel v roce 2007.

⁵⁰⁸ Rozhovor se Zdeňkem Štichem vedl Hynek Moravec, 14. 3. 2007. Ze sbírky POST BELLUM.

letech.⁵⁰⁹ Nejdříve vykonával trest v Plzni na Borech a později byl přemístěn k práci v uranových dolech na Jáchymovsko.⁵¹⁰

S deseti spoluvězni se 14. října 1951 z tábora č. 12 v Horním Slavkově, ze špatně hlídané šachty č. 14, neúspěšně pokusil o útěk.⁵¹¹ O pouhý den později byli téměř všichni vězni na útěku chyceni, ubiti k smrti nebo poblíž obce Stanovice zastřeleni.⁵¹² Dva vězni dostali za útěk trest smrti, Zdeněk Štich a Karel Kukul byli odsouzeni k dalším 25 letům vězení. „*Přelíčení se konalo v jáchymovském Hornickém domě od 19. do 21. března 1952. Auditorium tvořili výlučně esenbáci. Pro ty měl být odstrašujícím příkladem bývalý dozorce Karolík, který byl souzen s námi.*“⁵¹³ Trest byl Zdeňku Štichovi vyměřen i přesto, že následkem brutálního vyšetřování útěku na stanici StB v Klatovech zcela ochrnl a ztratil paměť. „*Podle zvuků týraných jsem poznal Zdeňka Šticha a Borise Volka. Táboráci žádali, abychom se při otevření kobky hlásili: "Pane starší, hlásí se jeden vrah a darebák." Pak došlo i na mě. Přerazili mi nosní přepážku. Ráno na apelplacu leželo pět mrtvol.*“⁵¹⁴ Případ jejich útěku se měl stát exemplárním příkladem pro ostatní vězně, neboť museli pochodovat kolem těl mrtvých spoluvězňů.

Po ukončení výslechu pobýval Zdeněk Štich v nemocnicích. „*Rodiče posílali dotazy na ministerstvo, že ode mne neměli dlouho žádnou zprávu, co prý se mnou je. Přišel jim pak dopis, ten mám někde ještě schovaný, že jsem vážně nemocen, že ležím v nemocnici na Borech, že nejsem schopen sám navázat písemný styk, a dostali povolení k návštěvě.*“⁵¹⁵ V červenci 1952 byl převezen z Ostrova na Bory

⁵⁰⁹ Tamtéž. Soud se konal ve dnech 26. - 28. 1. 1949 a v rámci činnosti této skupiny bylo souzeno celkem 15 osob. Rozsudek Státního soudu v Ostravě dostupný viz <http://www.pametnaroda.cz/witness/addition/id/246> [cit. 8. 7. 2010].

⁵¹⁰ Rozhovor se Zdeňkem Štichem vedl Hynek Moravec, 14. 3. 2007. Ze sbírky POST BELLUM.

⁵¹¹ Blíže k průběhu útěku jediné dochované svědectví Karla Kukala, zpracované v rámci cyklu České televize *Neznámí hrdinové*, dostupné viz <http://www.ceskatelevize.cz/porady/10204458965-neznami-hrdinove/209452801390010-neznami-hrdinove-pohnute-osudy/video/> [cit. 8. 7. 2014].

⁵¹² František ŠEDIVÝ, *Tragédie u Stanovic*, Zpravodaj Konfederace politických vězňů, 5/2001, s. 12-13.

⁵¹³ Karel KUKAL, *Útěk ze šachty č. 14*, Respekt 1991/32, s. 8.

⁵¹⁴ Tamtéž.

⁵¹⁵ *Krvavá pomsta za útěk z uranových dolů*, Hospodářské noviny, 16. 4. 2007. Dostupné viz http://ihned.cz/c4-10070930-20903870-000000_d-10070930-20903870-002000_d-10070930-20903870-002000_d-krvava-pomsta-za-utek-z-uranovych-dolu [cit. 15. 7. 2010].

a o rok později mu ze zdravotních důvodů přerušili výkon trestu a přeložili ho na nervovou kliniku v Plzni, odkud jej v červenci 1952 přemístili na nervové oddělení do Ostravy.⁵¹⁶ Informace o svém útěku se Zdeněk Štich dozvěděl až dodatečně od Karla Kukala v devadesátých letech 20. století.⁵¹⁷

8.6 Neoznámení trestného činu

Jaroslav Vobořil se do konfliktu s bezpečností dostal poté, co neoznámil úmysl svých kolegů odejít do exilu. Po červnovém slavnostním vyřazení nástupního ročníku 1945 dostali akademici krátkou dovolenou. Poté se Jaroslav Vobořil, stejně jako několik jeho kolegů z akademie, hlásil u 7. invazního pluku v Brně, kde jak vzpomínal, „*jsem se přeškoloval ze Spitfire na Messerschmitty a na naše Messerschmitty*“⁵¹⁸ Než stačil na novém typu letounu zakončit výcvik samostatným letem, byl spolu s kolegou akademikem Jánem Novákem⁵¹⁹ přemístěn do Valašského Meziříčí.⁵²⁰ Zde však již do letadla neusedl. „*V tom Valašském Meziříčí jsem zastával funkci štábního kapitána. Byl jsem velitelem pomocné letky. Byla první letka, která měla všechny ty kancelářské síly, druhá letka taky.*

⁵¹⁶ Karel KUKAL, *Deset křížů*, s. 89-91.

⁵¹⁷ Rozhovor se Zdeňkem Štichem vedl Hynek Moravec, 14. 3. 2007, též rozhovor s Karlem Kukalem vedl Hynek Moravec, 19. 1. 2006. Ze sbírky POST BELLUM. Karel Kukal byl propuštěn na amnestii v roce 1962, v roce 1968 emigroval do Švýcarska, kde žije dodnes. Případ jejich útěku byl později mnohokrát medializován jako příklad bezprecedentního trestání vězňů. Zdeněk Štich dostal ze zdravotních důvodů milost. Po mnoha letech léčení a rehabilitací se naučil znovu mluvit i chodit. Vyučil se hodinářem a pracoval v dílně jemné mechaniky v NH Ostrava. V roce 2001 obdržel od prezidenta republiky Václava Havla Medaili za hrdinství. Zemřel v roce 2013.

⁵¹⁸ Rozhovor s Jaroslavem Vobořilem vedený autorem, 13. 3. 2008. Česká modifikace letounu představovala výraznou změnu letových vlastností oproti německému originálu, proto přeškolení „*na naše Messerschmitty*“, pozn. autora.

⁵¹⁹ Bývalý akademik Ján Novák byl později z armády propuštěn také, jelikož odmítl vstoupit do KSČ. Nejdříve pracoval jako dělník a vykládal vagóny, později měl možnost vystudovat v Praze obor tělesná výchova v kombinaci lyžování-fotbal. V roce 1953 se stal redaktorem sportovního deníku *Šport*, kde zejména v zahraniční redakci pracoval téměř padesát let. Zemřel v Bratislavě v roce 2008. Blíže o jeho životě viz <http://www.sme.sk/c/4195453/zomrel-jan-novak.html> [cit. 1. 12. 2009].

⁵²⁰ Ve Valašském Meziříčí se nakonec sešli bývalí akademici nástupního ročníku 1945 František Bouček, Dušan Hubač, Ladislav Linda, Ján Novák, Josef Šanda, Jozef Ulrich, Jaroslav Vobořil a Antonín Zelenka. Všichni byli propuštěni z armády do konce roku 1948, František Bouček pak v roce 1951. S výjimkou Jaroslava Vobořila a Antonína Zelenky všichni zemřeli před zahájením výzkumu autora v roce 2008.

*Třetí letka byla... tam byl velitelem poručík Zelenka, to byl kolega můj a já jsem byl velitelem čtvrté letky.*⁵²¹

Na novém místě se zapsal ihned tím, že jako nejvýše postavený vedl vojenský kondukt městem (smuteční průvod, pozn. autora). Jak později vzpomínal, museli mu jeho mladší kolegové cestou radit, aby nezabloudil. Jakmile se na novém místě alespoň částečně usadil, přišel rozkaz, že má být propuštěn na dovolenou s čekáním. *„Kasárnami v Meziříčí hýbal nějaký desátník, předseda KSČ. [...] Doslechl jsem se, že jsme si s Novákem nejvíce ublížili tím, že při povinné tělovýchově hráli tenis, místo abychom kopali kanalizaci v objektu kasáren. Kopalo se v rámci akce: „Více práce republice, to je naše agitace.“ My jsme ale nebyli komunisté a neměli jsme žádný závazek, jen jsme provokovali a provozovali tělovýchovu.*⁵²² Na základě výzkumu autora této práce se později Jaroslav Vobořil dověděl, že návrh jeho propuštění do zálohy zazněl na poradě armádního poradního sboru v září 1948. Pravděpodobně se tak stalo v důsledku vyšetřování úletu poručíka Milana Hořavy z Českých Budějovic.⁵²³

Po propuštění ihned odjel za rodiči do Pardubic a začal si hledat zaměstnání. *„...a když jsem řekl, že mám Obchodní akademii no tak na to: „Jo, to bychom potřebovali.“ To všechno. Ale když jsem řekl, že jsem přišel z vojny, tak oni už tušili... „Tak přijďte za čtrnáct dní se zeptat.“ A už o mě nestáli. To bylo hrozný.*⁵²⁴ Na základě špatných zkušeností se proto rozhodl přijmout práci jako účetní a pokladní na Klínové boudě v Krkonoších. Protože se však obával možných finančních machinací nedůvěryhodného personálu, vrátil se raději do Pardubic, kde právě zahajovaly činnost Stavební závody.⁵²⁵

V den konání schůze ROH 14. března 1949 byl zatčen. *„...byla schůze ROH a já, protože jsem byl jako voják a vojáci nebyli v ROH, tak jsem řekl: „Já nejsem*

⁵²¹ Rozhovor s Jaroslavem Vobořilem vedený autorem, 13. 3. 2008.

⁵²² Zdeněk TĚŠÍNSKÝ, *Zapomenutí muži 1948–1989*, Praha 1997, s. 118.

⁵²³ ABS, f. 302, sign. 302-290-1. Poručík Milan Hořava byl spolužák Jaroslava Vobořila z nástupního ročníku 1945.

⁵²⁴ Rozhovor s Jaroslavem Vobořilem vedený autorem, 13. 3. 2008.

⁵²⁵ Paměti Jaroslava Vobořila, v držení autora.

v ROH, já tam na tu schůzi nepůjdu.“ No, a to byla chyba, protože přišel jsem domů a doma rodiče stáli u zdi a hlídali je tam nějaký civilové. Bylo jich tam asi šest. A hned na mě, jestli mám zbraň. A já říkám: „Jakou zbraň?“ Já říkám: „Mám vzduchovku.“ No, a on říkal: „No nedělejte si srandu.“ Tak mě prořacovali a odvezli mě do tehdejších jezdeckých kasáren v Pardubicích.“⁵²⁶ Odtud byl odvezen do Prahy a vyslýchán na tzv. Domečku. „Druhý den byl výslech. Dovedli mě do velké kanceláře, kde byl asi padesátiletý chlap v civilu... Všichni ostatní odešli za dveře... „Tak, jak to bylo.“ Začal. Opravdu jsem nevěděl, o co by vlastně mělo jít. „Nato máme prostředek, aby sis vzpomněl...“ Šel ke stolu a vytáhl pendrek. Ale červený.... Ten oproti mně dědek si stoupl k mému boku a shora dolů mě začal tlouct do zadnice. Pěkně pomalu, ale důkladně.... Měl jsem chuť vyskočit oknem na náměstí....“⁵²⁷

Když vyšetřovatel zmínil jméno poručíka Václava Vondrovic, kolegy z akademie, dovítí se Jaroslav Vobořil, co vyšetřovatel sleduje. Někdy před Vánoci 1948 zastihl por. Vondrovic Jaroslava Vobořila v Pardubicích při odchodu na schůzku do města. Stačil mu v rychlosti říci, že se „něco chystá“, ale sám nevěděl, o co se jedná. Při výslechu se pak vyšetřovatelé pokoušeli pomocí dopisů od jiného kolegy, poručíka Antonína Zelenky, najít další možnou spojitost s protistátní činností. Víc však Jaroslav Vobořil nevěděl a při výsleších nepřiznal. Vojenský senát Státního soudu mu proto za neoznámení trestného činu vyměřil 15 měsíců těžkého žaláře. Vězněn byl na Pankráci, ve věznicí Plzeň-Bory, v Ústředním táboře Vykmánov, v táboře Mariánská a táboře Bratrství.⁵²⁸ Poté, co byl z tábora Bratrství propuštěn, ho příslušník SNB okamžitě převedl do obecního vězení v Jáchymově, odkud byl přemístěn na dalších 12 měsíců do TNP.⁵²⁹ Snaha vyšetřovatelů spojit

⁵²⁶ Rozhovor s Jaroslavem Vobořilem vedený autorem, 13. 3. 2008.

⁵²⁷ Paměti Jaroslava Vobořila, v držení autora.

⁵²⁸ Paměti Jaroslava Vobořila, v držení autora. V době pobytu v táboře nucené práce Barbora na Jáchymovsku se setkal s kolegou z akademie z nástupního ročníku 1946 Mikulášem Moldaučkem. Ten si zde odpykával trest za neúspěšný pokus o přechod hranice. Po ukončení trestu pracoval v jáchymovských dolech nejdříve jako horník a později jako mistr. V době události srpna 1968 byl na dovolené v Jugoslávii, odkud se již do Československa nevrátil. Jeho novým domovem se stala Austrálie, kde žil až do své smrti v roce 2008. Soukromý archiv Václava Chadima.

⁵²⁹ Tamtéž. Po svém propuštění pracoval Jaroslav Vobořil až do penze v dělnických profesích. Svě vzdělání si jako absolvent LVA a maturant obchodní akademie rozšířil po propuštění z vězení ještě o výuční list, aby se mohl lépe uplatnit. Žil až do své smrti v roce 2014 v Pardubicích. Václav Vondrovic zemřel v roce 1997 a jeho další osudy nejsou autorovi známy.

případ Jaroslava Vobořila s kolegou z akademie Antonínem Zelenkou měla své důvody.

Poručík Antonín Zelenka byl totiž 9. dubna 1949 zatčen a vyšetřován za organizování skupiny, jež připravovala protistátní letáky a měla v úmyslu se spojit se zahraniční rozvědkou.⁵³⁰ Činnost skupiny byla vyzrazena díky horlivosti jednoho z jejích členů, kterého bezpečnost zadržela při přecházení hranic. Na rozdíl od jiných akademiků byl Antonín Zelenka nejdříve internován v Masarykových kasárnách v Brně a nikoli v Praze. Zde byl vyslýchán na vyšetřovně OBZ. Po skončení první vlny výsledků jej převezli na Špilberk. Jak později vzpomínal, chycený člen toho prozradil tolik, že vyšetřovatelům bylo vše známo ještě před zahájením jeho výslechu, a tudíž nemělo příliš smysl zapírat. „*Vyzradil mě, moji skupinu, no prostě hrůza. Udavač.*“⁵³¹ Antonínu Zelenkovi tak hrozilo obvinění za velezradu a špionáž. Během cest z výslechu však měl díky chybě vyšetřovatelů možnost se s udavačem skupiny domluvit a upravit své výpovědi tak, aby se z velké části obvinění vymanil. „*Možná se v něm hnulo svědomí, nebo nevím, co se stalo. Tak jsme se domluvili, že určitou věc, hlavně co se týče špionáže, budu popírat.*“⁵³² Jelikož se další činnosti nepodařilo u soudu prokázat, byl Antonín Zelenka odsouzen za sdrůžování proti republice k 8 letům vězení.⁵³³

⁵³⁰ Rozhovor s Antonínem Zelenkou vedený autorem, 13. 6. 2014. Přípravu této činnosti Antonín Zelenka autorovi práce při rozhovoru skutečně potvrdil.

⁵³¹ Tamtéž.

⁵³² Rozhovor s Antonínem Zelenkou vedený autorem, 13. 6. 2014.

⁵³³ Ve vězení strávil Antonín Zelenka celkem 5 let. Propuštěn byl po amnestii v roce 1954. Poté se nejdříve neúspěšně pokoušel najít práci v Brně a okolí. Po krátkém zaměstnání v Brně se mu díky příbuzným podařilo najít práci v Opavě, kde žije dodnes. V různých administrativních pozicích pracoval až do penze. Je předsedou opavské pobočky Konfederace politických vězňů a věnuje se osvětové činnosti na školách v rámci projektu *Příběhy bezpráví* společnosti Člověk v tísni.

8.7 Bez obvinění

Kruté výslechy v *Domečku* zažilo také několik akademiků, kteří se žádné trestné činnosti podle tehdy platných zákonů nedopustili. V roce 1951 byli na základě udání svých spolužáků obviněni akademici z nástupního ročníku 1948 z pokusu o úlet.⁵³⁴ Následné vyšetřování později popsal akademik Zdeněk Chaloupka. V Pardubicích ho 31. ledna 1951 vyzval důstojník OBZ, aby ho doprovodil do Prahy, kde má něco dosvědčit Josefu Hvězdovi z jejich ročníku. Původně zamýšlený pohovor se náhle změnil v krutý výslech, který trval několik dní. „*Třetí den jsem byl psychicky úplně zlomen. Zmrzlý, nevyspalý, nervy úplně obnaženy. „Doktor“ mi poradil, abych podepsal, že jsem chtěl uletět. Když nepodepíše, neručí mi za můj život. Když podepíše, že se zaručí, že mohu dostat pouze několik let.*“⁵³⁵ Zdeněk Chaloupka nakonec na druhý den podepsal vše, co mu předložili. Poté jej přeložili do smíchovských kasáren, kde ho donutili tyto protokoly znovu potvrdit. Nakonec jej odvezli zpět na Hradčany, do věznice kolem obávaného *Domečku*, kde strávil další čtyři měsíce. Zde také uviděl své kolegy z ročníku, kteří se měli podílet na přípravě úletu.⁵³⁶ Nakonec je převezli do věznice v Kutné Hoře a tam se po několika dalších výsleších o dva měsíce později dozvěděli, že vše byl omyl. „*Velitel nás nechal nastoupit a pronesl k nám řeč, jejíž smysl byl následující: Zjistilo se, že jste byli vzati do vazby na základě pouhého podezření. Vyšetřování prokázalo, že jste naprosto nevinní. Tímto okamžikem jste svobodní a jste nadále příslušníky LVA.*“⁵³⁷

Zpět k LVA byli skutečně odesláni, ale ihned byli přemístěni k útvarům PTP, k nimž byli převeleni v době vyšetřovací vazby. Generál Hanuš původně oznámený rozkaz, jímž by potvrzoval jejich setrvání u LVA, nikdy nevydal. U různých útvarů PTP se nacházeli jejich kolegové, kteří sice vyšetřováním neprošli, ale z důvodu

⁵³⁴ Rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014.

⁵³⁵ Zdeněk TĚŠÍNSKÝ, *Zapomenutí muži*, s. 127.

⁵³⁶ Tamtéž. Se Zdeňkem Chaloupkou byli vyšetřováni Jaroslav Hosnědl, Zbyšek Krňanský, Karel Fencel, Jozef Lopata, Jaroslav Žáček a Josef Hvězda. Celkem bylo v této akci perzekvováno 14 akademiků nástupního ročníku 1948.

⁵³⁷ Zdeněk TĚŠÍNSKÝ, *Zapomenutí muži*, s. 130.

podezření byli z LVA vyloučeni. „Pustili nás většinu po těch třinácti měsících. Asi tři nebo čtyři tam ještě zůstali asi půl roku a pak jsme teda všichni sešli v civilu nakonec, ale já když jsem přišel domů, tak jsem vůbec netušil, co budu smět dělat. Jaký papíry, jaký ohodnocení a co všechno s člověkem bude.“⁵³⁸

Uvedené případy soudní i mimosoudní perzekuce akademiků jsou pouze jedním z mnoha případů represí tehdejšího bezpečnostního aparátu. Žádnému z postižených akademiků se již nepodařilo navázat na slibně se rozvíjející vojenskou dráhu a po vykonání trestu se až na výjimky uplatnili pouze v dělnických profesích. Akademikům z nástupního ročníku 1948, kteří nakonec nebyli soudně trestáni, byla v rámci rehabilitační vlny v roce 1968 přiznána hodnost kapitánů ve výslužbě. Všichni akademici uvedení v této kapitole pak byli rehabilitováni po roce 1990.⁵³⁹

⁵³⁸ Rozhovor s Přemyslem Jančíkem vedený autorem, 3. 4. 2008.

⁵³⁹ V roce 1992 se případ nepodařeného úletu z Chocně dostal až před Nejvyšší soud ČSFR, neboť v rámci vlastní rehabilitace byl účastníkům ponechán trest za pokus o loupež letadla.

9. Akademici jako piloti z povolání

9.1 Noví poručíci z LVA

Noví poručíci letectva neměli snadnou situaci. Do služby u letectva nastupovali v okamžiku, kdy personální čistky nebyly ještě zdaleka u konce a československé letectvo současně procházelo zásadní reorganizací spojenou s přezbrojováním. Velitelství letectva předpokládalo nejen úplné doplnění stávajících útvarů, ale také výstavbu útvarů nových, které měli personálně zabezpečit jak poručíci vzeší z LVA (na velitelských funkcích), tak absolventi Leteckého učiliště v Prostějově.⁵⁴⁰ Jmenovaní poručíci letectva byli přemístěni k novým jednotkám. Jako první doplnil početní stav důstojníků letectva nástupní ročník 1945. Z celkově vyřazených a jmenovaných 93 poručíků jich ale 16 bylo propuštěno ještě do konce roku 1948.⁵⁴¹

Po rozsáhlých čistkách v letectvu bylo nutné především zabezpečit pokračování výcviku dalších pilotů, a proto byli někteří poručíci z LVA ponecháni přímo u své letecké *Alma Mater*.⁵⁴² Většina z nich sloužila v pardubické pobočce LVA ve funkcích učitelů létání. Zde je také zastihla zásadní obměna letecké techniky – původní letouny Spitfire byly z důvodu prodeje do Izraele nahrazovány stroji Messerschmitt v obávané československé modifikaci.⁵⁴³ „*Messerschmitt byla*

⁵⁴⁰ Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo*, s. 181.

⁵⁴¹ Do konce roku 1948 byli propuštěni nejdříve na dovolenou s čekáním a později do zálohy poručíci Dekan, Dohnal, Holý, Hubač, Jelínek, Kilies, Kubát, Linda, Novák, Pumpřla, Šanda, Ulrich, Vobořil, Vondrovic, Zelenka a Zeman, z nichž 3 odešli do exilu a 4 byli souzeni v politicky motivovaných procesech. Blíže viz kapitoly č. 7 a 8 této práce.

⁵⁴² VÚA-VHA, *Osobní věstník MNO*, roč. 1948, č. 37. U LVA zůstali sloužit poručíci Weber, Grznár, Božík, Duchoň, Sas, Praus, Bláha, Štefánek Jozef a Luska. Miroslav Weber (Vojnar) nahradil ve výuce meteorologie a navigace škt. Jaromíra Daňka, který odešel do exilu.

⁵⁴³ Libor REŽŇÁK, *Stříbrný tryskáč MiG-15. Proudové začátky čs. letectva 1950-1957*, Cheb 2012, s. 18. Letoun AVIA S-199 se stal v poválečném období osudný nejméně 53 pilotům. Po válce byl tento typ letounu v ČSR upraven. Drak letounu byl z nedostatku původních motorů Daimler-Benz DB 605 osazován v továrně Avia motorem Jumo 211, původně určeným do bombardéru. Spolu s ním byl změněn i tvar vrtule. Výsledkem těchto změn byl menší výkon a zhoršený gyroskopický efekt při startu, čímž letoun tzv. „utekl“ (náhle změnil směr při zvednutí na dvě kola). Méně zkušení piloti tento efekt neuměli zvládnout, což často končilo vážnou nehodou. Díky těmto vlastnostem získal stroj přezdívku „Mezek“.

*potvora mašina. Nás, co přeškolovali, sami to moc neuměli. Já jsem šel hned po vyřazení jako učitel létání na Messerschmitttech a vůbec jsem je nelítal. Oni všichni to neuměli a špatně nám radili.*⁵⁴⁴ Mezi tehdy přeškolenými byl později také gen. František Rypl, velitel akademie.⁵⁴⁵ V té době funkci velitele výcvikové letky v Pardubicích zastával mjr. Zdeněk Škarvada, který byl však ve své funkci záhy nahrazen.⁵⁴⁶

Po absolvování přeškolení noví poručíci sami vyučovali své mladší kolegy z akademie. Ostatní kolegové byli rozmístěni dle potřeb letectva k dalším jednotkám. *„Jak jsme byli vyřazení, do Plzně, do Brna, do Budějovic.*⁵⁴⁷ Počátkem roku 1949 někteří noví poručíci absolvovali další kurz ve Škole pro učitele létání v Olomouci v tzv. ŠPULu. Ačkoli hodnostmi, výcvikem a znalostmi často své instruktory předčili, bylo toto školení nezbytné k tomu, aby mohli vyučovat elementární výcvik nových pilotů. *„Já jsem si myslel, abych měl rozšířenou pravomoc.... Myslím si, že to byla blbost, ale najednou mě šoupli na elementárku.*⁵⁴⁸

K nově se formujícímu leteckému pluku do Českých Budějovic pak byli převeleni poručíci letectva Horymír Boček, Pravoslav Kalický, Ludovít Solár, Ján Miklošík, Dušan Ollík, Anton Murgaš, Anton Zelenaj, Ján Foraj, Václav Janoušek, Miloš Hradecký, Jan Červený, Bořivoj Válek, Miloš Hrbek, Miloslav Kacl, František Krist, Stanislav Odložilík, Bohuslav Holý, Josef Kilies, Zdeněk Stanislav, Milan Hořava, Anton Šoška, Jaroslav Barborka a Štefan Jaduť.⁵⁴⁹ Dva noví poručíci byli převeleni do Výzkumného a zkušebního leteckého ústavu,⁵⁵⁰ kde je posléze doplnili další piloti z LVA. Pod záštitou VZLÚ, která měla zkušenosti s letouny

⁵⁴⁴ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

⁵⁴⁵ Rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014. Jiří Bláha přeškoloval gen. Rypla osobně.

⁵⁴⁶ Josef HAVEL, *Nikdy se nevzdávat*, s. 238-241.

⁵⁴⁷ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

⁵⁴⁸ Tamtéž.

⁵⁴⁹ VÚA-VHA, *Osobní věstník MNO*, roč. 1948, č. 37. Srovnej chybně uvedená jména viz Miroslav IRRÁ, *České Budějovice a československé vojenské letectvo*, s. 128.

⁵⁵⁰ Rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014. Jednalo se o poručíky Jozef Kúkela a Ondreje Kostika. Oba jmenovaní dosáhli v československém letectvu významných postů. Do LVA navíc nastoupili s vojenskými zkušenostmi ze SSSR.

S-92,⁵⁵¹ vznikala nová výcviková Letka tryskových letounů v Žatci. Jejím novým velitelem se stal právě Ondřej Kostík, nyní již v hodnosti nadporučíka.⁵⁵²

Vůbec prvním turnusem výcviku v této nové letce prošli především absolventi LVA, a to poručíci letectva Jiří Bláha, Miloš Hradecký, Josef Jurášek, Ľudevít Solár a Jiří Šutt. „*Měl jsem to štěstí, že jsem byl vybrán v roce 1949 jako jeden z prvních, abych se zúčastnil přeškolení na tento typ. Kurz byl svěřen zkušebnímu šéfpilotovi výzkumného ústavu.[...] Po prvním kurzu následovaly další, zatímco my, staří mazáci z prvního kurzu, jsme byli jen čas od času zvaní na tak zvanou existenci, to znamená k udržovacím letům.*“⁵⁵³ Druhý kurz poté z bývalých frekventantů LVA absolvovali npor. let. Jozef Kúkel a poručíci let. Vladimír Borský (dříve Benrhard), Vladimír Pižl a Jan Sas.

Poté, co byla tato letka v roce 1950 přemístěna na novou betonovou dráhu do Kbel, byli z bývalých frekventantů LVA přeškoleni ještě poručíci letectva Zdeněk Kamenický, František Krist, Jaroslav Vítek, Štefan Jaduť a z nástupního ročníku 1946 už také noví poručíci Soběslav Bílek a Josef Mošna.⁵⁵⁴

Toto přeškolení souviselo s očekávaným příchodem nových typů proudových letadel ze Sovětského svazu, jejichž zařazení do výzbroje bylo nezbytné. Na neustálé narušování západních hranic americkými letouny nemohly naše vzdušné síly se stávající technikou adekvátně reagovat.⁵⁵⁵

⁵⁵¹ Letoun Avia S-92 byl československou modifikací proudového letounu Messerschmitt Me262. Blíže k jeho zavádění do služeb československého letectva v předmětném období viz Miroslav IRRÁ, *Avia S/CS-92 - Me 262 v Československém letectvu*, Bučovice 2014.

⁵⁵² Stanislav VYSTAVĚL, *Říkali mu Korea (podruhé). O lidech a letadlech z letiště ŽATEC v období 1946 až 1994*, Cheb 2011, s. 25.

⁵⁵³ Ze vzpomínek akademika Josefa Juráška. Josef JURÁŠEK, *Není pilot jako pilot*, s. 81-85.

⁵⁵⁴ Stanislav VYSTAVĚL, *Říkali mu Korea*, s. 25. Jako učitelé létání zůstali poručíci Bláha, Duchoň a Solár. Později dále působili u VZLÚ (Výzkumný a zkušební letecký ústav). Rudolf Duchoň zahynul 30. 4. 1971 při zkušebním letu letounu MiG-15UTI. O jeho úmrtí se v Libanonu dozvěděl jeho přítel, bývalý akademik Ladislav Strnad sloužící u ČSA. Po návratu do Prahy zařizoval jeho pohřeb. Z rozhovoru s Ladislavem Strnadem vedeného autorem, 22. 11. 2014.

⁵⁵⁵ Libor REŽŇÁK, *Stříbrný tryskáč MiG-15*, s. 19-29. První adekvátní technikou, alespoň co se týká letové rychlosti, byl až proudový letoun JAK-23, u nás označovaný jako S-101. Do té doby využívali naši piloti vedle Messerschmittů vrtulový letoun B-33 (sovětský IL-10 Šturmovik). Tento nástupce IL-2 byl již v době své licenční výroby u nás technicky zastaralý.

V souvislosti s nástupem do vojenské služby se tomuto ročníku nevyhnuly ani tragédie. Jako první zahynul již 2. prosince 1949 por. Miloš Hrbek na obávaném stroji S-199.⁵⁵⁶ V lednu 1950 došlo k další letecké nehodě, při níž zemřel absolvent LVA. Byl jím por. Jaroslav Procházka a nehoda se stala v Chocni, při zalétávání letounu K-65.⁵⁵⁷ O půl roku později a na stejném typu letounu zahynul 28. října 1950 poručík Jaroslav Man, sloužící u letecké hlídky Košice.⁵⁵⁸ Z 93 jmenovaných poručíků prvního poválečného ročníku LVA jich během letecké služby zahynulo celkem 10.⁵⁵⁹

Od června 1949 začali tento již značně prořídlý první ročník LVA doplňovat jejich o rok mladší kolegové z nástupního ročníku 1946.⁵⁶⁰ O doplnění ale v tomto případě nemohla být příliš řeč, neboť jejich řady byly oslabeny v důsledku politických čistek. Z celkem 93 frekventantů, kteří nastoupili do výcviku, jich bylo v hodnosti poručíků vyřazeno pouze 36,⁵⁶¹ což nestačilo ani k pokrytí úbytku pilotů z ročníku předchozího. O několik měsíců později byli navíc první z nich ze služby propuštěni.⁵⁶²

⁵⁵⁶ Soukromý archiv Václava Chadima. Blíže k nehodám na tomto typu letounu viz Miroslav IRRÁ, *S-199 v čs. vojenském letectvu I. díl*, Nevojice 2010.

⁵⁵⁷ Libor REŽŇÁK, *Stříbrný tryskáč MiG-15*, s. 11.

⁵⁵⁸ Tamtéž, s. 15. Noví piloti se mohli uplatnit také v Bezpečnostním letectvu (nástupce Četnických leteckých hlídek), které spadalo pod Sbor národní bezpečnosti. Existovalo však pouze do roku 1950. Poté jeho úkol spočívající v ochraně vzdušného prostoru přešel plně pod armádní letectvo.

⁵⁵⁹ Soukromý archiv Václava Chadima. Též <http://www.pomnikyletcu.cz/clanky/pomniky-letcu/ceska-republika/ceskoslovenske-letectvo/ceskoslovenske-letectvo-1945---1992/> [cit. 12. 2. 2014]. Mezi poválečnými oběťmi byli bývalí akademici Božík, Červený, Fratrič, Hrbek, Man, Miklošík, Murgaš, Procházka, Šoška a Štefánek Milan. Po ukončení činné služby zahynuli bývalí absolventi LVA Boček (Brettschneider), Duchoň a Zelenaj.

⁵⁶⁰ V průběhu roku 1949 již bylo celkem 19 nových poručíků z tohoto ročníku přeloženo mimo službu nebo odešlo do exilu.

⁵⁶¹ VÚA-VSA, f. 243, k. č. 1-3, Hlavní protokoly o prospěchu. Údaje nutno srovnat s Osobním věstníkem MNO viz obrazová příloha č. 14.

⁵⁶² Z dopisu akademika Miroslava Brychcína autorovi, Kdyně, 29. 9. 2010, též soukromý archiv Václava Chadima. V roce 1950 byli zatčeni Miroslav Bryhcín a Miloš Liška a spolu s několika dalšími důstojníky letectva souzeni pro velezradu za údajné organizování protistátní vojenské skupiny. V roce 1951 byli z armády propuštěni Luboš Bagara, Břetislav Čepelík, Jaromír Šmejkal a Jiří Váňa.

OSOBNÍ VĚSTNÍK

MINISTERSTVA NÁRODNÍ OBRANY

Ročník 1949

Vydáno dne 1. června 1949

Číslo 43

Jmenováni byli:**— poručíky leteckých**

a důstojníky od 1. června 1949:

při současném propůjčení služebních míst B. pilotové stupnice ve služební kategorii důstojníků absolventů vojenské akademie

vzhledem k usazení vlády republiky Československé ze dne 17. května 1949 o přemínění československé doby podle § 99, odst. 1b PZ:

Vojenská letecká akademie:

Suspek Ondřej, 4649, por. čis. 2,
Augustin Viktor, 4699, por. čis. 11,
Sřítek Jan, 4699, por. čis. 12,
Dražko Jan, 4681, por. čis. 13,
Pálček Valentin, 4641, por. čis. 15;

při současném ustanovení četníků na služební místa ve služební kategorii důstojníků absolventů vojenské akademie:

Vojenská letecká akademie:

Marešková Věra, 4641, por. čis. 1,
Kopanec Václav, LVA, por. čis. 3,
Zboril Josef, LVA, por. čis. 4,
Čepelík Brislav, 5448, por. čis. 5,
Koc Zdeněk, 4699, por. čis. 6,

Begara Lubomír, 8940, por. čis. 7,
Málek Jiří, 5446, por. čis. 8,
Blásek Soběslav, 4641, por. čis. 9,
Brazypal Svatopluk, 5287, por. čis. 10,
Vítezný Jiří, 5448, por. čis. 14,
Burdá Petr, 2287, por. čis. 16,
Váňa Jiří, 5446, por. čis. 17,
Suchý František, 5448, por. čis. 18,
Brychala Miroslav, 8940, por. čis. 19,
Molná Josef, LVA, por. čis. 20,
Vlk Alois, 4640, por. čis. 21,
Kňhava Vítězslav, 2287, por. čis. 22,
Janáček František, 4631, por. čis. 23,
Pátrý Jiří, 8949, por. čis. 24,
Píseň Josef, 5446, por. čis. 25,
Voženík Zdeněk, 4641, por. čis. 26,
Ostáhal Karel, 2287, por. čis. 27,
Šmejkal Jaromír, 5446, por. čis. 28,
Brazobaný Jaroslav, LVA, por. čis. 29,
Brych Zdeněk, 4640, por. čis. 30,
Skládavý Adolf, 4649, por. čis. 31,
Bloudek Štěpán, 5448, por. čis. 32,
Mýška Jiří, 5448, por. čis. 33,
Pavlíček Ladoslav, 4699, por. čis. 34,
Sládek Jiří, 4699, por. čis. 35,
Líšek Milouš, 8949, por. čis. 36,
CJ. 11 200-X/1, oddě. z 30.6.1949

Arm. gen. **LUDVÍK SVOBODA** v. r.,
ministr národní obrany

Obrázek 14: Poručíci nástupního ročníku 1946 jmenováni k 1. 6. 1949 (VHA-VÚA).

Na ukončení akademie a nástup do služby později vzpomínal Břetislav Čepelík. „Po neslavném vyřazení byli všichni noví poručíci hned odesláni do nepřijemného kurzu v Komorním Hrádku na Sázavě. Tamní pobyt byl pro většinu nových poručíků bez nadsázky utrpením. Na rozdíl od pobytu v LVA nebylo zapotřebí se cokoli učít, ale za to byli všichni účastníci vystaveni stupidnímu působení nechutných „přednášek“ osvětářů a různých exponentů režimu. Stěží lze říci, zda tato ohlupování vůbec někdo vnímal, ale bylo nutné je přetrpět v zájmu momentálního setrvání ve stavu vojenského letectva.“⁵⁶³

Obdobná situace by se pravděpodobně opakovala také v případě nástupního ročníku 1947, který byl politickými čistkami zasažen nejvíce. Velitelství letectva však v roce 1949 přistoupilo k doplnění tohoto ročníku o téměř 80 rotných a rotmistrů (nejčastěji se jednalo o absolventy leteckých učilišť a škol důstojnického dorostu). Tím se celkový počet slavnostně vyřazených poručíků k 1. červnu 1950 zvýšil na 110.⁵⁶⁴ Většina z těchto nových poručíků nikdy neabsolvovala celý tříletý výcvik v LVA. „Horší to bylo s jejich odborností, vycházející z jejich předchozího základního i vojenského vzdělání. (...) Rozdílu v kvalitě obou skupin mělo být zabráněno jejich vzájemným odloučením v prostorách akademie. Obě skupiny se objevily společně až při závěrečném vyřazení.“⁵⁶⁵ Z těch, kteří nastoupili výcvik v roce 1947, byli další 4 v průběhu padesátých let z armády propuštěni.⁵⁶⁶

Nástupní ročník 1948, s výjimkou 14 podezřelých pro pokus o úlet, dokončil akademii v roce 1951 v plném počtu. Stalo se tak ve stejnou dobu, kdy byl vyřazen i poslední, zkrácený ročník LVA 1949. Přibližně na přelomu let 1949 a 1950 také končí společný kariérní vývoj prvních absolventů LVA. Jejich další

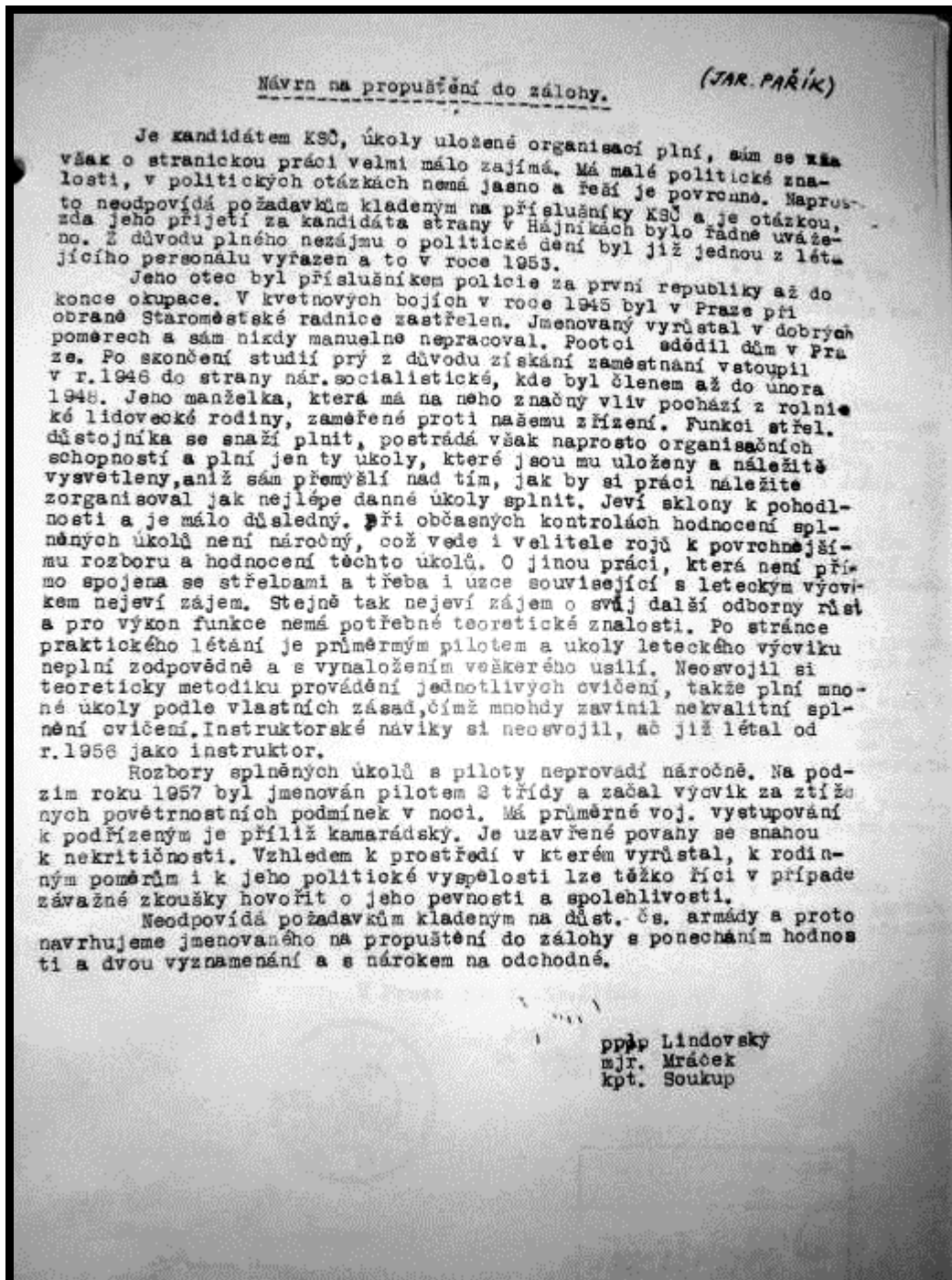
⁵⁶³ Břetislav ČEPELÍK, *Smeteni z výšin*, s. 117-118.

⁵⁶⁴ VÚA-VSA, f. 243, k. č. 1-3, Hlavní protokoly o prospěchu. Údaje nutno srovnat s Osobním věstníkem MNO, roč. 1950, č. 34.

⁵⁶⁵ Břetislav ČEPELÍK, *Smeteni z výšin*, s. 117.

⁵⁶⁶ Soukromý archiv Václava Chadima. Jednalo se o Zdeňka Čermáka, Jozefa Ivora, Bohuslava Martinů a Jaroslava Paříka. Jozef Ivor byl později souzen a trest vykonával v jáchymovských dolech. O jeho dalších osudech není autorovi, ani okruhu pamětníků z řad frekventantů LVA, nic známo.

osudy se vyvíjely zcela odlišně a rozhodovalo o nich mnoho faktorů. Některé z nich budou nastíněny v další části této kapitoly.

Obrázek 15: Návrh na propuštění Jaroslava Paříka do zálohy je příkladem další formy propuštění z armády ve druhé polovině padesátých let, 1958 (archiv V. A. Chadima).

9.2 Zkušební pilot a akrobat

Bývalý akademik Jiří Bláha z prvního poválečného ročníku LVA, představuje excelentního pilota, jehož pobyty v zahraničí byly často v hledáčku bezpečnosti. Patřil ke světové špičce v letecké akrobacii po druhé světové válce. „*Já jsem šel do akademie pro lítání. Potom za pár roků mi došlo, že tam šlo i hodně lidí za kariérou.*“⁵⁶⁷ Po ukončení akademie absolvoval na podzim 1949 v Žatci přezkoušení na proudové letouny a poté již jako zkušební pilot VZLÚ působil jako instruktor na Me-262. „*Já jsem se dostal do VZLÚ po přeškolení na Me262 v Žatci 1949, původně jsem tam měl jít hned po skončení LVA za odměnu, že jsem skončil leteckou část LVA jako první, ale šli tam tehdy válečníci z východu Kostík a pozdější generál Kúkel. Proč, to jsem se nikdy nedozvěděl.*“⁵⁶⁸ Poté, co se v roce 1954 VZLÚ rozdělil na civilní a vojenskou část, zde zůstal jako civilní zkušební pilot.

Ještě roku 1954 ho vyslali s letadly Z226 a Ae45 do Indonésie.⁵⁶⁹ Ve volném čase se věnoval letecké akrobacii, získal dva tituly mistra republiky a slavil také mezinárodní úspěchy. V roce 1956 získal druhé místo na mezinárodním poháru v Coventry a v roce 1961 zde Lockheed Trophy vyhrál.⁵⁷⁰ Během návratu se dvakrát přesvědčil o všudypřítomných bezpečnostních složkách. S mezipřistáními naplánovanými v Holandsku a Německu přiletěl navečer do Karlových Varů, kde jej StB držela až do odletu druhý den, dokud se průběh jeho cesty nevysvětlil. Během přistání v Praze na Ruzyni zamával dceři z otevřené kabiny. „*Po přistání hned dva obezřetáči.*“⁵⁷¹ *Pane Bláha, s nikým nemluvte, my se Vás něco.... My jsme viděli, že jste z letadla vyhodil nějakou zbraň.*

⁵⁶⁷ Rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014. Později měl s kolegou Kostíkem dvakrát nepříjemnou osobní zkušenost.

⁵⁶⁸ Z korespondence autora s Jiřím Bláhou.

⁵⁶⁹ Jednalo se o letouny Zlín Z-226 a Aero Ae45. Oba se vyráběly v Československu.

⁵⁷⁰ *RAF King's Cup Winner: Czech Wins Lockheed Trophy* dostupné viz <http://www.gonzoaviation.com/clanok/ktere-sestavy-byly-v-coventry-nejuspesnejsi> Úspěchy akrobatů popsány též na <http://vztlak.net/Profily-a-testy/Historie-Retro/1945-1989-letecka-tradice-pokracuje> [cit. 8. 5. 2014].

⁵⁷¹ Pracovníci Obranného zpravodajství – 5. oddělení MNO.

*Něco jste vyhodil z letadla, spadlo to do Šárky a my jsme viděli, že na místo odhozu mířil někdo s motorkou.*⁵⁷² Následoval téměř dvouhodinový výslech, který se týkal jeho pobytu za hranicemi. Později Jiří Bláha zjistil, že mu otevřenou kabinou vylétla rukavice, které si všimli náhodní svědci.

Jiří Bláha se také velmi brzy přesvědčil, že jeho úspěchy v zahraničí nejsou všemi kolegy vnímány pozitivně. Ačkoli patřil mezi nejlepší piloty VZLÚ, nemohl po návratu z aerosalonu v roce 1959 létat do zahraničí. Díky dobrým vztahům s vedoucím kádrového oddělení se mu podařilo zjistit, že jej udal bývalý kolega z akademie Ondřej Kostík, který se aerosalonu rovněž účastnil, že se zde setkal s bývalými čs. piloty v exilu. Tento zákaz se brzy podařilo zrušit.⁵⁷³

Práce pro VZLÚ patřila k nejzajímavějšímu období jeho leteckého života. O leteckých kvalitách svědčí mnoho zalétávaných prototypů letadel, z nichž mnohé licenčně vyráběné v Československu vzlétly ve VZLÚ zcela poprvé.⁵⁷⁴ V tomto období měl mnohokrát možnost letět do zahraničí a předvádět tam nové kusy prodaných letadel. Jelikož se v Československu začaly vyrábět licenční kusy osvědčené sovětské techniky a vývoj již nebyl prioritní, odešel v roce 1961 ke Státní letecké správě. Nová práce ho však nenaplnovala. Z tohoto důvodu odešel v roce 1962 k ČSA, avšak i nadále pro Omnipol realizoval předváděcí a propagační lety po celém světě.⁵⁷⁵

⁵⁷² Rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014.

⁵⁷³ Tamtéž. Znovu se s Ondřejem Kostíkem setkal až v ČSA. V roce 1993 se při setkání bývalých akademiků dozvěděl od kolegy Andreje Pončiče (exulant z roku 1949 viz kapitola 7 této práce), že Ondřej Kostík byl dvojím agentem. Překlady pro CIA pro něj zajišťoval právě Andrej Pončič, který žil v New Yorku. Informace získával Ondřej Kostík díky blízké známosti se synem prezidenta Antonína Novotného.

⁵⁷⁴ Ladislav VYMĚTAL - Jožka ŠPELINA, *85 let ve službách letectví 1922-2007*, Praha 2007. Jiří Bláha letěl s prvním kusem u nás licenčně vyráběného Avia B-33 (Il-10), s S-102 (MiG-15), s Antonovem An-2 a dalšími a také s prototypy vrtulníků HC-2 a HC-102. Z důvodu jeho odchodu v roce 1968 bylo v publikacích o vývoji letadel u nás jeho jméno do roku 1989 vyškrtáno.

⁵⁷⁵ Rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014. Do ČSA ho přijali, ačkoli byl označován za kádrově nespolehlivého. „*On mě vzal, protože jsem hrál dobře fotbal. ČSA měly jedenáctku fotbalovou.*“ Jiří Bláha se později stal, stejně jako kdysi v LVA, kapitánem fotbalového mužstva; OMNIPOL - podnik zahraničního obchodu specializovaný především na vývoz zbraní a civilních i vojenských letadel. Velmi často prováděl předváděcí lety s celosvětově nejúspěšnějším modelem letadla vyrobeným v ČSR – L-29 Delfin.

Během cest do Velké Británie se jako zástupce ČSA několikrát nedobrovolně setkal s čs. rozvědkou. Jednou si dovolil pozvat zástupce, který se o něj v Anglii staral, k sobě domů. „*Tak jsem si ho jednou dovolil pozvat ke mně domů, do našeho trójského bytu. Druhý den hned, obezeřáci. Přijeli s autem. „Když budete příště zvat někoho ze Západu, tak nám to ohlaste. My Vám řekneme, do kterého restaurantu byste s ním měl jít. My tam budeme mít lidi, je to pro Vás.“ Mně to vyložili tak, že je to pro mě, abych neměl žádné potíže. Já jsem se s nima rozloučil a to si pamatuji, že jsem jim řekl: „Nezlobte se, já si domů budu zvat, koho budu chtít.“ A s tím jsme se rozloučili.*“⁵⁷⁶ S rozvědkou se v životě setkal ještě mnohokrát.

V roce 1966 jej vyslalo ČSA do londýnské pobočky British Aircraft Corporation z důvodu zamýšleného nákupu letounů VC-10. „*Já jsem šel do továrny...Tovární pilot mě měl za dobrého zástupce z aerolinek, tak mě posadil na levé sedadlo VC-10 a šli jsme nahoru. Udělali jsme dva okruhy a on mně gratuloval. Vy jste výborný pilot.*“⁵⁷⁷ Následovala cesta do Prahy s předváděcím kusem letounu.⁵⁷⁸

Při jedné z cest pro OMNIPOL v roce 1968 za účelem propagace letounu L-29 mu bylo v Hannoveru nabídnuto jménem generála Gallanda⁵⁷⁹ místo pilota u soukromé společnosti v Brémách. Vyjednal si proto na dva roky přerušení práce v ČSA. Při svém posledním letu pro aerolinky jej ale v Indii zastihly události 21. srpna 1968. Do Evropy se mu podařilo vrátit díky volnému místu u Air India. Po přistání ve Frankfurtu se spojil s rodinou a s původně dohodnutým zaměstnavatelem. Do Československa se až do roku 1989 nevrátil. „*Pak na přeškolení do Bordeaux, mezitím přijela z Prahy manželka s dětmi. Po roce jsme*

⁵⁷⁶ Rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014.

⁵⁷⁷ Tamtéž.

⁵⁷⁸ <http://www.pilotinfo.cz/z-kokpitu/armada/posledni-lety-letounu-vc10-u-raf> [cit. 15. 6. 2014]: „*Dne 9. 3. 1966 přistál letoun Super VC-10 registrace G-ASGD na ruzyňském letišti. Poté provedl dva lety pro pozvané hosty jak od ČSA, tak z ministerstva dopravy a dalších institucí. S britskou osádkou přiletěl i pilot ČSA Jiří Bláha, za letu z Londýna mu kapitán Mike Barrow předal řízení letounu, aby si jej vyzkoušel. Bohužel dost vysoká cena stroje a řada dalších problémů jednání neúspěšně protahovala.*“ Dlouhé jednání o nákupu přerušily události srpna 1968. Poté byl již nákup britských strojů nemyslitelný.

⁵⁷⁹ Adolf Galland (1912-1996) byl v letech 1941-1945 velitelem německých stíhacích sil. O jeho životě viz <http://www.luftwaffe.cz/gallanda.html> [cit. 25. 7. 2014].

se z Německa přestěhovali do Švýcar.⁵⁸⁰ Poté létal až do odchodu do penze v roce 1989 jako soukromý osobní pilot italského hraběte Corrada Agusty.⁵⁸¹ Životní osudy Jiřího Bláhy jsou příkladem významné etapy proměny československého i mezinárodního letectví po roce 1945.

9.3 Pilot vojenský i civilní

Bývalý akademik Jan Sas strávil většinu aktivního leteckého života v kokpitu armádních a poté civilních letadel. Do historie LVA se zapsal jako první akademik, který absolvoval sólový let. Únorové dny roku 1948 prožil stejně jako jeho spolužáci z ročníku na Luční boudě v Krkonoších. „*Nikdo nám nic nevysvětloval. V té době ještě ne.*“⁵⁸² Po únoru 1948 vstoupil do KSČ. „*Grznár ještě v Malackách dělal nenápadný nábor. [...] Takže jsem se stal členem KSČ, chvilku mě to bránilo.*“⁵⁸³ V době vojenské služby u LVA v Pardubicích byl svědkem mnoha tragických událostí žáků i instruktorů při letech na CS-199.

O tom, že bude kariérní postup některých jeho kolegů rychlejší, se přesvědčil velmi záhy. „*My jsme šli na ty švalbiny, Messerschmitty 262, a to byli vybráni tací, se kterými se počítalo, že půjdou jako velitelé, až přijdou z Ruska nějaká ta trysková letadla. No a najednou všichni tam šli a já už nešel. [...]* Řekl mi to Jaromír Žižka, že jeden politruk se vyjádřil, že teda mě to za žádnou cenu nedají, abych šel létat na tryskáče. Z mého chování a všeho poznali... *Měli mě na indexu, ale stejně mě to tak trošku bránilo, že mě nevyhodili úplně. [...]* *Vstupu do strany jsem celý život litoval, protože vystoupit,*

⁵⁸⁰ Z korespondence autora s Jiřím Bláhou, též rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014. Během školení v Bordeaux byl jako bývalý zkušební pilot otestován také letem ve stíhacím letounu Mirage, patrně jako jediný Čechoslovák. Do konce své letecké kariéry rovněž pilotoval stíhací letoun F-16, obojí ve dvojím řízení.

⁵⁸¹ Rozhovor s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014. Jako soukromý pilot se Jiří Bláha setkal s mnoha státníky a členy vládnoucích dynastií po celém světě. Hrabě Corrado Augusta (1923-1989) byl významný italský průmyslník a podnikatel v motorismu a letectví. K jeho životu viz nekrolog <http://www.nytimes.com/1989/06/17/obituaries/corrado-agusta-italian-industrialist-66.html> [cit. 3. 7. 2014].

⁵⁸² Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

⁵⁸³ Tamtéž.

to byla sebevražda, to nešlo. Jeden to udělal a vyhodili ho od létání okamžitě. Člověk to létání měl rád, měl rodinu... ⁵⁸⁴

U LVA učil elementární výcvik v Hradci Králové a Pardubicích až do zániku akademie v roce 1951. Možnému přesunu výcviku do Košic se vyhnul nástupem do Vyšší školy důstojníků letectva, která v Hradci Králové vznikla bezprostředně po zániku LVA. Zde strávil přelom let 1951-1952 a získal hodnost nadporučíka. Po ukončení výcviku ho v září 1952 přesunuli do Brna jako inspektora techniky pilotáže na letouny Il-10 u 34. stíhací a bombardovací divize.

Zde se opětovně setkal se sovětskými poradci, které znal již z doby akademie. *„My jsme jim říkali „nefachčenkové“. „Já tolko savětuju“. On za nic nezodpovídal, ale muselo se ho poslechnout. Já byl na divizi a tam byl taky. Na každém pluku, armádě, divizi byl sovětský poradce. Všude. Já měl za úkol zpracovat metodiku pro výcvik pro létání v mracích.* ⁵⁸⁵

Velitel ho se zpracovanou metodikou poslal k sovětskému poradci, který k ní měl řadu připomínek. Po dovolené sovětský poradce přinesl vlastní metodiku, jež, jak později Jan Sas zjistil, byla kompletně opsána z jiné starší sovětské příručky. Zajímavostí jeho brněnského pobytu je jeho účast při natáčení filmu Tanková brigáda v roce 1954 ve funkci řídicího létání. ⁵⁸⁶

V letech 1955-1958 studoval na Vojenské technické akademii (VTA) a po ukončení se vrátil do Pardubic, kde zastával funkci pobočnicka velitele pluku. V Pardubicích se létalo na letounech MiG-15, na které se musel opět přeškolit. Nakonec zde vyhrál plukovní soutěž ve střelbě a bombardování. Dalším příkladem nejednotnosti bývalých spolužáků z akademie byl nátlak velitele, bývalého spolužáka z akademie, aby se svého vítězství v této soutěži vzdal,

⁵⁸⁴ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013. V Pardubicích došlo také k prvnímu povyšování nových poručíků z LVA, při kterém byl Jan Sas přeskočen. Od bývalého velitele letky v Pardubicích, mjr. Jaromíra Žižky, se později dozvěděl, že proti jeho povýšení byli jeho vlastní spolužáci, kteří se obávali přeskočení v hodnostech. Jan Sas si v té době vzal za manželku dceru plukovníka Jaroslava Ťokana, od roku 1952 divizního generála, velitele 2. vojenského okruhu v letech 1952-1955.

⁵⁸⁵ Tamtéž: Sovětské poradce poté Jan Sas poznal ještě při mnoha situacích.

⁵⁸⁶ *Tanková brigáda*, režie Ivo Toman, kamera Jan Čuřík. Československo 1955. Ve filmu hrálo přibližně 3000 československých vojáků. Blíže viz <http://www.csfd.cz/film/8985-tankova-brigada/> [cit. 12. 2. 2014].

což odmítl a upadl tím v nemilost politruka.⁵⁸⁷ „*Padesátá léta byla špatná. Za prvé se celkem dost vyhazovalo, přicházeli na řadu ti komunisté, ti dole. Já jsem musel chodit na ty schůze, to byla hrůza. [...] Měl jsem přednášku v Hradci u pluku na téma šeptaná propaganda. Tak jsem říkal, že i to hraje svoji roli, že se povídá, že na Novém Hradci jsou rakety. Za chvíli si mě volal kontráš, kdo mi to řekl. Hned nějaký pilot honem běžel žalovat, že podplukovník Sas řekl to a to. Donášení, špehování, prostě špatné.*“⁵⁸⁸ V roce 1961 byl jako střelecký důstojník převelen z Pardubic do Hradce Králové a tam sloužil až do konce své armádní kariéry. Nesouhlas se zdejším velitelem vedla až k projednávání stížnosti Jana Sase na znění jeho výročního hodnocení na divizi.

Z KSČ nakonec Jan Sas vystoupil. „*Štvalo mě to, bál jsem se vystoupit. Byl rok šedesát osm, takové uvolnění a já jsem si řekl: „Tak hochu, teď nebo nikdy.“ Na schůzi jsem vystoupil, že končím s KSČ, vystupuji. Všichni z toho byli zmatení, chtěl jsem, aby to dali do zápisu. Vyšel jsem ven a kamarádi kolem mě říkali, já bych to taky udělal, ale já se bojím. Já nevěděl, co se stane. To bylo v květnu, krásný šedesátý osmý rok.*“⁵⁸⁹ Po svém vystoupení z KSČ mu v roce 1969 naznačili, aby odešel mimo aktivní službu, což učinil a následně si podal přihlášku na Univerzitu Karlovu.⁵⁹⁰ Po absolvování prvního ročníku přišla v červnu 1970 výzva vojenské správy, že z důvodu duplicitního vzdělání mu zastaví plat. Udělal si proto civilní pilotní licenci, aby mohl létat u práškovací letky. Od 1. ledna 1971 nastoupil do Slovair a pracoval zde až do odchodu do penze v roce 1980.

Létání u civilního práškovacího letectva, případně aerotaxi, se stalo jednou z mála příležitostí k uplatnění bývalých vojenských pilotů po odchodu z aktivní vojenské služby. Dále se jim nabízela možnost létat u aerolinií. Tato příležitost

⁵⁸⁷ Velitelem pluku v Pardubicích byl bývalý akademik nástupního ročníku 1945 a spolužák Jana Sase, Anton Lacika.

⁵⁸⁸ Rozhovor s Janem Sasem vedený autorem, 21. 11. 2013.

⁵⁸⁹ Tamtéž.

⁵⁹⁰ Tehdejší předpisy umožňovaly pro zapojení do civilního života 2 roky doplňkového studia při pobírání původní vojenské mzdy. Z bývalých spolužáků Jana Sase, akademiků nástupního ročníku 1945, jich v období 1969-1972 ukončilo aktivní armádní službu celkem 15. Soukromý archiv Václava Chadima.

se však naskytla pouze úzké skupině bývalých akademiků. V dalších částech práce bude pojednáno o jejich činnosti.

9.3.1 Nejslavnější pilot

Pravděpodobně nejslavnějším vojenským pilotem se v Československu po roce 1945 stal bývalý akademik Jaroslav Šrámek z nástupního ročníku 1949.⁵⁹¹ Patřil k těm, kteří se do akademie dostali z liberecké Školy důstojnického dorostu. Po absolvování LVA v červnu 1951 ho poslali stejně jako mnoho jeho kolegů ke 3. stíhacímu leteckému pluku v Brně, odkud ho brzy vybrali k přeškolení na proudové letouny MiG-15 v Mladé.⁵⁹² Poté byl převelen k 5. stíhacímu leteckému pluku v Líních. Při službě u této jednotky sestřelil 10. března 1953 jako jediný československý pilot v historii cizí proudové letadlo.⁵⁹³ Okolnosti sestřelu se staly kromě diplomatické roztržky příkladem rozdílného pohledu dvou ideologií. Aktivní vojenská kariéra Jaroslava Šrámka pokračovala dále. Jeho posledním aktivním leteckým působištěm se stal 1. stíhací letecký pluk v Českých Budějovicích. Poté se od roku 1967 věnoval práci na PVOS a od roku 1975 na Velitelství letectva při Ministerstvu národní obrany. V roce 1983 byl jako zástupce vedoucího skupiny odeslán do Libye. Tato mise připravovala výcvik libyjských pilotů na československých letounech L-39. Po návratu se jeho posledním působištěm stalo oddělení bojové přípravy při MNO. Do penze odešel 31. prosince 1989 v hodnosti plukovníka po více než čtyřiceti letech služby u československé armády.⁵⁹⁴

⁵⁹¹ VÚA-VSA, f. 243, k. č. 3, Hlavní protokoly o prospěchu.

⁵⁹² Jaroslav ŠRÁMEK, *Vzpomínky pilota*, s. 20-27. Proudové výcvikové středisko letectva bylo personálně zabezpečeno především z bývalých akademiků nástupního ročníku 1945.

⁵⁹³ Ačkoli základní okolnosti uvedeného sestřelu jsou známy, československá i americká strana vydaly po incidentu vlastní stanoviska a rozборы, které se výrazně liší. Základním rozporem je dodnes především otázka, zda vzhledem k dopadu trosek došlo k sestřelu amerického letounu F-84 na československém území nebo již v Německu. K pohledu Jaroslava Šrámka viz jeho memoáry *Vzpomínky pilota*, s. 32-37.

⁵⁹⁴ Tamtéž, s. 66-104.

LIFE

Vol. 34, No. 12 March 23, 1953

SECTION SEAT OF U.S. F-84 SHOT DOWN BY CZECHS BEITS IN A BAVARIAN FIELD WHERE IT CAME TO EARTH. AN AIR FORCE CREW HAS COME TO PICK IT UP.

EPILOGUE TO A FUNERAL

A PLANE SEAT JETTISONED AFTER RED ATTACK POSES QUESTION FOR THE WEST

Any hope that Josef Stalin's death might ease the tensions between the free nations of the West and the Iron Curtain monarch of the East was abruptly shattered last week. Barely 24 hours after the Soviet dictator was buried in Moscow amidst protestations of peace, Czech airmen flying Russian MIGs crossed 10 miles into the U.S. zone of Germany, jumped two F-84 jets and sent one of the American planes crashing to earth. The pilot who bailed out lived to tell in his own words (pp. 30-31) the chilling account of the unprovoked assault. The ejection seat (above) in which the pilot catapulted from his shattered plane was found in a field near Falkenstein in Bavaria, evidence of the Czechs' wandering warring ways.

Two days later two more MIGs, this time flown by Russians, shot down an old British bomber near Germany's East-West frontier. The British Bess were less fortunate than the American. All seven of their crew were killed in the crash or died later. Strongest protests of the cold war came from both the U.S. and England; London bluntly called it "murder."

Whether the Reds and their satellites were trigger-jumpy from the tension following Stalin's death or had started on a program of provocation was not clear. U.S. pilots were ordered to shoot it out if attacked, but the statement of the West were determined not to be panicked into anything that the new rulers of the Kremlin could misinterpret as aggression.

29

CORNINGER PUBLISHING

Obrázek 16: Pohled americké strany na události sestřelu letounu F-84 byl prezentován jako konec nadějí na uvolnění napětí po smrti Josefa Stalina. (Časopis LIFE, roč. 34, č. 12, 23. 3. 1953).

9.4 Frontový voják

Změna kariéry v souvislosti s událostmi srpna 1968 se týkala velké části aktivních vojenských pilotů. Pavel Švec, bývalý akademik nástupního ročníku 1949, zahájil vojenskou kariéru v SSSR,⁵⁹⁵ kam se dostal po účasti na Slovenském národním povstání. Po absolvování výcviku u 3. bitevního pluku smíšené divize v Przemysłu (město v polské Haliči, pozn. autora) se stal palubním střelcem na letounu IL-2 a do Československa se vrátil jako příslušník 3. pluku smíšené divize.⁵⁹⁶

Po absolvování dvouleté LVA v letech 1949-1951 sloužil nejprve u letky v Chrudimi a později u 7. leteckého oddílu v Praze. V roce 1964 byl jako instruktor letecké dopravy na rok odeslán do africké Guiney.⁵⁹⁷ Po návratu sloužil nejdříve v Přerově a později v Praze u vládní letky. V roce 1968 byl přímým účastníkem obsazení kbelského letiště a zabránil možnému incidentu se sovětskou armádou. „... tak nějak si vzpomínám, že jsem měl službu dozorčího letiště a tam před kasárnama je ta hlavní silnice a tam jely tanky, kolona tanků. A teď se tam ty oficiři všeci, piloti a navigátoři seběhli k bráně a chtěli po nich házet kamení. Já říkám: ‚Hoši, z titulu své momentální funkce vám říkám: Okamžitě odejděte. Vy jste frontu neviděli, pro toho vojáka to je fronta, ano, jak náhle hodíš kámen, tak to tady všechno sesekne kulometem z toho tanku.‘ No a teď mi začali vyhrožovat, že jsem jako, že nejsem... Potom přišli vojáci, který obsadili letiště, a chtěli vodu. Tak jsem je dovedl k vodě, napil jsem se té vody, aby viděli, že není otrávená, tak jsem říkal: ‚Berte si!‘ Poděkovali jsme si navzájem, všecko. A teď začali tamti, že nejsem frontový voják,

⁵⁹⁵ Výcvikem v LVA prošlo mnoho bývalých příslušníků armád ze SSSR. Pravděpodobně nejvíce jich absolvovalo první nástupní ročník 1945 – Pravoslav Kalický, Jozef Kocmunda, Jozef Kúkel, Ján Miklošík, Anton Murgaš, Vladimír Pižl, Ondrej Pončíč, Ľudevít Solár, Jiří Šutt a Anton Zelenaj. Někteří další pak absolvovali zejména dvouletou LVA od roku 1949, čímž si doplňovali vzdělání jako starší učitelé létání.

⁵⁹⁶ Rozhovor s Pavlem Švecem vedl Adam Hradílek, 5. 12. 2006. Ze sbírky POST BELLUM.

⁵⁹⁷ Vzpomínky Pavla Švece byly zaznamenány také v rámci regionálního vysílání televize JS viz <http://www.televize-js.cz/clanky/upice/upice-valecny-veteran-pilot-plk-pavel-svec> [cit. 12. 5. 2012].

že jsem... já nevím, co všechno, jo... Já říkám: „Jo, hoši, jsem poučeněj, ono to nejde takhle hurá, hurá.“⁵⁹⁸

V roce 1970 byl vyloučen z KSČ a v roce 1974 byl zproštěn vojenské služby. Své propuštění v roce 1974 si vysvětloval nutností výchovy nových zkušených pilotů, kteří by jej nahradili.⁵⁹⁹ „... počkali, až se vycvičí někdo nový, a pak mě přeřadili do kanceláře. V srpnu, na výročí Slovenského národního povstání, se u nás konaly oslavy. Rozdávaly se odměny a všechno možné. Do toho za mnou přišel velitel a řekl mi: „Víš co, Pavle? Můžeš jít domů.“ Nevím, čeho se bál, nicméně mě, jediného účastníka povstání, poslal domů. V září mě propustili. [...] Všichni se divili. Měl jsem nejlepší kádrové předpoklady. Byl jsem v Rusku, pocházel ze Slovenska, což znamenalo přednost, no, a nakonec jsem stejně šel. Jako ty západáci, akorát trošku pozděj.“⁶⁰⁰

V civilním životě se poté živil jako řidič sanitky v nemocnici v Praze - Vysočanech.⁶⁰¹

9.5 Piloti Československých aerolinií

Působení bývalých vojenských pilotů v řadách ČSA nebylo v Československu neobvyklou praxí. Bývalí akademici Boris Rýdl a Ladislav Strnad významnou část svého profesního života strávili právě zde. K aerolinkám přešli přímo z aktivního vojenského působení.⁶⁰² Po absolvování LVA byl Boris Rýdl odvelen do Brna, odkud byl po několika měsících převelen na 2 roky na letiště Praha – Kbely a v roce 1952 do Plzně. Na střeleckém kurzu v Hradci Králové následně zcela neočekávaně získal hodnost kapitána. „Nevím, co to bylo za akci, v partaji

⁵⁹⁸ Rozhovor s Pavlem Švecem vedl Adam Hradílek, 5. 12. 2006. Ze sbírky POST BELLUM.

⁵⁹⁹ Vzpomínky Pavla Švece <http://www.televize-js.cz/clanky/upice/upice-valecny-veteran-pilot-plk-pavel-svec> [cit. 12. 5. 2012].

⁶⁰⁰ Rozhovor s Pavlem Švecem vedl Adam Hradílek, 5. 12. 2006. Ze sbírky POST BELLUM.

⁶⁰¹ Rozhovor s Borisem Rýdlem vedený autorem, 9. 4. 2008. Též rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014.

⁶⁰² Tamtéž.

*jsme nebyli, nic a najednou my jsme byli kapitáni z poručíků.*⁶⁰³ V roce 1954 odešel sloužit do Pardubic a poté v roce 1957 do Chrudimi, kde se spřátelil se sovětským přidělcem. *„Rusky jsem uměl ještě od táty, on dělal tlumočnicka. [...] To byl výborný kluk, hrdina Sovětského svazu. Lítal perfektně na mezku, tak jsme spolu takhle občas někdy zacourali a to se mu líbilo. Ukazoval jsem mu, kde jsou nějaký památky po zemi, samozřejmě nízko. A nikdo si netroufal ani muknout...byl jsem s poradcem.*⁶⁰⁴

V letech 1958-1965 působil v Brně u Protivzdušné obrany státu, kde jako střelecký důstojník získal hodnost majora. Jeho posledním vojenským působištěm se stal 3. stíhací pluk v Žatci, kde se mu stal při létání vážný úraz, z jehož následků se léčil 9 měsíců v Ústřední vojenské nemocnici. V hodnosti podplukovníka odešel květnu 1967 z vojenské služby a nastoupil k ČSA. Zde byl svědkem proměny vedení ČSA po událostech srpna 1968 a snah o odstranění nepohodlných kolegů. *„Tam šli, co byl letový oddíl, na brigádu sbírat kolem Žatce chmel, než povolí létání. [...] Pak nás pustili létat. No a pak byly čistky všelijaký. Pohovory a už zarážky, no tak se dostali pitomci do všech různých funkcí a nebylo to dobrý. [...] Ti, co z toho jako hodně těžili, tak prostě ti měli nejmíc másla na hlavě. A oni, oni nás potřebovali.* [Nový letový ředitel František Grznár, pozn. autora]⁶⁰⁵ *...si nás pak zavolal, vedoucí těch typů... a přečetl nám jména. Kolik koho jich musíme vyhodit.*⁶⁰⁶ Všichni vedoucí návrhy na vyloučení kolegů odmítli. U ČSA sloužil Boris Rýdl až do svého odchodu do penze v květnu 1982.⁶⁰⁷

⁶⁰³ Rozhovor s Borisem Rýdlem vedený autorem, 9. 4. 2008.

⁶⁰⁴ Tamtéž.

⁶⁰⁵ František Grznár (nást. ročník LVA 1945). Po absolvování LVA působil dále v akademii v hodnosti npor. jako pracovník OBZ. V letech 1951-1953 byl velitelem 5. stíhacího leteckého pluku v Líních. V roce 1956 byl ustanoven velitelem 6. stíhací letecké divize v Čáslavi. V letech 1967-1969 byl stálým představitelem pro PVOS. Dosáhl vojenské hodnosti plukovník. V roce 1969 se stal letovým ředitelem ČSA a později čs. zástupcem v Mezinárodní organizaci pro civilní letectví ICAO v Kanadě. Zemřel v roce 1998. Soukromý archiv Václava Chadima, rozhovory s Ladislavem Strnadem a Borisem Rýdlem vedené autorem. Též <http://www.vrtulnik.cz/mil/5.slp.htm> [cit. 22. 7. 2014].

⁶⁰⁶ Rozhovor s Borisem Rýdlem vedený autorem, 9. 4. 2008.

⁶⁰⁷ Tamtéž.

Ladislav Strnad po ukončení LVA nastoupil u 3. stíhacího leteckého pluku v Brně „Šel tam se mnou jmenovec z dvouročáků Stanislav Strnad a ten se tam zabil.“⁶⁰⁸ Poté byl převelen k 18. stíhacímu leteckému pluku do Plzně. „Byl tam s námi 4. a 11. stíhací pluk. Přišli za námi, že v Klatovech potřebují piloty k vnitru na ochranu státních hranic. To byl nejhezčí úsek mého leteckého vojenského života. Léталy se Aráda a byla to legalizovaná letecká nekázeň. Léтали jsme po Šumavě, údolí, nízko.“⁶⁰⁹

Na jaře 1952 následovalo přeškolení na letouny MiG-15 v Přerově a přeložení k 16. stíhacímu leteckému pluku v Líních u Plzně, kde nově vzniklému útvaru velel bývalý akademik Anton Murgaš. Toho měl Ladislav Strnad možnost poznat již během přeškolení.⁶¹⁰ V roce 1953 působil u útvaru sovětský přidělenec Bělkov, se kterým se blíže seznámil Ladislav Strnad po svém nečekaném nouzovém přistání v noci. „Přijel za mnou ten pan plukovník Bělkov, to byl sovětský přidělenec, první mi oznámil, že se mi narodil syn – to mu volali z Prahy, a že abych uvažoval o tom, že jsem bezpartijní a jaký je můj názor. [...] Tak jsem šel za těmi našimi funkcionáři: „No dobře, ale jsi té v sortě těch buržoazních zbytků, máš tu maturitu, tak tě musíme vzít ale jako kandidáta, ne jako straníka“.“⁶¹¹

Z důvodu vážné nemoci manželky se však snažil získat umístění v Praze, což se mu po čase podařilo. Od roku 1954 sloužil u 8. stíhacího leteckého pluku ve Kbelích, který se ale v roce 1959 stěhoval do Mošnova. Proto se znovu pokoušel do Prahy vrátit. Ačkoli zvažoval nabídku místa zkušebního pilota v Letňanech, rozhodl se nakonec pro ČSA. „Začal jsem létat na čtrnáctkách. To jsem byl ještě furt hodnej, protože jsem byl ještě v partaji, člen KSČ. [...]

⁶⁰⁸ Rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014. Blíže k příčinám nehody a posledním dnům života Stanislava Strnada očima bývalého akademika Jaroslava Dvořáka viz <http://www.aviator.wz.cz/nehody1.htm> [cit. 30. 11. 2014]. Termínem dvouročáci byli označováni akademici z nástupního ročníku 1949, kteří absolvovali zkrácený kurz LVA.

⁶⁰⁹ Rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014.

⁶¹⁰ Anton Murgaš (nást. ročník LVA 1945) byl v letech 1952-1956 velitelem 16. stíhacího leteckého pluku v Líních u Plzně. S výjimkou úmrtí při letecké nehodě v prosinci 1964 nejsou jeho další osudy autorovi známy. V roce 1956 jej ve funkci u 16. SLP nahradil mjr. Rudolf Janda (nást. ročník LVA 1947), který však v září 1957 tragicky zahynul po srážce letounů. Blíže k této nehodě viz Libor REŽŇÁK, *Stříbrný tryskáč MiG-15*, s. 550.

⁶¹¹ Rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014.

*Ptal jsem se na různé věci, které byly nepopulární...[...].*⁶¹² Jak dále vzpomínal, upřednostňování pilotů u ČSA procházeli školením na nové typy letadel. Dne 20. srpna 1968 odjel jako kapitán letadla na služební cestu do Bagdádu. Kolegové, které v této destinaci střídali, se již do Prahy nevrátili. Bez spojení s domovem strávili několik týdnů v Iráku, dokud se jim nepodařilo dostat se s iráckou leteckou společností do Vídně. Tam se soustředily posádky ČSA před návratem do republiky. Byl pro ně přistaven zvláštní vagón k nočnímu rychlíku Vídeň - Praha. *„A když jsme byli asi patnáct minut, deset, dvacet před hranicemi, tak tam začali chodit po vagóně pánové v kožácích, otvírali kupátka a říkali: „Za deset patnáct minut přejíždíme československou státní hranici. Pokud má někdo zájem zůstat v Rakousku, tak pojedte s námi, my Vám zařídíme všechno“ ...*⁶¹³

Během několika služebních i soukromých cest za hranice se mu podařilo setkat s bývalým kolegou Jiřím Bláhou, který se v roce 1968 již do Československa nevrátil, za což se stal terčem útoků ze strany vedení ČSA. Ladislav Strnad v řadách ČSA i přes mnohé neshody s vedením dosloužil do penze v roce 1984. Návrh na prodloužení letecké služby mu byl stranickou organizací ČSA zamítnut. Ve stejnou dobu se v Praze otevíral výcvik pro Řízení letového provozu. Zde pracoval dalších 22 let ve funkci tzv. pseudopilota.⁶¹⁴

Na základě výzkumu autora sloužili u Československých aerolinií bývalí akademici Jaroslav Barborka, Jiří Bláha, Štefan Bolcha (letový ředitel ČSA od roku 1976), Leopold Franc, František Grznár (letový ředitel ČSA, 1969), Ondřej Kostík, Miroslav Medek (aerotaxi ČSA), Miloš Pešek, Miloš Prokop, Pavel Rysula, Boris Rýdl, Ladislav Strnad a Slavomír Žáček.⁶¹⁵

⁶¹² Rozhovor s Ladislavem Strnadem vedený autorem, 22. 11. 2014.

⁶¹³ Tamtéž. Jak se později Ladislav Strnad od manželky doma dozvěděl, manželka předpokládala, že pro své názory zůstane za hranicemi.

⁶¹⁴ Tamtéž. Pseudopilot představuje skutečného pilota, který reaguje na výzvy do sluchátek, čímž umožňuje reálný výcvik pro budoucí řídící letového provozu.

⁶¹⁵ Z rozhovorů s bývalými akademiky Jiřím Bláhou, Borisem Rýdlem a Ladislavem Strnadem, též archiv Václava Chadima.

9.6 Generálové

Ačkoli nelze ve výčtu sledovat osudy všech bývalých leteckých vojenských akademiků, je nutné alespoň zmínit úzkou skupinu těch, kteří v armádním kariérním žebříčku dosáhli na stupně nejvyšší. Vojenské hodnosti generála dosáhlo po absolvování LVA hned několik bývalých akademiků, jejichž kariérní postup je v leteckém prostředí veřejně znám. V době vzniku této práce již nežili.⁶¹⁶

Generálské hodnosti dosáhli bývalí akademici nástupního ročníku 1945 Pravoslav Kalický (generálporučík), Zdeněk Kamenický⁶¹⁷ (generálmajor), Jozef Kúkel⁶¹⁸ (generálporučík) a Jaroslav Vitek (generálmajor).⁶¹⁹ Z nástupního ročníku 1946 Zdeněk Kác (generálmajor). Z nástupního ročníku 1947 Štefan Bolcha (generálmajor), Miloš Svoboda (generálmajor) a z těch, kteří tento ročník doplnili v roce 1949, Jozef Remek⁶²⁰ (generálporučík). Z nástupních ročníků 1948 a 1949 nedosáhl generálské hodnosti žádný z akademiků.

⁶¹⁶ Velkou zásluhu na zveřejnění profesních údajů ze života vojenských osob mají především autoři odborných článků a blogů, vojenští a letečtí historici a archiváři dr. Pavel Mínařík, CSc., Mgr. Pavel Šrámek, Ph.D., Stanislav Vystavěl a jimi spravovaná odborná fóra www.forum.valka.cz a www.vojenstvi.cz. Informace o dosažené hodnosti pocházejí z knihy Alex MASKALIK, *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918-1992*, Banská Bystrica 2012, z rozhovorů s bývalými leteckými vojenskými akademiky při výzkumu autora, ze soukromého archivu autora a soukromého archivu Václava Chadima.

⁶¹⁷ Z akademika (ekvivalent vojína) dosáhl Zdeněk Kamenický hodnosti generála za 11 let. V roce 1971 byl poslán do zálohy a stal se prodavačem zeleniny v Praze na Dejvické ulici. Z rozhovoru s Jiřím Bláhou vedený autorem, 3. 5. 2014.

⁶¹⁸ Do nástupního ročníku 1945 přišel až v průběhu druhého ročníku.

⁶¹⁹ Úlohu generálů Jaroslava Vítka a Pravoslava Kalického v noci z 20. na 21. srpna 1968 podrobně popsal Daniel Povolný. Viz Daniel POVOLNÝ, *Vojenské řešení Pražského jara 1968. II. Československá lidová armáda v srpnu 1968*, Praha 2010, s. 17-18.

⁶²⁰ V aktivní vojenské službě zůstal Jozef Remek patrně nejdéle ze všech uvedených generálů. Přeložen do zálohy byl až v únoru 1990. Zemřel v roce 2002. O jeho kariéře podrobně viz <http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/89720/start/-1> [cit. 12. 7. 2013]. Byl otcem prvního čs. kosmonauta Vladimíra Remka.

Závěr

Letecká vojenská akademie byla založena v období změn po ukončení největšího vojenského konfliktu v dějinách. Ačkoli primární potřeba jejího vzniku pochází již z doby před vypuknutím druhé světové války, překotný technický vývoj ve válečném období tuto myšlenku nejen potvrdil, ale její realizaci spolu s celkovou obnovou vojenského školství posvětil. Nové požadavky kladené na budoucí důstojníky letectva se při vzniku LVA plně projeví v požadavcích na její frekventanty.

V době svého vzniku v roce 1945 se LVA nemohla pyšnit žádnou slavnou historií, zájemců o přijetí bylo přesto velmi mnoho. Přestože se v následujících letech počty žádostí o přijetí mírně snižovaly, bylo nutné se zabývat především motivy jednotlivých uchazečů. Vstup do akademie totiž nepředstavoval pouhý závazek tříletého výcviku, ale současně devítiletou vojenskou službu po jejím ukončení. Především v prvních dvou letech existence LVA lze proto zcela jednoznačný motiv vysledovat u těch, kteří po nabytí vojenských zkušeností v době války chtěli výcvikem potvrdit vojenskou kariéru, či v případě nižších hodností ji akcelarovat. K výcviku se tak hlásili především bývalí příslušníci všech typů vojsk s československým zastoupením z východní i západní fronty, pro něž se původně zvažoval také zkrácený kurz. Na vlně mírové euforie se pak nesl další významný motiv pro studium, a to snaha následovat hrdiny vzdušných soubojů z druhé světové války, jejichž počínání byli mnozí z uchazečů během postupující fronty očitými svědky. Třetím jednoznačným motivem pak byla snaha splnit vojenskou povinnost, v mnoha případech z důvodu války odloženou, co možná nejatraktivnějším způsobem, případně zde získat předpoklady a výcvik pro následné civilní uplatnění.

S postupujícím časem od konce války dochází k proměně základních motivů a především u nástupních ročníků 1947 a 1948 je možné sledovat snahu o pokračování letecké činnosti započaté již v obnovených civilních aeroklubech v armádním prostředí. Přesto i u těchto uchazečů byl ve většině případů prapůvodním motivem dozvuk prestiže leteckého povolání z dob druhé světové

války. U všech těchto jmenovaných pak nelze opomenout ani snahu o stabilní hmotné zajištění⁶²¹ v době poválečného přidělového hospodářství či zcela obyčejnou touhu mladých mužů po dobrodružství, nebo snahu se po ukončení středoškolského vzdělání osamostatnit.

V případě nástupního ročníku 1949 je však část těchto motivů upozaděna, neboť primárně byli pro vstup do akademie oslovováni uchazeči z nižších stupňů vojenského vzdělávání s již zahájenou vojenskou dráhou. Další skupinu tvořili uchazeči, kteří sem byli posláni na základě výzvy stranických organizací na posílení kádrů v armádě. Pro první uvedenou skupinu tak LVA nepředstavovala zlomový mezník v životě – kariérní volbu, ale pouze další stupeň už zahájeného profesního vzdělávání, tj. zvyšování si odborné kvalifikace. Společným motivem pro všechny uvedené ale zůstával obdiv k létání, jemuž se, pokud jim to bylo umožněno, mnozí věnovali do konce svého aktivního života.

Akademici se rekrutovali ze všech společenských vrstev. Zejména o prvních třech nástupních ročnících, které prošly řádným přijímacím řízením, bychom dnes mohli říci, že pocházeli ze střední třídy. To jim umožnilo dosáhnout základního kvalifikačního předpokladu pro vstup do LVA – maturity. Jak se ukázalo, složité a oprávněně náročné požadavky kladené na uchazeče ve velké míře eliminovaly neúspěch již na samotném začátku. Především ve snaze vyhovět paritnímu zastoupení obou národů se sice tento požadavek v počátcích LVA některým uchazečům přizpůsoboval, přesto se případná vyloučení pro neprospěch objevovala v průběhu celého výcviku ve všech nástupních ročnících a nepředstavovala tak výraznou proměnnou.

Změnu v pojetí výcviku po únoru 1948, především jeho zkrácení na dva roky pro nástupní ročník 1949, také nelze chápat jako zcela jednoznačné snížení jeho kvality. Zde je nutné v případě některých frekventantů přihlídnout také k okolnostem, že si už osvojili základní vojenské návyky. Úvodní část elementárního výcviku, zaměřeného na základní vojenské dovednosti, tak již měli za sebou. Jejich výcvik byl ale ochuzen o prvky společenské

⁶²¹ Akademici v době výcviku pobírali nezanedbatelný žold a z poměrně velkorysého systému letecké stravovací L-Normy podporovali své rodiny.

a sportovní povahy, které u prvních poválečných akademiků měly vést k širokému a všestrannému rozvoji dle zásad převzatých z první republiky. Spíše než na ně se však kladl důraz na správný sociální původ, který by vyhovoval představám nového státního zřízení.

Výraznou změnu do existence nejen LVA, ale i celé společnosti vnesly události února 1948. Znamenaly zásadní zvrát v původních požadavcích kladených na stávající frekventanty i budoucí uchazeče. Zcela nový požadavek na státně politickou spolehlivost, který vzešel z těchto politických změn, vedl k jednoznačné diferenciaci životních osudů jak představitelů stávajícího učitelského sboru, tak především akademiků. Důsledkům těchto událostí se nevyhnul žádný z nástupních ročníků, neboť k vyřazení prvních absolventů LVA došlo až červnu 1948.

Akademici, kteří byli vyloučeni v několika vlnách politických čistek, dali svůj nesouhlasný postoj s novým politickým zřízením jednoznačně najevo. Tyto čistky byly důsledkem činnosti prověřkových komisí, které se uvnitř jednotlivých ročníků utvořily především z řad stoupenců KSČ a jejichž činnost probíhala ve spolupráci s důstojníky OBZ a osvěty. Ve vylučování svých kolegů mnohdy sledovaly jednoznačný cíl, jímž bylo posílení vlastní pozice. K mnoha vyloučením tak došlo na základě zástupného důvodu morálně politické nespolehlivosti. Mnoho z těchto vyloučených akademiků pak následovalo své bývalé učitele a zvolilo odchod do exilu.

Životní osudy těch, kteří se nakonec rozhodli pro odchod do exilu, se přes počáteční obtíže způsobené především mezinárodně politickou situací ukázaly být jako příklady úspěšného etablování se v nových podmínkách. Ačkoli se většině z nich nepodařilo splnit původní záměr jejich odchodu do exilu, tj. nástupu do zahraničních armád s cílem zvrátit politický vývoj v Československu, dokázali se v cizím prostředí velmi úspěšně uplatnit. Někteří k tomu pomohl právě předchozí všestranný výcvik z LVA, jiní se vydali na zcela novou kariérní dráhu. Těm akademikům, kteří po svém vyloučení odchod do exilu z různých příčin neuskutečnili, nebylo až na výjimky umožněno uplatnit

se v civilním životě adekvátně jejich schopnostem. Často se také stali terčem zájmu bezpečnostního aparátu.

Akademici, kteří nezaujali v tomto období jednoznačný, vyhraněný postoj, dostali možnost výcvik zdárně dokončit. Zde však vojenská dráha mnohých rovněž skončila a dostali se tak do pozice svých již dříve propuštěných kolegů. Pro jiné záviselo další setrvání u letectva potažmo v armádě především na schopnosti podřídit se novým požadavkům kladeným na důstojníka lidové armády. Za daných okolností byl vstup do KSČ základním předpokladem jejich dalšího kariérního růstu. Pokud se k tomuto kroku neodhodlali, byli bývalí absolventi LVA v tomto kariérním růstu přinejmenším upozaděni. V mnoha případech jejich slibně započatá kariéra velmi brzy skončila, bylo jim však umožněno pokračovat v kariéře v civilním sektoru. Výjimku tvořili pouze ti, jejichž profesní kvality byly natolik výjimečné, že byl u nich požadavek na politickou angažovanost přehlížen. Závratné kariéry pak dosáhli především ti, kteří se těmto podmínkám dokázali nejen přizpůsobit, ale dokonce je využít ve svůj prospěch.

Zcela novou situaci pro všechny v aktivní službě přinesl rok 1968, kdy se mnozí dobrovolně vzdali vojenské dráhy a plynule přešli do civilního sektoru. To jim umožnilo zůstat v leteckém prostředí až do odchodu do penze. Ti, kteří tak neučinili, byli až na výjimky v postupných vlnách v průběhu sedmdesátých let přeloženi do zálohy.

Seznam užitých zkratk

ABS - Archiv bezpečnostních složek

APS – Armádní poradní sbor

ak.- akademik

CIA - Central Intelligence Agency (Ústřední zpravodajská služba)

CIC - Counterintelligence Corps (Kontrarozvědný sbor, kontrarozvědka americké armády)

CIO - Czechoslovak Intelligence Office (Československý zpravodajský úřad)

ČSA - Československé aerolinie

F/Lt - Flight Lieutenant

F/O - Flying Officer

gen. - generál

genmjr. - generálmajor

HSV L - Hlavní správa velitelství letectva

HSVO - Hlavní správa výchovy a osvěty

let. - letectva

LNP - Letecký náhradní pluk

LVA - Letecká vojenská akademie

mjr. - major

MNO – Ministerstvo národní obrany

npor. - nadporučík

OBZ - Obranné zpravodajství – 5. oddělení MNO

ONV - Okresní národní výbor

OSN - Organizace spojených národů)

P/O - Pilot Officer

PBChL - proti bojovým chemickým látkám

PVOS – protivzdušná obrana státu

plk. - plukovník

por. - poručík

pplk. - podplukovník

prap. - praporčík

PTP - pomocné technické prapory

RAF - Royal Air Force (Královské vzdušné síly, britské vojenské letectvo)

rt. - rotný

rtm. - rotmistr
S/Ldr - Squadron Leader
slp. - stíhací letecký pluk
smld. - smíšená letecká divize
SNB - Sbor národní bezpečnosti
StB - Státní bezpečnost
škpt. - štábní kapitán
ŠPUL - Škola pro učitele létání
šrtm. - štábní rotmistr
TNP - tábory nucené práce
UNRRA - United Nations Relief and Rehabilitation Administration (Správa Spojených
národů pro pomoc a obnovu)
v.v. – ve výslužbě
VA - Vojenská akademie
VHÚ- Vojenský historický archiv
VKR - Vojenská kontrarozvědka
VL - Velitelství letectva
voj. ak.- vojenský akademik
VSA - Vojenský správní archiv
VSL - Výcvikové středisko letectva
VÚA – Vojenský ústřední archiv
VZLÚ – Výzkumný zkušební letecký ústav
W/Cdr - Wing Commander

Prameny a literatura

Prameny

1. Orální prameny

Rozhovory vedené autorem

Rozhovor s Jiřím Bláhou, 3. 5. 2014.

Rozhovor s Markétou Dvořáček-Novak, 1. 12. 2014.

Rozhovory s Václavem Chadimem, 17. 8. 2009, 16. 3. 2014, 13. - 16. 9. 2014.

Rozhovor s Přemyslem Jančíkem, 3. 4. 2008.

Rozhovory s Jiřím Kořistkou, 29. 3. 2014 a 10. 11. 2014.

Rozhovor s Borisem Rýdlem, 9. 4. 2008.

Rozhovor s Janem Sasem, 21. 11. 2013.

Rozhovor s Ladislavem Strnadem, 22. 11. 2014.

Rozhovor s Jaroslavem Vobořilem, 13. 3. 2008.

Rozhovory s Miroslavem Vojnarem, 3. 3. 2008 a 4. 3. 2008.

Rozhovor s Antonínem Zelenkou, 13. 6. 2014.

Rozhovory ze sbírky POST BELLUM

Rozhovor s Vladimírem Frosem (autor neuveden), 25. 7. 2008.

Rozhovor s Karlem Kukalem vedl Hynek Moravec, 19. 1. 2006.

Rozhovor se Zdeňkem Mikšem vedl Milo Komínek 11. 11. 2008 a 4. 2. 2009.

Rozhovor s Miroslavem Novým vedl Milo Komínek 4. 2. 2009.

Rozhovor s Pavlem Švecem vedl Adam Hradílek, 5. 12. 2006.

Rozhovor se Zdeňkem Štichem vedl Hynek Moravec, 14. 3. 2007.

Rozhovor s Jiřím Toušem vedla Eva Palivodová, 26. 4. 2010.

Rozhovor s Miroslavem Vojnarem vedla Eva Hejzlarová, 2003.

Rozhovory z dalších zdrojů

Rozhovor s Pavlem Švecem vedl Jaroslav Jebousek, 8. 1. 2012. JS televize Úpice.

Rozhovor s Aloisem Šiškou vedl Milan Bílek, 2003.

Rozhovor s Aloisem Šiškou vedla Tereze Brdečková, 1999, Česká televize.

2. Archívní prameny

Vojenský ústřední archiv – Vojenský historický archiv Praha

Fond Ministerstvo národní obrany 1945

Sbírka kvalifikačních listin důstojníků a rotmistrů

Sbírka kmenových listů

Sbírka rozkazů Hlavní správy výchovy a osvěty

Sbírka Osobních věstníků Ministerstva národní obrany

Sbírka Věcních věstníků Ministerstva národní obrany

Vojenský ústřední archiv – Vojenský správní archiv Olomouc

Fond 243, Hlavní protokoly o prospěchu

Archiv bezpečnostních složek Praha

Fond Hlavní správa vojenské kontrarozvědky

Státní okresní archiv Hradec Králové

Fond HK – Okresní národní výbor, předsednictvo 1945-1948

National Archives of Australia, Canberra

Serious no. CP815/1, Control symbol 021.162, Item barcode 263688

Serious no. A446, Control symbol 1962/65549, Item barcode 1961418

Name search: Vejrych Jiri, Item barcode 4061731

National Archives of Brasilia, Rio de Janeiro

Brasil, Cartões de Imigração, 1900-1965: Digital Folder Number: 004792569,
Image Number: 00099

Brasil, Cartões de Imigração, 1900-1965: Digital Folder Number: 004816365,
Image Number: 00029

Soukromé archivy

Soukromý archiv Václava A. Chadima (foto, korespondence, dokumenty, deník Václava Chadima, deník Jaroslava Tošnera).

Soukromý archiv Pavla Dvořáka (Deník Karla Vondrušky).

Soukromý archiv Jiřího Kořistky (foto, korespondence).

Soukromý archiv Oldřicha Kolářka (foto).

Soukromý archiv Zdeňka Stanislava (foto).

Soukromý archiv Miroslav Brychcína (korespondence, dokumenty).

Soukromý archiv Ladislava Klusta (foto, dokumenty).

Soukromý archiv Zdeňka Mikše (foto, dokumenty).

Soukromý archiv Jana Sase (foto, dokumenty).

Soukromý archiv Jana Raila (Zápisník letů Miroslava Laštovky).

Archiv autora (Paměti Jaroslava Vobořila, Zápisník letů Jaroslava Vobořila, Paměti Vladimíra Nedvěda *Souhrn událostí mého života* (původní elektronický rukopis pamětí), foto, dokumenty, korespondence).

3. Tištěné prameny

Edice pramenů

Československá armáda jako oběť i nástroj politické perzekuce, Sborník vybraných dokumentů z let 1948-53, ed. Jiří Bílek, Praha 2005.

Ostatní

Košický vládní program ze dne 5. dubna 1945.

Sbírka zákonů a nařízení republiky Československé, ročník 1946.

Literatura

1. Monografie

Paul AVRICH, *Anarchist Voices. An Oral History of Anarchism in America*, Edinburgh 2006.

Donald H. AVERY, *Reluctant Host: Canada's Response to Immigrant Workers, 1896–1994*, Toronto 1995.

- Ellen B. BASSO, *The Last Cannibals: A South American Oral History*, Austin 1995.
- Karel BARTOŠEK, *Český vězeň: svědectví politických vězeňkyň a vězňů let padesátých, šedesátých a sedmdesátých*, Praha 2001.
- Karel BARTOŠEK, *Zpovídání (Pražské rozhovory 1978-1982)*, Praha 1991.
- Jiří BÍLEK – Jaroslav LÁNÍK – Jan ŠACH, *Československá armáda v prvním poválečném desetiletí – květen 1945 – květen 1955*, Praha 2007.
- Ronald BLYTHE, *Akenfield: Portrait of an English Village*, Londýn 1969.
- Brigitte BÖNISCH-BREDNICH, *Keeping a Low Profile: An Oral History of German Immigration to New Zealand*. Victoria University Press, Wellington 2002.
- Benjamin A. BOTKIN, *Lay My Burden Down: A Folk History of Slavery*, University of Chicago 1945.
- Peter BURKE, *Francouzská revoluce v dějepisectví*, Praha 2004.
- William T. COUCH, *These Are Our Lives*, Chapel Hill 1939.
- David COURTWRIGHT - Herman JOSEPH - Don des JARLAIS, *Addicts Who Survived: An Oral history of Narcotic Use in America 1923-1965*, Knoxville 2012.
- Karel ČAPEK, *Hovory s T.G.M.*, Praha 1928-1935.
- Břetislav ČEPELÍK, *Smeteni z výšin. Letečtí vojenští akademici vzpomínají*, Praha 2003.
- Bořivoj ČELOVSKÝ, *Emigranti. Dopisy politických uprchlíků z prvních let po „vítězném únoru“ 1948*, Šenov u Ostravy 1998.
- Bořivoj ČELOVSKÝ, *Politici bez moci: první léta exilové Rady svobodného Československa*, Šenov u Ostravy 2000.
- Pavel DRŠKA, *Československá armáda v národní a demokratické revoluci 1945-1948*, Praha 1979.
- Daniel FABRE - Jacques LACROIX, *La Tradition Orale du Conte Occitan a La Vie Quotidienne Des Paysans Du Languedoc Au XIXe Siècle*, Paříž 1973.
- Jiří FIDLER – Jiří RAJLICH, *Soumrak králů vzduchu. Československé vojenské letectvo 1945-50*, Praha 2000.
- Pavla FRÝDLOVÁ (ed.), *Všechny naše včerejšky I a II: paměť žen*, Praha 1998.
- Lusia del GIUDICE (ed.), *Oral History, Oral Culture, and Italian Americans*, New York 2009.

- Jacques Le GOFF, *Paměť a dějiny*, Praha 2007.
- Alex HALEY, *Roots: The Saga of an American Family*, New York 1976.
- Maurice HALBWACHS, *The Collective Memory*, New York 1980.
- František HANZLÍK - Václav VONDRÁŠEK, *Armáda v zápase o politickou moc v letech 1945-1948*, Praha 2006.
- František HANZLÍK, *Případ kpt. Adolf Püchler*, Praha 2006.
- František HANZLÍK, *Únor 1948 výsledek nerovného zápasu*, Praha 1997.
- František HANZLÍK, *Vojenské obranné zpravodajství v zápase o politickou moc 1945-1950*, Praha 2003.
- Josef HAVEL, *Nikdy se nevzdávat. Životní příběh generála Zdeňka Škarvady*, Praha 2007.
- Thomas L. CHARLTON - Lois E. MYERS – Rebecca SHARPLESS (ed.), *Thinking about Oral History. Theories and Applications*, Plymouth 2008.
- Miroslav IRRA, *Avia S/CS-92 - Me 262 v Československém letectvu*, Bučovice 2014.
- Miroslav IRRA, *Československé vojenské letectvo 1945-1950. I díl. Organizační a personální výstavba*, Cheb 2006.
- Miroslav IRRA, *S-199 v čs. vojenském letectvu I. díl*, Nevojice 2010.
- Květa JECHOVÁ, *Lidé Charty 77*, Hlasy minulosti 2, Praha 2003.
- Josef JURÁŠEK, *Není pilot jako pilot aneb tenkrát u letectva*, Praha 2006.
- Vojtech JEŘÁBEK, *Českoslovenští uprchlíci ve studené válce*, Praha 2005.
- Lenka KALINOVÁ, *Východiska, očekávání a realita poválečné doby. K dějinám české společnosti v letech 1945-1948*, Praha 2004.
- Karel KAPLAN – Pavel PALEČEK, *Komunistický režim a politické procesy v Československu*, Brno 2008.
- Karel KAPLAN – Vilém HEJL, *Zpráva o organizovaném násilí*, Praha 1990.
- Karel KAPLAN, *Alexej Čepička. Dobová dramata komunistické moci*, Brno 2011.
- Karel KAPLAN, *Československo a Izrael v letech 1947-1953: Studie*, Praha 1993.
- Karel KAPLAN, *Nebezpečná bezpečnost*, Brno 1999.
- Karel KAPLAN, *Nekrvavá revoluce*, Praha 1993.
- Karel KAPLAN, *Pět kapitol o únoru*, Praha 1996.
- Karel KAPLAN, *Poúnorový exil 1948-49*, Liberec 2007.

- Karel KAPLAN, *Pravda o Československu 1945-1948*, Praha 1990.
- Karel KAPLAN, *Proměny české společnosti 1948-1960. I. Část*, Praha 2007.
- Karel KAPLAN, *Sovětsí poradci v Československu 1949–1956*, Praha 1993.
- Karel KAPLAN, *Tábory nucené práce v Československu v letech 1948-1954*, Praha 1992.
- Jaroslav KLENOVSKÝ, *Akce LET*, Brno 1999.
- Zdeněk KLÍMA - Lenka JAKLOVÁ, *Létali na královéhradeckém nebi*, Praha 2011.
- Karel KUKAL, *Deset křížů*, Rychnov nad Kněžnou 2002.
- Jan KUKLÍK – Jan NĚMEČEK, *Osvobozené Československo očima britské diplomacie*, Praha 2010.
- William MANECHSTER, *The Death of a President*, New York 1967.
- Jindřich MAREK, *Vzdušní donkichoti. Četnické letecké hlídky 1935-1939. Čs. letci u 280. a 544. Perutě RAF*, Cheb 2001.
- Alex MASKALIK, *Elita armády. Československá vojenská generalita 1918-1992*, Banská Bystrica 2012.
- Françoise MAYER, *Češi a jejich komunismus. Paměť a politická identita*, Praha 2009.
- Jules MICHELET, *Histoire de la Révolution française*, Tome I, Paris 1847.
- Devon Abott MIHEUSAH (ed.), *Natives and Academics. Researching and Writing about American Indians*, Lincoln 1998.
- František MORAVEC, *Špión, jemuž nevěřili*, Praha 2002.
- Dana MUSILOVÁ, *Životní příběh ročníku 1924: Lidský osud v dějinách 20. století. Historicko-biografický výzkum, 1. část*, Praha 1995.
- Pavel MÜCKE, *Rámce paměti druhé světové války v českých zemích. Vzpomínkové práce vojáků druhého čs. zahraničního odboje*, Hlasy minulosti 5, Praha 2013.
- Vladimír NEDVĚD, *Byl jsem velitelem 311. bombardovací perutě*, Kyjov 2004.
- Lutz NIETHAMMER, *Lebenserfahrung und kollektives Gedächtnis. Die Praxis des „Oral History“*, Frankfurt 1980.
- Pierre NORA - Lawrence D. KRITZMAN (eds.), *Realms of Memory: Traditions*, Columbia University Press 1997.
- Milan OTÁHAL - Miroslav VANĚK, *Sto studentských revolucí*, Praha 1999.

- Luisa PASSERINI, *Fascism in Popular Memory. The Cultural Experience of the Turin Working Class*, Cambridge University Press 1987.
- Luisa PASSERINI, *Torino operaia e fascismo*, Bari 1984.
- Jiří PETRÁŠ, *Květen 1945 a srpen 1968 v Českých Budějovicích. Deníkové zápisky dvou žen*. Hlasy minulosti 3, Praha 2007.
- Jiří PERNES, *Krize komunistického režimu v Československu v 50. letech 20. století*, Brno 2008.
- Jiří PERNES (ed.), *Politické procesy v Československu po roce 1945 a „Případ Slánský“*, Praha 2005.
- Jiří PERNES – Jaroslav POPÍŠIL – Antonín c, *Alexej Čepička – šedá eminence rudého režimu*, Praha 2008.
- Alexander von PLATO – Artur LEH, *„Ein unglaublicher Frühling“. Erfahrene Geschichte im Nachkriegsdeutschland 1945-1948*, Bonn 1997.
- Alessandro PORTELLI, *The Death of Luigi Trastulli and Other Stories: Form and Meaning in Oral History*, Albany 1991.
- Daniel POVOLNÝ, *Vojenské řešení Pražského jara 1968. II. Československá lidová armáda v srpnu 1968*, Praha 2010.
- Josef PTÁČEK - Jan RAIL, *Letci Královéhradecka v Čs. zahraničním odboji (1939 – 1945)*, Dobruška 2000.
- Jan RAIL - Josef PTÁČEK, *Letci okresu Náchod v zahraničním odboji 1939-1945*, Náchod 1995.
- Jiří RAJLICH, *Esa na obloze*, Praha 1995.
- Jiří RAJLICH, *Jediný československý maršál. Životní osudy Air Marshala a armádního generála (in memoriam) RNDr. Karla Janouška, KCB (1893-1971)*, Brno 2002.
- Jiří RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu*, část 1, Praha 1999.
- Jiří RAJLICH, *Na nebi hrdého Albionu. 7. část - Černá kronika československého letectva v RAF 1940-1945*, Cheb 2004.
- Jiří RAJLICH, *Na nebi sladké Francie*, 1. a 2. část, Praha 1998.
- Miloslav RECHCÍGL, *Czechmate: From Bohemian Paradise to American Haven*, Authorhouse 2011.
- Stanislav REJTHAR, *Dobří vojáci padli. Ze vzpomínek válečného pilota*, Praha 2011.

- Libor REŽNÁK, *Stříbrný tryskáč MiG-15. Proudové začátky čs. letectva 1950-1957*, Cheb 2012.
- Peter SALNER, *Přežili holokaust*, Bratislava 1997.
- George STEWART, *Pickett's Charge: A Microhistory of the Final Charge at Gettysburg, July 3, 1863*, Boston 1959.
- Ladislav SOCHOR, *Přežij pilote*, Praha 2002.
- Jiří ŠOLC, *Ve službách prezidenta*, Praha 1994.
- Jaroslav ŠRÁMEK, *Vzpomínky pilota*, Cheb 2010.
- Jan ŠTAIGL a kol., *Generáli – slovenská vojenská generalita 1918 – 2012*, 2. vyd., Bratislava 2012.
- Alois ŠIŠKA, *KX-B neodpovídá*, Praha 1991.
- Stud TERKEL, *Hard Times: An Oral History of the Great Depression*, New York 1970.
- Stud TERKEL, *The Good War: An Oral History of World War II.*, New York 1984.
- Zdeněk TĚŠÍNSKÝ, *Zapomenutí muži 1948 – 1989*, Praha 1997.
- Paul THOMPSON, *Voice of the Past: Oral history*, New York 2000.
- Edward P. THOMPSON, *The Making of the English Working Class*, New York 1966.
- Pavel TIGRID, *Politická emigrace v atomovém věku*, Praha 1990.
- Prokop TOMEK, *Na frontě studené války – Československo 1948-1956*, Katalog výstavy k 60. výročí zahájení zahraničního protikomunistického odboje, Praha 2009.
- Miloš TRAPL, *Exil po únoru 1948. Počátky politické organizovanosti a vznik Rady svobodného Československa*, Olomouc 1996.
- Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE – Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti: teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007.
- Miroslav VANĚK – Pavel MÜCKE – Hana PELIKÁNOVÁ, *Naslouchat hlasům paměti. Teoretické a praktické aspekty orální historie*, Praha 2007.
- Miroslav VANĚK - Pavel MÜCKE, *Třetí strana trojúhelníků. Teorie a praxe orální historie*, Praha 2011.
- Miroslav VANĚK - Pavel URBÁŠEK, *Vítězové? Poražení? Politické elity a dissent v období tzv. normalizace. Životopisná interview*, Praha 2005.

Miroslav VANĚK (ed.), *Obyčejní lidé...?! Pohled do života tzv. mlčící většiny. Životopisná vyprávění příslušníků dělnických profesí a inteligence*, Praha 2009.

Miroslav VANĚK, *O orální historii s jejími protagonisty a zakladateli*, Praha 2008.

Miroslav VANĚK, *Orální historie ve výzkumu soudobých dějin*, Hlasy minulosti 1, Praha 2004.

Jan VANSINA, *Oral Tradition as History*, Wisconsin 1985.

Václav VEBER, *Osudové únorové dny*, Praha 2008.

Zuzana VITVAROVÁ (ed.), *Osudová kaňka. Příběhy dcer politických vězňů Československa*, Červený Kostelec 2011.

Stanislav VYSTAVĚL, *Říkali mu Korea (podruhé). O lidech a letadlech z letiště ŽATEC v období 1946 až 1994*, Cheb 2011.

Ladislav VYMĚTAL - Jožka ŠPELINA, *85 let ve službách letectví 1922-2007*, Praha 2007.

Vojenské dějiny Československa. Od roku 1945 do roku 1955, V. díl, Praha 1989.

2. Studie a články

Inge ANTALOVÁ (rec.), *Prežili holokaust*, In: *Kritika a kontext* 1/1999, s. 44-46.

Helena ARENBERGEROVÁ, *Tábor Valka u Norimberku*. In: *Ztracená blízkost: Praha - Norimberk v proměnách staletí*/sestavili Olga Fejtová, Václav Ledvinka, Jiří Pešek, Praha 2010, s. 695-702.

Jose H. FISCHER de ANDRADE, *Brazil and the International Refugee Organization (1946-1952)*, *Refugee Survey Quarterly*, Vol. 30, No. 1, 2011, s. 65-88.

Ivo BARTEČEK, *Vzpomínky Jarky Maiwaldové-Kreysové*, *Listy* 6/2004, s. 55-62.

Jiří BÍLEK, *Československá armáda jako oběť i nástroj politické perzekuce*, In: *Sborník vybraných dokumentů z let 1948-53*, Praha 2005.

Jiří BÍLEK, *Vězni TNP Mírov*, *Historie a vojenství*, 1998, č. 4, s. 144–153.

Ota BOUŠA, *Sport a letci*, *Naše vojsko*, roč. 7, č. 23, 4. června 1948.

Bělečský Kurýr, měsíční zpravodaj Obecního úřadu Běleč, roč. 12, č. 7-8 a 11/2009.

Jiří BROŽ, *Zloduch jménem Bedřich Reicin*, *Naše vojsko*, 2006, roč. 2, č. 12.

- Věra BŘACHOVÁ, *Destrukce důstojnického sboru čs. armády po únoru 1948*, Historie a vojenství, 1992, č. 3, s. 109-127.
- Jana BUREŠOVÁ, *Informovanost komunistické vlády v Československu o emigrantech a exulantech v Austrálii v padesátých a šedesátých letech 20. století*, Historica Olomucensia 46 – 2014, s. 197–219.
- Břetislav ČEPELÍK, *Vzpomínky. Letecká vojenská akademie 1945-1950*, Historie a vojenství, 1996, č. 2, s. 153.
- Anna DAVIN, *The Only Problem was Time*, History Workshop Journal 50/2000, s. 239-245.
- Jiří DUFEK – Vladimír ŠLOSAR, *Pomoc Československa při vzniku izraelského letectva v roce 1948*. Historie a vojenství, 1993, č. 1, s. 98-111.
- Donald A. RITCHIE, *Introduction: The Evolution of Oral History*, In: Oxford Handbook of Oral History, Donald A. RITCHIE (ed.), Oxford 2011.
- Marta FABŠICOVÁ – Daniel POVOLNÝ, *Organizační vývoj vojenské kontrarozvědné služby v letech 1945-1951*, In: Armáda v zápase o politickou moc v Československu v letech 1945-1948 (sborník příspěvků z vědecké konference konané ve dnech 31. 10. - 1. 11. 2005), Brno 2005.
- Marta FABŠICOVÁ – Zdeněk VALIŠ, *Státní prokuratura a Státní soud v dokumentech*, In: J. VOREL - A. ŠIMÁNKOVÁ a kol., *Československá justice v letech 1948–1953 v dokumentech I.*, ÚDV 2003, s. 13.
- W. ARNOLD-FORSTER, *U.N.R.R.A.'S Work for Displaced Persons in Germany*, International Affairs (Royal Institute of International Affairs 1944-), Vol. 22, No. 1 (Jan., 1946), s. 1-13.
- František FOŘT, *LVA Letecká vojenská akademie Hradec Králové*. Journal LHS. Odborný časopis pro leteckou historii, roč. 1992, č. 2, s. 27.
- František HANZLÍK, *Důstojnický sbor armády v zápasu politických stran o uchopení moci v létě a na podzim 1947, důstojnický sbor a únor 1948*, In: Armáda v zápase o politickou moc v Československu v letech 1945-1948. Brno 2005.
- František HANZLÍK, *K problematice budování důstojnického sboru Československé armády v roce 1945*, Historie a vojenství, 1992, č. 6, s. 76-101.
- František HANZLÍK, *O „bílých místech“ v životě Bedřicha Reicina*, Soudobé dějiny, 1/2008.

- František HANZLÍK, *Podíl vojenského obranného zpravodajství na ovládnutí ministerstva vnitra po roce 1945*, Politologický časopis, 5, 2, (1998), s. 153-160.
- Juraj HAVLÍČEK, *K otázke formovania a národnostního zloženia veliteľského zboru československej armády v rokoch 1945-48*, Historie a vojenství, 1993, č. 2, s. 93.
- Anna HOLIAN, *Anticommunism in the Streets: Refugee Politics in Cold War Germany*, Journal of Contemporary History, Vol. 45, No. 1 (Jan., 2010), s. 134-161.
- Anna HOLIAN, *Displacement and the Post-War Reconstruction of Education: Displaced Persons at the UNRRA University of Munich, 1945-1948*, Contemporary European History, Vol. 17, No. 2 (May, 2008), s. 167-195.
- J. HOLZBACH, *Noví letci republiky*, Svobodné slovo, 24. září 1946.
- Adam HRADÍLEK – Martin TICHÝ, *Osudová mise Moravcova kurýra. Příběh plukovníka letectva ve výslužbě Miroslava Dvořáčka*, Paměť a dějiny 1/2009, s. 75-76.
- Miroslav IRRA, *Arado – jejich osud*, Letectví a kosmonautika, č. 4/2006, s. 58-62.
- Miroslav IRRA, *Arado – jejich osud*, Letectví a kosmonautika, č. 5/2006, s. 72-82.
- Dušan JANÁK, *Sovětské vlivy v československém vězeňství*, In: Jiří Pernes (ed.), Sborník k 75. narozeninám doc. Karla Kaplana, Brno 2003, s. 154-155.
- Ladislav KUDRNA, *Vojenské obranné zpravodajství (1945–1950)*, Paměť a dějiny, 1/2008, s. 82.
- Karel KUKAL, *Útěk ze šachty č. 14*, Respekt 1991/32, s. 8.
- František KRIST, *Moje letecké začátky*, České letectvo a PVO, 2/1996, s. 26.
- Giovanni LEVI, *On Microhistory*, In: New Perspectives on Historical Writing, (ed.) Peter Burke, 1991, s. 97-119.
- Milan LICHNOVSKÝ, *Bedřich Reicin a Československá armáda I. a II.*, Historie a vojenství, 1994, č. 1-2.
- Monika MANDELÍČKOVÁ, *Divoká místa*, Listy 2/2004, s. 47-49.
- Monika MANDELÍČKOVÁ, *Displacement z pohledu migračních studií: československá uprchlická vlna po roce 1948 jako příklad displaced person*, Sociální studia 2/2004, s. 155–169.
- Jiří MIKULKA, *Akce „Letci“ Nezdařený pokus o odchod do exilu bývalých čs. příslušníků RAF Gejzy Holody, Vladimíra Nedělky, Karla Šedy, Karla Schoře a*

Jaroslava Šišpery v prosinci 1950, Sborník Archivu bezpečnostních složek 5/2007, s. 117-136.

Dana MUSILOVÁ, *Paměť žen – meze a možnosti orální historie*, In: *Věstník grantu KSČ a radikální socialismus v Československu 1918-1989*, ÚSD AV ČR, č. 5-6/2003, s. 5-7.

Pavel MÜCKE, *Jak bádát o tzv. silových složkách...? Několik poznámek k výzkumu prostřednictvím orální historie*, In: Miroslav VANĚK – Přemysl HOUDA – Pavel MÜCKE (eds.), *Deset let na cestě. Orální historie na Sovinci (2002-2011)*, Praha 2001, s. 31-40.

Pavel MÜCKE, *Po stopách orální historie: Orálně historické projekty realizované v Ústavu pro soudobé dějiny AV ČR v historické retrospektivě*. MEMO Časopis pro orální historii, 2/2001, s. 13.

Martin NODL, *Mikrohistorie a historická antropologie*. Dějiny–teorie–kritika, 2/2004, s. 237-252.

Pierre NORA, *Mezi paměti a historií: Problematika míst*, In: Cahiers Du CeFREs 13, Francouzský ústav pro výzkum ve společenských vědách, 1998, s. 7-33.

Noví letečtí důstojníci nastupují, Rudé právo, 8. 6. 1948.

Doubravka OLŠÁKOVÁ (rec.), *Těživé svědectví školy Annales, aneb Francouzská „oral history“ ve službách státního aparátu*, DESCAMPS, Florence: L'historien l'archiviste et le magnétophone: De la constitution de la source orale à son exploitation, Paris, Comité pour l'histoire économique et financière de la France 2001, 864s., Soudobé dějiny 3/2004, s. 176-181.

Jayne PERSIAN, *Displaced persons and the politics of international categorisation(s)*, Australian Journal of Politics and History, 58 (4), s. 481-496.

Michal PEHR, *Generál Jaroslav Plass*, Historie a vojenství, 2006, č. 1, s. 91-100.

Michal PEHR, *Neprávem zapomenutý generál*. In: Odkaz: listy Masarykovy společnosti Praha: Masarykova společnost č. 22-23, (2006), s. 22-24.

Charles PRICE, *Immigration Policies and Refugees in Australia*, International Migration Review, Vol. 15, No. 1/2, 1981, s. 99-108.

Michal PULLMANN, *Sociální dějiny a totalitněhistorické vyprávění*, Soudobé dějiny 3-4/2008, s. 703-717.

Alessandro PORTELLI, *What makes oral history different?* In: Robert PERKS – Alistair THOMPSON (eds.) *The Oral history reader*, New York 1998.

- Donald A. RITCHIE, *Introduction: The Evolution of Oral History*, In: Oxford Handbook of Oral History, Donald A. RITCHIE (ed.), Oxford 2011.
- Jaroslav SELLNER, *Muži štěstěny*, Letectví a kosmonautika, č. 10/1992.
- Dalibor STÁTNÍK, *Československé zpravodajské hry v Rakousku v počátcích studené války*, Soudobé dějiny 4/2003, s. 487-518.
- Eduard STEHLÍK, *MEASURE. Příspěvek k historii Czechoslovak Intelligence Organization – CIO*, In: Studentské listy, 1991, č. 25, s. 16
- Michal STROBACH, *Druhá emigrace bývalých příslušníků RAF na příkladu Letecké vojenské akademie v Hradci Králové*, In: Jiří Štěpán, Veronika Středová a kol., České, slovenské a československé dějiny 20. století. 5, Ústí nad Orlicí 2011, s. 117-124.
- Michal STROBACH, *It is a Long Way to a New Home. Z Východních Čech na druhý konec světa* (dosud nepublikováno).
- Michal STROBACH, *Letecká vojenská akademie v Hradci Králové v systému poválečného leteckého vojenského vzdělávání*, Východočeské listy historické č. 27/2010, s. 183-189.
- Michal STROBACH, *Únor 1948 v paměti frekventantů Letecké vojenské akademie v Hradci Králové*, In: Petráš, Jiří a kol., Příběh je základ... a lidé příběhy potřebují... aneb Teoretické a praktické aspekty orální historie: sborník příspěvků z konference, České Budějovice 2010, s. 179-191.
- Studenten im exil*, Quick - Die Aktuelle Illustrierte, 2/1949, Mnichov, 17. 4. 1949
- František ŠEDIVÝ, *Tragédie u Stanovic*, Zpravodaj Konfederace politických vězňů, 5/2001, s. 12-13.
- Radmila ŠVAŘÍČKOVÁ-SLABÁKOVÁ, *O paměti, historii, vědomí a nevědomí. Současná bádání v paměťových studiích*, Dějiny-teorie-kritika, 2/2007, s. 238.
- Prokop TOMEK, *Československý zpravodajský úřad 1949-1956*, Historie a vojenství, 2004, č. 3, s. 74-80.
- Prokop TOMEK, *Poválečná perzekuce bývalých československých příslušníků RAF*, Dějiny a současnost č. 32/2010, s. 34-39.
- Paul THOMPSON, *The New Oral History in France*, Oral History Journal, vol. 8, No. 1 Spring, s. 14-19.
- Milan VACEK, *Navigátor i letec*, Letectví a kosmonautika, 2/1995, s. 47.
- VĚŽKA – Obecní občasník při Obecním úřadě Druztová, č. 72/2008.

Jaroslav VOBOŘIL, *Mé vzpomínky na Leteckou vojenskou akademii a historické Spitfiry v Pardubicích*, Zprávy klubu přátel Pardubicka, 9-10/2011, s. 252-258.

3. Vysokoškolské kvalifikační práce

Christopher G. ANDERSON, *Restricting Rights, Losing Control: Immigrants, Refugees, Asylum Seekers, and the Regulation of Canada's Border, 1867-1988*.

Dizertační práce. McGill University Montreal, 2006.

Milan BÍLEK, *Zapomenutí hrdinové. Kapitoly z historie československého vojenského odboje v letech 2. světové války*. Magisterská diplomová práce.

Filozofická fakulta Masarykovy univerzity v Brně, 2006.

Julie Francis GILMOUR, *"The Kind of People that Canada wants": Canada and the displaced persons, 1943-1953*. Dizertační práce. University of Toronto, 2009.

Pavel MŮCKE, *Paměť a paměti druhé světové války v českých zemích. Vzpomínkové práce vojáků druhého čs. zahraničního odboje*. Dizertační práce.

Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze, 2009.

Ivana POLLEY, *Návrat do emigrace. Osudy československých příslušníků RAF po druhé světové válce ve Velké Británii*. Dizertační práce. Filozofická fakulta

Univerzity Karlovy v Praze, 2012.

Internetové zdroje

http://archiv.neviditelnypes.lidovky.cz/clanky/10008_12_17_0.html

<http://csletci.ipraxe.com/view.php?cisloclanku=2008120060>

<http://dejinyasoucasnost.cz/archiv/2010/9/marxovo-dedictvi-z-britskeho-pohledu/>

http://en.wikipedia.org/wiki/The_Death_of_a_President

<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/145357>

<http://forum.valka.cz/viewtopic.php/t/89720/start/-1>

http://hradec.idnes.cz/pribeh-perzekuovaneho-vojaka-z-druhe-svetove-valky-vaclava-formanka-1jf-hradec-zpravy.aspx?c=A140422_2058382_hradec-zpravy_pos

http://ihned.cz/c4-10070930-20903870-000000_d-10070930-20903870-002000_d-10070930-20903870-002000_d-krvava-pomsta-za-utek-z-uranovych-dolu

<http://letci.wz.cz/flekal-www.htm>

<http://library.columbia.edu/locations/ccoh.html>

<http://sfi.usc.edu>

<http://vztlak.net/Profily-a-testy/Historie-Retro/1945-1989-letecka-tradice-pokrakuje>

<http://www.aviator.wz.cz/nehody1.htm>

<http://www.budrich-journals.de/index.php/bios/index>

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/10204458965-neznami-hrdinove/209452801390010-neznami-hrdinove-pohnute-osudy/video/>

<http://www.ceskatelevize.cz/porady/1059542845-jeste-jsem-tady/299322223750007-alois-siska/>

<http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/5HDFtrestik.htm>

<http://www.clavmon.cz/archiv/polemiky/prispevky/nodl.html>

<http://www.csfd.cz/film/8985-tankova-brigada/>

<http://www.dcery.cz>

<http://www.dcery.cz/?nid=545>

<http://www.dcery.cz/?nid=680>

<http://www.forum.valka.cz>

<http://www.gonzoaviation.com/clanok/ktere-sestavy-byly-v-coventry-nejuspesnejsi>

<http://www.ibiblio.org/pha/policy/1943/431109a.html>

<http://www.legacy.com/obituaries/ottawacitizen/obituary.aspx?pid=172375708>

<http://www.luftwaffe.cz/gallanda.html>

<http://www.nasemostecko.cz/mostecko-aktualne/kalendarium-horymir-bretsnajdr-valecny-pilot-raf/?aktualitaId=2340>

<http://www.nytimes.com/1989/06/17/obituaries/corrado-agusta-italian-industrialist-66.html>

<http://www.oralhistory.org/about/principles-and-practices/>

<http://www.pametnaroda.cz>

<http://www.pametnaroda.cz/witness/addition/id/246>

<http://www.pavpec.info>
<http://www.pavpec.info/lva.html>
<http://www.pilotinfo.cz/z-kokpitu/armada/posledni-lety-letounu-vc10-u-raf>
<http://www.politictivezni.cz/pribehy-politickych-veznu.html>
<http://www.pomnikyletcu.cz/clanky/pomniky-letcu/ceska-republika/ceskoslovenske-letectvo/ceskoslovenske-letectvo-1945---1992/>
<http://www.sme.sk/c/4195453/zomrel-jan-novak.html>
<http://www.spiegel.de/spiegel/print/d-14023114.html>
<http://www.studsterkel.org/htimes.php>
<http://www.televize-js.cz/clanky/upice/upice-valecny-veteran-pilot-plk-pavel-svec>
<http://www.ucl.cas.cz/edicee/data/sborniky/kongres/SLBII/37.pdf>
<http://www.ushmm.org/wlc/en/article.php?ModuleId=10005685>
<http://www.ustrcr.cz>
http://www.valka.cz/clanek_10549.html
<http://www.vrtulnik.cz/mil/5.slp.htm>
<http://www.womensmemory.net/cesky/projekt.asp>

Seznam příloh

Obrazové přílohy

Obrázek 1: Akademici při výcviku se zbraní, s. 55 (foto Zdeněk Stanislav, archiv autora).

Obrázek 2: Slavnostní přísaha nováčků na letišti v Havlíčkově Brodě, s. 55 (foto Zdeněk Stanislav, archiv autora).

Obrázek 3: Smuteční průvod, s. 73 (foto archiv V. A. Chadima).

Obrázek 4: Škpt. Jaromír Daněk při navigačním výcviku, s. 79 (foto Zdeněk Stanislav, archiv autora).

Obrázek 5: Polní výcvik na letišti v Havlíčkově Brodě, říjen 1945, s. 81 (foto Zdeněk Stanislav, archiv autora).

Obrázek 17: Letecký ples 15. ledna 1947, s. 83 (foto Miroslav Vojnar, archiv autora).

Obrázek 7: Letoun C-2, s. 87 (foto archiv Jana Sase).

Obrázek 18: Písemná stížnost leteckých vojenských akademiků, s. 104 (archiv V. A. Chadima)

Obrázek 9: Jaroslav Tošner s ešusem vyrobeným z plechovky, s. 138 (foto archiv V. A. Chadima).

Obrázek 10: Ekonom prof. Vladislav Brdlík při přednášce, s. 141 (foto archiv V. A. Chadima)

Obrázek 11: Výzdoba posluchárny namalovaná Jiřím Kargerem, s. 141 (foto archiv V. A. Chadima)

Obrázek 12: Imigrační karta Jiřího Brůhy (National Archives of Brasilia, Rio de Janeiro)

Obrázek 13: Na začátku cesty do Austrálie, s. 150 (foto archiv V. A. Chadima).

Obrázek 14: Poručíci nástupního ročníku 1946 jmenovaní k 1. 6. 1949, s. 174 (zdroj foto VHA-VÚA).

Obrázek 15: Návrh na propuštění Jaroslava Paříka do zálohy, s. 177 (foto archiv V. A. Chadima).

Obrázek 16: Pohled americké strany na události sestřelu letounu F-84, s. 185 (zdroj Časopis LIFE, roč. 34, č. 12, 23. 3. 1953).

Tabulky

Tabulka 1: Učitelé létání a důstojníci v Hradci Králové, s. 76.

Tabulka 2: Učitelé létání v Pardubicích a v Malackách, s. 76.

Tabulka 3: Další důstojníci LVA, s. 76.

Tabulka 4a: Letouny doložené u LVA, s. 90-91.

Tabulka 4b: Označení užívaných letounů, s. 91.

Tabulka 5: Důstojníci a rotmistři propuštění z politických důvodů 1948-1951, s. 125.

Tabulka 6: Seznam akademiků v exilu, s. 152.

Jmenný rejstřík

A

Agusta, 181
Alexa, 39, 56, 58
Altman, 58
Ambruš, 56, 58
Anadrade de, 144, 206
Anderson, 143, 211
Antalová, 29, 206
Antony, 39, 56, 98, 132, 152
Arenbergerová, 137
Arnold-Forster, 127, 207
Avery, 143, 200
Avrich, 16, 200

B

Bancroft, 17
Barborka, 130, 172, 190
Barbořík, 103
Barteček, 206
Bartl, 56, 58
Bartoš, 112
Bartošek, 26, 201
Basso, 16, 201
Benáček, 56
Bezděková, 121
Bílek, 39, 41, 42, 43, 45, 46, 106,
122, 173, 201, 206, 211
Bílý, 108
Bindas, 58
Bísek, 93
Bláha, 36, 51, 71, 77, 80, 85, 88,
92, 96, 97, 152, 171, 172, 173,
178, 179, 180, 181, 190, 191, 198
Blythe, 21, 201
Bobek, 77
Boček, 39, 56, 130, 148, 152, 172,
174
Bolcha, 190, 191
Bönisch-Brednich, 16, 201

Botkin, 18, 201
Bouček, 165
Bouša, 81, 206
Božík, 58, 77, 171, 174
Brambůrek, 93
Brantál, 98
Brdlík, 140, 141, 214
Brejcha, 108
Brož, 43, 206
Brůha, 102, 131, 136, 146, 147,
152
Brunclík, 93
Bryhcín, 101, 118, 120, 174
Brychta, 102
Břachová, 39, 97, 100, 107, 207
Bříza, 73
Burešová, 145, 207
Burke, 22, 32, 34, 35, 201

C

Císař, 103
Couch, 18, 201
Courtwright, 16, 201
Cvek, 93

Č

Čapek, 26, 201
Čelovský, 128, 137, 139, 140, 201
Čepelík, 38, 59, 70, 71, 86, 88, 90,
96, 105, 119, 120, 125, 134, 174,
176, 201, 207
Čepička, 107
Čepila, 93
Čermák, 73, 75, 84, 110, 116, 146
Černý, 58
Červený, 118, 130, 172, 174, 206
Čížek, 93
Čudlín, 58
Čunderlík, 58

Čuřík, 182

D

Dado, 102, 136, 152, 161
Daněk, 78, 79, 98, 106, 110, 171,
214
David, 16, 44, 201
Dekan, 56, 171
Dentová, 146
Descamps, 23, 209
Dohnal, 171
Doubek, 150
Doumel, 102
Drozd, 72, 83
Drška, 43, 45, 201
Dufek, 39, 90, 207
Duchoň, 171, 174
Ďuraj, 56, 58
Dušek, 108
Dvoracek-Novak, 6, 36, 162, 163
Dvořáček, 102, 131, 134, 135,
152, 161, 162, 163, 198
Dvořák, 38

E

Endyš, 102

F

Fabre, 22, 201
Fabšicová, 42, 153, 207
Fejt, 93
Fejtová, 137, 206
Fencl, 108, 169
Ferjenčík, 44
Fidler, 49, 201
Filip, 117, 118, 156
Flazsík, 98
Flekal, 81, 85
Flessig, 94
Foraj, 56, 130, 172
Formánek, 117, 118
Forst, 103

Fořt, 48, 51, 84, 87, 88, 207
Franc, 190
Fraňo, 57, 58
Fratříč, 56, 174
Fros, 58
Frýdlová, 28, 201
Fryš, 93

G

Galát, 137
Galland, 180
Gilmour, 143, 211
Giudice, 16, 201
le Goff, 33, 34, 202
Gottwald, 44, 101, 103, 121
Greill, 102
Grznár, 190
Grznár,, 188
Gúčík, 98

H

Hájek, 56, 58, 131, 134, 135, 152,
161, 162, 163
Halbwachs, 31, 32, 202
Haley, 202
Hanuš, 88, 107, 110, 115, 150,
169
Hanzlík, 39, 41, 42, 43, 44, 45,
47, 50, 60, 95, 109, 110, 129, 202,
207
Hartl, 56, 58
Havel, 120, 165, 172, 202
Havlíček, 39, 42, 208
Hejl, 38, 202
Herodek, 58
Herodotos, 17
Hill, 18, 201
Hobl, 100
Hodža, 128
Holeček, 112
Holian, 139, 151, 208
Holý, 130, 136, 152, 161, 171,
172

Holzbach, 86, 208
Horvát, 56, 58
Hořava, 130, 152, 155, 166, 172
Hosnédl, 108, 169
Hradecký, 130, 172, 173
Hradílek, 134, 135, 155, 162, 163,
186, 187, 208
Hrbek, 130, 172, 174
Hubač, 165, 171
Hubáček, 102
Hurych, 73
Hvězda, 107, 108, 169

Ch

Chadim, 36, 37, 38, 56, 61, 70,
71, 73, 83, 87, 93, 96, 98, 99, 100,
101, 102, 104, 105, 112, 114, 119,
125, 130, 132, 133, 134, 136, 137,
138, 139, 141, 147, 148, 149, 150,
151, 152, 155, 157, 158, 161, 162,
167, 174, 176, 177, 183, 188, 190,
191, 198, 200, 214
Chaloupka, 108, 169
Charlton, 17, 19, 20, 21, 22, 202
Chlebana-Turák, 102, 136, 147,
152, 161
Chvátal, 150

I

Ingr, 161
Irra, 66, 67, 71, 77, 84, 88, 90, 91,
92, 109, 129, 130, 171, 172, 173,
174, 202, 208
Ivanov, 93
Ivor, 100, 102, 176

J

Jaduř, 56, 130, 172, 173
Jaklová, 89, 203
Janák, 154, 208
Janatka, 102
Jančík, 62, 63, 64, 108, 160

Jančíkem, 36, 108, 160, 170, 198
Janeček, 103
Jankech, 73
Janotka, 102
Janouch, 98, 99, 116
Janoušek, 97, 130, 172
Jánský, 73
Jareš, 102, 125
Jarlais, 16, 201
Jechová, 27, 202
Jelínek, 132, 146, 152, 171
Jeřábek, 128, 140, 142, 143, 202
Jílek, 112, 113
Jirásek, 129
Jiroušek, 98
Jisl, 102
Jiterský, 103
Jón, 56, 58
Jonák, 66
Joseph, 16, 201
Juppa, 102, 131, 134, 152, 161,
163
Jurášek, 38, 56, 80, 85, 173, 202

K

Kačl, 130, 172
Kadár, 122
Kadlec, 108
Kalický, 58, 130, 172, 186, 191
Kalinová, 38, 202
Kamarád, 110, 114
Kamenický, 83, 173, 191
Kaplan, 38, 41, 42, 45, 89, 96,
122, 126, 153, 154, 202, 203
Kelbl, 92
Kennedy, 19
Kilies, 83, 130, 132, 147, 152,
171, 172
Klapálek, 88
Klenovský, 102, 129, 155, 156,
157, 158, 203
Klíma, 89, 203
Klimek, 128

Klos, 122
Kobliška, 103
Kocmunda, 58, 186
Kočí, 102
Koláček, 102, 130, 131, 146, 152
Koláčka, 37, 101, 200
Kolář, 58
Komínek, 156, 157, 158, 159,
160, 198
Koněv, 49
König, 102, 131
Kopný, 56, 58
Koristka, 36, 37, 59, 101, 102,
130, 131, 132, 137, 138, 146, 152,
198, 200
Kostík, 58, 173, 178, 179, 190
Košina, 73
Kováčik, 57, 58
Kozák, 102
Krajčovič, 56, 58
Krajina, 128
Král, 103
Krezek, 98
Krézek, 110
Kriesman, 98
Krist, 57, 85, 91, 208
Kritzman, 34, 203
Krňanský, 108, 169
Krsek, 63
Kubát, 171
Kubička, 56, 58
Kučera, 108
Kudrna, 43, 208
Kugler, 60, 61, 72, 73, 74, 82, 98,
99, 100, 121
Kukal, 164, 165, 203, 208
Kúkel, 58, 173, 178, 186, 191
Kuklík, 45
Kutlvašr, 97
Kvarda, 108

L

Lacika, 57, 183

Lacroix, 22, 201
Láník, 39, 41, 42, 45, 46, 201
Laštovka, 38, 73, 74, 75, 106,
111, 117, 135, 136, 145, 146, 148,
156
Ledvinka, 137, 206
Leh, 24, 204
Lenin, 60
Lettrich, 128
Levi, 33, 208
Lichnovský, 39, 43, 208
Linda, 165, 171
Liška, 97, 174
Lopata, 108, 169
Lorenc, 73, 92
Losenický, 102, 159
Lukáš, 107
Luska, 77, 83, 171

M

Macenauer, 78
Machač, 102, 103, 131, 136, 146,
147, 152, 161
Machačová, 137
Man, 19, 83, 174
Mandelíčková, 127, 128, 137, 208
Manchester, 19, 203
Marek, 35, 70, 203
Martinů, 93, 176
Maskalik, 191, 203
Maximovič, 56, 58
Mayer, 35, 203
Medek, 102, 190
Meduna, 105
Měsíc, 102
Mezera, 73
Mézl, 44
Miheusah, 16, 203
Michelet, 17, 203
Mikeska, 83
Miklošík, 58, 130, 172, 174, 186
Mikš, 102, 125, 154, 155, 156,
157, 158, 159

Mikuš, 57
Moldaučuk, 102, 131, 152, 167
Moravec, 44, 97, 134, 161, 163,
164, 165, 198
Mošna, 173
Mücke, 15, 27, 28, 29, 30, 35,
205, 209, 211
Murgaš, 58, 130, 172, 174, 186,
189
Musilová, 1, 26, 27, 203, 209
Muzika, 6, 70, 71, 73, 74, 75, 106,
109, 117, 118, 135, 146, 147, 156
Myers, 17, 19, 20, 21, 22, 202

N

Náprstek, 70, 74, 96, 99
Nedvěd, 114
Němeček, 45
Nerad, 94
Nesňal, 102
Nevins, 19
Niethammer, 23, 27, 203
Nodl, 33, 35, 209
Nora, 34, 203, 209
Nosek, 44
Novák, 57, 103, 165, 171
Novotný, 98, 150, 179
Nový, 102, 155, 156, 159, 188
Nýč, 117, 118, 156

O

Odložilík, 130, 172
Okál, 58
Ollík, 56, 130, 172
Olšáková, 23, 209
Omelka, 98
Ondrášek, 82
Otáhal, 28, 203

P

Paleček, 39, 45, 153, 202
Papánek, 128, 142

Pařík, 176, 177
Passerini, 24, 204
Peca, 102
Pehr, 69, 209
Pelikánová, 15, 29, 205
Pernes, 39, 107, 154, 204
Peroutka, 128
Persian, 144, 209
Perútko, 102
Pešek, 137, 139, 190, 206
Pešl, 102, 152
Petr, 30, 58, 92, 110, 115, 122
Petráš, 15, 29, 95, 204, 210
Petrivalský, 92
Píka, 44, 97
Pižl, 58, 173, 186
Plass, 54, 69, 209
Plášil, 115
Plato, 23, 24, 204
Plundřík, 58
Polakovič, 56
Polley, 112, 211
Pončíč, 58, 130, 152, 179, 186
Portelli, 16, 24, 32, 204, 209
Pospíšil, 107, 110, 204
Povolný, 42, 191, 204, 207
Praus, 77, 171
Preclíková, 6, 117
Price, 144, 209
Procházka, 43, 60, 73, 174
Prokop, 6, 39, 157, 158, 161, 190,
205, 210
Průcha, 98, 110
Příplata, 102, 152, 161
Ptáček, 51, 70, 71, 77, 117, 204
Pulec, 129
Pullmann, 209
Pulmann, 36
Pumprla, 83, 171

R

Rail, 51, 70, 71, 77, 117, 204
Rajlich, 49, 115, 116, 201, 204

Rechcigl, 137, 204
Reicin, 39, 43, 60, 99, 206, 208
Rejholec, 58, 152
Rejthar, 69, 77, 106, 113, 120,
121, 204
Remek, 191
Režňák, 171, 173, 174, 189, 205
Ritchie, 17, 19, 20, 21, 207, 210
Rodovský, 152
Ružička, 108
Růžička, 108
Rýdl, 36, 63, 82, 83, 92, 94, 96,
187, 188, 190, 198
Rypl, 62, 69, 70, 96, 98, 99, 100,
106, 111, 120, 172
Rysula, 190

Ř

Říha, 94

S

Safka, 98
Sacher, 88
Salner, 29, 205
Sameš, 88
Sas, 36, 52, 53, 54, 71, 77, 83, 84,
85, 88, 92, 97, 103, 113, 171, 172,
173, 181, 182, 183, 198, 214
Sekanina, 58
Selinger, 102
Sellner, 111, 210
Sharpless, 17, 19, 20, 21, 22, 202
Schánělec, 150
Skolek, 103
Skořepa, 58
Skugarevskij, 98
Slaný, 108
Slávik, 128
Slepica, 112, 113
Smejkal, 98
Sochor, 92, 205
Solár, 58, 130, 172, 173, 186
Spielberg, 25

Srnánek, 102
Stalin, 60, 185
Stanislav, 172, 214
Státník, 132, 210
Stehlík, 161, 210
Stewart, 205
Strnad, 36, 63, 82, 83, 84, 97, 108,
152, 169, 173, 187, 188, 189, 190,
198
Strobach, 3, 4, 95, 109, 126, 210
Stříbrný, 98
Střihavka, 83
Suda, 102
Svoboda, 44, 88, 191
Svrček, 56, 58
Sýkora, 103

Š

Šach, 39, 41, 42, 45, 46, 201
Šanda, 83, 165, 171
Ščerba, 73
Šebesta, 73
Šedivý, 164, 210
Šimánková, 153, 207
Šiška, 121, 122, 205
Škarvada, 75, 77, 83, 119, 120,
172, 202
Škop, 58
Škvorecký, 26
Šlosar, 39, 90, 207
Šolc, 161, 205
Šoška, 57, 130, 172, 174
Špaček, 110, 115
Špelina, 179, 206
Šrámek, 38, 67, 86, 87, 184, 191,
205
Štaigl, 72, 205
Štefánek, 56, 77, 171, 174
Štembera, 108
Šticha, 92, 163, 164
Šustek, 102
Šutt, 58, 173, 186

Švaříčková-Slabáková, 32, 34,
210
Švec, 186

T

Terkel, 205
Těšínský, 166, 169, 205
Thompson, 17, 20, 21, 22, 32,
205, 209, 210
Thukydides, 17
Tigrid, 126, 205
Tichý, 134, 135, 155, 162, 163,
208
Tito, 60
Tobyška, 145
Toman, 182
Tomek, 39, 107, 136, 161, 205,
210
Tošner, 38, 102, 130, 133, 134,
136, 138, 139, 147, 148, 149, 150,
152, 214
Trapl, 127, 140, 143, 205
Truman, 128
Třeštík, 34, 35
Turek, 103
Tvarůžek, 102
Tvrdý, 102, 156

U

Ulrich, 56, 140, 165, 171
Urbášek, 30, 31, 205

V

Vacek, 78, 210
Valášek, 102, 155, 159
Válek, 130, 172
Vališ, 153, 207
Vaněk, 15, 24, 26, 28, 29, 30, 31,
35, 203, 205, 206, 209
Vaner, 98
Vansina, 16, 206
Veber, 39, 206

Večerka, 58
Vejrych, 150
Velc, 92
Velinský, 140
Verčimák, 56, 58
Vesperin, 58
Viglaský, 98
Vicherek, 49, 54, 85, 88, 105,
107, 109, 118
Vilím, 128
Vítek, 173, 191
Vitvarová, 118, 206
Vobořil, 36, 37, 38, 49, 53, 56, 57,
75, 86, 88, 89, 97, 99, 154, 160,
165, 166, 167, 168, 171, 198
Vodseďálek, 92
Vojnar, 36, 39, 56, 71, 83, 89,
106, 171, 198, 214
Vondrášek, 39, 41, 47, 202
Vondrovic, 171
Vondruška, 38, 61, 64, 78, 80, 81,
86, 102, 131, 132, 133, 134, 136,
139, 147, 148, 149, 150, 152
Vorel, 153, 207
Votýpka, 94
Vymětal, 179, 206
Vystavěl, 173, 206

W

Waldauf, 140
Weber, 56, 71, 77, 83, 88, 89,
106, 171

Z

Zajíček, 98, 152
Zelenaj, 58, 130, 172, 174, 186
Zelenka, 36, 165, 168, 171, 198
Zeman, 171
Zikmund, 98, 131, 132, 152
Zuska, 98

Ž

Žáček, 56, 58, 108, 169, 190

Žežula, 61, 98, 132, 136, 152, 161

Resume

The changes in political course, evident in many parts of the post-war Czechoslovak society, influenced the newly built army. The Kosice's Government Program, from April 9 1945, was in itself hiding a lot of changes for the armed forces that were until that time unknown, and it differed them from the army before the Munich Agreement. Interventions initiated by the Communist Party of Czechoslovakia into the formation and management of the army helped promote its influence within the armed forces. Even before February 1948, the Communist Party had very strong position in the army. After February 1948, it showed its dominance in the fullest form of personal cleansing. Military Air Academy, which was based on the ideas of the First Republic, also did not escape this transformation. The Academy was formed in the summer of 1945. It has struggled with all the problems of that time from the beginning.

The graduates should be the basis of the newly built air forces that liberated Czechoslovakia. For many military pilots started a promising career, however, it meant the end of February 1948. Some of them were expelled from school as politically unreliable, and as the pressure on the political reliability was increasing the number of expelled individuals increased as well. Many teachers of the Academy, former members of the RAF, went abroad even before the change of the political regime. Others left immediately after February 1948. A few academics tried to follow the pattern in the form of exile. Those who did not pass it got long sentences of imprisonment for desertion or for politically motivated crimes. Military careers of those who remained in the army after 1948 were mostly conditioned by joining the Communist Party.

Introducing the political content of their teaching and the gradual acceptance of Soviet designs have led to the gradual demise of the original model of training and, ultimately, to the conclusion of the Military Air Academy in August 1951.